

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

FRA RIBE AMT 1998

BIND XXVII-3

UDGIVET AF HISTORISK SAMFUND FOR RIBE AMT

Historisk Samfund for Ribe Amt

Stiftet 1902. Danmarks ældste amtshistoriske samfund.

Bestyrelsen

Formand: Arkivleder Jørgen Dieckmann Rasmussen,
Grønlandsparken 58 C, 6715 Esbjerg N. Tlf. 75 15 56 30.

Næstformand: Fhv. borgmester Søren Hübschmann,
Bredgade 63, 6830 Nr. Nebel. Tlf. 75 28 80 51.

Redaktør: Olga Pedersen
Boldingvej 16, 6752 Glejbjerg. Tlf. 75 19 82 80

Kasserer: Ejvind Busk Jensen,
Gl. Præstevej 16, Ounbøl, 6800 Varde. Tlf. 75 26 41 16.

Arkivar Else Marie Poulsen
Torvegade 79, 6700 Esbjerg. Tlf. 75 13 92 24.

Lærer Søren Mulvad,
Varming Vesterby 9, 6760 Ribe. Tlf. 75 44 11 77.

Cand.mag. Hans Jørgen L. Larsen,
Fauerskovvej 9, Lindknud, 6650 Brørup. Tlf. 75 38 80 31.

Suppleanter: Skoleinspektør Sv. E. Tygesen,
Stadionvej 4 A, 6623 Vorbasse. Tlf. 75 33 31 39.
Skoleinspektør J. Hedegård Rasmussen,
Alsædtægten 12, 6740 Bramming. Tlf. 75 17 93 30.

Redaktion: Olga Pedersen,
Boldingvej 16, 6752 Glejbjerg. Tlf. 75 19 82 80.
Verner Bruhn,
Darumvej 16, 1. sal, 6700 Esbjerg. Tlf. 75 45 28 55.

Lærer Søren Mulvad,
Varming Vesterby 9, 6760 Ribe. Tlf. 75 44 11 77.

**Ekspedition
og kasse:** Ejvind Busk Jensen,
Gl. Præstevej 16, Ounbøl, 6800 Varde. Tlf. 75 26 41 16

Gironummer: 6 04 31 94.

Kontingent: Kr. 100

Fra Ribe Amt

BIND XXVII-3

HISTORISK SAMFUND FOR RIBE AMT

1998

FRA RIBE AMT 1998

Udgivet af Historisk Sæmfund for Ribe Amt.

Produktion: Kiva Grafisk, Esbjerg.

Tryk: Vestkystens Bogtrykkeri.

ISSN 0046-4864

Eftertryk af årbogens artikler kun
med tilladelse fra forfatterne.

Omslagsbillede:

Dalgas ser ud over Sønderomme-fladen fra Svollibjerg nord for Sdr. Omme. Maleri af Hans Agersnap. Gave fra Dansk Mejeristforbund til Ladelund Landbrugs- og Mejeriskoles 25 års jubilæum i 1904. Grindsted skimtes i horisonten. For øvrigt har fladen skiftet navn til Grindsted hedeslette. Jvfr. Beskrivelse til geologiske Kort over Danmark. Kortbladet Bække, 1925, side 93.

Venligst udlånt til affotografering
af Sydvestjysk Landbrugsskole i Ladelund
(Foto: Brian Kristensen)

Dalgas og Grindsteds første engvandingskanaler 1868-1869

Af Hans Erik Eriksen

Engvanding

Engvanding vil sige kunstig vanding af enge med det formål at forøge produktionen af græs og hø. Vandet tages fra eksisterende vandløb. Ved at bygge "stemmeværk" på tværs i bække og åer tvinges vandet ud til siderne, hvor det gennem render, grøfter og kanaler fordeles ud over så stort et areal som muligt.

Ved de vestjyske åer med stort fald var der mulighed for at opnå særlig gode resultater. Ved at lede vandet ind i kanaler med mindre fald kunne man komme meget langt ud i landskabet og vande ikke blot enge, men også ager og hedejord.

Eng føder ager, hedder et gammelt mundheld. Mere konkret udtrykkes det i Danmarks statistik, 1885. Hver tønde land mere vandet betød så meget større kreaturhold og så meget mere staldgødning, at der kunne holdes fem tønder land nyopdyrket hede i rimelig gødningskraft. Det satte skub i hedeopdyrkningen på et tidspunkt, hvor brugen af mergel og kunstgødning endnu ikke var slået igennem.¹

Enrico Mylius Dalgas (1828-1894), Det danske Hedeselskabs meget virksomme stifter og førstemand, planlagde efter selskabets start i 1866, udgivelsen af en »Hedegeografi«, et værk, der skulle rumme alle oplysninger om hedens naturlige og befolkningsmæssige tilstand. Han havde allerede skrevet to mindre bøger om engvanding og om træplantning, nu gjaldt det om at vise mulighederne for virkeliggørelse af disse programskrifters anvisninger.

Grundlaget for denne hedegeografi var Dalgas' egne rejser og iagttagelser. I 1867 udkom første hefte af »Geographiske Billeder fra Heden«, der omfattede området mellem

Viborg og Herning og vestpå. Andet hefte, der udkom vinteren 1868, beskæftigede sig med egnen vest og syd for Herning. Et tredje hefte, der skulle beskrive Ribe amt, blev til sidst opgivet. Andre opgaver ansås for vigtigere. Alligevel regnes det udkomne for hørende til dansk topografisk litteraturs klassiske værker.

Sydpå nåede Dalgas kun til Svollibjerg nord for Sønderomme, hvorfra der var udsyn over den store hedeslette, som han kaldte Sønderomme-fladen. Han skrev: »...*Fra dette Bjerg, der hæver sig 1000 Fod over Midten af den store Flade overskuer man denne i sin Helhed, naar man har staaet her, og paa eengang*

seet ud over 15½ Miil af sit Fædreland, Alt fladt som et Stuegulv. Næsten Alt sort og øde, saa har man seet Danmarks sørgeligste Hedeegn, saa har man seet en ahlførende Hedeslette i hele dens frygtelige Tomhed.«² Det fortælles, at Dalgas skulle have udtalt, at han vanskelig kunne tænke sig mennesker bo i denne ørken (se omslagets forside og s. 341).

Sydligst på Sønderomme-fladen ligger Grindsted sogn, og en kendsgerning er det, at netop dette område i første omgang ikke var med i Hedeselskabets planlægning. Men når redaktør Har. Skodshøj (1903-1989), der har skrevet flere bøger om Dalgas, i et foredrag på Grindsted bibliotek i 1981 kunne give det udseende af, at Dalgas ikke havde interesseret sig for Grindsted-egnen, da er det en sandhed med modifikationer.³

Allerede året efter hint udsyn fra Svollbjerg gik han helt ind for de første afvandingskanaler i Grindsted. Det skal dog tilføjes, at initiativet da allerede var taget af folk i Grindsted.

Derom skulle denne artikel handle.

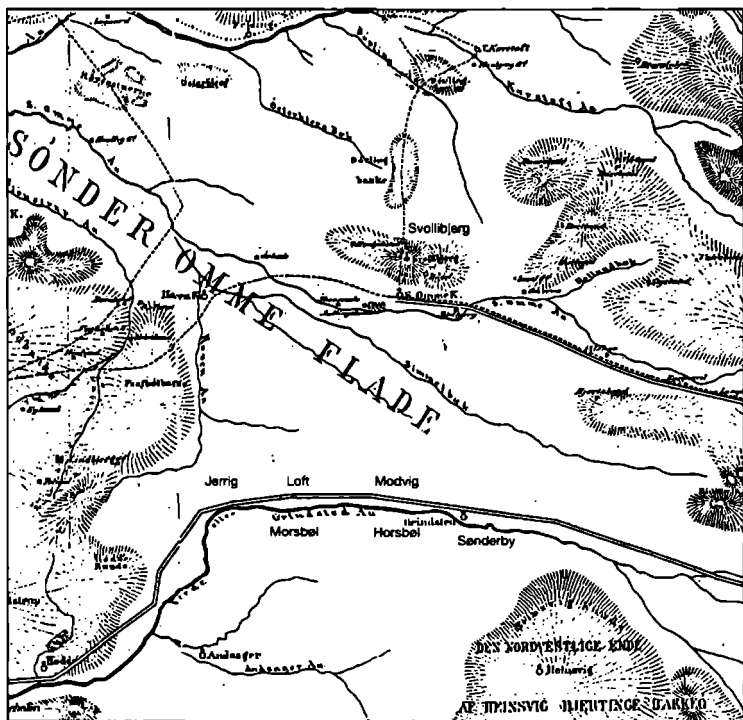
Forhistorien

Besyderligt om ikke Dalgas skulle have mærket sig, hvad farbroderen Carl Dalgas (1827-1883), landvæsenskommissær i Vejle amt, skrev om Grindsted-Grene sogn i amtsbeskrivelsen: Ribe Amt, 1830. Han skrev: »... Imidlertid have disse to Sogne dog en Deel god Engbund langs med den store Aae, der løber her forbi, og høist roesværdig er den Flid, med hvilken man søger af forøge Hæeproduktionen. Hiin Aae med dertil stødende Enge, der ere omgivne af velbyggede Gaarde og af opdyrkede Marker frembyde et ret behageligt Syn, som ikke lidet formilder det Indtryk de store Heder,

man har passeret, have efterladt sig. Men Engene ere desværre ikke af saadan Betydenhed, at de synderlig kunne ophjælpe den magre Jordbund, der omgiver dem; thi Engstrimmelen er smal. Til de opdyrkede Marker langs Aaen eller Engene slutte sig de store Heder, hvorpaa disse og tilgrænsende Sogne ere saa rige.«⁴

Det skal tilføjes, at Dalgas satte stor pris på sin farbroder, både som menneske og som faglig rådgiver.

Igenem århundreder har der ligget gårde langs de vestjyske åer, og takket være engene, hvor man næsten altid kunne forvente en sikker græs- og høafgrøde, har der været mulighed for at opretholde en rimelig eksistens. Således også ved Grindsted å. Også her - og forøvrigt i hele sognet ved mindre vandløb - søgte man at »forbedre« engene ved at lave »stivninger« i åen og derved lede vandet ud over de tilstødende enge. Så tidligt som i 1802 findes i »Andst- Slaugs Herreders Skjøde og Pantebog« en »Contract- oprettet imellem os, Christen Pedersen i Synderby og Morten Pedersen i Dahl, angående en Vandstemning i Aaen imellem vore Enge....« Samme kontrakt indeholdt tillige - hvilket ikke var ualmindeligt - bestemmelser om udnyttelsen af et ålefang indrettet sammesteds. Skøder og gamle kort viser, at der efterhånden har været ikke så få af sådanne anlæg. Var de i begyndelsen ret primitive, så har der fundet en hastig udvikling sted. Bl.a. som resultat af de mange oplysningsbestræbelser, der i disse år også nåede ud på heden. Nævnes kan en bog: »Vejledning ved en Gaards Drift i Hedeegne« skrevet af sognepræst Knud Aagaard i 1811⁵ på opfordring af »Det kongelige Danske Landhusholdningsselskab«. Denne bog var tilgængelig i egnens lånebogsamlinger.

Udsnit af kortet »Vestjyllands Midterparti« udgivet af Det Danske Hedeselskab ved E. Dalgas 1868. Målestok i 1:160.000 (Alen). På autoriserede kort benævnes Sønderommefloden i dag Grindsted hedeslette (jvf. Geologiske kort over Danmark. Kortbladet Bække. 1925, side 93).

Endnu i 1830 nævnte Carl Dalgas ikke større engvandingsanlæg, men derefter er det gået rask fremad. Ved udnyttelsen af de større vandløbs stærke fald kunne man, ved at lave »stemmeværker« og lede vandet ud i grøfter med mindre fald, ikke alene nå ud i højereliggende enge, men også ud i ager- og hedejord. Det lød godt, men i praksis var det forbundet med mange problemer, hvoraf det største nok var grøfterne. Jo længere man ville nå ud, jo flere lodsejere kom det til at berøre. Her gjaldt det først og fremmest om at indgå overenskomster lodsejerne imellem. Et andet stort problem var fordelingen af vandet fra grøfterne. Ingen måtte føle sig forfordelt. Her krævedes betydelig teknisk indsigt.

Et stort skridt på vejen mod en løsning af disse problemer blev taget den 20. Maj 1852, hvor syv lodsejere øst for Grindsted stiftede en forening med engvanding som formål: »Vi underskrevne Beboere have anlagt en Vandstivning i Eskild Eskildsens Eng paa den ene Side og Hans Peder Hansens paa den anden Side, begge her af Hinnum By, Grindsted Sogn. Denne Vandstivning, som er anlagt og betalt af os Alle bliver for Fremtiden at vedligeholde af os Alle uden Hensyn til Engloddernes størrelse... »

Herefter fulgte beskrivelser af, hvilke grøfter der skulle udgå fra stivningen samt regler for vandets fordeling og benyttelse.

Der var flere tilløb til foreninger med det

overordnede formål at finde frem til et nødvendigt, rimeligt samarbejde, men det voldte fremdeles store vanskeligheder at blive enige. Og var man endelig nået så vidt, kneb det ofte med den rent tekniske kunnen ved projekteringen og anlæggelsen. Og så kunne man begynde forfra.

Til belysning af hele denne periode af engvandingens historie findes et stort, men for en stor del uoverskueligt materiale i form af kontrakter og indførelser i skøder samt i Landvæsenskommissionens arkiver i Landsarkivet i Viborg.

Landvæsenskommissionen var en amtlig institution, der i forlængelse af landboreformerne skulle træffe afgørelser i sager vedrørende udskiftning, udstykning, vandløb, hegn m.v.

Grindsted å rummede større muligheder end lodsejerne kunne magte. Tiden var inde til at gå nye veje.

Det danske Hedeselskab

Den 28 marts 1866 stiftedes Det danske Hedeselskab med det formål at fremme hederenes frugtbargørelse i retning af plantning, engvanding og mosekulturer. I bestræbelserne på at udbrede kendskab til virksomheden udnævntes »forretningsførere« (tillidsmænd ville man vel sige i dag). For Ribe Amt blev det landvæsenskommissær N. C. Simonsen (1827- 1883), Trøllundgaard, Hejnsvig. Med et brev fra Dalgas, dateret d. 8. Maj 1868, modtog han 30 eksemplarer af Hedeselskabets årsberetning for 1867. Den indeholdt gode beskrivelser af selskabets engvandingsforetagender, specielt ved Karup å.

I embeds medfør var Simonsen blevet kendt med mange vandingsinteresserede

lodsejere i Grindsted sogn, med en enkelt, sognefoged og gårdejer Jens Andersen, (1815- 1879) Morsbøl, var han desuden personlig ven, så her er uden tvivl talt Hedeselskab i de følgende uger.

Deltager i debatten har givetvis også været A. Chr. Andersen, (1825-1920), der nylig var flyttet til Grindsted sogn fra Vorgod, hvor Hedeselskabet allerede var langt fremme med et engvandingsprojekt. A. Chr. Andersen blev senere valgt til bestyrelsen. Forhandlingerne endte med, at man ved en skriftlig overenskomst stiftede et interessentskab med det formål at udnytte Grindsted ås vand så godt som muligt og at søge Hedeselskabets støtte hertil.

Denne skriftlige overenskomst eksisterer næppe mere. Det gør til gengæld hele den efterfølgende brevveksling mellem Hedeselskabet og Grindsted. (Brevkopibøger og indgåede breve i Hedeselskabets arkiv. Erhvervsarkivet i Århus)

I skrivelse dateret 4. Juni 1868 anmodede N.C.Simonsen på sognefoged og gårdejer Jens Andersen, Morsbøl og kroejer og gårdmand Thomas Poulsen, Grindsted, samt 18 andre beboeres vegne Hedeselskabet om støtte til et engvandingsprojekt ved Grindsted å i lighed med anlægget ved Karup å.

Dette brev gengives i sin helhed, da det, foruden at være en god situationsbeskrivelse, også er et aktstykke, der betegner en milepæl i hedeopdyrkningsens historie på Grindstedegnen.

»Da Sognefogden for Grindsted Sogn, Gaardejer Jens Andersen af Morsbøl og Gaard- og Kroejer Th. Poulsen i Grindsted samt 18 andre Lodsejere i dette Sogn med en skriftlig Overenskomst have dannet et Interessentskab med det

vigtige Formaal at gjøre, hvad der staar i deres Magt for snaarest muligt at faa deres ved Hovedvandløbet i Grindsted Aa beliggende Enge frugtbargjorte ved paa en hensigtsmæssig Maa-de at benytte dette Vandløb til Engvanding, og da dette Interessentskab tillige er bygget paa den sikre Forhaabning, at det danske Hedeselskab vil støtte dette med Bistand og Vejledning i Lighed med hvad der er sket andetsteds, saa tillader jeg mig, ifølge Anmodning, i denne Anledning ærbødigst at udtale Følgende: Naar der i hofølgende Andragende for bemeldte Interessentskab anføres, at Agerbruget i Grindsted Sogn i dette sidste halve Aarhundrede snarere har været i Aftagende end i Tiltagende da er dette vist nok fuldkommen sandt, og Rigtigheden heraf bestyrkes derved, at Folkemængden i dette Sogn ikke er væsentlig forøget i dette anførte Tidsrum. Vist er det i alt Fald, at man ikke ser Spor af dette Fremskridt i Agerbruget, som derimod er saa øjensynlig i det øvrige Land. Hovedgrunden hertil er dels saavel Muldjordens som Undergrundens store Sandholdighed baade paa Ager- og Hedelandet, og dels dette, at den flade Slette som Grindsted Sogn og den største Del af Grene Sogn indtager, mangler aldeles Mergel og Leer. Da nu de herværende Veies længde og øvrige Beskaffenhed forhindrer Grindsted sogns Beboere i at forbedre og udvide deres Agerland ved at købe Mergel og Kalkjord i Nabosognene, saalænge en Jernbane fra Vejle til Varde ikke eksisterer, saa er det naturligt, at de nu for Alvor søge hen til den Hjælp som Grindsted Aaes frugtbare Vand kan yde dem. Denne rige Hjælpkilde har, skjønt den bestandig flød forbi deres Dør, dog hidtil været utilgængelig for disse Beboere, dels fordi den første Bekostning ved et hensigtsmæssigt Engvandingsanlæg syntes dem uoverkommelig,

Vildvanding i Sdr. Omme på Grindsted museums engvandingsdag 1977. (Foto: Dorte Haahr Carlsen)

dels fordi Enighed om en fælles lovlig Benyttelse af Vandet ikke kunne tilvejebringes.

Nu er det endelig lykkedes nogle energiske Mænd at tilvejebringe en saadan Enighed begrundet paa haabet om det danske Hedeselskabs velvillige og virksomme Understøttelse. Man er nemlig enige om med Selskabets Hjælp at ville optage Vandet af Grindsted Aa i en længde af 8.300 Alen af dens Løb fra Grindsted By mod vest, og man haaber at blive enige om at optage et lige saa langt Stykke af Aaen umiddelbart nedenfor Eeg Bys Jorder.

Under mit Tilsyn med den aarlige Oprensning af dette Vandløb har jeg, i Betragtning af dette Vands Frugtbarhed og dette raske Fald forbi de store, men lidetbærende Engstrækninger, ofte tilskyndet de mødte Lodsejere at danne sliige Engvandingsforeninger.

Det er mig derfor ogsaa en kær pligt at anbefale herfølgende Andragende paa det allerbedste til det danske Hedeselskabs gunstige Imødekommen og virksomme Hjælp, saa at det dels stiller sig i Spidsen for Ordningen af hele dette Foretagende og snarest muligt hertil foretager et forberedende Skridt og straks foranstalter at et i Forhold til Omfang og Egnens Fattigdom passende Pengetilskud, nemlig af det Classenske Fideicommisfond maatte blive anvendt til Foretagendet i Lighed med hvad der f. Aa. blev ydet til Interessenterne i Kanalanlægget ved Karup Aa«.

Trøllund den 4. Juni 1868. N.C. Simonsen. Tillidsmand for Ribe Amts Hovedvandløbsdistrikt.

Hvordan anmodningen fra Grindsted om støtte er forhandlet, kan ikke siges, da Hedeselskabets ældste forhandlingsprotokoller åbenbart ikke findes mere, men svaret lod ikke vente på sig. Allerede den 12. juni meddelte Dalgas, at der fra Hedeselskabets side ville blive sendt en teknisk kyndig mand, som i løbet af sommeren ville projektere kanalanlægget på Hedeselskabets bekostning på den betingelse, at Interessentskabet ville stille nødvendigt mandskab og befordring til rådighed. Endvidere bad Dalgas om at måtte få opgivet navnene på to kontaktpersoner, som Hedeselskabets mand kunne henvende sig til.

Også dette brev gengives i sin helhed, da det er et interessant eksempel på, hvordan

Hedeselskabet reagerer på en henvendelse fra et interessentskab, det ikke selv havde stået fadder til.

»I Anledning af Deres ærede Skrivelse af 4. Juni og vedlagte Andragende fra og Overenskomst imellem en del Beboere langs Grindsted Aa angaaende Engvandingskanaler ved Hedeselskabets Medvirken undlader vi undertegnede Bestyrere af Hedeselskabet ikke at meddele, at der herfra skal blive sendt en teknisk kyndig Mand, som i løbet af denne Sommer vil projektere Kanalanlægget saaledes, at udgifterne ved Projektets affattelse vil blive afholdt af Hedeselskabet, men dog paa den Betingelse, at Interessenterne i Kanalanlægget leverer de fornødne Daglejere til Nivellering og Opmaaling og præstere den nødvendige Kjørsel, som Projecteringsarbejdet giver Anledning til. Ligeledes udbeder vi os opgivet tvende af Interessenterne til hvem vedkommende Ingeniør kan henvende sig med Rekvisition af Mandskab og Vogn, og som tillige kunne være Mellemand mellem Selskabets Bestyrelse og de øvrige Interessenter navnlig i anledning af de endelige Overenskomsters Affattelse og Generalforsamlings Afholdelse. Saasnart Projectet er fuldført og en Overenskomst affattet paa Basis heraf, vil Projectet og denne Overenskomst blive fremsendt til Indenrigsministeriet, der har Dispositionsret, det Classenske Fideicommisfonds, og der skal da fra Selskabets Side blive gjort Indstilling om et passende Tilskud til Kanalanlægget.

Deres ærede Svar paa om Beboerne ville gaa ind paa at levere Mandskab og Befordring ved Projektets Affattelse udbedes. Forsaavidt Matrikelskort haves over de Ejendomme, der ville blive berørte af Kanalanlægget, bedes de snarest muligt sendte til Hovedkontoret i Aarhus«.

F. Mourier-Petersen, E.M. Dalgas. G. Morville

Grindsted 1876 set fra nuværende Vestergade mod øst. Midt i billedet kroen og kredslægeboligen fra 1840'erne – i dag Grindsteds ældste hus indrettet til museum.

Hr. Gaardejer N.C.Simonsen, Trøllund, pr. Heinsvig/pr. Kolding

N.C.Simonsen kunne den 22 juni svare, at interessentskabet var villig til at gå ind på de stillede betingelser. Til mellemmand blev udpeget sognefoged og gårdejer Jens Andersen, Morsbøl og kromand og gårdejer Th. Poulsen, Grindsted.

Projektet

Foruden det tekniske engvandingsprojekt fik Hedeselskabets folk tillige til opgave sammen med interessenterne at udarbejde forslag til kontrakt for Interessentskabet. Dette arbejde tilligemed forslag til erstatninger, udgiftsfordelinger m.v. blev afsluttet 26 august og underskrevet af 24 interessenter sendt til herredsfogeden, justitsråd Saxild med anmodning om godkendelse på et landvæsenskommissionsmøde. Enighed om disse indstillinger blev af mange betegnet som intet

mindre end en bedrift - langt større end den tekniske projektering.

Den 16. September rykkede Dalgas for indkaldelse til dette møde og understregede »... at det er af Vigtighed for Interessenterne i Kanalanlægget, at Mødet afholdes saa snart som muligt.«

Herredsfogeden, justitsråd Saxild, indkaldte saa i skrivelse af 14. Oktober 1868 ... enhver som har nogensomhelst Interesse i det paatænkte og projekterede Kanalanlæg... » til Landvæsenskommissionsmøde tirsdag den 6. November 1868, Formiddag kl. 11 i Grindsted Kro«.

Jens Andersen, der blev Interessentskabets talsmand, lå heller ikke på den lade side. I et brev til Dalgas dateret den 20. oktober, altså inden projektet var godkendt, oplyste han, at arbejdet med kanalgravningen var »bortliciteret under Haanden, og De behøver altså ikke sende de omtalte Conditioner... Kanalanlægget er flere steder i fuld Gang«

Grindsted skole. Opført 1835. Her holdt Det danske Hedeselskab sit 4. årsmøde i 1869.

skrev han videre, »og hvis Vinteren vil blive nogenlunde er der Haab om, at Anlægget kan blive færdig til Juni næste Aar. Dog tror jeg det ville fremme Arbejdet betydeligt dersom Hedeselskabet kunne finde en kyndig Mand til at have det nødvendige Opsyn.«

I et brev til Landvæsenkommissionen oplyste Jens Andersen at indkaldelse til mødet var bekendtgjort på kirkestævne ved Grindsted kirke den 23. oktober og 1. november.

Kommissionsmødet

Det med spænding og forventning imødesete landvæsenkommissionsmøde fandt så sted som indvarslet den 6. november 1868 under herredsfoged justitsråd G. Saxilds forsæde.

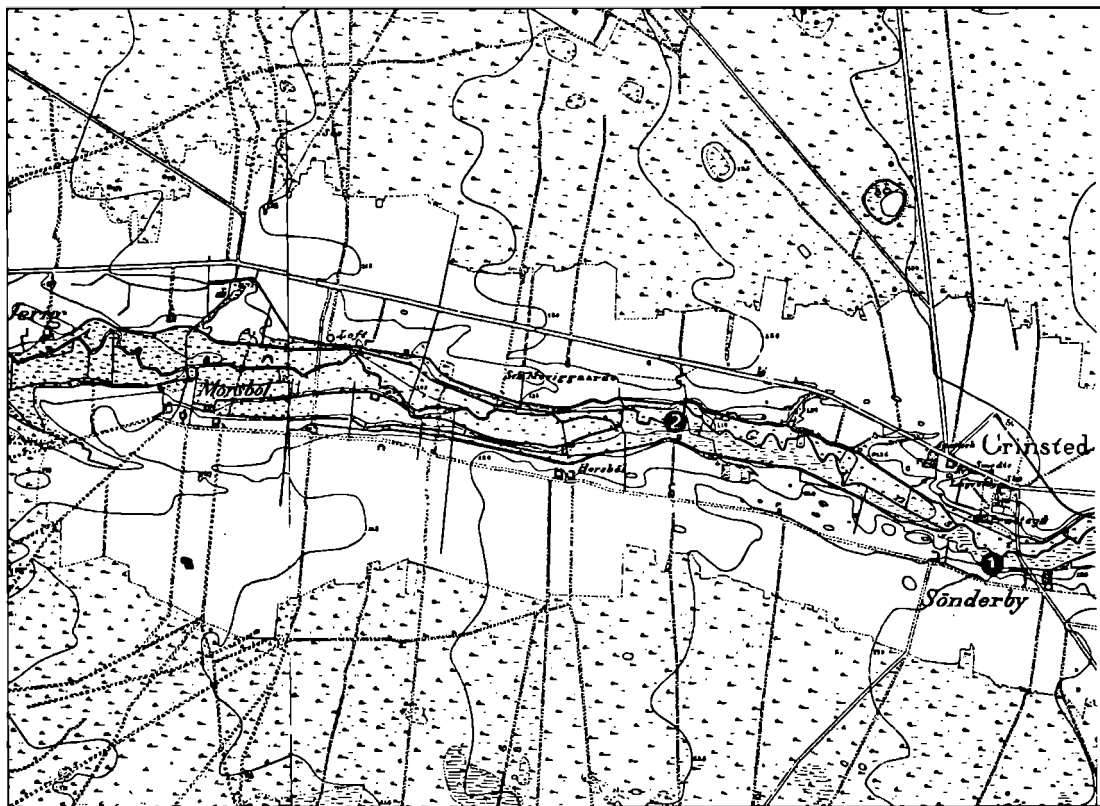
Punkt 1 på den iøvrigt meget lange og omstændelige dagsorden, som der ikke er grund til at gå i detaljer med her, angav formålet med mødet: »Bedømmelse og Afgørel-

se af alle Tvivlsspørgsmål, der muligen maatte rejse sig i Anledning af et paatænkt Kanal-anlæg til Vanding af Arealer ved Grindsted Aa.«

Punkt 5 på dagsordenen var: »Forslag til Kontrakt med de Beboere, som lide Skade ved Kanal-anlægget...«

Syv lodsejere »...erklærer herved, at vi tillade Anlægget af ovennævnte Kanalstrækning gennem vor Ejendom mod at erholde Erstatning for den derved tilføjede Skade, hvilken Erstatning, forsaavidt almindelig Overenskomst ikke kan opnaas, vil være at fastsætte paa lovlig Maade ved Taxationsmænd udmeldt af Retten.«

Fire lodsejere »som lide Skade ved Opstemning af Vandet bag begge Stemmeværker« forbeholdt sig, at Interessentskabet sørgede for bortledning af det skadelige vand. Derudover var der flere mindre betydende sager.

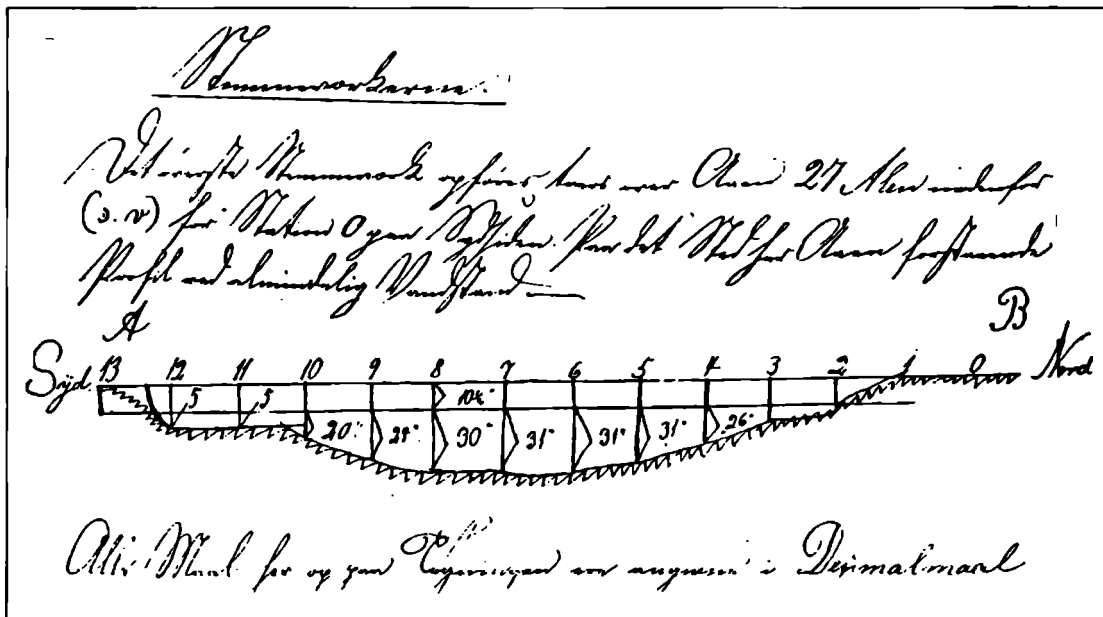

Udsnit af målebordsblad U 8 Grindsted/V 8 Eg. Målt 1870. 1:20.000 (alen). 1. Øverste stemmeværk ved Vesterbrogade. 2. Nederste stemmeværk, hvor åen støder til nuværende Engsa.

Punkt 6 drejede sig om godkendelse af forslag til kontrakt mellem interessenterne. Det lød i uddrag:

»Vi undertegnede Grundejere i Grindsted Sogn, Slaugs Herred Ribe Amt, erklærer herved, at vi paa egen Bekostning ville udføre og i Fremtiden vedligeholde de af Hedeselskabet projekterede fire Vandingskanaler langs Grindsted Aa mellem Præstegaardens Jord og Gaardmand Chr. Jacobsens Jord, og alle i Forening danne et Vandingsinteressentskab,

dog saaledes, at Udgifterne til de tvende Kanal anlæg Nord for Aaen savel ved deres Anlæg som ved den fremtidige Vedligeholdelse fordeles paa Interessenter der erholde Vanding Nord for Aaen, og Udgifterne til Kanalerne Syd for Aaen fordeles paa Interessenterne Syd for samme. Udgifterne een Gang for alle og i Fremtiden ved de to projekterede Stemmeværker fordeles mellem Interessenterne Nord og Syd for Aaen i samme Forhold som Vandet.

Målene på øverste stemmeværk. Fotokopi efter anlægsbeskrivelsen. Decimalmål = 1 alen = 2 fod = 20 tommer. 1 tomme = 3,137 cm.

Vandfordelingen udføres i Forhold til Vandingsarealet saaledes, at hver Tønde Land af Vandingsarealet erholder lige meget Vand. Denne Vandfordeling udføres ved Hjælp af Tude, som er anskaffet for egen Regning, men som nedlægges for fælles.

Vi Interessenter sammenkaldes en gang om Aaret til en Generalforsamling og vælger hvert tredie Aar en Bestyrelse....

Bestyrelsen vælges ved simpel Majoritetsbeslutning og skal bestaa af tre, hvoraf en kan være uden for Interessentskabet. Bestyrelsen vælger sin egen Formand. En trediedel af Interessenterne eller fler er berettiget til at forlange en extraordinær Generalforsamling sammenkaldt. Bestyrelsen bemyndiges til ifølge denne vor Underskrift, efter deres bed-

ste Skjøn, at lade det af Hedeselskabet projekterede Anlæg udføre paa vor Regning efter Omstændighederne ved Licitation eller Bortlicitering eller Bortakkordering underhaanden, saa at Kanalerne kunne være fuldført 1. Maj og Stemmeværkerne inden 1. Juni 1869. Til Dækning af de hertil hørte Udgifter forpligte vi os til at indbetale Halvparten af vor Anpart i Anlægsudgifterne inden 31 December dette Aar og resten inden 1. Maj 1869, medmindre det skulle lykkes Bestyrelsen at tilvejebringe et Laan, i hvilket Tilfælde Bestyrelsen bemyndiges til efter bedste Tykke at formindske vor Indbetaling.

Vi bemyndiger dernæst Bestyrelsen til paa vore Vegne at tilvejebringe flere Laan, hvis samlede Størrelse dog ikke maa overstige

Stemmeværk under bygning øst for Grindsted. Foto 1913. Fremgangsmåder den samme som i 1869

2.500 Rigsdaler og forpligte vi os til at udstede Obligationer, hvorved vi Alle for Een og Een for Alle indestaar for Laanets Tilbagebetaling inden to Aar fra 11 December Termin dette Aar at regne mod 4 indtil 5% i Rente.

Endelig bemyndige vi Bestyrelsen til for Ribe Amt at begjære en Landvæsenskommission nedsat til Afgørelse af alle Stridsspørgsmaal i Anledning af Kanalernes Anlæg ligesom vi bemyndiger Bestyrelsen paa vore Vegne at afslutte retsgyldige Forlig ved Landvæsenskommissionsmødet.«

Underskrevet af 24 lodsejere Grindsted d. 26. august 1868.

Til sidst hedder det i protokollen for mødet: »Paa Hedeselskabets Vegne mødte Ingeniørkaptajn Dalgas, Landvæsenskommissær Simonsen, Trøllund og Requirenterne. Pastor Schierne mødte paa Præsteembedets Vegne....«

»Iøvrigt meldte Ingen sig som havde Indvendinger at gøre imod Udførelsen af det omhandlede Kanal anlæg.

Efterat Kommissionens Medlemmer havde gjort sig bekendt med de fremlagte Planer, Kontrakter og Kort, og efter at have beset de stedlige Forhold, saavidt fornødent gjordes, samt selv Intet havde at erindre

Det færdige stemmeværk – Et stighord mindre end på tegningen.

Sønderby kanal. Et stykke udgør i dag kanalen, der leder vand ud til Grindsted Engsø.

imod det hele Anlæg, fandt Kommissionen ingen Betænkelighed ved, især da ingen indenfor Interessentskabet staaende Lodsejer har fremsat nogen Indvending, at meddele sin Stadfæstelse paa det hele Anlæg«.

Thi eragtes: Det omhandlede Kanalanlæg, saaledes som det betegnes i de fremlagte Kontrakter, Arbejdsplaner og Kort bør nyde Fremme.«

Saxild, H. Adolph, Styrup/ Dalgas, N.C. Simonsen, Jens Andersen, Chr. Jacobsen, A.Chr. Andersen.

Sidst udbad Dalgas sig paa Hedeselskabets vegne de fremlagte kort og tegninger.

En fuldstændig afskrift af mødereferatet i Slaugs Herreds Landvæsenskommissionsprotokol indleder forhandlingsprotokollen for Sønderby, Horsbøl, Grindsted og Modvig Engvandingskanaler, der findes i Lokalhistorisk Arkiv, Grindsted bibliotek.

Virkeliggørelsen

Efter Landvæsenskommissionens anbefaling af projektet forestod nu virkeliggørelsen. Men snart opstod økonomiske problemer, som den 15. november 1868 fik Jens Andersen til, på bestyrelsens vegne at minde Hedeselskabet om det tilskud, man havde stillet i udsigt fra Det Classenske Fideicommis.

Forventningerne om dette tilskud var i høj grad medvirkende til enighed om starten af interessentskabet.

Uden denne støtte ville udgifterne til kanal-anlægget blive endog meget byrdefulde for lodsejerne, ikke mindst når man tog i betragtning, at årets høstudbytte havde været usædvanlig ringe.

Igen den 15. november skrev Jens Andersen til Hedeselskabet. Nu med et andragende om økonomisk hjælp - til trods for, at der allerede var opnået henstand med betaling for arbejdet til 1. april 1869. De fire broer over kanalerne under sognevejen fra Loft til Morsbøl var blevet meget dyrere end beregnet, og beboerne havde intet, de kunne sælge. Til sidst

bad Jens Andersen om en udskrift af Hedeselskabets udgiftsberegning af jordarbejdet, for at få et bedre overblik over situationen.

På dette svarede Dalgas meget kort den 24. november: »den forlangte Liste følger hermed. Andragendet om Støtte skal en af Dage- ne afgaa til Ministeren.«

Der findes ingen samlede regnskaber bevaret fra projektets udførelse. Til gengæld findes de meget udførlige arbejdsbeskrivelser forsynede med detaljerede prisoverslag, som de var fremlagt ved kommissionsmødet den 6. november. Disse, der er indført i de nævnte forhandlingsprotokoller, giver gode muligheder for indsigt i den tekniske side af anlægget.

Selve projektet bestod af to afsnit: Stemmeværkerne, der skulle »stemme« vandet op så det løb ud i de højereliggende kanaler, og kanalerne, som skulle lede vandet videre til interessenterne.

Stemmeværkerne

Stemmeværkerne bygges fra bred til bred i åløbet med et bundstykke af træ og en overligger ligeledes af træ med en gangbro, hvorfra man kunne håndtere »stighbordene«, der skulle sættes i åen. Disse må ikke være bredere, end at de selv under hårdt pres kunne betjenes med håndkraft (se s. 347 ff).

Det øverste stemmeværk, der skulle betjene Sønderby og Grindsted kanaler, skulle bygges i Grindsted (ca 20 meter øst for nuværende Vesterbrogade). Overslagsberegningerne viste, at der skulle bruges materialer for 230 Rigsdaler, og at arbejdslønnen ville beløbe sig til 50 Rigsdaler, i alt 280 Rigsdaler.

Det nederste stemmeværk skulle bygges ved Modvig (hvor Grindsted å i dag støder til

Engsøen) og forsyne Horsbøl og Modvig kanaler. Dette ville koste 300 Rigsdaler.

Kanalerne syd for Åen

Sønderby kanal skulle gå fra øverste stemmeværk til Jens Andersens gård i Morsbøl (nu Museumsgården Karensminde)

Længde: 6.107 alen.

Bredde: Fra 4½ fod til 1 fod og 8 tommer.

Dybde: Fra 2 fod til 1 fod og 8 tommer.

Fald: Fra 1:3.000 til 1:1.500.

Vandføring. 24 Kubikfod i sekundet fra begyndelsen.

Vandingsareal: 71 tdr. land eng og ager.

Overslagsberegning: 633 Rigsdaler og 24 Skilling.

I 1870 blev der gravet en ny kanal med mindre fald. Derved forøgedes vandingsarealet med 21 tdr. land.

Horsbøl kanal skulle gå fra nederste stemmeværk ligeledes til Jens Andersens gård.

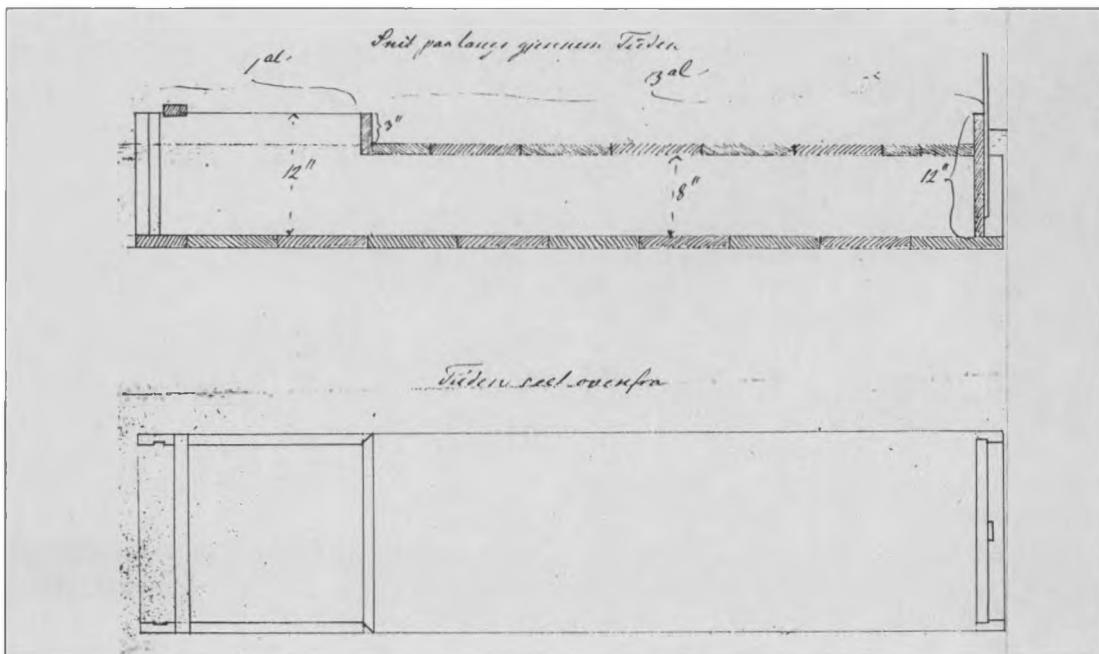
Længde: 3.407 alen.

Bredde: fra 4 fod og 3 tommer til 1 fod og 8 tommer.

Dybde: Fra 2 fod og 2 tommer til 1 fod og 8 tommer.

Render af træ måtte ofte tages i brug ved overførsel af vand fra en parcel til en anden. Evt. også over åen som vist på billedet.

Tud til vandfordeling tegnet af ingeniør Brønsted. Ved vanding flyttes skodden hen i kassen til venstre, så vandet ikke løber lige igennem, men ovenud.

Fald: Fra 1:2.500 til 1:1.600.

Vandføring: 14 kubikfod i sekundet.

Vandingsareal: 34 tdr. land eng og ager.

Skal ikke vande de første 5-600 alen, da engen her skal vandes fra øvre kanal. Vandet føres over nedre kanal i trærender som lodsejerne selv skal bekoste og vedligeholde (se billede s. 351).

Overslagsberegning: 366 rigsdaler og 32 skilling.

Kanalerne nord for åen

Grindsted kanal fra øverste stemmeværk til Jerrig

Længde: 6.575 alen.

Bredde: Fra 7 fod og 6 tommer til 1 fod.

Dybde: Fra 2 fod og 4 tommer til 1 fod og 8 tommer.

Fald: Fra 1:3.000 til 1:1.500.

Vandføring: 21 kubikfod i sekundet.

Vandingsareal: 53 tdr. land eng og ager.

Overslagsberegning: 964 rigsdaler.

Modvig (Møvig) kanal fra nederste stemmeværk til forbi Jerrig

Længde: 3.400 alen.

Bredde: Fra 4 fod og 6 tommer til 3 fod og 3 tommer.

Dybde: Fra 2 fod og 2 tommer til 1 fod og 8 tommer.

Tud konstrueret af ingeniør Brønsted. Har i følge stadsingeniør Kai Jacobsen stået ved Ådalen 1, Grindsted. Foto ca. 1915.

Fald: Fra 1:2.500 til 1:1.600.

Vandføring: 14 kubikfod i sekundet.

Vandingsareal: 46 tdr. land eng og ager.

Overslagsberegning: 567 rigsdaler og 64 skilling.

Grindsted ås fald fra øverste stemmeværk til Eg bro er i dag 1:930 eller netop 10 meter på de 9,3 kilometer. Menneskelig aktivitet har ødelagt det naturlige fald på de første kilometer, men for 130 år siden har de øverste kanaler ved opstemning allerede efter den første kilometer ligget 1,5 meter over åens vandspejl og dermed på vej ud i det omgivne land. Til sammenligning er faldet fra Morsbøl bro til Eg bro 1:913.⁶

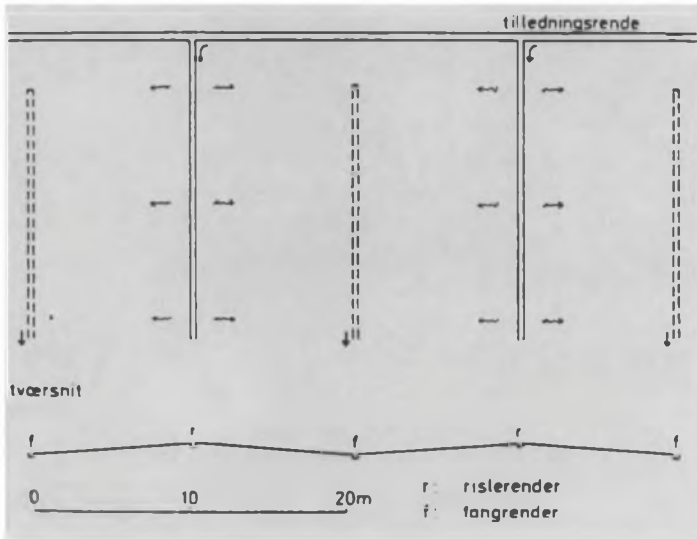
De nævnte overslagsberegninger byggede på »tabeller« inddelt i »stationer«, hvor der for hver kanal alen for alen blev givet instruktioner vedrørende anlæggelsen. Foruden selve jordarbejdet tunneller, sluser, broer og eksisterende gamle anlæg, som der skulle tages hensyn til, men ikke tuder.

Tunnellerne skulle lede tværgående, min-

dre vandløb under kanalen ud i åen. Grindsted var i den henseende meget heldigt stillet, idet der i hele projektet kun var få ubetydelige tilløb til åen. Udløbssluserne skulle virke dels som sikkerhedsventil under voldsomme regnskyl, dels muliggøre kanalens tørring ved rensning eller udbedring af skader.

For gravning af grøfter til tunneller og udløbssluser blev beregnet et tillæg på 68 rigsdaler og 32 skilling for kanalerne nord for åen og 46 rigsdaler og 40 skilling for kanalerne syd for åen. Stemmeværker, kanaler og dertil hørende grøfter skulle som nævnt, bekostes af interessenterne selv i forhold til vandingsarealet.

Jordarbejdet blev for størstedelen udført af lodsejernes egne folk. Nogle daglejere var der dog. Således skrev Peter Kristensen (1848-1937) i sin dagbog 1868: »Da jeg kom hjem til November kom Far og jeg til at arbejde i Vandingskanalerne først i Horsbøl og derefter i Sønderby. Vi fik kun 24 Skilling for 1 kubikfavn Jord at opgrave. Det kneb med at tjene til Føden.«⁷

Tegning af del af tildannet ryglæg. Fra rislerenderne løber overskudsvand til de stiplede fangrender og derfra videre til andre anlæg eller til åen. Efter Søren Rasmussen: Store Skjernå kanal. 1985.

Tuderne

Tuderne, der skulle fordele vandet fra kanalerne ud til lodsejerne, var for egen regning. Ikke destomindre var det der, hele anlægget skulle stå sin prøve. Der skulle være vand til alle - ingen måtte føle sig forfordelt, og derfor var Hedeselskabet altid behjælpelig med råd og kontrol. Til at begynde med blev der eksperimenteret en del med disse tuder på Grindstedegnen, men omsider blev en konstruktion udviklet af ingeniør Brønsted, ansat ved Hedeselskabet fra 1869, den almindeligste. Og den 30. maj 1874 vedtog Interessentskabet da også, at alle tuder skulle omdannes og nedlægges under Brønsteds vejledning, og for de »Interessenter som ikke har Tuderne istandgjort til den 20 juni er Bestyrelsen berettiget til at lade dem gøre i Stand på Vedkommendes Regning...«.

Det nye var, at vandet skulle strømme ovenud af tuden, som var gravet ned i kanal-

dæmningen. Senere foretrak Brønsted en konstruktion med lige gennemløb, beretter tømrer Kjær Olesen (1888-1976), der i en menneskealder var manden, der tog sig af Grindstedegnens stemmeværker og tuder, men i kanalerne øst for Grindsted holdt man længe fast ved den her viste konstruktion⁸ (se s. 352 ff).

Vandforbrug og Vanding

Vandet (Vandføringen pr. sekund) fordeltes mellem interessenterne i forhold til det areal, der skulle vandes. Bredden af tuden skulle være proportional med den vandmængde, der skulle ledes igennem. 1 (vand)part = 1 kubikfod vand (ca. 30 liter) krævede en 12 tommer bred tud.

Ved at dividere kanalens vandføring med det samlede beregnede vandingsareal fik man det kvantum vand, som interessenterne havde ret til pr. tdr. land. Ved at gange dette

Vandingsanlæg i engen ved Grindsted. Foto fra 1930'erne. I forgrunden Grindsted friluftsbad.

fordelingstal med det areal, der skulle vandes, fik man den enkelte lodsejers vandpart. Man regnede med, at 1 kubikfod vand i sekundet kunne vande 4 tdr. land - engjord lidt mere, agerjord lidt mindre. Det er vanskeligt at sige noget helt konkret om vandforbruget, især på grund af jordbundsforholdene. På sandjord kunne udsivning betyde et stort vandtab.

Forskere fra Geologisk institut, Århus universitet, har ved Store Skjernå kanal fundet ud af, at vanding af 4 tdr. land med 1 kubikfod vand i sekundet i sammenlagt 2 døgn svarer til en nedbørsmængde på 85 mm. Det giver et svind på 50%.⁹

Selve vandingen måtte interessenterne i de første år selv finde ud af. Hedeselskabets folk var fuldt optaget af at medvirke ved anlæg af kanaler, men man kunne altid få råd og vejledning. Forøvrigt udgav Dalgas i 1877 en håndbog på 160 sider »Om Engvanding«. Foruden praktiske anvisninger opholdt han sig en del ved vandets gødningsværdi. Et område, det ville have ført alt for vidt at komme ind på her.

Såvidt det har kunnet fastslås, er vandingen lige fra begyndelsen foretaget som overrisling. Først som »vildvanding«. Det vil sige, man gravede eller pløjede render i jorden, idet man stadig sørgede for, at vandet fik et

Vandingsanlæg ved Loft-Morsbølvejen. Foto fra ca. 1930. Til venstre i billedet museumsgården Karensminde.

naturligt fald. Ændringer kunne man let foretage ved med en skovl at stoppe en rende og grave en ny. Denne form for vanding krævede dog stadig overvågning (se s. 342).

Den overvejende vandingsmåde ved de fire kanaler har dog uden tvivl været »ryganlæg«. Det vil sige, at arealet var reguleret, så det dannede tagformede bede. I toppen af disse bede lavede man så rislerender, hvorfra vandet kunne løbe til begge sider ned i afløbsrender og videre til andre bede eller til åen (se s. 354 ff).

Vandingsarealet var som regel delt i parceller, som blev vandet på skift i vækstperioden

med undtagelse af nogle uger i juli måned, hvor høhøsten fandt sted.

Fordelingen af vandet fra en enkelt tud til anlæg over flere tdr. land kunne volde problemer. Det krævede planlægning af et til tider meget indviklet system af grøfter og render. Ryganlæg havde den højeste udnyttelsesgrad af vandet, men til gengæld var anlæggelses- og vedligeholdelsesarbejdet meget stort.

På engene nord for museumsgården Karensminde kan endnu ses ret velbevarede ryganlæg.

Repræsentantskabsmøde i Grindsted

Det har ikke været muligt at finde ud af, hvilken dato, vandingen er påbegyndt, men sandsynligvis er de fastsatte terminer overholdt.

Derimod ved vi, at Hedeselskabet har fulgt arbejdet med stor interesse. Allerede på selskabets 3. repræsentantskabsmøde i Herning den 2. juli 1868 besluttede man at henlægge næste års repræsentantskabsmøde til Grindsted for at se, hvad man havde nået. Og den 17. marts 1869 skrev Dalgas til Simonsen i Trøllund for at bede ham være selskabet behjælpelig med at arrangere dette møde.

Højstærede Hr. Simonsen. Trøllund

Tør jeg bede Dem vise Hedeselskabet en ikke ubetydelig Tjeneste. Bestyrelsen kunne meget ønske at holde Repræsentantskabsmødet i aar i Grindsted. Vi har tænkt at afholde det i Juni (først i Måneden), at bruge den første Dag til Forhandlingerne og til Besigtelse af Kanal anlæggene, og på den næste Dag at tage over til Hovborg (hvor Plantagen beses) til Holsted (Ålykke Planteskole, Lindknud, Hundsbækkrat)

Spørgsmaalet er nu, om denne Plan ogsaa lader sig realisere, og dette tager jeg mig den Frihed at bede Dem besvare.

Repræsentanternes Antal er med Bestyrelsen 23. Heraf plejer at møde Halvdelen; af tilreisende Medlemmer plejer at komme en Snes Stykker. Tror De, at Grindsted kan huse for to Nætter ca. 30 Mennesker. Kromanden kan jo nok forsyne os med Spisning, saa at der forsaavidt ingen Vanskeligheder er.

Nogle Senge kan vel faaes i Kroen. Lokaler til Forhandlingerne kan vel erholdes i Skolen.

Dernæst ville det være ønskeligt, om Beboerne kunne stille deres Befordring til Disposition

Mindesten for E. M. Dalgas med portrætmedaljon af billedhuggeren A. Bundgaard. Rejst ved Grindsted bane-gård i 1919 i 50-året for de første vandingskanaler. Ingen afsløring på grund af uenighed i indsamlingskomiteen. I 1953 placeret ved Vestre Boulevard i Grindsted med fin udsigt over »de blomstrende enge«. I 1992 flyttet ud på en hede ved omfartsvejen vest for Grindsted.

paa den anden Dag, for at føre Forsamlingen til Hovborg og Holsted. En del Befordringer medtager de Rejsende vel nok, men nogle kommer jo med Posten, og jeg antager, at der maa gøres Udveje for Syv til Otte Vogne. Endelig er det et Spørgsmaal, om de Rejsende kunne i Holsted dels faa Logi for en Nat, dels faa Befordring til Kolding eller Varde m.m. Skulle det ikke være muligt at arrangere sig med en Vognmand saaledes, at han paa den ene Dag havde tre a'fire Befordringer disponible i Holsted for,

mod Betaling, at bringe de Rejsende videre, ellers er det maaske muligt at organisere Befordringen i Holsted eller maaske i Brørup.

Det er en Selvfølge, at Beboerne ikke skulle have nogen Udgift ved hele dette besøg; kun Logi i Grindsted for to Nætter og Befordring fra Grindsted til Holsted beder vi om.

Tør jeg nu bede Dem godhedsfuldt at tage denne Sag i Deres Haand og give mig et godt Raad, saa snart De kan.

Deres hengivne E.M. Dalgas

Mødet fandt, som planlagt, sted i Grindsted skole den 4. juni 1869. Det var næsten på årsdagen for Grindstedegnens første henvendelse til Hedeselskabet, og selv om anlægget ikke var så omfattende som de tilsvarende ved Karup og Vorgod Å, så var Grindstedkanaler-

Stemmeværket ved Vesterbrogade i Grindsted som mange i dag husker det.

ne så meget mere bemærkelsesværdige derved, at de slet ikke havde været med i Hedeselskabets første planlægninger. Både Hedeselskabet og Interessentskabet i Grindsted havde i det forløbne år præsteret en imponerende indsats.

Et fyldigt udtog af forhandlingerne fra repræsentantskabets møde i Grindsted findes i »Beretning om Det danske Hedeselskabs Foretagender i 1869 samt Arbejdsplan for 1870. Aarhus 1870.«

I sin beretning beskæftigede Dalgas sig især med engvanding og det betydningsfulde i at få de store vandløb udnyttet fuldt ud. »Agerbrug på Hedefladerne er næsten umuligt, når det ikke kan støtte sig til Høproduktion. Derfor er nye Engvandingsanlæg en Hovedbetingelse for disse Egnens Opkomst.«

I omtalen af Grindsted å, nævnte han, at den i lige så høj grad som de andre store åer ville egne sig til store og fortrinlige vandingsanlæg, hvis blot den havde »været mindre belemret med Vandmøller«.

»Desuagtet,« fortsatte Dalgas »er der i Grindsted i 1868 blevet udført fire vigtige Kanaler fra Grindsted mod vest og disse udmærker sig ved, med en forholdsvis ringe Bekostning at have udrettet megen Nytte, idet de overalt vander gamle Engkroge eller opdyrket Agerland. Disse Kanaler, navnlig de to vestligste, ville kunne forlænges en Del, og dernæst vil det, saavidt kan skjønnes være muligt at anlægge ikke saa faa billige og nyttige Kanaler vest for det nuværende Anlæg.«

Endelig oplyste Dalgas, at projekteringsarbejdet med Grindstedkanalerne var udført af kandidaterne Dorph-Petersen, Ølgaard og Brønsted, samt at der var givet et tilskud på 300 rigsdaler til interessenterne. Til mødet

var, foruden bestyrelsen, kun mødt 6 repræsentanter.

Hele kanalprojektet blev »fremlagt og læst« i Andst-Slaugs Herreds Ret den 5. April 1870 og indført i pantebogen med interessenteres navne og matrikelnummer.

Indførslerne gengives her tilføjet vandingsareal i tdr. land - nogle arealer mangler.

Forkortelser: S= Sønderby kanal, H= Horsbøl K, G= Grindsted K og M= Modvig kanal.

SII= Tillæg ved Sønderby kanals flytning.

Afskrift efter forhandlingsprotokollen.

1. Hans Ottesen, 4a Grindsted
2. I. Chr. Hansen, 4c Grindsted, G 2 3/14
3. Th. Poulsen, 3a Grindsted, G 7
4. Th. Chr. Thomsen, 5b Grindsted, G 7/14
5. Poul Thomsen, 5a Grindsted,
6. Mads Clausen, 1a St. Modvig
7. Niels Nielsen, 2a St. Modvig, G 4 1/14, M 8 1/14
8. A. Chr. Andersen, 1 Loft,
9. H. Chr. Hansen, 2 Loft, G 5 4/14, M 11 9/14
10. Jens Andersen, 3c Loft, G 5 4/14, M 1 9/14
11. N. Chr. Jensen 3b Loft, G. 7 9/14
12. Søren Iversen, 5 Jerrig, G 2, M 1 3/14
13. Chresten Hansen, 4 Jerrig, M 5 12/14
14. Christian Jacobsen, 3 Jerrig, M 7 12/14
15. Jens Jensen, 3a Sønderby
16. Chr. Johansen, 4a Sønderby, S 1
17. Niels Thuesen, 5 Sønderby, S 1 2/14
18. Hans Nielsen, 4a Sønderby, S 8
19. Chr. Engelbrecht Sørensen, 3b Sønderby, S 2 11/14
20. Jørgen Poulsen, 5a sønderby, S 9 9/14
21. N. Chr. Jensen, 1a Horsbøl, S 5 12/14, H 3, SII 6/14
22. Laustian Andersen, 2 Horsbøl, S 6, M 11 13/14, SII 1
23. Niels Nielsen, 1b Horsbøl, S 1 10/14, H 2 4/14 SII 6/14
24. A. Chr. Andersen, 1a Morsbøl, s 8 2/14, H 13/14, SII 1
25. Knud Nielsen, 2a Morsbøl, S 8 2/14, H 3 1/14, SII 2
26. Jens Andersen, 3 Morsbøl, S 9 2/14, H 12 3/14 SII 16.

Til nærmere granskning kan henvises til »Grindsted sogns gård- og beboerhistorie« udarbejdet af Jens Madsen og udgivet af Grindsted lokalhistoriske Arkiv, 1994 ff.

De senere år og nedlæggelsen

Først et par sager, der har direkte tilknytning til det foregående.

Den 10. februar 1870 vedtoges på en generalforsamling regler for ændringer i kontrakten af 26. August 1868.

De nye regler skulle inden tre måneder vedtages på en ekstraordinær generalforsamling, hvor mindst 3/4 dele af medlemmerne skulle være tilstede og stemme for forslag til ændringer.

Allerede den 19. november samme år blev det nødvendigt at foretage en ændring af kontrakten. Lodsejerne langs Sønderby kanal mente ikke, de fik det kvantum vand, de havde krav på og foreslog derfor, at der gravedes en ny kanal, hvor faldet ændredes fra 1 tomme til ½ tomme pr. 100 alen. (Fra 1:1980 til 1:3960)

Det bestemtes, at betalingen for dette arbejde skulle betales af lodsejerne i Horsbøl og Morsbøl i forhold til det areal, som hver især indvandt ved kanalens flytning. Det samlede vandingsareal blev øget med 21 6/14 tdr. land. Tinglysningen fandt sted den 22. november 1870.

Ligeledes vedtoges en regulering af Grindsted kanal den 26. februar 1872. Tinglyst den 18. marts 1873.

Derefter fungerede de fire kanaler, ifølge forhandlingsprotokollen, uden større ændringer, indtil 1950'erne, hvor interessen af forskellige grunde, som ikke skal uddybes her, var stærkt aftagende.

På et landvæsenskommissionsmøde den 5 oktober 1954 bestemtes da, at Grindsted, Modvig og Horsbøl kanaler samt Horsbøl (det nederste) stemmeværk, skulle nedlægges.

Sønderby kanal samt Grindsted (det øverste) stemmeværk blev først nedlagt (delvist) på generalforsamling den 27. februar 1968. Grindsted Kommune overtog stemmeværket og den øverste del af kanalen indtil Niels Kroghs jord - i tilknytning til det etablerede søanlæg. Selve stemmeværket blev fjernet i foråret 1989. På den vestligste del af kanalernes vandingsområde er den 35 ha. store kunstige Grindsted Engsø etableret i 1972.

På det føromtalt repræsentantskabsmøde i Grindsted i 1869 anbefalede E.M.Dalgas udvidelse og anlæg af flere kanaler i Grindsted. I de følgende år anlagdes følgende kanaler:

Eg nordre kanal	1872 4.300 alen.
Eg søndre kanal	1872 1.500 alen.
Plagborg- Sønderby kanal.....	1875 3.200 alen.
Plagborg Grindsted kanal.....	1875 4.500 alen.
Jerrig- Eg kanal	1875 5.200 alen.
Morsbøl- Eg kanal.....	1875 4.700 alen.

De er nu alle nedlagt. Forhandlingsprotokoller og en del regnskaber findes i Lokalhistorisk arkiv. Grindsted bibliotek.

Slutning

Grindsted har to mindstene. Een for folketingsmand Laust Rasmussen, manden bag Grindsteds jernbaner. Og een for Enrico Mylius Dalgas, Det danske Hedeselskabs førstemand, der skaffede engvandingkanalerne til byen. Tiden taget i betragtning har Dalgas' indsats måske været lige så betydningsfuld som Laust Rasmussens 50 år senere.

Resultaterne af samspillet mellem Dalgas og den lokale befolkning kom på forskellig vis til at danne afsæt for udviklingen i forrige

århundrede i Grindsted. Først og fremmest satte det skub i hedeopdyrkningen, som på grund af ændrede samfunds og markedsforhold var blevet højaktuel. De smalle enge langs Grindsted å slog ikke længere til. Der var virkelig behov for at tage nye jorder ind.

Hvad det i første omgang resulterede i, kan man læse om i gårdejer Chr. Mathiesens bog »Landbrugets Historie« fra 1881¹⁰. Heri skrev han om Grindsted:«.....Nabosognet Grindsted, hvor der for mange Aar siden blev udført et større Vandingsanlæg, hvor ikke alene Engene vandes, men ogsaa Marken med Befugtningsanlæg. Det forbavsende mig, da jeg sidste Sommer havde Lejlighed til at se det, at se udmærkede Korn- og Græsafgrøder paa deres usle Sandjorder, navnlig stod der Bygafgrøder, som Mænd, der dyrkede Landets bedste Jorder, ikke ville skamme sig ved. Før de fik Vandet op uden om Markerne, kunne man næppe om Sommeren se et grønt Græsstraa, og Byg og Havre var der ikke Tale om at saa«¹⁰.

Hedens opdyrkning blev grundlaget for det nye bysamfund, der voksede op i Grindsted sogn, og her kom for alvor den holdning til samarbejde, som var indledt ved etableringen af de første engvandingkanaler til at spille ind. Man kunne nævne Grindsted mergelbane (1886) Andelsklædefabrikken (1889), og hvad andelsbevægelsen ellers førte med sig.

Også for Hedeselskabet som sådan var kanalerne i Grindsted et vellykket initiativ. Engvandingens resultater, der hurtigt kunne ses, skabte tillid i befolkningen, og det virkede fremmende på det mere langsigtede, og i omfang langt større plantningsprogram.

I det foregående er forsøgt beskrevet, hvordan det hele startede i 1868/69. Men engvandingens videre udvikling og landøkonomiske betydning for Grindstedegnen kan og bør der skrives flere historier om. Og ikke at forglemme - hvis det er muligt - om den daglige praksis og om, hvordan befolkningen »levede« med engvandskanalerne.

Noter:

1. Falbe Hansen og Scharling: Danmarks Statistik 1885. Bd. 1.s. 197f.
2. E. Dalgas: Geographiske Billeder fra Heden. 1867, s.57
3. Lydbånd i Grindsted Lokalhistoriske arkiv. Grindsted bibliotek.
4. C. Dalgas: Ribe Amt. (Arntsbeskrivelsen)1830, s. 36
5. Knud Aagaard: Veiledning ved en Gaards Drift i Hedeegne. 1811. Nyudgivet af Grindsted bibliotek 1988. S. 48ff.
6. Oplysning ved cand scient. Ove Kann. Ribe Amt.
7. Meddelt af skoleinspektør Sv. E. Thygesen, Vorbasse.
8. Båndoptagelse i Grindsted lokalhistoriske arkiv.
9. Store Skjernå kanal- og de tilhørende Engvandingens anlæg. Ringkøbing amtsråd 1985.s 24ff
10. Chr. Mathiesen (Outrup ved Varde): Landbrugets Historie, 1881 s. 72.

Grindsted sogn:

Trapp: Danmark. 1. udgave, 1860 ff. har følgende oplysninger: Areal: 23.943 Tdr. land. Hartkorn: 197 $\frac{1}{2}$ Tdr. Ager og Eng og 2 $\frac{1}{2}$ Tdr. Mose. I alt i sognet 78 Gaarde og 17 Huse, hvoraf 62 Gaarde og 11 Huse udenfor Byerne. Indvaanere: 593. Arealet »er ikkun opdyrket langs med den midt igennem hele Sognet fra Øst til Vest løbende Grindsted Aa...« Her har man overset bebyggelse som Urup og Nollund m.fl.

Gamle mål:

- 1 favn= 3 alen= 1.88 meter
- 1 alen= 2 fod= 62.75 meter
- 1 fod= 12 tommer= 31,37 cm= 10 decimaltommer
- 1 tomme= 2.61 cm
- 1 hektar (ha) land = 10.000 kvm
- 1 tønde land = 8 skæpper land = 14.000 kvadratalen = 5.516 Kvm.

Trykte kilder:

- C. Dalgas: Ribe amt. Beskrevet efter opfordring fra det kongelige Landhusholdningsselskab 1830.
- E.Dalgas: Engvanding i de Jyske Heder. 1866

- E. Dalgas: Geographiske Billeder fra Heden. Hft. 1-2 1867 - 68
- E.Dalgas: Om Engvanding 1877.
- Beretning om Det Danske Hedeselskabs Foretagender i 1869. 1870

Utrykte kilder:

- Lokalhistorisk Arkiv, Grindsted bibliotek: Forhandlingsprotokol for Sønderby, Horsbøl, Grindsted og Modvig kanaler 1873-1968 m.m
- Erhvervsarkivet i Århus: Hedeselskabets arkiv. Indkomne breve og brevkopibøger m.m.
- Hedeselskabet i Viborg: Diverse arbejds papirer.
- Landsarkivet i Viborg: Ribe Amts landvæsenkommissions arkiv m.m.
- Båndoptagelser i Grindsted lokalhistoriske arkiv.
- Tømmer M.Kjær-Olesen (1888-1976)
- Gårdejer A. Lindhart Jensen (1896-1976)
- Gårdejer Holger Petersen (1910-1988)
- Bankdirektør Julius Plagborg (1902- 1983)

Billeder:

Hvor intet andet er opgivet stammer alle billeder fra Lokalhistorisk arkiv. Grindsted bibliotek.

Litteratur:

- Knud Aagaard: Veiledning ved en Gaards Drift i Hedeegne. 1811. Genudgivet af Grindsted bibliotek 1988.
- J.B.Krarup: Beskrivelse af Landbrugets Udvikling i Danmark fra 1835 indtil Nutiden. Bd.3. Det sydvestlige Jylland 1899.
- Fridlev Skrubbeltrang: Det indvundne Danmark. 1966
- Peter Michelsen: Vand til tørstig jord. 1995
- Peter Henningsen: Hedens hemmeligheder. Livsvilkår i Vestjylland 1750 - 1900. 1995

Artikler:

- Viggo Hansen: Grindsted fra Hedesamfund til Industriby. Bygd 1972. Nr. 3 og 1990 nr. 1
- Søren Rasmussen: Studier over Engvandingen i Danmark. Geografisk Tidsskrift bd. 63. (1976) side 146-192. Forskningsprojekt
- Søren Rasmussen: Store Skjernå kanal. Ringkøbing amtsråd 1985 (a jourføring af foranstående)
- Nielsen, J.K: Om Engvanding. Utrykt manuskript i Grindsted lokalarkiv.
- Bennyttet af H.C. Larsen: Af Grindsted Sogns historie. Engvandingen der blev sat i system for 100 år siden. 1-2. Vestkysten 25-26/8 1955 og A.Chr. Andersen: Engvandingens historie. I: Egnsbogen. Grindsted og Billund 1984. S. 25-30. Sidstnævnte med en indledning og efterskrift.
- Hans Erik Eriksen. Født 1919. Fhv. Overbibliotekar, arkiv- og museumsleder i Grindsted.

Conrad Wedels gård bliver til Gæstgivergården Sorgenfri

En Ribe-ejendom ved Sønderport gennem 2-300 år

Af Jørgen Peter Jørgensen

Huset Sønderportsgade 51-53 i Ribe, hvis historie som gæstgivergård rækker tilbage til 1700tallet, har haft en omskiftelig tilværelse med mange ejere før det i 1937, ved en ombygning, blev taget i brug til privat beboelse, indrettet med fire lejligheder.

I 1761 blev huset beskrevet som »14 fag langt bindingsværkshus i to etager og et hermed sammenbygget trefags porthus i en etage.«

Ved udarbejdelsen af en bevaringsplan for Ribe stod der i 1969 at læse, at husets nuværende udseende stammede fra tiden omkring 1850.

Ved at gennemgå skøde og panteprotokoller kan man finde 13 ejere i tiden 1728 til 1978.

Conrad Wedel

Med Conrad Wedel er vi tilbage i Holberg-tiden, Ribes stille tid. Gennem mere end 100 års tilbagegang var befolkningstallet svundet til under 2000. Det holdt sig dér gennem alle 1700-årene - ja, i 1739 skal der kun have været 1268 indbyggere i Ribe.

Et fald i befolkningstallet på ca. 70 % siden byens storhedstid, betød et langt mindre boligbehov; så huse var forsvundet i stort tal. Tidligere gadestrøg var blevet til veje, omgivet af haver og tofter. Hovedfærdsselsåren

gennem byen - fra Sønderport ad den kringlede Søndergade til torvet ved domkirken og videre ad Storegade og over »dammene« til Nørreport havde dog bevaret sit bymæssige præg, selv om en del huse var dårligt vedligeholdet. Men man skulle ikke gå langt ad sidegaderne, før det tyndede ud i bebyggelsen.

I en indberetning til København skrev bystyret i 1735 blandt andet følgende om Ribes bys tilstand: »Her har våren i forrige tider en hel laug af skippere og nu ikkun én eneste. Formuende købmænd var her tilforn; men nu handles i steden for fløjls og silke med vadmel og hjemmegjort lærred, i steden for porcelæn med sorte jydepotter. - Husene er her i ganske ringe værdi fremfor tilforn«

Men de fleste huse var tillagt små engskifter, hvorfor »en del her på stedet køber et og andet hus, når de ikkun ser, at de kan have deres rente af dertil hørende enge. Siden skøtter de ej, om enten huset falder eller står.«

De fleste Ribe-borgere hjalp sig gennem disse sløje tider ved at drive avlsbrug, i hvert fald som bierhverv - og byrådet skriver i 1735:

»Den bedste herlighed, Riber by har, er høbjergningen!«

Conrad Wedel (1694-1784) var søn af sognepræst Hans Thomsen Weile i Hvidding, hvis far og forgænger i embedet var fra byen

Huset i Sønderportsgade der tidligere var gæstgiveriet Sorgenfri. (Foto: Ribe Lokalkiv)

Vejle¹. Men Conrad Wedel blev ikke holdt til bogen - i modsætning til en ældre broder Thomas Wellejus, der senere blev præst i Sønder Omme.

I december 1716 tog Conrad Vedel borgerkab i Ribe. Et par måneder tidligere havde han giftet sig med rådmann Peder Schades enke og på den måde fået tilknytning til den bedrestillede del af Ribes borgerkab. Det er sandsynligt, at han samtidigt er kommet i besiddelse af det store bindingshus ved Sønderport, som er omtalt i bevaringsplanen. I 1719 overtog han i hvert fald tyreholdet til Sønderport - for de lodsejere, der havde græsningsret på byens sydlige jorder.

I 1723, da en stedsøn krævede sin fædrene arv, lånte Wedel 503 rigsdaler af Peder Schades søster, den velhavende farverenke. Som pant satte han sit iboende hus, beliggende mellem guldsmed Anders Johansen Wandels tilhørende hus på den ene, og Hans Valdri-ders på den anden side, desuden to huse ved Sønderporten og ét i Gråbrødregade, dertil i alt 5 lange holmeskifter og 2 agre i Galgemarken nord for byen, der også var blevet udskiftet tidligt, og endelig en toft ved Sviegade. I 1730 kunne Wedel afdrage 303 rdl. og resten blev ti år senere betalt til farverenkens arvinger. To andre præstesønner, jævnaldrende med Conrad Wedel, nåede topstillinger

i den lille by - hver på sit felt. Det var rektor Chr. Falster og biskop H. A. Brorson.

I den før omtalte indberetning fra 1735 nævnes Conrad Wedel som den første af 21 borgere under overskriften: Vognmænd, af hvilke de fleste ernærer sig af nogen liden avl samt kroe- og høkeri.

De kan alle nogenledes nære sig, hedder det. Men Wedel er ikke blandt de ti, der klarer sig bedst.

Var Conrad Wedel ikke velhavende, så viste de næste år dog, at han nød agtelse i byen: I 1736 blev han beskikket som kaptajn for borgervæbningen. Omkring den samme tid blev han rådmand, og 1736 blev han indsat som væрге for domkirken.

I 1745 døde hustruen og blev begravet i Katrine kirke under den store gang. Derefter har Wedel måttet udrede mødrene arv til stedbørnene. Men da han også havde haft store udlæg på domkirkens vegne i anledning af kapellanboligens istandsættelse, lånte han 685 rigsdaler af rådmand Jens Rahr (Sønderportsgade 37).

Wedel stillede i pant, hvad han havde tilbage af ejendomme (han havde tidligere afhændet de to huse ved Sønderporten), sine 2 heste, 4 køer og 2 stude, dertil vogn og landbrugsredskaber, endvidere indboet i dagligstue, lille stue, kammer, storstue, køkken, bryggerhus og to kamre på loftet. Påfaldende er, at der var seng eller sengested i 7 af disse 8 rum, og spejl i 5 af dem. Dagligstuen rummede et rundt bord, 8 læderbetrukne stole, et skriverchatol, et urværk et messingfad, 6 messingknapper på kakkelovnen, et jernbundet skrin, et lille skab, en seng med behørig sengeklæder og omhæng, et spejl - samt en flinte og to pistoler! Mon de havde at gøre

med Wedels stilling i borgervæbningen, eller var der flere våben ude blandt folk dengang? Der var i al fald engang én, der ville skyde Wedels broder Thomas. Det var en mand fra et af hans sogne; men præsten slap fra det med livet for bøssen kikkede.

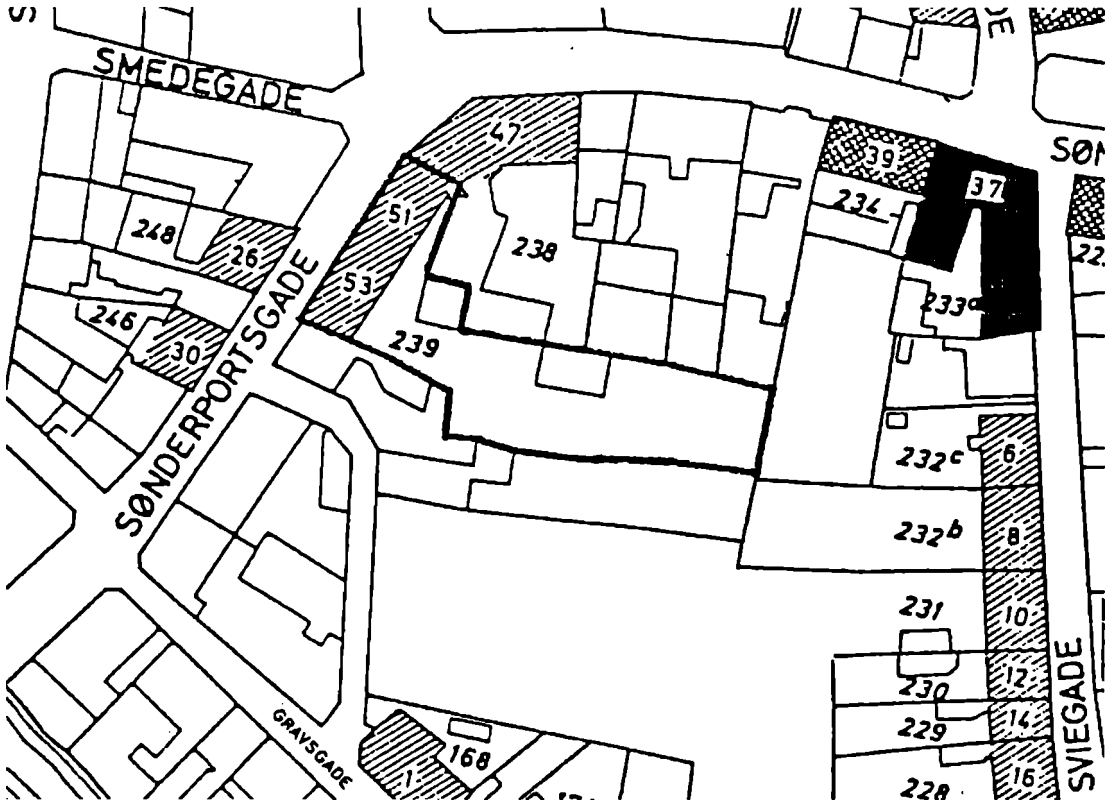
I Wedels køkken var der kedler og bækken af kobber og messing. Der var 2 tinkander og 27 tinfade, som vel udgjorde spisestellet. De største vejede over fem pund. Blandt andet mere var her 7 lysestager og en messinglygte samt pigens foldeseng med sit sengetøj. Destillér- og brændevinskedler havde Wedel også.

I 1750 giftede Wedel sig med enken efter konsumtionsforpagter Jens Termansen. Samme år solgte han sit hus i Gråbrødregade og toften i Sviegade ved offentlig auktion. Toften blev købt af rådmand Jens Rahr.

I 1767 solgte Wedel sin gård nær Sønderport for 1000 rigsdaler; men han blev i Ribe, hvor han senere boede i domsognet. I efteråret 1784 døde både han og hustruen og blev begravet på Lindegården ved domkirken.

Christen Hansen, som i 1767 havde købt Wedels gård, forøgede i 1771 grunden her ved at købe et stykke gårdsplads og have af naboen mod syd, Anders Hansen Skomager. "Hvilket stykke havejord, der strækker sig i længden til hr. rådmand Rahrs have -" Det kan forklare, at muren mellem de to ejendomme siden havde et skarpt knæk mod syd. At Christen Hansen fremtidigt skulle betale 1/8 af skomagerens grundskatter, siger vel noget om størrelsen.

Christen Hansens var yngre folk og havde 4 børn til dåb i de år, de boede her. I 1776 flyttede de til V. Vedsted efter at have solgt ejendommen for 1000 rigsdaler. Den næste ejer

Det sorte område for oven til højre angiver matriklens form og indpasning i gadebilledet.

og beboer, Hans Nielsen (Lauridsen) fra V. Vedsted, blev her kun et par år.

Terkel Christensen, den næste ejer, flyttede ind i 1778. Han var sikkert en dreven handelsmand; for han gav kun 750 rigsdaler for ejendommen. Han havde boet lidt længere omme i Sønderportsgade, i nuværende nr. 43, men ejede også nabohuset (nr. 41) og et hus i Korsbrødregade. Han solgte straks nabohuset og i 1779 også det andet (nr. 43).

Ribe havde gennem lange tider et par eskadroner rytteri indkvarteret; men i 1779-1790

var et infanteriregiment forlagt fra Rendsborg til vestjyske købstæder. Størsteparten af disse lå i Ribe, hvor borgerne skulle huse de hvervede soldater, to eller tre i næsten hvert hus.

Der blev indrettet hovedvagt på torvet og skildervagt ved portene, garnissionssygehus m.m. Officererne holdt streng disciplin, og staffene var hårde, ofte spidsrod, som mest blev eksekveret uden for Sønderport ²

I de år satte den talstærke garnission sit præg på dagliglivet i den lille by, fra reveillien

Sønderportsbro i Ribe 1913. (Foto: Privateje)

lød ved dag gry til tappenstregen eller re-træten kl. 20 eller 20.30.

Ved folketællingen i 1787 havde Terkel Christensen tre »gevorbn« soldater indkvarteret. Men desuden havde han, som logeren-de, tre unge officerer ved det Riberske Regiment, nemlig to sekondløjtnanter og en fæ-nrik.

Terkel Christensen omtales i 1787 som værtshus- og avlsmand. Han var 47 år den-gang, 11 år ældre end hustruen. De havde 5 børn og holdt pige og gårdskarl.

I marts 1795 var der udsigt til, at der kunne blive mangel på rug. Bystyret bestemte sig derfor til at oplagre 500 tønder, der i påkom-mende tilfælde kunne sælges til de fattige for 4 rigsdaler tønden. Hvis prisen steg til 5 rd. skulle der udstedes udførselsforbud. Men snart rygtedes det, at i Hamborg var prisen 7 rd. og da nogle købmænd den 7. april - en uge før udførselsforbudet kom - lod indlade korn i pramme på åen, blev ophidselsen blandt de mindre velstående så voldsom, at en skare borgere bemægtigede sig prammene.

Købmændene tilbød at sælge et parti til 4 rdl. td. - men det stillede ikke borgerne tilfreds. Da de heller ikke ville lytte til amtmand og magistrat, resulterede deres selvtaget i en retssag, der til sidst nåede højesteret, som i 1800 dømte hovedmændene til strafarbejde. Tre fik hver et halvt år, og fem - deriblandt en Terkil Christensen - fik tre måneder i Viborg tugthus. Desuden skulle de betale sagens omkostninger.

Ved folketællingen 1801 boede avlsmand Terkel Christensen stadig i den gamle bindingsværksgård med sin familie og tjenestefolk, men ellers ingen. Byen havde ikke haft indkvartering siden 1795, da to husareskadroner vendte tilbage til Holsten efter 2½ år i Ribe.

Terkel Christensen solgte i 1803 ejendommen for 1998 rigsdaler til Christen Lauridsen Knudsen fra Rejsby, efter at han allerede i 1799 havde solgt sit hus i Korsbrødregade.

Christen Lauridsen Knudsen (1773-1859) var i 1802 blevet gift med Maren Jensdatter (1782-1869)- trods modstand fra hendes familie. Begge var ganske vist gårdmandsbørn; men Maren var datter af den rigeste mand i Rejsby sogn.

Christen Knudsen var handelsmand og var ofte på rejse for at købe kreaturer op. Så det blev Maren, der passede gæstgiveriet. Hun var en myndig kone, der altid sørgede for, at drikkeriet ikke tog overhånd. Om aftenen blev der lukket klokken ni, og så skulle der være ro.

Det var Christen Knudsen, der i de vanskelige år efter statsbankerotten i 1813, lod den gamle bindingsværksgård bygge om til det lange toetages hus i grundmur, der står i dag. Det er påfaldende smalt - som om det er rejst

på de gamle fundamenter. Førstesalen bæres af svære tværbjælker, som måske har været bestemmende for husets bredde; for der blev i vid udstrækning genbrugt tømmer og tegl. Munkestenene og de glaserede tagsten har måske haft en fortid på Riberhus slot, hvis ruinen siden 1680erne havde været flittigt brugt som stenbrud.

Som nabo mod nord havde Christen Knudsen i mange år præsteenken madam Thorup, hvis søn var rektor på latinskolen. Hendes have stødte op til gæstgivergårdens grund, og i 1826 fik Christen Knudsen hendes tilladelse til at sætte et lille vindue i sin stald ud mod madam Thorups have. Det skulle være fastsømmet, så det ikke kun åbnes, og tilladelsen gjaldt kun så længe madam Thorup var nabo.

Af børnene, som voksede op her, blev sønnen Knud L. Knudsen (1806-1866) mest kendt. Efter skolegang i Ribe og Husum begyndte han som handelsmand, ved giftermål blev han storbonde i Forballum og i mange år var han en førende skikkelse på vesteregnet. Som handelsmand var han kendt vidt omkring, og han blev meget velhavende. Landskendt blev han i 1851, da han købte godset Trøjborg for 170.000 rdl.

Fæstegodset solgte han på billige vilkår til fæsterne, og han tilbød regeringen selve hovedbygningen til brug for et dansk seminarium. Da tilbuddet blev afslået, lod han i 1854 Trøjborg nedbryde til ruinen, for han ville være bonde og ikke herremand. Han kaldte sig aldrig andet end gårdejer.

En anden søn var præsten Jens Lassen Knudsen (1819- 1886) hvis hustru Nanna var en sønnedatter af biskop P. O. Boisen. Deres søn igen, forfatteren Jacob Knudsen (1858 - 1917), har i romanen »To slægter« skildret

modsætningen mellem faderens stejle, bondefødte og moderens dannede, musikalske familie - dog med ændring af alle navne og steder.

Handlingen samler sig om gæstgiversønnen Kristen Børgesen fra 1832, da han som 13 årig er usikker på sig selv og sin fremtid, til 1848, hvor han, efter nogle år som højskolelærer hos Haar (læs Chr. Kold) beslutter sig til at frigøre sig fra dennes åndelige formynderi, til at gå med i krigen som frivillig og siden, hvis han overlever, da at blive præst.

Romanen begynder en decemberdag i gæstgivergårdens dagligstue, da manden vender hjem fra en rejse til København med en drift kreaturer. Den høje mand er ikklædt ræveskindshue, stor blå kavaj med flere opslag over skuldrene og lange, blanke ridestøvler, med sølvsporer. Men enten har Jacob Knudsen ikke vidst, hvor gæstgivergården lå i Ribe, eller han har bevidst ændret også på dette, for han lader Domkirketårnet kaste sin skygge over stuevinduet i den sene eftermiddagstime.

Christen Knudsen døde i 1859, og året efter solgte Maren Knudsen gæstgivergården med tilhørende jorder og noget løsøre. Derpå flyttede hun til Ustrup ved Ringkøbing

Frederik Ditlef Erichsen havde købt bygninger, grund og tilhørende købstadsjorder for 6.475 rdl., dertil 300 rdl. for løsøre og 1200 rdl. for nogle Øster Vedsted jorder. I 1863 blev Gasværket anlagt øst for byen - tæt ved arbejdsanstalten, det senere Hotel Riberhus. Nu fik Erichsen indlagt den gasbelysning, der endnu var i brug i 1930erne. Men snart efter solgte han gæstgivergården og flyttede til Løgumkloster.

Nis Johansen Sorgenfrey, der i 1865 flytte-

de ind, havde købt gæstgivergården med tilhørende jorder for 9000 rigsdaler - dertil 800 rdl. for 5 køer og noget inventar bl.a. et skæneskab. Sorgenfrey, der var gårdmandssøn fra Gasse i Skærbæk sogn, døde imidlertid af tyfus i 1868, kun 38 år gammel. Virksomheden blev så fortsat af hans enke, Ingeborg Sorgenfrey født Carstensen, der var fra Rørkjær.

Ved folketællingen 1870 omtales hun som gæstgiverske her og var da 24 år. Hun havde to piger og en karl i sin tjeneste. Men det har åbenbart ikke rigtigt kunnet gå; for i marts 1874 fik Peder Hansen Tange skøde på ejendommen af skifteretten vedr. Sorgenfreys bo. Men navnet Sorgenfrey hang ved, så længe stedet var gæstgiveri, og en senere ejer lod male over indgangsdøren: Gæstgivergården Sorgenfri.

Gæstgiver P. H. Tange, der siden blev proprietær, solgte allerede i 1877 ejendommen for 10.000 kroner. Den blev skødet til Marcus Neergaard, der var gårdmandssøn fra Kirkeby i Roager sogn. Han må ikke have været fuldmyndig dengang; for hans stedfar Jep N. Lund stod som kurator. Men to år senere var Jep N. Lund selv blevet ejer. Han var da gårdbestyrer i Kirkeby; så han har vel forpagtet gæstgivergården ud. Ved folketællingen 1880 er det i hvert fald den 52årige Jens Christian Engelbrecht fra Vejen sogn, som er gæstgiver her. Han var gift, og hans 23årige datter Karen var husholderske, desuden holdt han karl og pige. På tællingstidspunktet havde gæstgivergården to midlertidigt logerende, og i den lille lejlighed (nr. 51) boede en handelsrejsende med sin husstand.

Jørgen Hansen Jørgensen (1855-1935) købte i 1888 gæstgivergården (nu matr. nr. 239)

Gæstgiver Jørgen Hansen Jørgensen. (Foto: Privateje)

med dens 10 tønder land af Ribe bys bedste græsningsjord, og fire køer fulgte med i handelen. Prisen var 16.000 kr. - deraf 8000 som l. prioritet i ejendommen. Jep Lund flyttede derpå ind i den lille lejlighed (nr. 5 1) og boede dér, indtil hans kone døde. Så flyttede han til Hønkys i Hellevad sogn, hvor de var kommet fra.

Jørgen H. Jørgensen var fra Høm i Seem sogn, havde lært møllerfaget og været nogle år i USA, før han kom til Ribe. Hans søster Maren var gift med farver Schmidt, der boede lige inden for Sønderports bro, på hjørnet af Skovgade.

Jørgensen blev i 1883 blevet gift med Jensine, datter af gartner Peter Nielsen Asbo i Gravsgade. I nogle år drev de beværtning i ejendommen på hjørnet af Sortebrødregade og den nye Dagmarsgade, som var ført igennem fra rådhuset og over åen til banegården, der var opført øst for byen som endestation for stikbanen fra Bramming.

I de år var den vestslesvigske jernbane under bygning fra Husum og nordpå. På den danske side blev der bygget bane fra Ribe til Vedsted, hvor den store nye grænsestation med tilhørende danske og tyske toldlokaler kom til at ligge. En stor del af Jørgensens kunder var arbejdere på den nye bane, og da den var færdig i 1887, solgte han ejendommen i Sortebrødregade.

Sorgenfri

I 1888 var Sorgenfri's forhus i det ydre næsten som i dag; gadesiden var pudset, men formentlig hvidkalket, mens gårdsiden stod i røde sten, fornedet munkesten.

Fra forstuen med den brede trappe op til værelserne ovenpå kom man ind i skænkestuen.

Mellem den og soveværelset ud til gården stod kakkelovnen i en buet åbning, så den kunne give varme til begge rum. Ud til gaden efter skænkestuen kom den store stue, som kun brugtes ved særlige lejligheder. Fra alle rum var der adgang til det store køkken, der havde dør direkte ud til den lille gård.

Der havde tidligere været åbent ildsted, men nu var der komfur under den store røghætte. Svære rødmalede bjælker bar loftet, og i skænkestuen og køkkenet hang gaslamperne med deres skøre net. I forlængelse af køkkenet lå spisekammeret med det

slidte klinkegulv. Her var nedgangen til kælderens, som gik ind under den lille lejlighed i enden af huset, og som havde et par små vinduer ud mod fortovet.

Kom man fra gaden ind gennem porten, havde man den store gård ligefor og den lille gård til venstre, begge med toppet brolægning. Lidt henne til højre, hvor muren ind til naboen dannede en vinkel, var møddingstedet. For enden af gården lå en tværbygning med stald og lade. Der var en stor port ind til tærskeloen, som havde stampet lergulv. Til venstre for loen var en lille lejlighed, hvor markmanden "Swot Jakob" boede med sin kone. Nede hos Madam Jakob var der altid pænt, hvidt sand på gulvet og savsmuld i spytbakken; for Jakob skråede udkradsning.

Staldlængen strakte sig næsten helt ned til enden af grunden. Der var tre stalde: først én til 24 heste; så natstalden, hvor der kunne være 8 heste, når de skulle kunne ligge ellers 16, og endelig et staldrum til gæstgiverens egne dyr. Der var der plads til 6 køer og en hest, en svinesti, et muret vandtrug, en brønd med træpumpe, og dér bag var der lavet rek til høns.

Omkring 1892 havde Jørgensens 5 børn, og det ret smalle værelse ved siden af skænkestuen var soveværelse for hele familien. Det var ikke bare idyl for børnene; for her kunne man høre alt, hvad der foregik i skænkestuen. Børnene vågnede derfor, når gæsterne blev højroastede.

Efterhånden som der blev flere børn, flyttede de største ovenpå. Drengene, som fik et værelse ud mod gaden kunne nu rigtigt høre natvægterne på deres runde i gaderne. Hvis vægteren var lige neden for vinduerne, når han satte i med sit »Hov vægter! Klokkken er

slagen --«, så for drengene op af søvne. Det lød så skarpt og klart ind til dem.

Dengang var der mange børn i kvarteret ved Sønderport. De legede mest om »æ lille nol«, altså rundt ad Horsgang, Gravsgade og Sønderport. I en tilstødende stald og lade fandt de mange gemmesteder. Drengene spillede også cricket bag tømmerpladsen i Skovgade eller legede imellem tømmeret nede på Stampemøllens plads.

Men om sommeren var bækken mest besøgt. Børnene soppede, gravede damme og fangede stoppnålsål at putte i dem. Det kunne dog være farligt at lege dernede, særlig efter en stormflod; for da kom vandet med sådant pres, at der dannedes et stort hul. Kom man det for nær, sank man i kviksandet.

Når der kom cirkus til byen, og teltet rejstes på engen over for Stampemøllen, så var der noget at se på for børnene. Cirkus Glauert havde alle hestene installeret i Sorgenfri's stald, og de fine heste blev passet af staldkarle i liberi. Der var hængt en pengebøsse op, så byens borgere kunne give en drikkeskilling, når de havde beset hestene.

En cirkusdirektør havde engang lånt redskaber på Sorgenfri. Til gengæld måtte to af gæstgiverens drenge komme gratis i cirkus. Fruen lukkede dem bare ind uden billet. Men midt under forestillingen kom artister rundt for at kontrollere. De troede ikke på drengenes forklaring. Op kom sejlet forneden, og med et par lussinger blev Hans og Emil verftet ud. De løb hurtigt hjem og fortalte harmfulde, hvad der var sket. Gæstgiver Jørgensen gik straks med derned og skældte ud, og drengene kom ind igen. Men kløene havde de jo fået, og det førte til, at de fra da af gik under sejlet, når de ville i cirkus. Risikoen

for klø afskrækkede dem ikke. Om sommeren havde gæstgiver Jørgensen ofte gøglere boende. Det var folk med humør og mange tossestreger i hovedet. Severinsens fra Varde, der var i familie med Sine Jørgensen, kom til byen med deres karrusel. Den blev trukket af 5-6 mænd, senere på skift af to sorte ponyer. Indtil udgravningen omkring Domkirken blev lavet, holdt gøglerne til på Lindegårdens torv, den store trekantede plads ved Skolegade. Siden holdt alt gøgl til på en grund ned mod åen ved Grønnegades forlængelse.

Blandt Sorgenfri's gæster var også en vinrejsende fra Fredericia, ved navn Ertner. Han kom fire gange om året, altid kørende i en flot vogn med kaleche, buk og kuskesæde, forspændt to flotte, lette heste og med kusk i liberi. Så fik Sine Jørgensen ekstra travlt; for Ertner skulle beværtet som til en kongemiddag. Ertner blev gerne 3-4 dage, og i den tid havde kusken travlt med hestene og med at pudse det fine seletøj.

Om vinteren kom uldkræmmere og andre omrejsende handlende og logerede på Sorgenfri. Og hele året rundt var der de faste kostfolk, enlige håndværkere og andre, der kom og fik deres måltider dér.

Gæstgiver Jørgensen var også udvandreraгент. Han havde agentur for rederiet Norddeutscher Lloyd, Bremen, og dets skilt med rederiflaget var anbragt ude på muren ved siden af gadedøren. De fleste udvandrere, Jørgensen ordnede rejsen for, var nok sønderjyder. Ofte var der så mange, der skulle rejse samtidigt, at han sørgede for fælles togrejse og fulgte dem til Hamburg og fik dem godt af sted. For hver billet - og det blev til adskillige hundreder i årenes løb - fik Jørgensen 5 kr. i

Københavnske besøgende foran gæstgivergården ca. 1922. (Foto: Privateje)

provision. Gæstgiver Jørgensens kæphest var fårene og var det, så længe han levede. Fårene var ude i marken hele året. Han havde en lade derude, hvor de kom ind om vinteren og i dårligt vejr. Kun når der blev stormflod,

blev de hentet hjem. - Slagter Kraul, som senere fik forretning i Sortebrødregade, begyndte sin virksomhed i Sorgenfri's ladeport, hvor der blev anbragt taljer over bjælkerne til at hejse det slagtede kvæg op i under slagtingen. Her hjalp Jørgensen til og fik lært så meget, at han siden, når der skulle slagtes får, selv kunne flå og partere dem ret som en slagter.

Når græsset i engene skulle slås, lejede Jørgensen to slætkarle til det. Det var i Tegleeng og i Lille Kobro. Desuden havde han i en del år lejet de to holmeskifter, som hans svigerfar ejede. Når høet siden skulle køres hjem, lejede han en vognmand til det, og de to arbejdsmænd var med igen.

Jørgen Hansen Jørgensen i Sorgenfris have. 1930. (Foto: Privateje)

Lille Kobro ejedes af Ribe kommune og var inddelt i ca. 30 lodder. Her havde gæstgiver Jørgensen i mange år en lod kaldet Kileskiftet, og han var medlem af det tre mands udvalg, der bestemte tiden for høslæt og efter denne fastsatte dagen, da kreaturerne skulle på eftergræsset. Der valgtes også en vogter til at passe dem i de tre måneder, de kunne gå derude.

Indskrivningen af kreaturer foregik i Sorgenfri's gård, et eller to på hver lod. Dyrene blev undersøgt af en dyrlæge. Dernæst blev ejerens navn klippet på dyrets hofte og et LK brændt i det ene horn. Gæstgiver Jørgensen og de to andre i udvalget var nu ansvarlige for kreaturerne, mens de gik derude. Det var før havdiget blev bygget. Når der blev storm, måtte de derfor ud at bjærge dyrene, inden floden kom. De blev drevet sammen og op i en stor fold på Bjerrum Banke, hvor senere forsøgsgården blev bygget.

Børnene på Sorgenfri var ikke gamle, før de fik lov at hjælpe til, hvor de kunne. Og gæstgiver Jørgensen var god til at holde dem til. Det var først og fremmest, sønnerne Hans og Emil, der blev sat til arbejdet i stald og mark. Om vinteren, når sneen dækkede jorden, måtte de ud at fodre fårene og give dem vand.

Når fårene i det tidlige forår fik lam, skulle der særligt passes på dem: ind om natten og ind i regnvejr. Det var mange gange et surt job. Senere på foråret, når græsset begyndte at gro, blev børnene sendt ud at sprede muldvarpeskud, gerne en lørdag eftermiddag. De fik mellemmad og saftvand med, og så havde de det dejligt, selv om arbejdet gav en øm ryg. Om sommeren skulle køerne ud på marken om morgenen. I den første tid, da der var

meget græs, stod de tøjrede. Når kærerne var kommet ud på plads, skulle fårene flyttes. Hvis to kobler får havde filtret deres tøj sammen, fordi det ene havde revet sig løs, så tog det tid og kræfter for en dreng at rede dem ud fra hverandre igen. Og alt skulle nås, inden skoleklokken på Domkirken lød et kvarter i otte. Sådant en morgen var der ingen tid til kaffe - kun en sammenlagt fedtemad i lommen og så af sted.

Når slætkarlene var ude at slå græsset i engene, var drengene med for at rive af. Hvis det var på Holmene, lå de i de mørke timer i Holmehuset, under bordene i noget hø og med en frakke over. Men der blev kun få timers søvn; for nogle af de voksne sad over en puns og blev længe ved at fortælle bynyt og historier om selvmord og spøgelser, og det ville drengene også gerne høre.

Engang, da stormfloden kom med orkanagtig hast, var Hans og Emil ude efter fårene i Søndermarken. De fik dem ud af fennen; men stormen tvang dem og fårene ned på den stejle østskråning af "æ skasé". Der var der læ. Da kom to af avlsbrugere Sørensens drenge fra Sviegade og skulle ud at hente deres får, der gik i fennen ved deres store lade. De ville gerne have Emil med til at hjælpe. Så Hans drev selv fårene hjem og fik røgtet. Men da Emil stadig ikke kom, blev de urolige derhjemme. Hans gik da til Sønderport og så, at alle marker stod under vand. Men der lyste en lygte derude, hvor porten til Sørensens lade stod på klem.

Først op på formiddagen den næste dag, da vandet var sunket lidt, kom Emil og de andre tilbage. De havde været oppe i stænget hele natten og havde bjærget fårene op i halmen. Dengang, inden det store vesterhavsdige

kom, kunne man hurtigt komme i livsfare. Men drengene var sluppet med skrækken.

Sorgenfri omkring 1930

Børnene var alle flyttet hjemmefra, og gæstgiverparret havde for længst taget et af værelserne på 1. sal i brug som soveværelse, og tjenestepigen havde værelset over trappen. Det tidligere soveværelse ved skænkestuen var nu dagligstue. Herinde blev Sine Jørgensens private gæster beværtet. Nogle af hendes mange fætre og kusiner levede stadig i Ribe og kom jævnligt på besøg, f. eks. snedker Clemmensen (æ kineser-snedker) og hans kone, som også boede ved Sønderport, eller rundstykkeformer Madsens - han var ikke bager, men arbejdede på jernstøberiet.

I skænkestuen havde gæstgiver Jørgensen sin plads i sofaen ved endevæggen. Det var nok mest bajere, der serveredes nu, i hvert fald på lønningdage. Men de gamle forlangte stadig en puns og betjente sig af tobakskassen på skrivepulten lige inden for døren. Den havde et rum med tobak til lange piber og ét til udkradsning hver slags havde sine liabhavere.

Om dagen kunne der også serveres kaffe. Bagermester C. W. Christensen, der var gift med Sine Jørgensens niece, havde forretning og bageri i nabohuset, og hans specialitet var "storkereder". Det var ret høje, cylinderformede flødeskumskager af butterdej.

Når gæstgiver Jørgensen skulle ud at se til fårene på Søndermarken, brugte han ikke cykel, men tog stokken og gik på sine ben. Som ældre var han en dag i Esbjerg og kom for sent til det sidste tog hjem. Men i stedet for at overnatte i Esbjerg, gik han om natten de ca. 35 km hjem.

På Sorgenfri var længen bagude med hestestalde revet ned for længe siden, og dér var nu have. Men for enden af den store gård stod tværbygningen med stald og lade endnu, og i slutningen af 1920'erne brugte Rosenmaj loen som garage for sin rutebil. En storm i begyndelsen af 1930'erne ødelagde imidlertid bygningen, og den blev ikke genopført. Af en del af materialerne blev dog bygget en lille stald, mens resten af tomten blev hegned ind til hønsegård.

I juni 1933 fejredes gæstgiverparrets guldbrillup, og det blev sidste gang, de var samlet med deres børn, svigerbørn og de mange børnebørn.

Efter at gæstgiver Jørgensen var død i 1935, blev jordene solgt fra, den store fenne ved Tønderchausséen til det nystiftede tulipanselskab. Gæstgiveriet ophørte, da sønnen Hans Jørgen Jørgensen (1887-1964) i 1937 overtog ejendommen, som han lod istandsætte og indrette til fire lejligheder. Hans to sønner solgte i 1978 den tidligere gæstgi-

vergård til fætter Aksel Jørgensen (1930-1996), indehaver af Shell-depotet på Industrivej.

I løbet nogle år lod han forhuset gennemrestaurere. Der opførtes desuden bilgarager ved sydsiden af den store gård, og mellem den og den lille gård fjernedes det gamle udhus. De to lejligheder i stueetagen sammenlagde Aksel og Oda Jørgensen og flyttede herind, da de sluttede deres virksomhed på Industrivej.

Noter

1. Conrad Wedel kan altså ikke henregnes til historikeren Anders Sørensen Wedels talrige efterslægt, selv om han brugte samme skrivervis. Wedels far og pastor Søren Vedel i Rejsby var ganske vist fætre, men slægtsskabet var på spindesiden, idet deres mødre var søstre fra herredsfogedgården i Havervad.

2. I januar 1780 begravedes en 26årig musketer Christen Christensen. Han havde 16 gange måttet løbe spidsrod og var død otte dage efter.

Jørgen Peter Jørgensen, født 1919, Sundsmarksvej 55, 6400 Sønderborg. Pensioneret overlærer.

Lidt om Obbekjær Sogn og Vesterenge

Af Hans Mikkelsen og Søren Mulvad

Det lille sogn, Obbekjær, der ligger umiddelbart øst for Ribe, har undergået en del omlægninger i henseende til overøvrighed. Da langt de fleste land- og bysogne i Danmark har bestået forholdsvis uforandrede gennem historisk tid, skal vi i det følgende se lidt på dette lille landsogn.

Før 1536 søgte beboerne på de fire gårde i byen deres gudstjeneste og skriftefader i Ribe hos præsterne ved nonneklostret Sankt Nikolajs kirke. Derefter blev området lagt til Fole sogn. Det var i sig selv forunderligt, idet byen slet ikke grænser ind til Fole ejerlag.

For at komme til deres sognekirke, skulle bønderne gennem Hygum sogn. Obbekjær lå som en enklave udenfor det egentlige Fole sogn. Denne henlæggelse var formodentlig foretaget af stiftsmyndighederne for at forbedre Fole sognekald. Da Fole sogn i 1864 blev overført til Det tyske Kejserrige, stod de kongenske bønder i Obbekjær i en forladt position. Man diskuterede, om de kunne søge kirken i Seem, der ligger umiddelbart nær ved, men planen strandede på de ufarbare veje, der ville forhindre kirkegang i fugtige perioder. Fra Obbekjær skulle folk over enge og vadestedet ved Stavnager, og her var oversvømmet i hele vinterperioden. Resultatet blev, at menigheden i Obbekjær skulle søge Sankt Katarine kirke i Ribe, indtil Obbekjær kunne blive forsynet med en selvstæn-

dig kirkebygning. Dette skete 1885, hvor den charmerende lille kirke blev indviet. De største lodsejere anså det for en æressag at give jord til byggeriet og anlægget af kirkegården. Man gik så vidt, at vejen mod Varming blev lagt om, så at en gårdejer kunne lægge noget af sin jord til kirken. Man sagde lokalt, at han nok ikke ville risikere at blive begravet på sin nabos tidligere mark.

De oprindelige fire gårde i byen deltes i tidens løb ud til halv- og kvartgårde. Disse brøkdeler skal forstås som brøker i forhold til en fastsat skatteydelse.

Sammen med hovbønder i Mejlby, Farup, Kirkeby, Hillerup, Jedsted, Kærbøl, Tved, Øster Vedsted og Tange skulle Obbekjær-bønderne yde arbejde på Riberhus Ladegård. Dette bekom dem ilde!

Arbejdet skulle naturligvis udføres på samme tid, som de selv skulle foretage lignende arbejder på deres egne gårde.

Bønderne gjorde sig ved flere lejligheder genstridige. Stiftbefalingsmand von Speckhahn i Ribe fik indgivet en klage fra ladegårdsforpagteren og måtte udtale, at han »med forundring havde fornummen, at hovbønderne til Riberhus Ladegård var genstridige og ikke ville meje høet på Ladegårdens enge«. Deres arbejdspligter bestod endvidere i at skulle gøde, pløje og harve markerne. Høste korn, meje og hjembjærge hø, ud-

tærskede korn, forbedre digerne og være håndlangere, når bygningerne skulle repareres, køre tømmer og ler når det behøvedes.

I 1685 kaldte stiftbefalingsmanden bønderne sammen. De fik skældt bælgene fuld, og samtidig dog befriet for enkelte af deres pligter, idet andre bønder, som hidtil havde kunnet købe sig fri ved at betale arbejdspenge, i stedet for fik pålæg om selv at udføre arbejdet. Det var i det store og hele bønder fra Lustrup og byerne i Seem Sogn. De fik alle formaninger om at udføre arbejdet »med Flid og Troskab som lydige Undersåtter.« Det var de dog ikke! De fik bøder i stribe for forsømmelser.

Tingenes sørgelige tilstand varede ved til kong Christian den Sjettes udbød kronens jordegods i Riberhus Amt til auktion i 1741. Bønderne i Obbekjær fik deres gårde tilslagen, i alt 29 tdr. hartkorn for 60 rigsdaler pr. tønde. Inden auktionsskødet kunne udstedes, skulle bønderne godtgøre, at ingen udenfor ejerlaget havde sat penge i købet.

Der var på dette tidspunkt ti gårde, driftsenheder, i ejerlaget. En stor del af disse havde gennem mange slægtled været i samme families besiddelse. Flere af gårdene flyttede ud på marken, men familierne har trofast siddet ved dem i 200 eller 300 år.

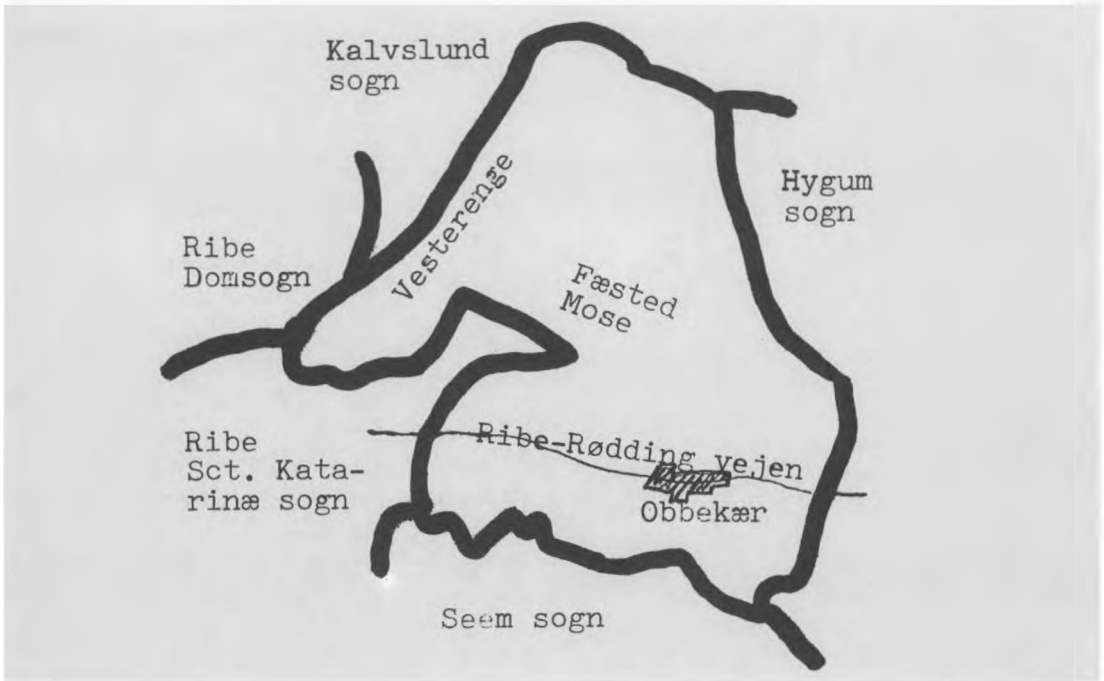
Der er ikke offentliggjort noget særligt om Obbekjærs historie; men en af de gamle gårdmænd, Thøste Thøstesen, som omfattede sin hjemegn med stor veneration, har skrevet tre, måske flere skolehæfter fulde af, hvad han vidste om byen. Efter mange omskiftelser er to af hæfterne havnet i Historisk arkiv i Seem sogn og et på Den antikvariske Samling i Ribe. Det kunne eventuelt være en opgave for en historiker at »samføre« og læse

disse hæfter igennem og måske uddrage noget særligt om dette, historisk set, forsømte sogn.

Vesterenge

Oprindelig hørte Vesterenge, Kamp og Horslund til den hertugelige del af Sønder Hygum Sogn. Efter 1864 blev det fraskåret ved grænsedragningen. Obbekjær kommune administrerede distrikterne og fik betaling derfor af indenrigsministeriet, og dette forhold blev endelig afsluttet omkring 1933, da Obbekjær Kommune fik et engangsbeløb for at tage disse ejerlag ind i kommunen. De skulle forpligte sig til at sætte summen i kreditforeningsobligationer. Til stede ved mødet hos sognerådsformanden i Obbekjær var indenrigsminister Bertel Dalgård, amtmanden over Ribe Amt, et par amtsrådsmedlemmer og det samlede sogneråd. Siden den tid har disse byer hørt til Obbekjær Sogn og Kommune

Obbekjærboenderne kviede sig ved at tage de fattige områder ind i kommunen. Der var ingen skatteydere af betydning derude, og man kunne se frem til, at der ville blive udgifter til bl.a. vejvæsen. Der var dog en skole i Horslund, bygget o.a. 1880, som bestod indtil 1957, hvor eleverne kom til den nybyggede centralskole i Obbekjær. Denne skole blev bygget i fortrøstning til, at der skulle ske en større udstykning af statshusmandsbrug. Udviklingen viste, at statshusmandsbrugenes tid var forbi, og der blev kun bygget et brug, som i dag atter er nedlagt og jordene lagt ind under samme gård, som det blev udstykket fra. Inde i mosen lå tre huse, kaldet »Trekroner«, de er forlængst borte. Peter Skrædder boede i det ene, og han regnede ikke på at bo i Vesterenge, fordi folk havde et

for ringe ry. Man sagde, at der kun var en ærlig mand i Vesterenge, for han havde kun stjålet et får. Det var selvfølgelig overdrevet, men Peter Skrædder flyttede skyndsomst til Sankt Katarine Landsogn på Tvedhuse Mark, som oprindelig hed Tvedhusemose.

Herluf Weber fra Vesterenge har skrevet et stykke erindring om livet herude.

»Min farfar var August Frederik Weber. Han var født 1827 i Fole i Sønderjylland. Farmor var født i Gabøl i 1837. Farfar deltog i krigen i 1848 - 51 og slap uskadt. Efter hjemkomsten købte han et stykke jord i Vesterenge for at begynde landbrug her.

Det er blevet fortalt, at han var en af de første, der slog sig ned ved randen af den 1100 tønder land store Fæsted Mose. Starten

var yderst beskeden. I bakken ovenfor, hvor ejendommen nu ligger, - den kaldes »Kammass Bjerg« - udgravede han et rum og beklædte med brædder og stolper. Så havde han, som man sagde den gang, foden under eget bord. I Fole, hvor han kom fra, var bakkene det bedste jord, men han fandt hurtigt ud af, at det modsatte var tilfældet her. Jorden gav kun ringe eller ingen afgrøde i begyndelsen, men heldigvis hørte der en moselod til ejendommen, hvor der voksede masser af lyng. Lyngen kunne sikre det daglige brød. Beboerne herude plukkede lyngen, bundtede den og solgte den for størsteparten til de Ribe bagere, der brugte den til at fyre deres ovne varme med. Også mange bønder havde store bageovne, som de fyrede op med lyng.

Efter nogle års forløb byggede han hus og stald, sammenbygget og tækt med rughalm, som han selv avlede.

August Frederik Weber den Yngre (en søn) fik det efter sin tids målestok godt, blev en afholdt og respekteret mand. Han kom i sognerådet i Obbekjær. Alderdommen tilbragte han hos sin datter. Hans hustru døde først, og på hendes gravsten på Obbekjær kirkegård stod:

*»Farvel min hustru så kær
og tak for den tid vi var sammen her
Jesus Kristus, vor trofaste ven
han vil os atter forene igen.«*

Folk i Vesterenge var folk, som ikke havde råd til at købe en »rigtig« ejendom, de kunne så leje et stykke jord billigt herude. Således begyndte »Bjerregård« i 1838, det er den største gård i området i mange år. Den er nu ved at blive tilplantet af Skov- og Naturstyrelsen. Det samme er flere andre gårde på stedet. Det siges, at den første ejendom, der blev oprettet var nabo til »Bjerregård«, hvor Baltzar Pedersen bor i dag, Viksvej 7, og det fortælles ligeledes, at navnet Viksvej opstod fordi der boede tre mænd ved navn Vagn, Iver og Knud ved denne vej.

Fra Vesterenge til Obbekjær var der en kirkesti ind over Obbekjær marker. Den måtte ikke pløjes, og der var gangbrædder over grøfterne. En gang to karle, Kristian Mikkelsen fra Tvedhuse og Peter Jensen fra Vesterenge hjalp hinanden med at så roer ved stien, kom der en missionskone med salmebogen under armen på vej til Obbekjær. Signe Birk hed hun. »Nu duer roerne ikke, Kristian,« sagde Peter, »for nu har Signe set, at vi har arbejdet på en søndag.« Det passede, de kom aldrig ordentligt i grøde.

Under begge verdenskrige var der stor brændselsproduktion fra mosen. Der oprettedes senere en briketfabrik på stedet. Nogle af engene havde tidligere tilhørt bønderne i Fæsted og Harreby ejerlag, således havde det været i århundreder forud. Ved grænse- dragningen måtte dette forhold laves om.

Hans Mikkelsen. Født 1936. Pensioneret landmand, opvokset i Tved.

Søren Mulvad. Født 1948. Lærer. Har tidligere skrevet lokalhistoriske artikler i RA, samt i lokale- dag og ugeblade. Flere teaterstykker for børn og voksne.

Hans Mikkelsen og Søren Mulvad har tidligere offentliggjort »Gelsbro - en ørnefjer« i Sønderjysk månedsskrift nr. 11 og 12 - 1987

Nærværende artikel er hovedsagelig baseret på Hans Mikkelsens lokalkendskab og iøvrigt mundtlige oplysninger. Der henvises til Trap Danmarks 5. Udgave 1965 side 1048 samt samme Slesvig 1864, 5. 671 og 76f.

Kristian Appel og Grænseefterskolen i Holsted

Af Poul B. H. Rosendahl

Dannevirke og Dybbøl var faldet. Tretusinde danske soldater var faldet. Overgeneral de Meza var fyret. Og statsminister Monrad drog i landflygtighed til New Zealand.

I hørespillet »Sidste dag på Dannevirke« finder en ordveksling sted mellem ingeniørkaptajn

Enrico Dalgas og hans ordonnans. I skuffelse over tilbagetogsordren udbryder den desillusionerede frivillige landssoldat: »Taber vi Slesvig, overlader vi i tusindvis af gode dansksindede til tysk undertrykkelse. - Og hvad med børnene fremefter? Det bliver i skolestuen, at ilden skal holdes brændende. Hr. Kaptajn, for mig er kampen ikke endt - først nu begynder den. Og den slutter først, når Slesvigs land er genvunden.«

Tropper bag Dannevirke på march. (De så det ske, forlaget Union 1964)

Umiddelbart syd for det nordslesvigske Bevtøft, kun adskilt af Jarde Å, ligger Hyrup - dengang et lille samfund på syv spredtliggende gårde med et ubetydeligt skolehus på den øvre skråning. - Her i hertugdømmet fødtes den 18. juni 1836 Kristian Jørgen Appel. Forældrene, Peter og Anne Katrine Appel, flyttede siden ind i et nabohus til Bevtøft Kro og Mølle. Omgivet af de vidtstrakte marker, heder og moser skulle Kristian gennemleve sine barndoms- og første ungdomsår. Og de blev ikke kedelige.

Han og hans jævnaldrende kammerater fik lov at tumle sig frit omkring, ikke mindst takket være en af sønnerne på kroen, den 19 år ældre Hans Krüger, der var en stor børneven. Alle byens drenge havde legepladser omkring hans bygninger. Selv indbød hans kraftige mandige skikkelse til, at han især dyrkede de idrætsøvelser, der krævede mod og styrke. Således holdt han sig ikke tilbage, når det gjaldt om med tilløb at springe op på en levende hest bagfra og sætte sig på sadelstedet.

At Kristians voksne kammerat havde andre og vigtigere interesser end de idrætslige, gik op for ham, efter at Hans Krüger i 1846, - 30 år gammel havde ladet sig vælge til den slesvigske stænderforsamling. (Haderslev Amts 1. Valgkreds). - Kun to år senere skete der det, at oprørske stændermænd for Slesvig og Holsten sammen krævede oprettelse af en slesvig-holstensk stat som et led i det tyske rige. Oprøret mod det danske kongerige proklameredes ved et møde i Rendsborg den 18. marts 1848.

For på danskhedens vegne at protestere bestemte Krüger sig trods advarsler for at rejse ned i oprørernes hovedkvarter.

Den 17. om morgenen oplevede Kristian,

at Krüger med hans far, Peter Appel som kusk kørte ad Rendsborg til. - Ved tilbagekomsten til Bevtøft tre dage senere havde de tilbagelagt 33 mil i deres køretøj.

Overfor spændt afventende sognebørn berettede Krüger, hvorledes de den 18. marts om formiddagen nåede Rendsborg, hvor de slesvigholstenske flag alle vegne viftede dem i møde. Peter Appel sagde advarende til Krüger: »Enten slår de dig ihjel, eller også sætter de dig fast.« Alligevel gik Krüger ind til mødet, der først holdtes for lukkede døre; men hen på eftermiddagen blev døren sprængt, og den ophidsede mængde fyldte salen. - Krüger tog flere gange ordet - på dansk - og endte med at sige: »Det er klart af alt, hvad her er sket, at de herrer overser, at langt over halvdelen af Slesvigs indbyggere er dansktalende og dansksindede og vil ikke ind i det tyske forbund, men fremdeles vil blive ved at knyttes fastere til moderlandet Danmark.«

Alle oprørernes vedtægter vedtoges dog med alle stemmer mod to. - Da mødet var endt, var salen sådan pakket med folk, at den stoute Krüger med en stoleryg foran sig og med sin kæmpekraft måtte bane sig vej ud på gaden. Her havde Appel hestene spændt for, og få øjeblikke efter lå Rendsborg bag dem.

I København blev Krüger - »helten fra Rendsborg« - hyldet på et stort folkemøde. - Kong Frederik VII's svar til den fremmødte slesvigholstenske deputation lød: »Den danske stat vil med alle til rådighed værende midler værne om sin ret.« Dette faste danske krav om det dansk-slesvigske riges opretholdelse forplantede sig hurtigt til en stemningsbølge af begejstret sammenhold i hele det danske folk. - »Ånden fra 1848« var således ik-

ke et udslag af politisk propaganda, men et spontant udslag af folkets inderste følelse.

Til trods for, at Danmark kom til at stå alene, ikke blot over for oprørerne, men over for det mægtige Prøjsen og hele det tyske rige, svækkedes den danske soldats kampmoral ikke under hele krigen. - Målet: bevarelsen af Slesvig blev nået. Men ikke som en provins af kongeriget. I stedet blev Slesvig, Holsten og Lauenburg - på stormagternes forlangende - nu ligestillede led i en dansk helstat.

Hans Krüger havde i de tre år, krigen varede, ikke ligget på den lade side. Foruden at han sørgede for befordring og levnedsmidler til soldaterne, oprette og ledede han et omfangsrigt efterretningsvæsen. Et net af stafetlinier med ridende stafetter, der jog gennem landsdelen uden at ænse livsfaren, skaffede den danske hær nøjagtige efterretninger om fjendes stilling og styrke. - Efter krigen deltog Krüger som en af de udvalgte sønderjyder i Notabelforsamlingen i Flensborg. Her drøftede man Slesvigs fremtidige tilknytning til det danske rige, men uden held til at få Sønderjylland med ind under Danmarks riges grundlov.

Indtrykkene af ufredsårenes voldsomme begivenheder var ikke gået sporløst forbi Kristian Appel. Den store dreng fulgte med åbne sanser og stigende interesse i årene fremefter sit nationale forbilledes kamp for deres hjemstavns danskhed.

Efter konfirmationen kom den opvakte Kristian ud at tjene på en nærliggende gård, hvor bondens syvårige søn lige var begyndt at gå i skole. Selv havde han uden vemod lige sagt farvel til den lille hyrupskoles afdankede skolemester, der med flid havde banket Balles lærebog samt Birchs bibelhistorie med

anmærkninger ind i genstridige poders hoveder. Men nu måtte han høre på, hvorledes skolens elever med begejstring omtalte deres nye unge lærer Morten Eskesen, der nok ikke kunne afskaffe lærebogen, men som fritog børnene for at lære den udenad. Han talte jævnt og ofte med dem om bogens indhold, hvorefter børnene fik lov til at gengive i deres egen mundart.

Morten Eskesen, 25 år, følte sig særligt kaldet til at tage til Sønderjylland, fordi det ikke var faldet i hans lod at komme med i krigen. Det var i 1851, samme år Christen Kold, som han følte sig stærkt på bølgelængde med, oprettede sin højskole i Ryslinge. - Sognepræsten, den lille skoles tilsynsførende, opdagede snart, at den nye lærer havde sin egen måde at undervise på, men når han selv havde en anden mening, sagde han blot: »Ja, vær så god, gør De, som De kan komme til rette med Deres samvittighed, men jeg tror, De vil komme til at fortryde det.«

Det var ligeledes med betænkelighed, præsten gav sin velsignelse til, at han indførte den Rask-Petersenske retskrivning. Og så dyrkede han sangen -kæmpeviser- til oplivelse i undervisningen, thi det at gå i skole skulle være en fest ikke en plage.

Denne revolution indenfor skolevæsenet i Bevtoft sogn fik bl.a. til følge, at Kristian tog imod et tilbud fra Morten Eskesen om at få sine skolekundskaber yderligere uddybet ved at gå til ham om aftenen på Hyrup skole. Og som tiden gik, bestyrkedes han i sit hemmelige ønske om selv at blive lærer i en skole efter sin unge idealistiske lærermesters mønster.

Året 1856 blev et mærkeår for begge parter. Morten Eskesen forlod Bevtoft og be-

Det gamle snedkerværksted, hvor skolen startede februar eller marts 1856.

gyndte på Grundtvigs højskole på Marielyst. Kristian Appel gik fra ploven og blev nu 20 år gammel optaget på Jelling seminarium. Her interesserede han sig i særlig grad for historie og dansk under påvirkning - både i kirkelig og og folkelig henseende - af den tids betydeligste grundtvigske seminarieførstander, pastor H.J.M.Svendsen.

Lige efter sin toårige seminarietid tog han nogle få måneder et job som huslærer i Grejs Mølle i nærheden af seminariebyen. Men samme år (1858) lod han sig ansætte som hjælpelærer i almueskolen (folkeskolen) i Ryslinge. Ryslingeegnen var dengang et åndslivets centre på Fyn. Sognets grundtvigianerpræst Vilhelm Birkedal (1809-1892) en idealistisk romantiker havde ved sin ankomst 1849 med sig den unge Christen Kold som huslærer for sine børn.

- To år senere oprettede Kold sin første skole, en højskole i Ryslinge, men allerede

året efter begyndte han både højskole og friskole i nabobyen Dalby.

På et tidspunkt i 1850'erne opstod der et spændt forhold mellem sognepræsten Birkedal og læreren ved Ryslinge sogneskole. Medens Birkedal prædikede, at mennesker bliver frelst ved Guds nåde alene, så lærte læreren børnene, at man bliver frelst ved sine gode gerninger. - Spændingen udløstes først, da Brangstrup skole skulle have ny lærer. Ved Birkedals mellemkomst flyttede den nye lærer i Brangstrup til Ryslinge, og ryslinge-læreren blev til gengæld lærer i Brangstrup. Byttet skulle vise sig at være meget uheldigt, idet den nye lærer var en drukkenbolt og hans undervisning umulig.

Så tog forældrene til børnene i Ryslinge sogneskole selv affære. 1856 startede en gruppe deres egen skole, som i starten havde 14 elever. Den lokale ligkistesnedker havde beredvilligt stillet sit værksted til rådighed som undervisningslokale, hvorfor nogle af børnene måtte sidde på ligkisteskamler, da det kneb med stole til det stadig stigende elevantal.

De usædvanlige skoletilstande må have overrasket den unge Kristian Appel, da han gjorde sin entre hos den drikkældige lærer i sogneskolen. Dennes slående modsætning var ydermere at finde hos den lille friskoles første lærer Justesen, der var meget afholdt på grund af hans fremragende fortælleevner. Desværre blev Justesen kun i Ryslinge i to år. Han rejste et par måneder efter Appels ankomst om sommeren 1858, fordi hans tilkommende svigerforældre havde sat som en betingelse for, at han måtte få pigen, at han søgte ind til det offentlige skolevæsen. - For Appel betød friskolelærerens afrejse, at han nu

havde mistet en kollega, som han kunne mødes med inden for den koldske undervisningsform: den levende fortælling.

Til gengæld fandt Appel i Birkedal en ivrig forsvarsvæn, der med stigende interesse fulgte med i den politiske udvikling i Slesvig-Holsten. Deres fælles indstilling til det nationale gjorde, at han blev meget optaget af den populære præst, der på sin side viste sympati for den unge temperamentsfulde nordslesviger ved at lade ham overtage den ledige stilling som leder af den stadig voksende friskole.

Den kun 22årige Kristian Appel havde mod på opgaven. Han tog handsken op og byggede selv et træhus til skolebrug. Noget kunstværk blev den nye skolebygning dog ikke. Materialet bestod af soltørrede sten med »fjælle« (brædder) udvendig, hvad der fik onde tunger til at kalde den for »fjællekassen« og friskolebørnene for »Stæreunger«. Alligevel fremgår det af den ældst bevarede skoleprotokol, at skolen år 1860 havde 68 elever. Samme år fik Rsylinge sogneskole en ny lærer. Winther blev som Appel en stor tilhænger af Birkedal.

Kristian Appels ønske om at danne en skole efter sin ven Morten Eskesens opskrift var blevet opfyldt tidligere end forventet. Han var en livlig fortæller af danmarkshistorie, og de unge samlede han til aftenskole, hvor han, ind imellem de nye folkesange, holdt foredrag og læste Ingemann, Oehlenschläger og Hostrup.

At børnene ofte kunne være banale i deres udtryksmåde, bemærkede højskoleforstander Jens Schjørring, Sødinge, der fortalte, at da han en dag havde læst med Birkedals konfirmander og spurgte, om nogen af dem kunne nævne ham et eksempel på Abrahams

gæstfrihed, rejste en af drengene sig og fortalte, at da Abraham en varm sommerdag sad i sit telt i Mamrelund, så han tre vandringmænd komme gående henne på vejen. Abraham rejste sig op, gik hen til dem og bød dem indenfor. Så snart de var kommet ind i teltet, sagde Abraham til de tre mænd: Velkommen, værsgod, sid ned, drik en gang og stop piben.« - Schjørring spurgte nu drengen, om han vidste, hvad det var for tre mænd, og det vidste han nok, for det var Gudherren selv og to af hans engle. Schjørring påviste det urigtige i at give børn den forestilling, at Gudherren og hans engle kom ned på jorden hver med en tobakspibe i lommen. Men Kristian Appel, der tilstod at drengen var fra hans skole, hævdede, at det var nødvendigt at bruge billeder hentede fra nutidens forestillinger om gæstfrihed for at vise Abraham som den gæstfrie mand, han var, selv om formen dengang var en anden.

En ung knøs på 16 år tilmeldte sig 1860 Appels friskole. Han hed Klaus Berntsen, og han havde netop, trods sin unge alder, afsluttet et ophold på Sødinge højskole, men da det var hans moders ønske, at han skulle forberede sig til lærergerningen, fortsatte han som »praktikant« hos Appel. - Om de primitive forhold på stedet skrev Klaus Berntsen i sine erindringer: »Kristian Appel var en dygtig og varmhjertet mand. Han var ungkarl og levede uhyre spartansk, hvad friskolens lærere i det hele taget måtte gøre, da lønnen var mere end beskeden. Mor forsynede os med tør kost; middagsmaden købte vi hos en husmand tæt ved skolen. Min drik var vand, som jeg hentede i åen. Om foråret smagte det af muld, men der var intet bedre at få, thi en brønd fandtes ikke.«

Appel ville have Klaus knyttet til den friske skole som lærer, og overtalte ham til at søge uddannelse hos Christen Kold i Dalby, hvor mange af friskolens første lærere fik uddannelse. - Ikke kunne man på det tidspunkt spørge om, at denne opvakte knægt skulle vokse op og blive - ikke blot friskolens varmhjertede og ildnende talsmand - men hele Danmarks konseilpræsident (statsminister).

De første år i 1860'erne blev skæbnsvangre for Danmark. - Til trods for, at Danmark ved fredsslutningen efter den sejrige treårskrigen havde indgået aftale om ikke at knytte Slesvig nærmere kongeriget end Holsten, vandt tanken om et samlet Danmark med Ejderen som sydgrænse og deraf følgende afgivelse af Holsten og Lauenburg stærkt indpas. (Ejderpolitikken). - Men at se Slesvig som provins i det danske kongerige gik derimod stik imod den nyopdannede prøjsiske statsmand Otto von Bismarcks planer om at indlemme både Slesvig og Holsten i det stadigt voksende tyske rige.

I 1862 gjorde Hans Krüger, nu medlem af stændertinget og fællesrigsrådet, et forsøg på at bringe Slesvig i nærmere forbindelse med Danmark ved at forelægge et udkast til en fælles grundlov for kongeriget og hertugdømmet. Regeringen turde imidlertid endnu ikke slå til. Det harmede ham og gjorde sit til, at han slet ikke var festlig stemt under sin tilstedeværelse ved Istedløvens afsløring over heltegravnen på Flensborg kirkegård. - Hans unge ven Kristian Appel stod ved Krügers side i det øjeblik, da dækket toges bort. Appel var henrykt og udbød uvilkårligt: »Hvor det er dejligt!« Hurraerne lød, kanonerne tordnede. »Er det dog ikke et smukt monument?« gentog Appel, henvendt til Krüger. »Jo,« sva-

rede han, »smukt er det, men det er en fejl, de skulle ikke have sat en løve, men en hare!«

Der gik et år. - Den 18. november 1863 gennemførtes »Novemberforfatningen for Danmark og Slesvig« med udskillelse af Holsten. Den barnløse Frederik den Syvende døde to dage senere, men den ny konge, glücksborgeren Christian den Niende, gik tøvende med til at give sin underskrift. - Novemberforfatningen trådte i kraft nytårsdag 1864. Den 16. Januar krævede Prøjsen og Østrig den ophævet inden 48 timer. Den danske regering med D.G. Monrad i spidsen afviste, til trods for at England, Frankrig og Rusland opfattede Novemberforfatningen som en trussel mod den europæiske fred. - Da Bismarck ikke opnåede at få sit krav opfyldt, erklærede han Danmark krig. Den 1. februar 1864 overskred prøjsiske og østrigske tropper grænsen til øretævernes holdeplads: Dannevirke. - Krigen var i gang.

For Kristian Appel var det en selvfølge, at han i 1864 måtte ned på Dannevirkestillingen og kæmpe for sin hjemstav. Han havde meldt sig frivillig - som så mange andre, der endnu var besjælet af »ånden fra 48". Samtidig meldte Jørgen Pedersen, senere landstingsmand og redaktør af Fyns Tidende, sig som skolevikar.

Ganske vist var den almindelige værnepligt blevet indført med grundloven i 1849, men det hindrede ikke mange patriotiske liberale »frihedskæmpere« i at melde sig under fanerne. Alle vidste jo fra den næsten lige overståede treårskrigen, at en dansker kunne slå 10 tyskere. Og alle havde i skolen, foruden deres fadervor lært »Dengang jeg drog afsted« og » I natten klam og kold« udenad. Ja, i visse kredse var man efter sejrene ikke

utilbøjelige til at betragte Danmark som en hel lille minimilitær magt til trods for, at man - som det skulle vise sig - fuldstændig havde forsømt at bringe vort forsvar i ordentlig stand.

Som menig soldat var Appel med både på Dannevirke og på tilbagetøget, både på Dybbøl og på Als, hvor han ved tyskernes erobring af øen den 29. juni blev taget til fange sammen med 1878 andre danske soldater. Han undslap sine fjender og nåede velbeholden hjem til barndomsbyen Bevtoft, hvor han fik lejlighed til at træffe Hans Krüger. Denne var, efter tysk anklage for at have været til tjeneste for den danske hær, vendt tilbage, efter et tysk fængselsophold på fire måneder, af mangel på beviser.

Men Appel måtte videre bort fra hans besatte hjemstavn for at kæmpe videre med den danske hær. Ved omklædning og ad omveje slap han ikke blot over Kongeåen men op til Horsens, hvor han stak til søs i en fiskerbåd, der bragte ham over til Fyn. Ankommet til Odense meldte han sig omgående til tjeneste ved sit regiment - naturligvis under stor opmærksomhed fra soldaterkammerater, som midt i nederlagsstemningen følte sig kende- lig oplivede ved at høre ham berette om sin vellykkede odysse'. - Appel ønskede at fortsætte kampen. Men med det militære og politiske nederlag som en kendsgerning måtte også han strække våben.

Der kan være flere måder at erkende et nederlag på. Mange af de tilbagevendende var tavse, fordi ingen, der ikke var med kunne forstå noget af det alligevel. Og dog, når man betænker, at Kristian Appel, født i Bevtoft og nærmeste nabo til sønderjydernes fører H.A.Krüger, selv var sønderjyde med stort S,

og når man tager hans fyrige temperament i betragtning, har man svært ved at forestille sig, at han skulle have givet rollen som den tavse dansker, -tværtimod.

Men omkring ham i skolegården på Ryslinge friskole stod alle ungerne og råbte hurra for deres lærer, der nu var vendt tilbage til dem med både arme og ben i behold. - Det var dem og deres generation, Appel satte sin lid til, når det tabte land skulle vindes tilbage, om ikke på anden måde så med våbenmagt.

»Sønderjydernes sidste afsked med Danmark fandt sted 8. december 1864. Da strømmede de til Kolding, der nu var den nærmeste større grænseby, for at mødes med kong Christian d.9. - Man kan læse, at kongen påhørte med dyb sorg sønderjydernes afskedsord, der sluttede med: »Da beder vi Deres Majestæt være overbevist om, at det skal vise sig, at kærligheden til vort gamle fædreland har dybe rødder i den slesvigske befolknings hjerter.«

Skytteforeninger

Efter nederlaget fik skytteforeningerne en voldsom opblomstring. Noget af det første Appel foretog sig, var da også at oprette en skytteforening, der havde som formål at optræne Ryslinges ungdom i våbenbrug. Nederlaget skulle hævnnes.

Sammen med sin kollega, Winther, fra Ryslinge sogneskole trænede Appel i bajonetfægtning, og kollegaen lærte drengene at skyde. Salonskydning var på det tidspunkt et skolefag i de midtfynske skoler. Derfor kunne der opstå dette usædvanlige samarbejde mellem en kommuneskole og en friskole.

Om et stævne for friskolebørn kunne man

læse følgende: »Hos den anden sønderjyde, Kristian Appel fra Ryslinge, skulle der leges krig, thi krigslegen synes ham et fortrinligt middel til at skabe frejdige og raske drenge, som senere vil møde som drenge klædt i stål, når fædrelandet kaldte.« Eller ved en anden lejlighed dette: »Under devisen »målet er Danmarks frelse« var han med til at tænde begejstringens ild hos de unge, så de så frem med håb og forventning til et kommende opgør med fjenden mod syd.«

Heller ikke Vilhelm Birkedal havde villet acceptere nederlaget og fredsafslutningen. - Birkedals grundholdning var den, at både konge og folk skulle gå med i kampens fortsættelse »for vor odel og eje, da vi overhovedet ikke have nogen guddommelig og menneskelig ret til at afstå Sønderjylland. Det er jo ikke blot et stykke land, der afståes, men menneskesjæle.« -

Men da han fra prædikestolen i 1864 havde bedt Gud give kongen et dansk hjerte, om det var muligt, og året efter som folketingsmand i rigsrådet havde angrebet ministeriet og kongen i anledning af »den forsmædelige fred,« blev han afskediget fra sit præsteembede. Birkedals menighed ville dog ikke af med deres afholdte præst. Man dannede en frimenighed, der i 1868 overgik til valgmenighed inden for folkekirken. (Lovhjemmel her for var blevet skabt samme år) - Appel sluttede sig til valgmenigheden, og her gjorde han tjeneste som forsanger i den af medlemmerne nyopførte kirke.

Nu steg børnetallet støt i hans friskole. Derfor købte og indrettede han et husmandssted i Hestehaven til skolebygning. Men den gamle grund gav han til opførelse af et øvelseshus, hvor ryslingeungdommen kunne

gøre legems- og våbenøvelser. Også hans aftenskole fik i disse år stor søgning.

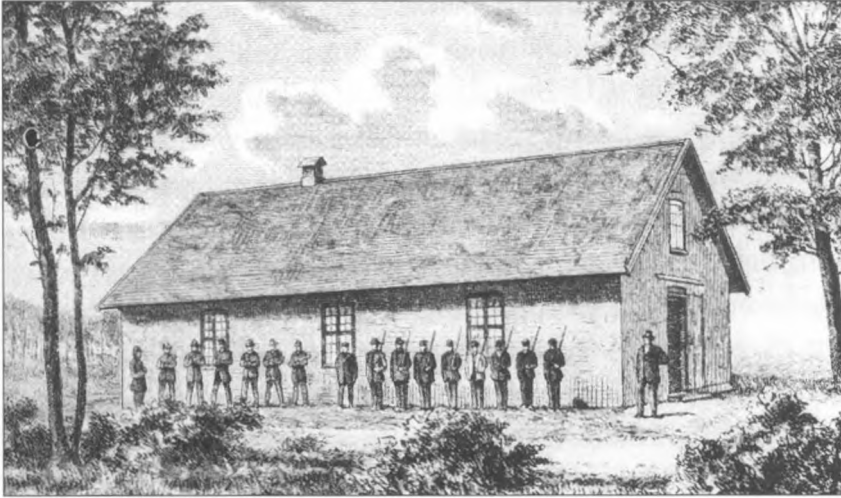
I 1870 erklærede Frankrig Tyskland krig. Det gibbede i adskillige patriotiske danskere efter at gå ned i det tyske og hente Slesvig tilbage til kongeriget, når Bismarck havde fået klø af de franske.

Frankrig blev imidlertid totalt slået af Tyskland og det gik omsider op for danske forsvarsvenlige kredse, at overfor jernkanslens krigstromle havde de danske våben ingen muligheder. - Disse ændrede fremtidsudsigter var med til at kølnе interessen for visse militære discipliner inden for skyttebevægelsen. For sent indså man, at Danmark var reduceret til en småstat, nu overset af de fleste europæiske stater. - Og så blev Danmarks genrejsning i de kommende år intet mindre end et kulturhistorisk eventyr.

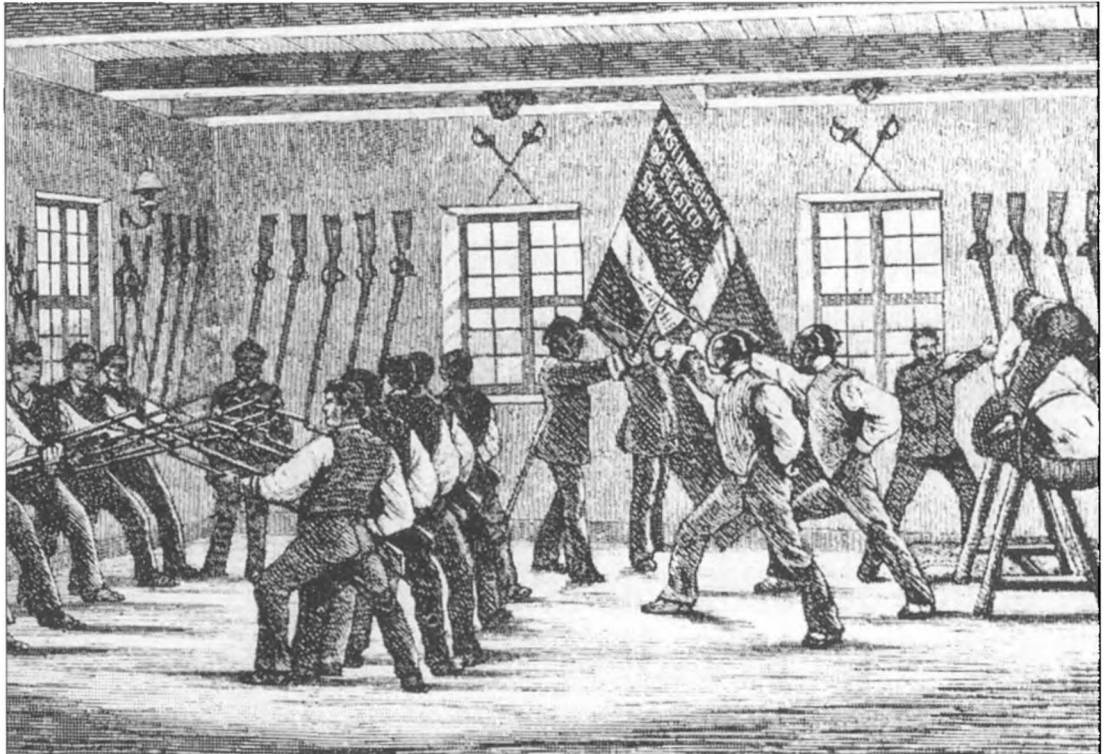
Det tabte land

Men det tabte land? - Et var, at Bismarck kunne trække en grænselinie ved Kongeåen, et andet var, at kærligheden til det gamle land virkelig havde dybe rødder, der hurtigt viste sig at dukke op og spire frem både nord og syd for Kongeåen som små kulturelle og nationale hospitser, der kunne bringe lindring til de forladte og hindre, at de ikke skulle blive glemte, så at de kunne bevare håbet om genforening, den dag, da timen var inde.

Hvornår timen var inde, kunne ingen vide, men håbet om genforeningen med moderlandet var bygget på den ellers så forsmædelige fredsftale: Pragerfreden, der var indgået i den trefoldige Guds navn, altså ved en hellig ed. - Ved kejser Napoleon III's mægling blev der optaget den for Danmark vigtigste paragraf, nemlig § 5, efter hvilken Prøjsen kun fik

Kristian Appel gav i 1871 den gamle skolegrund til opførelse af et øvelseshus for Ryslinge skyttekreds. Indtil da havde man holdt øvelser i friskolen. (Ill.: Kampen om kroppen, Gyldendal 1982)

Sønderjylland »på det vilkår, at folket i de nordlige egne af landet skulle have lov til frit at stemme om, hvilket af rigerne, de med deres fædrejord ville tilhøre, enten Danmark eller Prøjsen.«

Til at fastholde Bismarcks forpligtelse til at opfylde § 5s påbud, valgte Sønderjyderne gang på gang deres djærve talsmand Krüger. I hans periode fra 1867 i den prøjsiske landdag nægtede han at aflægge troskabsed, så længe riget ikke holdt sit ord. - Således betragtet som rigsfjende lod tyskerne under den fransk-tyske krig i 1870 Krüger, der nu var sønderjydernes medlem i den tyske rigsdag, deportere til en fæstning ved den russiske grænse, hvor han sad i flere måneder. (Kr, Appels optegnelser).

Efter Frankrigs fald og kejser Napoleon III's abdikation syntes den sejrsumbruste Bismarcks ansvar for opfyldelsen af §5 tilsyneladende at gå i glemmebogen.

Men den 19. april 1877 bragte Krüger følgende forslag til behandling i den tyske rigsdag:

»Rigsdagen vil vedtage at ville opfordre og bemyndige rigskansleren til at træffe forberedelser til, at Slesvigs nordlige distrikter ved pragfredens §5 sikrede ret til fri afstemning om deres statsretlige forbindelse snarest mulig må blive virkeliggjort.«

I sin tale lagde Krüger vægt på at fremhæve, at - for at værne den danske folkestammes frihed - blev der i pragfredens §5 givet indbyggerne frit valg, og derfor havde man også den skyldighed at værne denne ret, for at den ik-

ke skulle blive bortskyllet af magtbølgerne. - Han pointerede, hvorledes den prøjsiske styrelse brugte med stor iver tiden indlemmelsen til om muligt at få gjort danskerne til tyskere. Over for den danske folkestamme optrådte Prøjsen som en voldsmagt. - Videre understregede han, at Prøjsen ved at undlade opfyldelsen af §5 gjorde sig skyldig i åbenlys traktatkrænkelse. En frivillig og ærlig udførelse af §5 kunne kun blive til ære for det mægtige Tyskland. - Krüger sluttede: »Vi kræver ingen forrettigheder, kun en ærlig opfyldelse af ord og aftale, som af det sejrende Prøjsen er indgået i Guds navn. - Jeg beder Dem stemme for mit forslag.«

Den tyske rigsdag forkastede forslaget. - Rigskansler Bismarck slettede fredsaftalens §5 i 1878. - Sønderjydernes utrættelige forkæmper døde tre år senere. - En langvarig nationalitetskamp forestod.

Kampen

Det er en kendt myte, at når to danskere mødes om en sag, så danner de en forening. Er sagen god, vil den i heldigste fald kunne udfolde sig til en (landsomfattende) bevægelse. - Myten kan med rette føres tilbage til det nitende århundredes anden halvdel, som bemærkede sig ved frembringelsen af et betydeligt antal levedygtige foreninger og virksomheder.

Anderledes gælder det med de mange folkelige bevægelser, (grundtvigianismen, andelsbevægelsen, højskolen, indre mission m.fl.) der banede vejen for genrejsningen efter krigen. De begyndte nedefra, men hvordan de opstod, kan det ofte være vanskeligt at finde frem til.

Politisk stod kampen om, hvorledes landet

skulle ledes. Den politiske magtkamp førtes på den ene side af Højre (f. eks. embedsmænd og officerer), der ønskede at bevare den eksisterende regeringsform der gav kongen ret til at vælge sine ministre og rette sig efter landstingets flertal.

Overfor Højre stod partiet Venstre, der havde sin oprindelse i de nye folkelige bevægelser (f.eks. gårdejere, højskolefolk). Her drejede det sig om indførelsen af parlamentarismen, der bestemte, at regeringen skulle dannes af det parti, der havde flertal i rigsdagen.

I 1872 fik det nydannede parti »Forenede Venstre« flertal i folketinget og gjorde krav på regeringsmagten. Alligevel resulterede det i en 29 år lang og bitter forfatningskamp, før parlamentarismen blev indført i 1901.

Efter nederlaget i 1864 var udbygningen af det danske forsvar Højres hjertesag. Og i årene fremefter blev en befæstning af København både til lands og til vands det store stridsemne. Venstres jyske bønder mente, at deres landsdel var droppet militært af Estrups Højre.

Striden førtes ikke blot på rigsdagen og på politiske møder, den fandt også sted ude i sognene og i familier. Friskoler blev oprettet som »venstreskoler«. Samarbejdet med visse skytteforeninger blev afbrudt. Højre- og Venstrefolk kunne ikke være i stue sammen. Skytternes danske gymnastik med militærisk præg blev regnet som højregymnastik, og den nye svenske, som udgik fra højskolerne, blev forstået som venstregymnastik.

Både Appel og Birkedal var som nationalliberale højremænd stærkt optaget af forsvarssagen. I halvfjerdserne var Appel Højres kandidat i fynske valgkredse. Han tog stærk af-

I halvfjerdserne var Kristian Appel Højres (konservativ) kandidat i fynske valgkredse, dog uden at opnå valg. Han tog afstand fra Venstre i forsvarssagen specielt vedrørende Københavns befæstning. (Privateje)

stand fra Venstre, specielt i alt vedrørende Københavns befæstning. Men han opnåede dog aldrig at blive valgt.

I og med at stadig flere medlemmer i Ryslinge valgmenighed sluttede op om Forenede Venstre, øgedes uenigheden med deres højresindede grundtvigianerpræst, der ikke ville forhandle om de ting, der skilte dem. Det gik endog så vidt, at han ikke undlod i sine prædikener at stikle til det Forenede Venstre, og det førte til, at en af de mest ansete bønder in-

Kristian Appel deltog i firserne ivrigt i indsamlingen af frivillige bidrag til gennemførelse af Københavns landbefæstning. Til minde om en fortjenstfuld virksomhed modtog han dette store farvelagte diplom fra »Fædrelandets forsvar«. Der indsamledes i alt 1,5 mill. kr. (Foto: Holsted Lokalarktiv)

denfor Valgmenigheden en søndag efter gudstjenesten gik ind til Birkedal og sagde til ham, at flertallet i hans menighed glædede sig over hans kristelige forkyndelse, men var bedrøvet over, at han i den senere tid lod sine politiske antipatier finde udslag i sine prædikener. Da det sårede mange, bad han Birkedal om at lade være dermed. Men Birkedal blev meget fornærmet og stillede sin afsked i udsigt, dersom han ikke måtte have fuld frihed til at sige, hvad han følte trang til. Uenigheden ophørte aldrig.

Men også Appels ofte meget udæskende udtalelser, der lå på linie med Birkedals forsvarsopfattelse, faldt mange for brystet, og han kom i stærkt modsætningsforhold til den kreds, der knyttede sig til hans skole. - Som en konsekvens heraf tog Appel, der nu var 53 år, det tunge skridt at sige sin stilling op. Det var i 1889. Han solgte skolebygningen til en husmand og forlod egnen. Skolekredsen opførte derefter en ny skole med Kristian Skovrup som lærer.

I de følgende tre år var Appel ansat i en ledende stilling ved Lyngby landboskole. Men han faldt ikke til ro her. Som inkarneret nordslesviger blev det for ham et kald at vie resten af sit liv til et arbejde for den sønderjyske ungdom.

Grænseskole i Holsted

Tre år senere (1892) genfinder vi Kristian Appel som nyansat lærer og leder af den kun fem år gamle friskole - beliggende i et mindre hus i Møllegade - i Holsted by. (Matr. Nr. 2k Nørre Holsted.) Baggrunden for Appels entre i Holsted umiddelbart nord for den nye kongegrænse var af ren national art.

For de mange sønderjyder, der havde måttet skifte nationalitet, var forholdene gjort særlig vanskelige. Især skoleforholdene blev stadig mere uholdbare. Hvad der fik bægeret til at flyde over, var en tysk skoleforordning, der bestemte, at fra 1889 skulle tysk alene være undervisningssprog i skolerne. Kun religionstimerne skulle være danske. Hermed var al undervisning i dansk slettet med et præjssisk pennestrøg.

De danske sønderjyder i Nordslesvig havde før modtaget adskillige nålestik i form af præjssiske skoleforordninger. Man havde pro-

testeret gang på gang. Flere steder mundede protesterne ud i, at man samlede børnene i hjemmene, hvor man så selv underviste dem på dansk. Men undervisningen i de private børneskoler blev de tyske myndigheder en torn i øjet, hvorfor de efterhånden blev forbudt.

Dermed opstod et behov blandt forældrene i de nordlige distrikter for at sende deres børn på skole i Danmark - specielle danske skoler, der både kunne tjene som skole og hjem.

Tanken blev gjort til virkelighed i Skibelund, der lå umiddelbart nord for kongeågrænsen. Her oprettedes det første frie skolehjem for børn i seks- til fjortenårs alderen.

Eksemplet smittede, og i 1876 blev friskolen i Hejls - længere mod øst åbnet for nordslesvigske børn.

Men nu satte tyskerne en pind i hjulet og forbød forældre at sende deres børn på skole i udlandet, med den begrundelse at den tyske skolepligt derved ikke var opfyldt.

Tvang avler modstand. - Endnu flere sønderjyder ønskede deres børn på skoler i Danmark, vel at mærke skoler, der ville råde bod på den uret, de tyske myndigheder havde begået mod sønderjyske forældre og børn. Og så skete det, at de unge syd for grænsen efter at have sagt farvel til den tyske skole og efter deres konfirmation, tog turen over Kongeåen til Skibelund og Hejls. På den måde blev disse to skolehjem til de første efterskoler ved kongeågrænsen. Man kaldte dem Grænseefterskoler

Nordslesvigs skoleforening

I modsætning til de allerede eksisterende folkehøjskoler, så var grænseefterskolerne no-

get nyt, der nu skulle til at skabes. Tanken var god, men det var ikke uden bekostning for unge sønderjyder og deres forældre at gennemføre et ophold på et sådant kostskolehjem. Det blev derfor en uvurdelig hjælp, da man fra dansk side oprettede »Nordslesvigske skoleforening« i 1892.

Foreningen havde til formål at indsamle midler til mindrebemidlede elevers ophold på en dansk grænseefterskole.

Det er givet, at da idealisten Kristian Appel, samme år som skoleforeningen oprettedes, steg af toget i Holsted, var det med den bestemte bagtanke at koble en grænseefterskole til den mindre betydelige friskole, han skulle være leder af.

Han følte sig nu på hjemmebane, ikke mindst da han mærkede, at Holsteds nære beliggenhed ved kongeågrænsen havde øget beboernes interesse for den sønderjyske sag. Rent umiddelbart var det en stor fordel for Appel, at han stammede fra det sønderjyske Bevtoft. Enhver vidste, at denne lille plet syd for grænsen var hjemsted for slesvigernes nu afdøde fører Hans Krüger, Appels gode ven og nabo i barndommen, hvis mindesten stod rejst i Holsted.

Desuden fik Appel straks støtte i en af holstedegnens betydeligste mænd førstelærer H.M.Løbner, Stenderup, som selv havde ydet en betydelig indsats som lærer for børnene i Bevtoft både før og efter krigen i 1864.

Friskolelæreren fra Ryslinge havde således allerede fra starten fået det blå stempel, og det skulle snart vise sig, at han, som den ildfulde og energiske forkæmper for danskhedens sag i det nordslesvigske, var en mand, hvis direkte tale ikke kunne undgå at gøre indtryk på hans tilhørere. Således skri-

ver Jens Chr. Frederiksen i bogen »Holsted sogn:« Jeg husker endnu, hvorledes Appel, når han stod på talerstolen og fortalte sine elever træk fra Sønderjyllands historie, og når han kom til at berøre den uret, præjerne øvede dernede, ligesom kunne slå gnister, så hjertevarm var han for sagen.«

Skole i mod- og medgang

Alligevel følte friskolekredsen sig ikke stærk nok til at føre Appels planer ud i livet. Og det til trods for, at der blæste blide vinde hen over grænseefterskolerne. Støtten fra Nordsles-

vigs Skoleforening var sikker, og statens tilskud til efterskolerne var på vej. (1895)

Men den form for mod, der kaldes tålmod, var ikke givet Appel i vuggegave. Derfor samlede han selv holstedborgerne til møde med eneste punkt på dagsordenen; oprettelse af grænseefterskole i Holsted. - Det viste sig at stemningen var særdeles positiv, og ved et senere møde valgtes en bestyrelse, der sammen med Appel skulle sørge for aktietegningen. Holsted efterskoles første bestyrelsesmedlemmer bestod af forligskommissær Julius Larsen, urmager J. P. Clausen, pastor C. Rechnagel og Kristian Appel. Man gik til sa-

Vinteren 1893/4						
Overnummer	Nummer	Elevens fulde Navn	Fodested		Fødselsaar og Fødselsdag	Faders Navn
			Sogn	Com. eller Kreds		
1.	1.	Mette Johanne Eliassen.	Vorbasse	Ribe	1869. den 3. Apr.	Coorden
2.	2.	Peter Hansen Rode Nissen.	Skandulbjørn	Kedved	1875 19. Februar	Coorden
3.	3.	Peter Hansen Rode Nissen.	Skandulbjørn	Kedved	1876 15. Maj	Coorden
4.	4.	Vingem Thomsen Hjør.	Hjør	Kedved	1876 16. Juli	Coorden
5.	5.	Jakob Vingem Nissen.	Skandulbjørn	Kedved	1876 31. August	Coorden
6.	6.	Mette Marie Clausen	Aastrup	Ribe	1876 10. September	Coorden

gen med ildhu. Aktietegningen skred hurtigt frem, og i løbet af vinteren 1892-93 var det økonomiske grundlag for opførelsen af en enetagers skolebygning i orden. I løbet af sommeren gjorde håndværkerne Holsted grænseefterskole til en realitet.

Mandag den 16 oktober 1893, dagen for den nye skoles indvielse, hører til de store dage i Holsted sogns historie. - Flagene var oppe overalt, og egnens befolkning sluttede op i stort tal (« så mange som bygningen på nogen måde kunne rumme»). Der blev sunget fædrelandske sange ind imellem talerne, der holdtes af præsterne C. Enghoff, Holsted,

anden Dags Efter... og taler forskellige...
 Honoreret (Visions)koret.
 Folkets Fortættelsestole blev høj-
 telig indviat i Mandags og begyndte Lir-
 dag, fra Gjerning, forelsbig med ca. 30
 Elever i 14-16 Aars Alderen. Indvielsen
 overværedes i N. "Kb. Fbl." af saa Mange,
 som Bygningen paa nogen Maade kunde
 rumme. Taler holdtes af Pastor Enghoff,
 Brost Schjott, der holdt den egentlige Ind-
 vellestale, og Pastor Rissen. Til Festlig-
 heden var frevet 3 Sange.
 Kommen til Stabe. I Gaar til
 Middags, da en Bogn fra Lustrup i
 "gebe" ind paa Ribe Torv, kom
 "A" var for n-

Indvielses- og Årshedsdag	Sønder, Medlemmer, Lærere, Særling, Navn og Postadresse.	År for indvielse	År for Årshedsdag	(Årshedsdag)
1869 den 3. April	Godsmænd Anders Nielsen i Holsted i Holsted	1ste Dag 1869	15 April 94	1ste Årshedsdag
1875 9. Februar	Godsmænd Anders Nielsen Anders Nielsen i Over Torvad	15 Oktober 1875	15 April 94	2de Årshedsdag
1876 1. Maj	Godsmænd Anders Nielsen Anders Nielsen i Over Torvad	15 Oktober 1876	15 April 94	3de Årshedsdag
1876 6. Juni	Godsmænd Thomas Jørgensen Anders Nielsen i Over Torvad	15 Oktober 1876	15 April 94	4de Årshedsdag
1876 1. August	Godsmænd Thomas Jørgensen Anders Nielsen i Over Torvad	15 Oktober 1876	15 April 94	5de Årshedsdag
1876 9. September	Godsmænd Thomas Jørgensen Anders Nielsen i Over Torvad	15 Oktober 1876	15 April 94	6de Årshedsdag

Holsted efterskole ca. 1900. (Foto: Holsted Lokalarkiv)

J. Nissen, Brørup, førstelærer H. M. Løbner, Stenderup og fortsættelsesskolens fremtidige forstander Kristian Appel.

Provst Schiøtt holdt den egentlige indvielsestale. Iflg. »Kolding Folkeblad« var der til festen skrevet tre sange.

Hverdag på skolen

Den første vinterskole begyndte med 32 elever. Heraf var de 18 nordslesvigere i 14 - 16 års alderen, der kom med støtte fra Nordslesvigs Skoleforening.

Skolen i Holsted var nu Appels base i kampen for bevarelsen af den sønderjyske ungdoms danskhed. Et spontant ønske hos den unge frivillige landssoldat ved Dannevirke var således blevet opfyldt. Nu var det virkelig

i skolestuen, at »ilden blev holdt brændende.«

Man kunne have forundt Appel, at han kom til at opleve opfyldelsen af sine ønskers mål: Slesvigs land genvunden. Men det skulle gå anderledes. Kristian Appels kamp for danskheden i Holsted blev kun af kort varighed. Han var 57 år, da han bebyndte sin skole, og han døde i december 1896, 60 år gammel. Et stjerneskud, der et kort øjeblik oplyste den sønderjyske nattehimmel for straks efter at brænde ud og forsvinde.

Men på den nye grænseefterskole stod andre parate til at føre kampen videre. En stadig stigende strøm af danske unge syd for grænsen følte sig med årene fremefter tilskyndede til at tage på danske grænseefter-

Kristian Appel siddende blandt en flok efterskole- og børneskoleelever foran den nye skolebygning. (Foto: Holsted-Lokalarkiv)

skoler for at råde bod på det savn, som den påtvungne tyske undervisning havde medført. -Da sønderjyderne en lille menneskealder senere stemte sig hjem til Danmark, var det Appels tidligere elev fra Ryslinge, den nu 76 år gamle aldersformand i folketinget Klaus Berntsen, der på Christiansborg bød de sønderjyske rigsdagsmænd velkommen.

Personen Appel

Hvordan var så denne lærerpersonlighed? Hvad der er skrevet ned om ham findes kun i spredte og ofte modsigende træk, men samstemmende betegnes Appel som et kraftigt og viljestærkt menneske, der aldrig søgte folkegunst og smiger, men forstod at øve indflydelse både på unge og ældre. Når han gik ind

for en sag, gjorde han det fuldt og helt, hvilket opførelsen af Holsted Grænseefterskole klart stod som et synligt eksempel på.

Overfor sine elever stod Appel som den temperamentsfulde lærer. »Som regel var han frisk og fornøjelig, men han søgte ikke at vinde børnene ved blødsødenhed og overbærenhed. Der skulle bestilles noget i timerne, og disciplinen håndhævedes strengt. Hans valgsprog var: Hvem der vil noget, må lide noget.«

Slutning

Til slut skal fremdrages følgende lille kuriosum: Appel nærede et fanatisk had til alle fremmedord, naturligvis især de tyske. I skolen ville han derfor ikke lære eleverne bog-

Øverst Holsted Efterskole, ca. 1905.

Nederst Kristian Appels grav på Holsted kirkegård.
(Foto: Holsted Lokalarkiv)

staverne c,q,x og z, fordi de ikke forekom i danske ord. («kun løs er al fremmed tale»).

Appels ven og igangsætter fra bevtoftiden højskolemanden Morten Eskesen skrev efter hans død:

»Barnlig i sin tro, glødende i sin kærlighed til folk og fædreland gik han til de unge med en inderlig trang til at bringe dem det bedste, han kendte, og jeg tror sikkert, de lønnede ham derfor med en kærlig tanke, hver gang de senere i livet kom til at tænke på »Gamle« Appel.«

Kristian Appel overlevedes af sin hustru og trofaste medhjælper Katrine Appel (Trine), datter af gårdejer Hans Andersen, Dømmestrup på Fyn. Ægteskabet var barnløst, men hos en plejedatter Kirstine Andersen, der blev lærerinde i Åle, vest for Horsens, tilbragte hun sine sidste år. Hun døde 1910 og blev gravsat ved siden af sin mand på Holsted kirkegård. En marmorplade på gravstedet er senere sløffet.

Holsted grænseefterskole havde indtil 1920 tjent som skolehjem for 1800 unge sønderjyder. Den brændende ild i skolestuen havde gjort sin virkning.

Litteratur:

- Morten Eskesen: Hans Krügers saga.
- Kr. La Cour Pedersen: Morten Eskesens saga.
- Laurids Nyegaard: Vilhelm Birkedal.
- Klaus Berntsen: Erindringer.
- Ryslinge sogns historie
- Verner Bruhn: Plint og talerstol.
- De frie ungdoms- og efterskoler
- Friskolen gennem 100 år
- Poul Rosendahl: Sidste dag på Dannevirke
- Jens Christian Frederiksen: Historiske efterretninger om Holsted sogn
- Lokalhistorisk arkiv for Holsted kommune.

Kodreng i Hunderup i 1940erne

»... ude at tjene som 10-årig – hjemlængsel og hårdt arbejde«

Af Ernst Jensen

Kær est du fødeland sødt er dit navn
Mod dig står dine sønners stærke længsel
Med lønlig magt vi drages til din favn
Hvert andet land mod dig er kun et fængsel

Den tilknytning til *hjemstavnen - fødelandet - hjemmet* - som St. Steensen Blicher beskriver i dette vers, har gennem tiderne været en væsentlig del af grundlaget for menneskets personlighedsdannelse og identitetsudvikling.

Begrebet hjemve - eller hjemlængsel - har da også en stor plads i skønlitteraturen på mange sprog og beskriver den psykologiske oplevelse, som viser sig i forbindelse med, at man forlader sit hjem, familie og venner, og flytter til et nyt sted. På engelsk kalder man det »homesickness« - altså en slags sygdom, og selv om det nok ikke rigtigt passer ind i det traditionelle sygdomsbegreb, så er der meget stor lighed mellem hjemveens symptomer og så de træk, der kendetegner en række fysiske eller psykiske sygdomstilstande. En af dem er depression. En almindelig definition på hjemve er således »at være deprimeret på grund af adskillelse fra hjemmet«. Og hjemveen har mange lighedspunkter med den psykiske belastning, der følger af tab - f.eks. tabet af et nærtstående familie-medlem.

I den psykologiske litteratur er der imidlertid ikke meget at hente om hjemve, for det er et fænomen, som ikke er særlig grundigt udforsket. Men der er dog skrevet om det, bl.a. også om forskellen mellem det traume, der følger af at miste en nærtstående, og så sorgen over adskillelsen fra hjemmet: hjemveen. Tabet af et nærtstående menneske er uigenkaldeligt. Således er det som regel ikke med tilknytningen til hjemmet. Ofte kan man nemlig vælge at vende tilbage. Hjemmet er der stadig, og man kan se frem til at gense det. En anden forskel er, at sorgen i forbindelse med tabet af f.eks. et familiemedlem er almindeligt socialt accepteret. Med hjemveen er det anderledes. Om end den kan være nok så stærk og smertelig, så har den ikke tilnærmelsesvis den samme seriøse status i den almindelige vurdering.

Da jeg selv kom hjemmefra som 10-årig for at blive kodreng hos fremmede på en gård langt fra hjemmet, mødte jeg - især gennem den første af fire somre i pladsen - hjemveen som en stærk og traumatisk følelse, og muligheden for at vende tilbage til hjemmets trykthed var vanskelig at få øje på for mig. Langt fra hjemmet betød omkring 10 kilometer, men for mig oplevedes det som en enorm afstand. Da min mor og jeg en dag tidligt i maj 1943 cyklede fra Sneum til Hunderup, hvor jeg skulle »ud at tjene«, så jeg adskillelsen fra

Gården i Hunderup, Nørlundvej 6, Hunderup. (Foto: Privateje)

hjemmet i møde som en uafvendelig kendsgerning og som en skæbne, jeg nu engang måtte bære. Vi var 10 børn i hjemmet, og jeg var den yngste af fem drenge. Min far var arbejdsmand. I de strenge vintre i begyndelsen af 1940'erne arbejdede han med at rydde sne for kommunen, om sommeren huggede han skærver til vejarbejde. Lønnen var beskedent, og i perioder var der slet ikke noget arbejde. Min mor var en stærk kvinde, og hun hjalp godt til - hun hakkede roer på gårdenes marker, og hun stablede tørv i mosen. Men der var jo mange munde at mætte. Meget ofte stod der rabarbergrød, kartofler og stuede kålrabi på middagsmenuen, for der var ikke

råd til andet. Ind imellem var der så brød, smurt med fedt eller smør og med sirup eller sukker. Når vi strøede sukker på, skulle brødet holdes næsten lodret, så man kun fik det sukker, der kunne hænge fast i smørret. Det var ikke kun på grund af prisen på sukkeret, men også fordi det jo var rationeret under krigen.

I fattige arbejderhjem på den tid var det en selvfølge, at man skulle ud at tjene, så snart man var gammel nok til det. Og det var man, når man blev 10 år, måske endog før. Min storebror kom ud at tjene allerede da han var ni år. Min »plads« var ikke ukendt for mig. To af mine brødre havde været der før mig, og en

Barndomshjemmet... (Foto: Privateje)

gang havde jeg besøgt min storebror nogle dage og sovet sammen med ham i karlekammeret bag stalden. Så husbond Niels Peter og madmor Anna havde set mig an. Jo, jeg kunne vel også bruges! Anna mente godt nok, at jeg var lidt klejn, og hun lagde stor vægt på, at jeg måtte se at få lidt mere sul på kroppen. Men det blev altså til en aftale med mine forældre: den første sommer - fra maj til oktober, skulle lønnen være 90 kr., tre pund uld og et par træsko. Skolemæssigt var der ingen problemer, for jeg var jo omfattet af den særlige vestjyske skoleordning, der tillod, at børn, der skulle ud at tjene, kun gik i skole i vintermånederne. Det blev så tilfældet for mit ved-

kommende i de fire år, der gik, inden jeg skulle konfirmeres, så skolegangen blev på en måde som en parentes i min tilværelse. Efter 7. klasse var der da også stadig store områder af de elementære skolekundskaber, der lå hen i mørke for mig. (Senere i livet fik jeg imidlertid mulighed for - og viljen til - at indhente dette efterslæb. Allerede kort efter konfirmationen startede jeg med i et brevskolekursus at udforske de fire regnearters mysterier).

Men en tidlig majdag i 1943 blev jeg således overladt til fremmede og til en arbejdstilværelse, der dengang altså var ganske almindelig for børn fra fattige hjem, men som i dag

Kodrengen Ernst sammen med datteren på Hunderup Vestergård Mary. 1943. (Foto: Privateje)

ville være i stærk konflikt med bestemmelser, der - i hvert fald i Danmark - beskytter børn mod at blive udnyttet som arbejdskraft. Det blev begyndelsen på den første af hele fire somre i »pladsen« på Hunderup Vestergård. Afskeden med min mor var præget af den sædvanlige vestjyske tilbageholdenhed med at give udtryk for stærkere følelser, og der var da heller ikke så meget at sige, eller som kunne siges. Da jeg så hende cykle bort ad den markvej, der førte ud til vejen mod Kragelund og videre mod Sneum, mærkede jeg imidlertid en klump i halsen, for på en måde oplevedes det, som om hun forlod mig for altid.

Jeg kom til at bo sammen med gårdens voksne karl i det lille kammer bag stalden. Foruden en seng til os hver var der et lille bord og en stol, og så var der et skab til vores tøj. Sengen var redt med halm i bunden og med en tung og solid fjerdyne. Kammeret havde nøgne, kalkede vægge, og så var der ét vindue ud mod haven, hvor de vældige træer rakte deres grene ind over stråtaget. Karlen Jens var flink mod mig, og om aftenen var jeg glad for, at han var der, når jeg skulle sove. Det var han ikke altid, for somme tider var han ude på pigesjov. Så kunne det godt ske, at kammeret føltes lidt ængstende. Der var lydene fra kreaturerne i stalden ved siden af, som jeg hurtigt kunne vænne mig til, men der var også andre, ubestemmelige lyde: mus i halmen under mig? eller i skabet? Og så var der skolopendre, som kravlede op ad den kalkede væg. Dem kunne jeg ikke lide, og jeg slog nogle ihjel med min træsko. Men det blev det værre af, for disse dyr indeholder et eller andet fosforstof, så når lyset var slukket, var der en spøgelsesagtig, selvlysende plet på

væggen der, hvor skolopenderen var kvast. Det syntes jeg var uhyggeligt, og jeg trak dynen op over hovedet for ikke at se.

I tilbageblik kalder jeg mig *kodrengen*, for en af mine væsentligste opgaver blev at passe nogle køer. Om morgenen skulle de ud af stalden efter malkningen, kobles sammen med kæder og føres ud til den mark, hvor de skulle græsse. Jeg fik lært, hvordan man kobler køer sammen på den rigtige måde, og selv om disse store dyr virkede lidt skræmmende i begyndelsen, så måtte jeg overvinde min angst og prøve at vise dyrene, at det altså faktisk var mig, der skulle bestemme over dem. Det var nu i almindelighed heller ikke så svært, for køerne var vant til turen og fandt selv deres bås, når de kom tilbage til gården om aftenen og fik løsnet kæden. De kendte også vejen til græsmarken og fulgte automatisk med i god orden. Anderledes var det, da et par nye, helt unge køer kom med i koblet. De var ikke så nemme at styre, og en dag kunne jeg ikke holde dem. De trak hele koblet med ind i roemarken ved siden af vejen, hvor de alle begyndte at æde af de friske roeblade. Det måtte naturligvis ikke ske. Dels kunne de ødelægge roerne, dels vidste jeg, at komaver slet ikke har godt af at blive fyldt med friske roeblade. Så jeg trak og sled i kæderne, jeg slog på de genstridige dyr med min kæp, og jeg råbte og skældte og græd af raseri, men køerne ænsede mig ikke. Heldigvis havde Niels Peter derhjemme fra set, hvad der foregik, og han kom løbende til og fik koblet tilbage på vejen.

Der var også får. I en længere periode skulle de føres i reb ud til en græsmark hver dag og tøjres der i god afstand fra hinanden, så de ikke blev viklet ind i hinandens tøj. Senere

på dagen skulle tøjrepælen rykkes op og fåret flyttes et stykke til frisk græs. Så gjaldt det om at få tøjrepælen slået godt ned med køllen, så fåret ikke kunne slippe løs. Engang skete det med et af fårene. Det var sluppet løs og havde slæbt af sted med sit reb, som så var blevet godt og grundigt viklet ind i det trådhegn, der omgav marken. I sin kamp for at slippe fri var rebet strammet mere og mere om fårets hals, så det blev kvalt. Da jeg næste gang kom for at skulle flytte fårene, hang dyret i hegnet med tungen ud af halsen og med fremstående øjne. Jeg blev rædselsslagen og prøvede forgæves og udsigtsløst at befri fåret i håb om at se det komme til live igen. Under disse anstrengelser rev jeg mit ben på pigtråden og fik et dybt sår på låret, så blodet flød i stride strømme. Det behandlede Anna senere ved at hælde kogesprit på, for at der ikke skulle gå betændelse i det. Den dag i dag, mere end 50 år efter, minder et langt, hvidt ar mig stadig om denne begivenhed.

Husbond Niels Peter blev rasende og hævede, at jeg ikke havde slået tøjrepælen ordentligt ned. Men madmor Anna forsvarede mig og mente ikke, det kunne være min skyld, men at rebet havde været for slidt. Det døde får blev slæbt ud til vejen, hvor det senere skulle afhentes til sæbekogeriet.

Det kom imidlertid til at ligge nogle dage og begyndte at lugte, før det omsider blev hentet. Det gjorde de andre får bange, så i de dage måtte jeg bruge alle mine kræfter for at trække dem forbi stedet.

Arbejdsdagen begyndte tidligt. Karlen og jeg blev revet ud af vores søvn ved at Anna flåede døren til karlekammeret op: Så står vi op! råbte hun, og så gjaldt det om at komme i tøjet og træskoene og af sted ud i stalden og

komme i gang med arbejdet: at muge ud bag kærne, strø frisk halm, fodre grise og derefter lede kærne ud på marken. Så først var der morgenmad. Malkningen stod de voksne for, men den anden sommer på Hunderup Vestergård fik jeg også lært at malke og hjælp med det en gang imellem.

En af mine opgaver var ind imellem at passe Mary, som var Annas og Niels Peters eneste barn. Hun var tre år, og mens forældrene sov til middag, som ved en række andre lejligheder, skulle jeg tage mig af Mary. Overfor hende kunne jeg give udtryk for min hjemve, og jeg fortalte hende om familien derhjemme, om det lille træhus ved jernbanen i Sneum, om mine forældre og mine søskende og om de ting, vi plejede at foretage os sammen.

»skøn erfor mig den blomsterløse vang -
den brune hede er en edens have«

Hjemlængslen fortegner i erindringen den grå virkelighed og lægger lyse farver ind i billedet af det, man har mistet, på trods af, at det måske langt fra altid var positivt. Som i Blichers vers fremstilledes hjemmet i mine betretninger til Mary i et romantisk skær, der slet ikke passede særlig godt til de fattige realiteter i det overfyldte lille hjem i Sneum. Men Mary syntes det var helt fint, og det varede ikke længe, før hendes fantasi blev vakt, og hun begyndte at fortælle historier om, at også hun havde en familie, der boede i et lille hus langt borte. Eftersom hun var enebarn passede det hende udmærket at opfinde nogle søskende. Hun gav dem navne, og det generede hende slet ikke, at de lignede mine søskende temmelig meget. For hver historie jeg fortalte hende prøvede hun at overgå mig.

Men for mig var mine historier om hjemmet den skinbarlige virkelighed, og jeg blev godt gal på Mary over, at hun på den måde plagierede mig og opbyggede en fantasiverden med min hjemlængsel som fundament.

Hver anden søndag havde jeg fri og kunne cykle den lange vej hjem til mine forældre. Nogle gange kunne jeg endog tage af sted allerede lørdag aften, når vi var færdige med at røgte, og det var naturligvis lykken. Det var jo under krigen, og mange ting var rationeret - mere eller mindre strengt. Madmoder Anna havde været forudseende og havde hamstret betydelige forsyninger af en række varer. På loftet havde hun pakker med rigtig sæbe (godt emballeret, så musene ikke kunne æde den). Den slags kunne man slet ikke købe i de sidste krigsår. Hun havde også forsyninger af ekstra sukker, og så havde hun cykeldæk, så hun under hele krigen kunne køre med rigtige gummidæk på sin cykel. Det kunne jeg ikke. Efter utallige lapninger og omviklinger med sejl garn måtte både dæk og slanger kasseres. Min gamle, rustne cykel, gået i arv til mig fra mine brødre, blev derefter forsynet med trædæk: stykker af bøgetræ tilpasset som en ring blev lagt om fælgen, og gummi fra gamle dæk blev sømmet fast på træet. Så var jeg kørende, men sådanne dæk gjorde cyklen tung at trække på de ujævne grusveje, og der måtte arbejdes hårdt for at nå frem til det længe ventede gensyn med hjemmet.

En del af arbejdet på gården var at hakke roer, og her gjaldt det om at være hurtig og samtidig omhyggelig. Der skulle være den helt rigtige afstand mellem planterne, og ukrudtet skulle fjernes, uden at de blivende planter blev beskadiget. Kom man til at hak-

Tre af mine søskende foran vogterhuset i Sneum. (Foto: Privateje)

ke en af de blivende planter om var det ikke lovord, der lød fra Niels Peter eller karlen Jens. Der blev jo et hul i rækken, og udbyttet blev mindre. Mange timer i roemarken kunne give vabler i hænderne og ømhed i alle muskler, men den anden sommer i Hunderup var jeg blevet ganske ferm til roehakning og fik overladt 10 rækker, som jeg skulle passe sommeren igennem som led i en roehakningskonkurrence, som landboforeningen arrangerede. 1 august blev marken synet af medlemmer af bestyrelsen, og jeg var stolt, da jeg fik tildelt 1. præmie: en sparekassebog med 10 kr., for mine velpassede roerækker.

Høsten kom. Med den voksede arbejdsbyrden, og dagene var lange og slidsomme. Det var en hektisk tid, når høet skulle ind, for det var et kapløb med vejret. Mens det var tørvejr, og når høet var lige tilpas tørt, ja så skulle det ind så hurtigt som muligt. Hestene trak det ene store læs efter det andet hen til lugen til staldloftet, hvor så karlen forkede høet op på loftet. Niels Peter forkede det videre til Anna og mig, der stuede det væk. Høet skulle presses godt ind under taget, og sveden drev, mens vi sled med at holde tempoet. Niels Peter arbejdede i rasende fart, og hans fork kom hele tiden med nye bundter

hø, som jeg skulle skaffe af vejen, samtidig med at jeg skulle holde øje med forken og passe på at undgå dens spidser.

På egnen gik der frasagn om Niels Peters voldsomme og til tider ubeherskede temperament, som jeg oplevede flere eksempler på. Da han på en sådan høstdag kom ind på loftet for at kontrollere, om vi stuede høet godt nok, stødte han i sin travlhed hovedet mod en hanebjælke. Dette anså han ikke for et hændeligt uheld, nej det var klart, at det var hanebjælken, der havde angrebet ham! Det skulle den ikke slippe godt fra, og i en pludselig eksplosion af frådende raseri hamrede han sin fork igen og igen mod den solide bjælke. Anna kom til og prøvede at berolige ham, og det lykkedes da også for hende at dæmpe hans vrede, så arbejdet kunne fortsætte.

En lignende episode indtraf en efterårsdag, hvor han arbejdede med en maskine, der tærskede langhalm af rug, som skulle bruges til at reparere stråtaget med. Maskinen havde en stor tromle, forsynet med lange pigge, som havde den funktion, at de rettede halmstråene ud, så de kunne bundtes næsten som tagrør. En eller anden bolt var gået løs, og Niels Peter lå under tromlen og arbejdede med en svensknøgle. Derved stak han sig på en af piggene. Det var naturligvis maskinens skyld. Den var ondsindet og var ude på at skade ham. Men den havde tilsyneladende ikke været klar over, hvem den havde med at gøre! Niels Peter gjorde gengæld med voldsomme og ubeherskede slag med svensknøglen mod den uskyldige maskine.

Mens kornhøsten stod på forekom der ofte situationer, hvor temperamentet kom i kog, for selvbinderen var gammel, og det skete tit, at der opstod problemer med en eller anden

mekanisme. Eksempelvis kunne det ske, at bindefunktionen strejkede, så selvbinderen over en længere strækning kastede neg ud, som ikke var bundet. Når Niels Peter opdagede det, kunne det nok hænde, at maskinen foruden voldsomme skældsord også fik både slag og spark. Derefter måtte vi så i gang med at opbinde negene på den gammeldags facon med en visk strå.

Det kunne også ske, at det var et kreatur, det skulle gå ud over. Hvis Niels Peter var ved at malke en ko, og den svingede med halen for at vifte fluerne væk, kunne det ske, at halen ramte ham i ansigtet. Det kunne medføre et raserianfald, men hvis Anna var i nærheden, greb hun ind, når han hævede malke-skamlen for at give det stakkels dyr en lærestreg. I almindelighed var Niels Peter dog et roligt og ejegodt gemyt, men der skulle altså ikke så meget til at vække hans hidsighed, og det var ikke altid, han selv kunne kontrollere den. Anna havde imidlertid en beroligende indflydelse på ham.

Efter en af høstdagene skulle arbejdet slutte med, at jeg skulle flytte nogle får i en fenne et godt stykke fra gården. Det var langt hen på den lyse sommeraften, og da jeg gik gennem det kølige græs på marken, var jeg så træt, at det svimlede for mig, og jeg kunne næsten ikke slæbe mig af sted. Til sidst lagde jeg mig i græsset og kiggede op i himlen. Det snurrede og værkede i alle mine lemmer, og det sved i huden på mine ben og arme, som var kradset til blods af arbejdet med stråene. Jeg tænkte: blot lige et lille øjeblik skal jeg ligge her, bare et minut! - Men lige inden øjnene faldt i, blev jeg klar over, hvad der var ved at ske, og jeg sagde til mig selv: nej, dette her går ikke, du skal videre. Du SKAL! Og selv

om jeg næsten ikke havde kræfter til at rejse mig, lykkedes det mig alligevel at komme på benene. Fårene blev flyttet, og jeg kom på en eller anden måde hjem i hals sengen.

Når jeg siden har tænkt på den episode tager jeg den som en bekræftelse på, at man kan meget mere, end man selv i første omgang tror, når man sætter sin vilje ind på det. Måske har den været med til at bestemme min senere indstilling til vanskelige, ja undertiden næsten uoverskuelige udfordringer. Man kan gøre sig tanker om dette fænomen og prøve at analysere, hvorledes denne holdning dannes i personligheden, som et ufravigeligt imperativ: at man skal fuldføre det, man nu engang har påtaget sig, eller er blevet »pålagt«, eller som man selv har besluttet sig til at gøre. Hos nogle mennesker er det måske frygten for konsekvenserne, der »driver værker«, og konsekvenser i denne forbindelse kan være så meget, måske er det til en vis grad frygten for ikke at kunne leve op til egne eller omgivelsernes forventninger.

En anden af arbejdsopgaverne blev at rense mælkejungerne, når de kom tilbage fra mejeriet og skulle bruges på ny. Det foregik ved brønden på gårdspladsen, og jungerne skulle skrubbes godt med en stiv børste og skylles rigeligt. Der måtte ikke være den mindste smule tilbage af den gamle mælk, for så kunne næste mælkepåfyldning blive forringet og på mejeriet få betegnelsen »2. klasse«, og det var slemt, for den fik man mindre for ved afregningen. På de tomme junger, der kom tilbage fra mejeriet, var der heftet en seddel om mejeriets analyse af mælken. Den skulle være grøn, for så var mælken 1. klasse. Hvis den var rød var det ikke så godt. Det blev mit ansvar, at sedlerne skulle være grøn-

ne, og når de var det mange dage i træk fik jeg ros. Så jeg skrubbede og skrubbede. Der kunne formentlig også være andre årsager til en forringelse af mælken, som jeg ikke kunne have ansvar for, men det var jeg ikke klar over dengang.

Til gården hørte et moseområde, hvor der kunne graves tørv, og også her fik jeg brug for mine spinkle drengkræfter. I krigsårene var tørv en betydningsfuld ressource. Det var utrolig hårdt at arbejde i mosen, lægge tørvene ud til tørring, senere vende dem og endelig samle dem i stakke. Der blev produceret mere, end gården selv kunne forbruge, og en af de positive erindringer handler om en tur med hestevogn sammen med Niels Peter, hvor vi kørte et læs tørv ud i skoven til eneboeren Franziska. Hun var en meget gammel kvinde og boede i et lille hus i skoven langt fra alfarvej. På egnen blev hun omtalt som zigøjner, »klog kone«, ja måske ligefrem heks, som havde forbindelse med overnaturlige magter. Der var da heller ikke så få, der var lidt bange for at møde hende, når hun en sjælden gang kom ind til den lille købmandsforretning i Hunderup for at købe sine beskedne fornødenheder. Det blev fortalt om hende, at hun altid plejede julenat at gå til kirkegården og tænde lys på sine forældres grav, og ikke nok med det, hun satte også et fad med flæskesteg på graven. De døde skulle også have deres andel i juleglæden.

Der var vist ikke så mange, der besøgte hende i hendes lille hus i skoven, men der gik frasagn om, hvor snavset og uordentligt hendes hjem var. Det fik Niels Peter og jeg at se med egne øjne, for da vi havde læsset tørvene af, blev vi inviteret ind til kaffe - for mit vedkommende et glas saftvand. Forinden havde

vi fået at vide, at Franziska aldrig vaskede op, så vi tog meget forsigtigt til kop og glas. Imens så vi os om i den lille stue, hvor væggene var tæt beklædt med billeder, udklip fra blade, tørrede blomster og broderier. Franziska smilede imødekommende til os med sine mørke øjne og fortalte om de forskellige ting - en rar gammel kone, som ikke umiddelbart mindede om en heks. Siden dengang var jeg ikke spor bange for Franziska og talte også senere med hende, da hun var i købmandsbutikken for at handle.

Efter den første sommer i Hunderup var det dejligt at komme hjem igen, og så begyndte vinterens skolegang i Allerup skole, før jeg hen på foråret igen begyndte på Hunderup Vestergård. Nu havde jeg fået mere sul på kroppen, som Anna udtrykte det, og hjemveen fortog sig. Jeg havde flere kræfter til at kunne magte køer og får, vaske mælkejunger, luge gårdsplads, skokke neg efter selvbinderen i høsttiden o.s.v.

Det følgende forår igen begyndte jeg i pladsen tidligt og kom endog en tid til at gå i skole i Hunderup. Det var foråret 1945. En tid lang havde den tyske besættelsesmagt be-

slaglagt en del af gården, bl.a. til opstaldning af heste, som blev passet af russiske krigsfanger. Men så begyndte det store opbrud, og vi oplevede 5. maj og fredsjublen. Gårdens karl, jeg husker ikke hvad han hed på det tidspunkt, havde gemt en flaske af den ellers strengt rationerede og eftertragtede snaps til lejligheden. Flaget røg til tops i haven, og vi skålede for freden - jo, også jeg, som ved den lejlighed for første gang smagte ildvand.

Året efter var så afslutningen på en epoke, hvor jeg på en måde var kommet til at betragte Hunderup Vestergård som mit andet hjem. Når jeg nu, så mange år efter, tænker tilbage, erindringer jeg ikke disse somre som en ond tid, hvor jeg blev misbrugt og udnyttet. Vilkaarne var nu engang sådan på den tid. Jeg lærte at udholde hårdt fysisk arbejde, hvilket på mange måder senere i livet er kommet mig til gode, og jeg tænker tilbage på Niels Peter, Anna og Mary med varme og sympati.

Ernst Jensen, født 1933. Kærvej 5, 4243 Rude.
Fhv. skoleinspektør og skolekonsulent på Grønland.
Cand.pæd.psych. Har udgivet flere undervisningsbøger til det grønlandske skolevæsen.

Træk af liv og virke på stadsingeniørens kontor i Esbjerg 1942-1988

Af Hjalmar Sonne

På opfordring vil jeg hermed prøve at introducere læserne til de vilkår og arbejdsopgaver, der er blevet mig tildelt igennem godt 40 år i Esbjerg Kommunes tjeneste som ingeniør.

I min tid, jeg er født den 12. juni 1915, og i de næste 40 år var det skrappere tider for mange medborgere. Dels var landet præget af arbejdsløshed, dels drog to vanvittige krige hen over Europa, hver med uhyrlige efterdønninger, hvilket naturligvis har præget os alle. Også de senere års teknologiske udviklinger har sat dybe spor, som vil præge tiden fremover. Det vil kræve en helt ny tænkning, hvis vi skal klare problemerne på en anstændig måde.

Ansættelse og medarbejdere

Den anden januar 1942 lagde jeg vejen om stadsingeniørens kontor i Danmarksgade i Esbjerg og spurgte stadsingeniør Nonboe, om han havde brug for en ung rask ingeniør. Jo, det havde man da, men Nonboe bad mig komme igen 14 dage senere, hvortil jeg svarede at det kunne jeg ikke, da jeg havde flere tilbud på hånden. Allright, svarede Nonboe, så begynd med det samme!

Som sagt så gjort. Jeg kom omgående ind og blev præsenteret for det lille og venlige selskab af ni medarbejdere under stadsingeniøren.

Ingeniør Overby stod for civilforsvaret under stadsingeniøren med tilsvarende antagelse af føl. Dette var den benævnelse, man brugte om de menige i civilforsvaret, som var et betydende afsnit af vort samfund under besættelsen 1940-45.

De holdt til i kælderen under det gamle rådhus i Danmarksgade, hvor der også var stadsingeniørkontor.

Her var depot med mundering til de CF-værnepligtige, der i perioder, hvor politiet var under arrest, den daglige politimyndighed i adskillige forhold.

Nonboe var en elskværdig og imødekommende chef, vel nok en af de dygtigste og mest diplomatiske, jeg har truffet i min tilværelse. I min tid ved Karlsgårdeværket fik jeg gennem Nonboe altid udleveret penge som repræsentationskonto. Som regel 500 kr ad gangen, om fornødent betydeligt mere. Selvfølgelig aflagde jeg regnskab for hver en øre, der blev brugt. Nonboe udtrykte sig således: "min medarbejder, som udfører mange forhandlinger og samtaler med entreprenører, landmænd, håndværkere, ministerier, vandbygningsvæsen og professorer med flere, må man ikke kunne købe for penge!"

Nonboe var ofte syg, og han byggede fra sin seng på sine medarbejders trofasthed. Med den noble livsholdning, han havde, var det nemt at være trofast.

Han lærte sine medarbejdere om ydmyghedens grænseløse formåen. Når vi var sammen til større møder med embedsmænd fra ministerierne, oplevede vi alle et skønt fællesskab grundet på den fabelagtige positive holdning, der udgik fra Nonboe. Mange, som har topstillinger og dermed et udspil, kunne lære meget af ham.

Arbejdspladsen

På tegnestuen var arbejdsopgaverne inddelt i grupper for henholdsvis kloak- vej- og byg-

Harald Nonboe som var stadsingeniør i Esbjerg 1920-1949.

ningsarbejder, dog således, at vi udvekslede hinandens arbejdsområder. I mange år var Nonboe også stadsbygmester og øverste myndighed for stadens vandforsyningssystem. I en hel del år var William Nielsen den daglige leder af stadsbygmesterafdelingen, og maskinmester Halkjær Lassen den daglige leder og vandværksbestyrer.

Ingeniør Sund Nielsen stod i stor udstrækning for at beregne byens kloaksystem. Projektering og opmåling af gader og veje med mere blev gjort i flæng af vi øvrige medarbejdere. Arkitekt William Nielsen arbejdede omfattede skoler og andet kommunalt byggeri, samt tilsyn og godkendelse af byggesager i almindelighed.

Vi var, som sagt, en mindre stab og kom derved til at kende hinanden godt. Vi havde, ud over samværet på arbejdspladsen, en del privat sammenkomst.

Det være sig kortspil, udflugter med spising af bøffer m.m. Alt foregik i et godt fællesskab, hvor vore koner eller kærester var med.

Vi, der oplevede det gamle Rådhus i Danmarksgade gennem mange år, fandt altså her en venlig og intim hygge, så flytningen til det nye Rådhus var en hård overgang for os. Kontorlandskabet, som vi nu blev påtvunget, var ikke lige sagen. Når jeg skriver påtvungen, er årsagen den, at selv om vi efter afholdt afstemning selv skulle bestemme, hvilken form for kontor, vi ønskede at arbejde i, blev denne afstemning underkendt og man gennemførte kontorlandskabet, hvor den største gene er, at man kan følge alles samtaler og gøremål. At vi så tillige gennem mange år slogedes med den statiske elektricitet, der gør folk sløve og upålagte, er en anden sag.

Kontorpersonale på et kontor i Esbjerg kommunes administrationsbygning, Danmarksgade 38.

Beskæftigelsesforanstaltninger

Kommunen tog initiativ til beskæftigelsesfremmende foranstaltninger. Selv kom jeg til at lede opfyldningen af en del af Fourfelt Enge på det areal, hvor minderotunden for druknede fiskere nu ligger. Fyldet blev transporteret med tipvogne fra et udgravningsfelt, som man kalder for Sildesøen, beliggende øst for Gravlundvejen.

Metoder

I min tid foregik opmålingsarbejdet efter den gammeldags metode, idet man så godt som ingen luftfotografier havde over byen, og po-

lygonnettet var, omend under udbygning hos Geodætisk institut, ikke færdigt og anvendeligt.

Igennem mange år gik min tid med opmålingsarbejde, kortlægning og nivellering af såvel kloakker som vandledninger. Dette blev gennemført over flere år, efter at Boldesager, Jerne og Gammelby blev indlemmet i Esbjerg Kommune. De havde hver for sig deres egne vandværker med egne koncessioner løbende over forskellige åremål. Så vidt jeg erindrer, var Jerne den del, der bevarede sin vandværkskoncession længst.

Idet jeg sammen med de forskellige byde-

les vandværksbestyrere kortlagde ledningssystemet med stopventiler med mere, fik jeg et virkelig godt kendskab til disse mennesker og fik et indblik i, hvilket enormt arbejde de havde gjort gennem årene uden betaling. For vandværksbestyrerne, der som regel også var dygtige håndværkere, var det en æressag at passe værket. Det var svært at se disse mænd blive umyndiggjorte, da Esbjerg Kommune overtog deres vandværker. Flere af dem, fik svære psykiske knæk.

Indtil ca. 1955 foregik det meste gravearbejde ved vejarbejde o. lign. ved håndlæsning af jorden, der som oftest blev kørt bort i trillebørene, idet man havde begrebet »planumslinien«, hvorefter afgravning og påfyldning så vidt muligt skulle udligne hinanden. Når vi kom til tæppebelægninger, var det tidligere ofte flere ugers arbejde for et sjak på otte - ti mand, hvor man i dag med tæppebelægningsmaskiner udfører det samme på en dag. Dertil kommer, at tæppebelægning, udført med maskine er betydelig bedre, end man formåede det med håndkraft.

Karlsgårdeværket

Efter et par måneders forløb, hvor jeg havde arbejdet på tegnestuen, spurgte Nonboe mig, om jeg kunne tænke mig at stå for det daglige tilsyn ved beskæftigelsesforanstaltningen ved Karlsgårde vandkraftanlæg, hvilket passede mig udmærket.

Jeg overtog det daglige tilsyn med hele anlægget og dets udvidelse i foråret 1942 og havde mange gode og interessante år med dette arbejde, hvor vi i perioder havde op mod 5-600 mand beskæftiget. (Se Fra Ribe Amt. Årbog 1981)

Stadsingeniør Nonboe gennemførte omfat-

tende forhandlinger med ministre og ministeriet for Offentlige Arbejder. Det var beundringsværdigt at se, med hvilken charme og diplomati han førte møderne i alle anliggender. Spørgsmål som pengetilskud til beskæftigelsesforanstaltningerne blev altid løst til kommunernes store fordel. Det samme gjaldt møderne med lodsejerne, hvis jord man eksproprierede til Karlsgårdeværket. Det kunne jo ikke helt undgås, at der var lodsejere iblandt, som fik en dårlig behandling af Karlsgårdekommissionen. Det er iøvrigt forståeligt, at der kunne være utilfredshed med erstatningens størrelse, når man betænker, at de kun fik 100 kr. for en tønde land jord og kommissionsmiddagen kostede mindst 50 kr. pr. person. Jeg måtte tage affære mere end en gang for at forhindre, at rasende bønder ville overfalde kommissionsmedlemmerne.

Et indslag af de gode var, at vi kunne medvirke til at give bønderne langs kanalen en håndsrækning. For eksempel under påberåbelse af, at vi havde udtørret deres drikkevandsbrønde. Dette skete nemlig ved den dybe del af Karlsgårdekanal.

Vi gik derefter i gang med at undersøge brøndene, og fik ved disse vandanalyser syn for sagen for, hvor rystende forfærdelige tilstande drikkevand var i. Ca. 70% af alle brønde var inficerede med ajle. Det kunne næsten heller ikke være anderledes, når man så, at ajlebrøndene lå side om side med sivebrønde. Vi skaffede beboerne rent drikkevand ved at udføre borer, som regel 100 - 200 meter fra gården. Og hvilken lykke, når de fik det nye og friske grundvand. Vi blev så godt som omfavnet af bønderne og blev ofte inviteret til et festmåltid i hjemmene, og sagde tak til.

Før de nye borerer kom i stand, har jeg ofte takket nej til traktement på gårdene, fordi jeg vidste i hvilken forfærdelig tilstand deres drikkevand var. På mange af folkene kunne man se, hvilken ubodelig skade det dårlige vand havde bragt dem i. Alt, hvad de rørte ved og spiste, var inficeret med ajle og det kunne ofte ses på deres tænder og hud. Følgesygdomme som dårlig mave var meget almindelig. Alle sådanne arrangementer med nye brønde var samfundsmæssigt og sundhedsmæssigt en gevinst, set på langt sigt, så selv om flere af brøndene ikke var vores forpligtelse, var pengene givet godt ud.

Arbejdspladsen

Karlsgårdeværket havde ry for at være en god arbejdsplads, hvor der var gode indtjeningsmuligheder.

Vi havde endvidere arbejde til alle, der henvistes til os, og da det var fagforeningerne, der henviste, var der ingen vej udenom; Man måtte modtage det tilbudte arbejde. Sagde man nej, var der ingen understøttelse at få. Senere har man oprettet arbejdsanvisningskontoret, men jeg synes ikke, at de virker, som om det er den bedste løsning.

Fagforeningerne kendte deres medlemmer grundigt og kunne dermed bedre delegerede de enkelte medlemmer til det arbejde, hvortil den enkelte bedst egnede sig. Desuden fornemmer man, der er en større ære fra fagforeningernes side i at have så få ledige, som muligt.

Tillidsmand

Tiden gik og jeg forblev i min stilling, også selv om der var visse ting jeg kunne se burde være anderledes. Jeg blev indfanget af snur-

Esbjerg Kommunes administrationsbygning var i brug i perioden 1904-1970

repiberiet, blandt andet forårsaget af, at jeg var tillidsmand i 13 år for mine kolleger.

Det var i en tid, hvor man som tillidsmand måtte slås på en kontant facon for sine kollegers interesser. Støtten fra vores organisation var minimal, og når jeg »overlevede« som medarbejder og tillidsmand ved Esbjerg Kommune, vil jeg tillade mig at påstå, at grunden var den, at jeg blev tjenestemandsansat få

år efter, at jeg havde tiltrådt min stilling. Med min natur og fortid som tillidsmand var dette den bedste overlevelsesmulighed i min stilling.

Forhandlingsmøderne med mine foresatte, heri medregnet stadsingeniøren, borgmesteren og kommunaldirektøren, var ofte barske, især når jeg fremførte mine og mine kollegers ønsker. Vi blev ofte tiltalt som åndeligt tilbagestående, - og det er endda mildt sagt - og vi blev ofte truet til at afstå fra vore krav. Det hændte, at vi blev meddelt, at man ikke ønskede at forhandle med en underordnet, som frimodigt fremførte sine egne og kollegers lønkrav. Man ønskede kun en tillidsmand, der sagde ja og amen til alt og helst viste en krybende underdanighed.

Der var selvfølgelig også morsomme indslag, når man forhandlede. Efter en flabet tiltale faldt der gerne rappe gensvar, som f. eks. når byrådets øverste myndighed sagde: »Hva' faén tror I byrådet vil sige til Jeres vanvittige lønkrav?« hvortil man svarede: »Ja, byrådet ser da også forknyt ud!« Eller udtryk som »Byrådet vil ikke finde sig i næsvigheder fra en underordnet.« Hvortil jeg svarede: »Jeg er ikke underordnet, men mine kollegers repræsentant på stedet.«

Når jeg gik til forhandlinger, forlangte jeg altid, at en kollega skulle gå med som observatør. Dette reddede mig fra at blive yderligere afstraffet, og kollegerne meddelte, at såfremt vore foresatte ikke ville forhandle med deres valgte tillidsmand, så blev der ingen forhandling fra vores side. Det var da en holdning, som en tillidsmand kunne leve med.

Efter en alvorlig diskussionen, som jeg engang havde med stadsbygmesteren, som vil-

le afskedige en af vore dygtigste og mest pligtopfyldende og tillige afholdte kollegaer, blev jeg, efter 13 år afskediget af mine kolleger, og var ikke bange for at have mine meningers mod. Dette udtrykte jeg blandt andet ved at meddele, at man burde fyre stadsbygmesteren i stedet. Vor kollega blev ikke fyret, men man fandt mine udtalelser for stærke og mine kære kolleger forlangte, at jeg skulle give stadsbygmesteren en undskyldning, hvilket jeg naturligvis ikke ville. Så blev jeg fyret som tillidsmand af mine egne, og det var en skøn lettelse. Aldrig har jeg følt tilværelsen så lettet som efter aflæggelsen af dette tillidshverv. Og så hører mine kolleger endda til de mest positive og rare mennesker.

Besættelsen

Indslagene under besættelsen var manglede. De fleste var belastende, irriterende og generende. Vi skulle ind imellem have passésedler fra Værnemagten for at komme ud og ind af byen. Passésedlerne fik vi hos O.T., hvilket betyder Organisation Tot, og dem var der ingen af mine foresatte eller andre, der brød sig om at snakke med, så af og til fik jeg den kedelige tjans. Den skrappeste omgang, jeg fik med dem, var en dag, hvor en tysk soldat havde skudt en af vore gamle folk i skridtet, lige under det vigtigste en mand ejer. Herover blev jeg desperat og indberettede sagen for den øverstkommanderende i O.T.

Manden fik sin erstatning på 3.000 kr. og han bevarede heldigvis sit ædle organ. den vilde skydning skete vel oftest fordi soldaterne var bange i mørket, og det kan man vel ikke engang bebrejde dem.

Mange af vore folk tog hjemmefra om morgenen kl. 5.30. Jeg selv med, for at nå rettidigt

frem til vore transportbiler, som kørte fra Esbjerg ved godt seks tiden. I vinterhalvåret måtte vi trave eller cykle rundt i byen i buldrende mørke, da alt jo var mørkelagt efter tysk påbud. Trods alt må vi dog erkende, at situationen taget i betragtning, slap vi nådigt.

Cykler og cykeldæk var for os et enormt problem. I adskillige år kørte vi rundt på faste dæk, fremstillet af tovværk eller op til to - tre gamle dæk, fastholdt med ståltråd. En overgang anvendte man dæk af syntetisk gummi, iblandet papir og cement, men de var sædvanligvis kun anvendelige en kort tid, så revnede de og de var meget hurtigt slidt op. For mit vedkommende var cyklen et uundværligt reddskab i tiden som daglig tilsynsførende ingeniør ved Karlsgårdeværket. Jeg cyklede hver dag 40 - 50 km. hvilket jeg iøvrigt nød og klarede mig igennem trods mange besværligheder.

Transportbilerne var udstyret med en anhænger og på disse vognlad var der fastboltet kasser af halvtommers- brædder med andre brædder imellem. Disse tjente til bænke for ca. 25 mand på hver vognlad. Det hændte at jeg satte mig ind i kasserne til folkene, idet min plads hos chaufføren ofte blev tildelt damer eller andet godtfolk, som skulle med nordpå. Det var en oplevelse for sig at sidde i disse kasser, især når folkene tændte piberne med »god gammel dansk« tobak. Vi kunne ofte ikke se hinanden for røgbanker, men vi overlevede.

Samtlige biler kørte på gengas, som fortrinsvis blev produceret af bøgetræ, selv om også meget andet træ kunne anvendes. I førehuset var det lovbefalet, at den ene siderude kun kunne lukkes halvt i. Årsagen var den, at der slap meget uforbrændt gas ind, og selv

med en åben rude kunne man efter en times kørsel være halvt bevidstløs. Når jeg stod ud og cyklede hjemover, fik lungerne så megen frisk ilt, at jeg i løbet af fem - ti minutter atter var klar i hjernen.

I Karlsgårde havde vi en del sprængstoffer liggende til sprængning af gamle broer og myremalm. Ingen havde åbenbart tænkt på, at disse sprængstoffer kunne bruges til andre formål, så jeg hentede en del af dem til frihedskæmperne i Esbjerg, hvor de hovedsagelig blev anvendt til jernbanesabotage.

Forholdet til arbejderne.

Vi havde kun et eneste intermezzo med arbejdsfolkene på Karlsgårdeværket. Det var en dag, hvor arbejdsfolkene uden forudgående aftale med bygherren, Esbjerg Kommune, ville starte en halv time senere fra Grøntorvet til arbejdspladsen. Jeg sendte de tomme vogne afsted til Karlsgårde som en symbolsk handling, hvilket afstedkom, at 350 mand gik i protesttog til borgmesteren, hvor de i første omgang fik medhold. Jeg tænkte jo på vore kontrakter med entreprenørerne, ifølge hvilke vi havde forpligtet os til at møde med folk og vogne til aftalte tider.

Lokomotivet med tipvogne med den håndlæssede jord holdt jo med dampen oppe ved Karlsgårde, hvor formænd og yderligere 200 mand fra oplandet var mødt på arbejde.

I sagen fik jeg rygdækning af min chef, stadsingeniør Nonboe, og jeg oplevede, at mit venskab med folkene ikke havde taget skade på nogen måde. De kunne selvfølgelig godt indse, at samarbejdet ville gå i opløsning, såfremt man gjorde selvtægt.

Når jeg havde så godt et forhold til folkene, hang det sammen med, at vi skaffede dem

goder, hvor det kunne lade sig gøre. Et af disse goder var, at jeg fik gjort mine foresatte begribeligt, at folkene skulle have løn i køretiden, en time til og fra arbejdspladsen. Dette var nødvendigt i en periode, hvor Værnemagten gav overbudstilbud for at få flere folk til at arbejde ved anlæg af kanonstillinger, barakbyggeri og gravning af pansergrave, alt det forrygende hæslige, som jeg hadede af et godt hjerte.

For at gøre arbejdsdagene festlige, gik mine foresatte med til, at når en byggeetape var afsluttet, det være sig broer, dæmninger eller kraftværket, så holdt vi pølsegilder med tilhørende håndbajere. Foruden at være festligt gjorde dette tilværelsen mere tålelig.

Under hele krigen var så godt som alle byggematerialer rationerede. Man skulle så godt som altid ansøge myndighederne om en tildeling. Når vi byggede træbroer, jernbanebroer, dæmninger, kraftværker eller andet, skulle vi ansøge om forskallingsbrædder, cement, rundjern for ikke at tale om søm, som ikke var til at opdrive. Vi brugte ofte genbrugssøm.

Når vi afforskallede efter et støbearbejde, blev sømmene trukket forsigtigt ud og rettede ud. Søm var kostbare, og på det frie marked betalte man dyrt for brugte søm.

Når vi byggede jernbetonbroer, især hvor offentlige veje passerede kanalen, kneb det ofte at få tilstrækkelige tildelinger af rundjern og cement, idet Værnemagten havde lagt beslag på så godt som alle forbrugsvarer. Vi løste dog mange problemer helt for egen regning ved at arbejde sammen med folkene fra entreprenørfirmaerne, som simpelthen stjal alt det rundjern og cement, de kunne komme afsted med fra Værnemagten. Fremgangs-

måden var den, at chaufførerne fandt frem til soldater, der hadede Nazistytret, og i fællesskab med vore lastbilchauffører manipulerede vi med følgesedlerne til cement og rundjernslæssene, så varerne blev kørt helt uden om Værnemagten.

Når lastvognene ankom til Karlsgårdeværket, som regel med 400 sække ad gangen, blev lastvogn med anhænger tømt i cementskurene og papirsækkene, der af og til var af tysk oprindelse, blev brændt omgående. Alt var til side i løbet af få minutter.

Jeg havde den aftale med chaufførerne, at der var 500 kr. til dem selv for hver vognladning. Det gjaldt såvel cement som rundjern med ti tons pr. læs. Udlægget fik jeg refunderet af stadsingeniør Nonboe. Det var dette, vi kaldte for »skønne indslag«, at læssevis af cement og rundjern, der var bestemt for tyskerne, havnede i Karlsgårdeanlæggets bygningsværker.

Desværre nåede vi ikke at få samtlige offentlige vejbroer udført i beton, grundet på en utidig indblanding fra folk i ministeriet, som åbenbart på en eller anden måde havde fået nys om vore transaktioner. Dette foranledigede, at vi måtte udføre et par vejbroer i træ. Havde tingene udviklet sig efter vore hoder, havde vi påbegyndt en Storebæltbro med førnævnte Værnemagt som leverandør af bygningsmaterialer.

Et indslag, som jeg ofte i erindringen har moret mig over, fik jeg en dag, hvor to unge tyske soldater trådte ind i mit ingeniørkontor, som da var placeret neden for kraftværket, og meddelte mig, at de ville beslaglægge det. Uden at svare dem, tog jeg min hovedlinial og gennemtævede dem med den flade side, skreg som en gal og jog dem ud af kontoret

Esbjerg Kommunes gamle administrationsbygning på hjørnet af Danmarks/Torvegade under nedrivningen d. 18. oktober 1971. Foto: Knud Rasmussen. (Esbjerg Byhistoriske Arkiv. B 4.797)

og op over dæmningen, forbi ca. 50 mand af vore, som arbejdede ved kraftværket.

Siden den dag så vi aldrig nogen fra den såkaldte Værnemagt ved kraftværket. Jeg tænker Værnemagten var klar over, at de ville møde samme foragt fra de 50 mand, som de havde mødt fra mig.

Slutning

Efter krigen var der et stort problem med hensyn til oprydning efter besættelsesmagten, som jo havde bygget mange bunkers, ka-

nonstillinger m.m., og mange af disse arrangementer var under udbygning ved krigens ophør.

Tyskerne havde åbenbart regnet med en allieret landgang på vor egn. Der blev nu antaget en del nye medarbejdere til at opmåle alle disse anlæg på vort fædrelands hellige jord, hvori også indgik arrangementerne på Esbjerg gamle lufthavn. Ialt ti nye personer blev ansat på stadsingeniørens kontor. Man har åbenbart fra myndighedernes side ment det var en god løsning, og alt taget i betragt-

Esbjerg Rådhus blev indviet i 1970. (Esbjerg Byhistoriske Arkiv)

ning gik det da også rigtig godt. Store lagre af cement, som var ved at blive for gammelt, blev dels hældt i havet, dels gravet ned i jorden. Meget entreprenørmateriel blev beslaglagt og solgt på auktion sammen med baraker, tømmer, glasuld, tipvogne, blandemaskiner og meget andet. Alt blev gjort i samarbejde med politiet. Efter kapitulationen blev der et leben uden lige. Mange mennesker blev arresteret for utidig samarbejde med Værnemagten, det være sig som stikkere med mere.

Det var dog et tragisk syn at se de mange soldater og flygtninge efter krigens ophør gå ud af byen, trækkende deres jordiske gods på barnevogne og rester af cykler uden dæk. Det var et syn, som udtrykker al den tåbelighed et menneskeliv kan indebære. Man kun-

ne tænke på, at det samme kunne overgå en selv. Nogle fik en urimelig hård behandling, spillet var nådesløst. Det hændte ofte at løpperne blev anmeldt, mens elefanten fik lov at løbe.

Da retableringen efter krigen var overstået i store træk, blev der en fast stab tilbage på tegnestuen. Byen voksede en hel del, og der blev sat nye anlægsarbejder i gang. Blandt andet begyndte vi at projektere renseanlægget med de tilhørende store kloakarbejder og vejarbejder. Drikkevandsforsyningen blev udvidet med meget mere.

Esbjerg er en levende by i stadig forandring. Dette var blot nogle få indtryk fra en periode, som nu er forsvundet.

Hjalmar Sonne. Ingeniør. Født 1915. Poppelvej 2, Esbjerg. Har tidligere skrevet artikel i *Fra Ribe Amt*.

Mett Lasses – den rige enke i Okholm

Af Svend B. Troelsen

På Vester Vedsted kirkegård findes på en skråning øst for kirken en stor ligsten, som i dag er næsten ulæselig, men som i begyndelsen af 1800 - tallet er lagt over de jordiske rester af Anders Lassen Nielsen og Mette Jensdatter.

Det var et ægtepar, som ved arv og dygtighed skabte en, efter den tids forhold, kæmpeformue.

Mette Jensdatter kaldtes i daglig tale for Mette Lasses, og det er hende, der stadig huskes som den myndige dame med den store rigdom. I Vester Vedsted tales der stadig om den rige enke i Okholm, hvor hun boede sine sidste år. Okholm er navnet på de fire vestligste gårde i Vester Vedsted sogn.

Her skal nu fortælles om oprindelsen til den store rigdom, der i landbrugskrisen i 1820'erne dannede baggrund for en lang række udlån til omegnens bondebefolkning.

Anders Lassen Nielsen

Den 7 februar 1760 fødtes i Vester Vedsted sogn på gården "Gammeljord" et drengebarn, der fik navnet Anders Lassen Nielsen. Han var søn af bonden Niels Hansen og hustru Maren Nielsdatter. Han fik ikke farfaderens navn, som var Hans Lassen, men fik derimod navn efter farfaderens broder, Anders Lassen, hvis gård i Vester Vedsted Niels Hansen havde overtaget i 1758. Anders Las-

sen og hans kone Martha fik nemlig ikke selv levedygtige børn.

Den gamle Anders Lassen boede som aftægtsmand på gården og var en af de mest velhavende bønder i sognet. Det var derfor ikke så mærkeligt at det unge par valgte at kalde deres lille søn for Anders Lassen. Det var et meget kristeligt hjem, der var præget af herrnhutismen, samlet omkring præsten i Hvidding, pastor Ewald.

Den første juleaften den lille Anders Lassen Nielsen skulle opleve i denne verden, blev sikkert en af de sørgeligste i hans liv. Juleaften 1760 døde faderen, Niels Hansen kun 33 år gammel. Moderen Maren Nielsdatter, giftede sig igen året efter med Niels Pedersen fra Gånsager. Brylluppet fandt sted den 6 november 1761. Den lille Anders Lassen fik nu en stedfar, og den 22 juli 1765 døde hans moder Maren Nielsdatter, 31 år gammel.

Stedfaderen Niels Pedersen giftede sig igen fire måneder senere med hans afdøde kones søster, Anna Nielsdatter fra Spandet. Niels Pedersen overlevede fire koner. Den gamle Anders Lassen døde 1764 og drengen, Anders Lassen Nielsen arvede hele hans formue. Her blev grunden lagt til Mett Lasses store rigdom, men herom senere.

Da den lille Anders efter moderens død i 1765 var forældreløs kom han i pleje hos sin farbroder i Okholm. Farbroderen var Las-

Hansen, der i 1757 havde overtaget den fædrene gård i Okholm, det nuværende Okholmvej 3. Las Hansen var gift med Bodil Lauritsdatter fra Kærbølling i Rejsby sogn. De fik ingen børn i deres ægteskab og tog derfor brodersønnen i pleje og opdrog ham som deres egen søn.

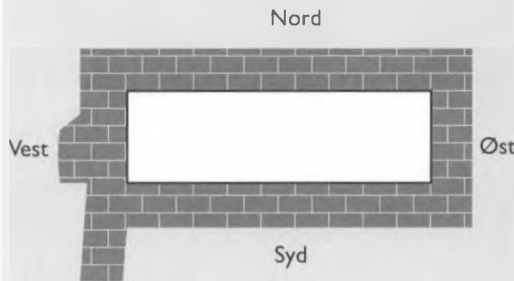
Las Hansen var en af de dygtige bønder i Vester Vedsted og samlede penge på kiste-bunden. Gården han havde var, efter udskiftningen, på ca. 75 tdr. land og han ønskede sig en større gård til plejesønnen. Han solgte derfor fødegården i Okholm i 1779 og købte nylig afdøde Jens Nielsen Bierums gård i Sdr. Farup.

Det var en stor og meget god gård, som havde været beboet af slægten Bierum siden midten af 1600- tallet. Den 22 marts 1782 overlod Las Hansen denne gård til plejesønnen, Ander Lassen Nielsen. Gården kaldes i dag "Harreslund", Sdr. Farupvej 42, og her fik Anders altså, kun 22 år gammel, foden under eget bord.

Mette Jensdatter

Lidt nord for gården, lå en lidt mindre gård som ejedes af bonden Jens Madsen, der var gift med Kirsten Lauritsdatter fra Kærbølling i Rejsby, en søster til Las Hansens kone, Bodil. Jens Madsen var i andet ægteskab og havde en datter fra det første. Sammen med hustruen Kirsten fik han den 21 juli 1768 endnu en datter, Mette Jensdatter og hun er den, der i folkemunde blev kendt som Mett Lasses. I ægteskabet fødtes endnu en datter, Maren, der imidlertid døde kun otte år gammel. Jens Madsen selv døde 26 august 1786, 53 år gammel.

Skitse over gården som i 1818 blev overtaget af Anders Lassen Nielsen og Mette Jensdatter.

Mod syd: 10 fag stuehus og 2 fag lo. Opført ca. 1802.
Mod vest: 8 fag stald og 10 fag lade.
Mod nord 6½ fag midtlade og 7 fag stald.
Mod syd: 6 fag lade, 2 fag tørvelade og 4 fag bryggershus.

Gården var i slægten Okholms eje indtil 1987, da den blev solgt med ca. 18 ha. gården havde indtil ca. 1814 et tilliggende på ca. 200 tdr. land.

Anders Lassen var et godt parti for den purunge Mette Jensdatter og den 26 oktober 1787 blev de to unge viet i Vester Vedsted kirke, hun var 19 år og han 27. Året efter, den 2 juni 1788 fik Anders fra svigermoderen, skøde på Mette Jensdatters fødegård og var nu ejer af to nabogårde i Sdr. Farup. Disse blev nu drevet sammen som en enhed i over 60 år, hvorefter den ene blev flyttet ud og opbygget øst for Sdr. Farup by. Nu kaldet "Danelund".

Der er ingen tvivl om, at Mette og Anders Lassen Nielsen var meget dygtige folk, og de øgede formuen.

I 1803 købte Anders Lassen 3 tdr. land ager og 3 tdr. land eng af en bonde, Laust Andersen i Vester Vedsted for 180 rdl. Den 23 januar 1806 købte han hele gården af samme Laust Andersen for 2300 rdl. Det var gården, Sdr.

Gården i 1924. (Foto: Privateje)

Kirkevej 13, der dengang var på 100 tdr. land. Han solgte senere halvdelen med bygninger, til Hans Tonnesen.

Den 11 februar 1812 købte han gården Ulvehøjvej 16 i Okholm, som da var på ca. 150 tdr. land. Denne gård købtes for 225 rdl. af Jacob Riis. De 50 tdr. land, han havde beholdt fra den tidligere gård i Vester Vedsted blev nu lagt til den nye i Okholm, som derved blev på over 200 tdr. land. Han ejede nu gårde i Vester Vedsted sogn på over 400 tdr. land.

Omkring 1818 flyttede Mette og Anders Lassen Nielsen ind på gården i Okholm og gårdene i Sdr. Farup blev overladt til sønnen, Lars Andersen. Senere købtes en gård i Øster Vedsted og en i Hygum

Den 19 november 1820 døde Anders Lassen Nielsen på gården i Okholm af en eller

anden smitsom sygdom, som da hærgede egnen. Han blev begravet 24 november 1820 på Vester Vedsted kirkegård. Anders Lassen Nielsen og Mette Jensdatter fik følgende børn:

1. Lars Andersen, født 16 august 1790. Han døde 2. Oktober 1790. Godt en måned gammel.
2. Bodil Marie Andersen, født 17 september 1791. Hun døde 14 januar 1816, 24 år gammel.
3. Lars Andersen, født 7 juni 1794. Han overtog senere gården i Sdr. Farup.
4. Jens Andersen, født 3 juli 1797. Han døde 29 april 1816, 18 år gammel.
5. Niels Hansen, født 25 marts 1800. Han døde 4 august 1800, 4 måneder gammel.
6. Udøbt datter, født 13 december 1801. Hun døde 16 timer gammel.

7. Niels Andersen, født 2 december 1803.
Han overtog senere gården i Okholm.

De fik i ægteskabet altså syv børn, hvoraf kun to blev over 25 år gammel og fik efterkomme-
re.

Mette Jensdatter, eller Mett Lasses, som hun kaldtes sad efter mandens død som den rige enke i Okholm og styrede alle gårdene. Sønnen Las Andersen fik først skøde på gårdene i Sdr. Farup i 1825.

Mett Lasses var en meget dygtig dame, det er der ingen tvivl om. Hun fik i 1811 tilkendt Det Kongelige danske Landhusholdningsselskabs 2. Sølvmedalje, som efter hendes ansøgning dog blev ombyttet med et sølvbæger, som stadig findes i slægtens eje.

Udlånsforretningen

Efter nogle år med stærk inflation og forringelse af pengenes værdi i rede sølv, indtraf statsbankerotten i 1813, men det var først efter 1818, at landbrugskrisen for alvor satte ind, idet kornpriserne faldt til en fjerdedel. Nu blev det meget sløje tider for bønderne, hvoraf mange, få år forinden havde købt deres gårde til selveje og derfor havde nogen gæld, som skulle forrentes.

Det var først i årene efter 1820 at bønderne kom i virkelige vanskeligheder, og de måtte da gå til Mett Lasses i Okholm for at låne penge, og her startedes nu den helt store udlånsforretning.

I Vester Vedsted by var der højst en eller to bønder, som ikke lånte penge hos enken i Okholm. Dog var det ikke altid lige sjovt at komme til Mett Lasses for at bede om lån. Marie Boesen fortæller i sin bog om Agnes Schmidt i Lundsmark, at da Claus Moltesen

på Østergård i 1824 faldt ned og slog sig ihjel, drog hans enke til Okholm for at låne penge, men kom hjem med uforrettet sag. Heldigvis for hende kom en rig bejler og friede til hende.

Det kunne dog også hænde, at folk som kom i ulykke, fik renterne eftergivet. Disse måtte ellers falde præcis og kunne de ikke det, måtte skyldnerne ofte betale med sølvtoj, som Mett Lasses efterhånden fik samlet en mængde af.

Arven

Hun døde den 21 maj 1829 på gården i Hygum og begge hendes sønner måtte hente liget med hestevogn. Der fortælles om denne ligfærd, at de på hjemvejen måtte en tur ind på kroen i Lustrup, for at få noget at styrke sig på til den videre færd.

Ved opgørelsen over hendes formue viste det sig, at hun var i besiddelse af ikke mindre end 84 panteobligationer på beløb af forskellig størrelse fra flere hundrede rdl. til omkring 40 - 50 rdl. I Vester Vedsted var der pant i 25 forskellige ejendomme. Ved en gennemgang af bønderne i samme by, viser det sig, at hun havde pant i alle ejendomme, på to nær. Disse to var Peder Davidsen på Tornbækgård og Hans Jørgensen på den nu nedlagte fattiggård. Denne havde lånt penge hos præsten.

På Mandø var der 18, som skyldte hende penge, og ellers var der bønder i omegnens landsbyer, som havde lånt af hende. Her kan nævnes Øster Vedsted, Lustrup, Enderup, Råhede, Hvidding, Høgsbro, Rejsby, Spandet, Stavedskov, ja selv gårdmanden Jens Riis på Seemgård måtte tage til Okholm for at klare økonomien. Derimod var der i Mett Lasses

fødeby Sdr. Farup kun fire bønder som var lånere hos hende, og den ene Claus Clausen, der var hendes fætter, måtte gå fra gården, Lindberg. Han var nok den, der havde lånt flest penge hos hende, så her tabte hun ret store beløb.

Hvad blev der af denne, efter den tids forhold, kæmpeformue? Det var ikke alene de to sønner, Lars og Niels, som arvede hende. Hun havde sat ret store beløb af til sine børnebørn, især da til Niels Andersens fem børn. Niels Andersen var sønnen, der arvede gården i Okholm efter hendes død. Han var en vild krabat, som drak og turede rundt, og da hun var klar over dette, satte hun penge til hans børn. Niels Andersen døde 5 november 1838, knap 35 år gammel. Præsten skrev i kirkebogen, at dødsarsagen var drikfældighed og wattersot. Med andre ord, han drak sig ihjel.

Efterkommere efter Anders Lassen Nielsen og Mette Jensdatter er i dag mangfoldige og lever både her på egnen og rundt i verden.

Mett Lasses havde handelstalent, og det har mange af efterkommerene også haft. Hun havde to morbrødre, der var gårdmænd i Vester Vedsted, Laurids Lauridsen på gården Vester Vedstedvej 113 og Michael Lauridsen på gården, Degnetofte 1. Hun havde en morbroder der var gårdmand i Rejsby. Han hed Knud Lauridsen, og han er farfader til den kendte Knud Lauridsen Knudsen på Trøjborg og Visby Hedegård. Slægten var vidt forgrenet her på egnen.

Mett Lasses navn er, selv om hun levede for 200 år siden, stadig kendt i folkemunde.

Svend B. Troelsen. Født 1919, Sprækvej 3, Vester Vedsted. Pensioneret gårdejer. Har tidligere skrevet artikler i Fra Ribe Amt.

Elias Hansen, skovløber ved Ribe Plantage

Af Ejvind Sørensen

Lejlighedsvis kan man i Ribe Amts septem-berlandskab i en vejkant ved et vandløb møde et arbejdskøretøj henslængt i vejsiden og en campingvogn stående i nærheden. Ingen mennesker at se, og man forledes til at tro, at moderne luksurarbejdere nu ligger og sover til middag.

Nej. Når ingen er at se, er det fordi det handler om arbejdere, som oppe ad vandløbet skærer grøde. Dette hårde, kolde våde arbejde med at rense vandløbene er nødvendigt fordi vandløbene er geografis pulsårer, der dræner vor jord og holder på en fiskebestand. Sjusker man med oprensningen vil engene igen som i urtiden blive gyngende

grønne livsfarlige og dække over mosebund eller blankt vand.

Sådan var der kommunegartneren fra Varde, der engang fortalte:... »på min vej ud i engene langs Varde Vesterå kom jeg ud på ukendt bund. Da sank jeg pludselig gennem græstæppet ned i blankt vand af en åslyngning. Lykkeligvis, og uden jeg i dag kan forklare det, reddede jeg mig ind på det tørre. I de få sekunder af et menneskeliv en sådan oplevelse tager, jog tankerne gennem mit hoved, at græstæppet vil lukke sig over mig og slette alle spor. Det var dengang almindelig kendt blandt vardensere, at åen hvert år krævede sit offer. Om nogle dage vil man sav-

*Skovløberægtesparret Elias og Frederikke Hansen ca. 1935.
(Foto: Privateje)*

ne kommunegartneren. Man vil finde hans bil ude ved åbredden og her af slutte, at åen i år har taget Lindy Bach. Jeg har sørget for, at denne fælde ikke er mere, og på stedet er nu blankt vand, og man holder det åbent. Det sker ikke mere, at vandreren under græstæppet finder blankt vand og åslyngninger.....

Elias Hansen

Elias Hansen, der var kommunalt ansat skovløber ved Ribe Plantage i første halvdel af århundredet og som løste mange ad hoc opgaver for kommunen, fortalte i 1957:

»Kommunefuldmægtigen kom til mig i foråret 1924 for at tale om den årlige slåning af

Det lille nydelige skovløberhus lå lige overfor Puggårdsminde, hvor der nu er parkeringsplads. Det er nedrevet Ca. 1968/70 og vil huskes af mange ældre ripensere. Her boede skovløberparret Elias og Frederikke Hansen i første halvdel af dette århundrede. Inden døre herskede Frederikke. Så lidet huset var, undgik familien ikke tysk indkvartering under besættelsen. Her var på loftet indkvarteret to menige soldater.

Disse to, egentlig tjenestekarle fra Mecklenburg, søgte venskabelig kontakt med skovløberfamilien. De længtes efter freden og sneg sig i fritiden i højt umilitærisk beklædning ned fra loftet for at spørge nyt fra engelsk radio. Skolelærerdatteren fra Spandet Frederikke havde lært tysk som barn og glemte aldrig, at hendes far før 1920 blev afskediget fra embedet, fordi han ikke ville tale tysk. Nu mange år senere under fornyet tysk besættelse var hun kold overfor de fremmede og vekslede aldrig et ord med dem. (Foto: Privateje)

grøde i åerne. Det var hårdt vådt og koldt arbejde, når åvandet skvulpede ned i vore vaders, så der var lige meget vand indenfor støvlerne som udenfor.

Fuldmægtigen anede nok min ringe interesse og trængte sig på. Han lokkede med mange penge: 750 kroner, og jeg måtte tage en mand til hjælp. Jeg kunne ikke stå for løftet om de mange penge og slog til.

Jeg fik min nabo til hjælp. Da vi med vore skærpede leer skulle igang, gjorde vi det vistnok en smule forbudt: Vi lukkede for sluserne øst for Ribe, så vandstanden sank, og vi kunne gå i almindelige gummistøvler.

Så kan det nok være, at vi sled, og i løbet af dagen var slåningen til ende. Vi åbnede nu igen sluserne, så vandet fossede og rev den nys afhugne grøde med sig til havs. Sådan gik det.

Betalingen

Nogle uger senere stod kommunefuldmægtigen igen i køkkendøren her i skovhuset for at aflevere de aftalte 750 kroner.

»Hwa æ de for æ pææng«, spurgte min kone Frederikke, der også var husets ordfører. Jo, svarede fuldmægtigen, det var da for at slå årets grøde i åerne.

»De er æ ærlige pææng«, sagde Frederikke, »ingen ka tjææn så manne pææng o jen daw«.

Den rådvilde fuldmægtig tøvede, og vendte sig for at gå. Men uset af Frederikke mødte jeg ham op omme bag skovhusets gavl. Jo tak, jeg ville gerne have pengene.

Skovløberparret Elias og Frederikke Hansen boede i et lille skovfogedhus ved Ribe Plantage, hvor der nu er parkeringspladser. Huset blev nedrevet 1968/70.

Elias var i embeds medfør medlem af Ribe Forskønnelsesudvalg, hvorunder alt grønt i kommunen hørte. Familien Elias Hansen havde således pligt til at holde stien fra byen ud til plantagen ren for ukrudt. Forskønnelsesudvalget holdt to årlige møder på Weis's stue, og byens rygtesmede dengang ville vide for ganske vist, at komiteen selv gik pynkede hjem derfra. Det er sikkert lige så sandt som alt andet, som har været i rygtesmedehænder. De anemoner, som nu pryder skovbunden i Ribe Plantage, har Elias i 1925 hentet fra Lolland i en pose. Foruden de grønne områder og åerne påtog Elias sig andre kommunale opgaver efter behov. Der var dengang kun en politibetjent i Ribe, og blev der brug for ekstra halvanden mand eller to indtrådte den granvoksne skovløber.

Elias fortalte, at han så et skib strande oppe ved kanten af Ribe Plantage (vistnok under stormfloden 1911). Det var før diget og Kammerslusen var bygget. Han slog da en metalplade på en træstamme for at mærke stedet, hvortil vandet nåede. Denne plade har jeg set sidde på træstammen 15 meter inde i skoven fra skovkanten ved Farupvejen ca. 1985, efter min hukommelse sad den i ca. 2 meters højde.

Nu er den væk. Nogen i Ribe i dag må vide noget om denne plade.

Den nygifte Elias var under Første Verdenskrig indkaldt til sikringsstyrken i København vistnok i 5 år. Den nygifte soldat savnede familien så meget, at han tog en togrejse hjem bare for en søndag. Hans kone var nu ikke hjemme, hun var på besøg hos sine forældre i Spandet. Den forelskede soldat fik så en løbetur på 12 km til Spandet for at møde hende.

Elias var glad for sine dyr, lige fra julegri- sen i stalden til den ene ko på marken. Han havde navn på sin ko og snakkede med den. Da han solgte den til en landmand på egnen, løb den »hjem« igen lige så tit, det lod sig gøre. Endelig en dag kom køberen trækken- de frivilligt med koen og sagde: ”Elias, du må hellere få din ko tilbage, den vil ikke bo hos mig.”

Når Elias fældede træer i plantagen, lå hans hund Bob vagt ved træje, økser og mad- kasse. Engang glemte Elias både hund og madkasse til næste dag. Hunden, der måske burde have haft navnet Trofast, lå der endnu næste dag på sin post.

Elias' venlighed strakte ikke til rotterne un- der gulvet. Da denne plage blev for slem for- talte han: »Så anskaffede jeg en rigtig rotte- hund. Den var effektiv og tog hver dag fat,

men lige meget hjalp det. Så lige pludselig en morgen, sagde min nabo, at mine rotter nu var væk. Hvad ved du om det, spurgte jeg. Jo, fortsatte naboen, jeg mødte dem flokkevis på flugt fra dit hus tværs over vejen til Pug- gårdsminde. Ganske rigtig, vi så aldrig en rot- te mere i vort hus. Rotter er kendt for klog- skab. Gad vide, om der i familien har været flertal for at forlade et hus som vort med så grim en hund??«

Skovløber Elias Hansen blev begravet på Den Gamle Kirkegård i Ribe den 3. juni 1967 i en alder af 80 år.

Ejvind Sørensen, Født 1927. Pens. Viceskoleinspektør, Hasselvænget 15, Tjæreborg. Medforfatter til: ”Tvillings- ognene af Geest og Marsk: Sneum og Tjæreborg« 1971- 1977, »Om Tjæreborg Skole 1956-1991« (Ikke i boghandel, men er på Tjæreborg skole og Ribe Amtscentral)

Vi var jo pionerer...

Ishockey i Esbjerg i 1940'erne og 1950'erne

Af Niels Grinderslev

Ind- og anledning

Den esbjergensiske ishockeys historie er ganske kort. Ikke kedelig - snarere tværtimod - den rummer talrige fortællinger om store og små oplevelser på isen, op- og nedture, sportslige og menneskelige succés- ser og glæder. Den er kort for- stået på den måde, at det kun er ganske kort tid siden, man begyndte at spille ishockey i Esbjerg. Særligt i de traditionsrige skøjte- klubber i København, men også i andre jyske byer, havde man, da esbjergenserne begyndte, spillet ishockey i en kortere eller længere årrække. Man havde sågar, inden den første kamp blev spillet i Esbjerg, haft et landshold med til VM i Stockholm og dér indkasseret store nederlag, eksempelvis 1-25 mod Østrig og 0-47 (!) mod Canada.

I flere europæiske lande havde man siden århundredeskiftet spillet enten bandy eller ishockey, og i slutningen af 40'erne og starten af 50'erne, da ishockey i Esbjerg var noget nyt og næsten ukendt, havde spillet i eksempelvis Sverige allerede udviklet sig til en stor- dræt.

Med udgangspunkt i en mangeårig fascina- tion for dette hurtige, flydende spil, som for mig rummer alt hvad man kan ønske sig af en holdsport, er det mit ønske at fortælle histo- rien om hvorledes ishockeysporten udvikle- de sig i Esbjerg fra den spæde start, til man

endelig, næsten femten år efter idéen om at starte ishockey i Esbjerg var blevet lanceret, var klar til at tage hul på den første sæson på Danmarks første kunstfrosne skøjtebane.

For mig at se markerer anlæggelsen af den kunstfrosne skøjtebane i 1959 indledningen på en ny epoke, og jeg har derfor valgt at lade overgangen til denne bane sætte punktum for hvad man kunne kalde første kapitel i den es- bjergensiske ishockeys historie. I hele peri- oden hører ishockeyspillet hjemme under Es- bjerg Skøjteklub og først i 1960'erne foreta- ges en deling mellem ishockeyspillerne og kunstskøjteløberne. Klubfællesskabet bety- der, at en væsentlig del af artiklen beskæfti- ger sig med interne forhold i Skøjteklubben og andre aktiviteter, som ikke direkte har is- hockeymæssig relevans.

Undervejs vil jeg forsøge at finde årsagen til, at man i sin tid begyndte at spille ishockey i Esbjerg. Hvem var det, der startede og hvor- fra stammer idéen ? Hvorledes var spillet og dets vilkår, og hvem var de første spillere ?

Det overordnede mål vil være at søge at vurdere pionertidens betydning for den sene- re udvikling og navnlig for det niveau spillet og klubben har nået i dag.

Skøjteklubben startes

Skøjteklubben Esbjerg blev dannet ved den stiftende generalforsamling 24. januar 1940.

Baggrunden for oprettelsen af en skøjteklub var, at en ikke-færdiggjort skøjtebane ved Stormgade skole lå hen uden at være anvendelig til skøjteløb. En flok skøjteinteresserede satte derfor banen i stand, men det viste sig ikke at være i kommunens interesse fortsat at vedligeholde banen, og skøjteentusiastene dannede derfor Esbjerg Skøjteklub med det erklærede formål at: »...fremskaffe en Skøjtebane samt at højne Skøjtesporten her i byen, da dette var og efter vor Mening stadig er meget paakrævet.«

Klubben fik tilladelsen til at benytte Stormgade skoles faciliteter, samt bevilling på lys og vand, men ikke alle var tilfredse med nyskabelsen. Selv om skøjteklubben havde forpligtet sig til at vedligeholde banen og kun havde lov til at tage entré hverdage efter kl. 18 samt søndag eftermiddag, viste klubbens krav om entré og betaling for medlemskab sig at vække harme hos en del af byens befolkning. En særdeles ivrig læserbrevsskribent beskyldte klubben for ikke alene med sine krav om entré og kontingent at henvise byens økonomisk dårligt stillede unge til: »...dybe, farlige lergrave, som bl. a. Politiet advarer stærkt imod.«

»Den Gammelkloge«, som han valgte at kalde sig, fandt også, at klubben med sin frivillige arbejdskraft underminerede et i forvejen svækket marked for håndværkeres arbejdskraft. I virkeligheden forholdt det sig dog sådan, at kommunen i første omgang overhovedet ikke ønskede at istandsætte banen, og at klubben derfor blot udførte et stykke arbejde, som ellers ikke ville være blevet gjort.

Med hensyn til spørgsmålet om kontingent og entré, så var disse fra starten sat så lavt at

det næppe har kunnet holde mange fra at benytte klubbens bane.

Banespørgsmålet melder sig

Den 14. februar 1940 var skøjteklubben parat til at afholde sin første opvisning med deltagelse af løbere fra Esbjerg og Varde. For at skabe de rette rammer lejede man Falcks katastrofebelysning, samt et højtaleranlæg, og det blev vedtaget at afkræve eventuelle tilskuere entré. De således indkomne midler skulle anvendes til at betale rejsegodtgørelse til deltagerne fra Varde, som udover godtgørelsen også skulle kunne bydes på kaffe i forbindelse med opvisningen.

Esbjerg Skøjteklub var en realitet, men allerede ved indgangen til klubbens anden sæson i efteråret 1940 meldte et ganske alvorligt problem sig. Et problem, som de følgende år skulle lægge beslag på hovedparten af skøjtebagmændenes kræfter, og som også 18 år senere skulle vise sig at blive medvirkende årsag til at klubben midlertidigt måtte nedlægges. Det var spørgsmålet om en »klubbens egen bane«, som havde meldt sig.

Af årsager, som det via det forhåndenværende kildemateriale ikke er lykkedes at fastlægge, var det ikke længere muligt at benytte banen ved Stormgade skole og et tilbud fra Esbjerg Tennisklub om at leje banerne ved Strandskoven viste sig, at være for stor en økonomisk satsning til at man turde vedtage denne løsning. Sagen var, at Tennisklubben forlangte 300 kr. for leje af klubbens baner. Disse penge skulle betales 15. september, men lejemålet skulle først gælde fra 10. december. Skøjteklubben kunne således risikere, at få en udgift på 300 kr. i en sæson, hvor de slet ikke eller kun ganske kortvarigt

kunne benytte banerne, hvilket sandsynligvis ville kunne vælte klubben rent økonomisk.

Andre tilholdssteder blev foreslået, men bestyrelsen enedes om at forsøge at leje en grund i Havnegade, idet man fandt, at denne var den bedst beliggende. Det kan dog ikke være lykkedes klubben at leje denne grund, for på generalforsamlingen d. 19. november 1940 udtalte formand Kristen Nielsen at: »...det ikke var et særligt lyst Aar for Skøjteklubben.« Samtidig understregedes det dog, at der ville blive gjort alt for at skaffe en skøjtebane og i første omgang ville der blive sat bænke op ved Fovrfeldt Sø så: »...Skøjteløberne kunde sidde ned og spænde Skøjterne paa.« Denne beslutning medførte, at man vedtog, ikke at opkræve kontingent i januar 1941, men i stedet vente til november. Samtidig blev det på generalforsamlingen atter drøftet hvorledes man kunne skaffe en »rigtig« bane. Stadion blev foreslået, men det blev vedtaget, alligevel at leje Tennisklubens baner. For at skaffe midler til banelejen, blev det nødvendigt, at lade såvel nye som gamle medlemmer erhverve et særligt adgangskort til de nye baner. »Gamle« medlemmer kunne slippe med at skulle betale for dette, mens nye medlemmer først måtte tegne almindeligt medlemskab af klubben. Prisen på det særlige adgangskort siger, i sammenligning med den normale kontingentsats noget om, at dette kun var for de virkelige entusiaster, kortet kostede nemlig 5 kr for voksne og 3 kr. for børn. Den relativt større pris for børn kunne tyde på, at man ikke var særlig interesseret i, at have alt for mange børn rendende på tennisbanerne.

Hvorvidt tennisbanerne nåede at blive brugt til skøjteløb denne sæson vides ikke,

men det anses for usandsynligt. På bestyrelsesmødet d. 8. januar 1941 vedtoges det nemlig at indrykke en annonce med følgende ordlyd:

»Skøjteklubben aabner Skøjtebane på Stadion i Morgen Søndag Kl 9½.

Entre Voksne 25 Øre Børn 10 Øre. Medlemmerne kan løse Adgangstegn for Sæsonen for en Pris af 3 Kr for Voksne 1 Kr for Børn.

Medlemskort og Adgangstegn kan faas på Stadion. Misbrug af Medlemskort og Adgangstegn vil medføre Slettelse.«

Mod en leje på indledningsvis 100 kr., samt alle entréindtægter indtil 400 kr., var det således lykkedes skøjteklubben at få lov til at benytte stadion til skøjteløb resten af sæsonen.

Allerede ved indgangen til den følgende sæson meldte banespørgsmålet sig dog igen. På grund af klager over, at fodboldbanen havde taget skade af de store mængder vand, mente man i skøjteklubbens bestyrelse ikke, at det ville kunne lade sig gøre på ny at leje stadion, og man søgte derfor endnu en gang om tilladelse til at benytte banen ved Stormgade skole. Denne tilladelse gav kommunen, men da pladsen på det tidspunkt var optaget af den tyske værnemagt, måtte man, inden man kunne tage banen i brug, forespørge tyskernes øverstkommanderende om muligheden for at få banen ryddet og istandgjort inden vinterens komme. Således udstyret med en bane samt Falcks slanger til overrisling var »Esbjerg Skøjteklub«, som den nu på grund af blandt andet lokalpressens problemer med det tidligere navn var blevet døbt, klar til sin 3. sæson.

De følgende sæsoner arbejdedes stadig videre med at finde andre egnede skøjtebaner end arealet på Stormgade skole, blandt andet lejedes i sæsonen 42-43 sideløbende med skolen også et areal på tennisbanerne, og sammen med håndboldklubben fandt man fælles fodslag om at forsøge at erhverve et areal i Strandskoven mellem den nuværende Grådybskole og 4. maj kollegiet. Denne plads kunne om sommeren benyttes af håndboldspillerne og om vinteren agere skøjtebane. Bestræbelserne skulle vise sig fornuftige, for retten til brug af Stormgade skoles bane var ligeså usikker som isen på Forvfeldt Sø og forud for sæsonen 1943-44 fandt man det end ikke værd at forsøge at ansøge om brugen af skolens areal. Behandlingen af ansøgningen om området i Strandskoven gik dog endnu ganske trægt, og man valgte derfor at søge om lov til igen at benytte tennisklubbens baner.

Ishockey introduceres

Skøjteklubbens problemer synes i denne periode ikke at have været af nogen særlig vigtighed for kommunen, hvilket især hos klubbens formand - mødte en vis forståelse. Flere steder ser man i klubbens forhandlingsprotokol henvisninger til at man »...i en tid som denne...« eller »...under disse omstændigheder...« ikke har kunnet forvente luksuriøse tilståelser som egen bane eller sågar vandslanger. Krigens faktum har været erkendt, og der ligger i referaterne en nærmest implicit fornemmelse for, at krigen skulle overstås før det for alvor kunne blive skøjteklubbens tid. Indtil videre havde alle egne og mere vigtige spørgsmål at tage stilling til.

Forud for generalforsamlingen på Grundt-

vigs Hus 29. november 1944 var skøjteklubbens bestyrelse af sine medlemmer blevet opfordret til at »...holde ud til de gode tider kommer«, noget som kun vanskeligt lod sig gøre. Sæsonen 1943-44 havde været præget af korte perioder med frost, og desuden var et selvkonstrueret læhegn omkring skøjtearealet på tennisbanerne blevet ødelagt i en storm. Gå-på-modet var derfor ikke stort, og det gjorde ikke tingene bedre, at spørgsmålet om baneforhold endnu engang var blevet gjort til bureaukratisk kastebold mellem Esbjergs offentlige instanser og de involverede klubber. På generalforsamlingen måtte man modstræbende enes om at forsøge at generhverve Stormgade Skole, hvilket syntes usandsynligt, eller at få lov til igen at skøjte på Forvfeldtsøen ved Hjertingvej.

I alle tilfælde et tilbageskridt fra tidligere sæsoner. Først efter adskillige dage med frost og harmdirrende læserbreve kunne man i lokalpressen annoncere, at kommunen havde givet lovning på at klargøre Forvfeldt Sø til skøjteløb. Søen var ikke uproblematisk, fordi isen sjældent var så tyk, at man kunne færdes på den med hestekøretøjer og dermed rydde den for sne, men fra skøjteklubbens side var der stor velvillighed til at forsøge - med skovle - at rydde et område så skøjteløb blev muligt.

Efter i 1945 - 46 at have oplevet en hel sæson hvor skøjtesporten i Esbjerg øjensynligt lå stille, kom der i november 1946 igen gang i bestræbelserne på at få en skøjtebane, og denne gang var man beredt på at gå til sagen med hævet lanse. I referatet fra bestyrelsesmødet 11. november 1946 hedder det at: »...nu skulde der igen tages fat for at faa en Bane da man ikke længere kunde finde sig i

det Forhold at Skøjtesporten stadig laa brak fordi man ingen Bane havde.«

På samme bestyrelsesmøde drøftedes for første gang oprettelsen af »...et eller flere Ishockeyhold«, men dette blev henlagt til efter løsningen af det altoverskyggende problem med at få egen bane. Allerede i 1946 er der altså tanker fremme om at påbegynde ishockey i Esbjerg, og hvad man på dette tidspunkt ikke vidste var, at løsningen på banespørgsmålet nu lå inde for en meget overskuelig fremtid, idet kommunen i løbet af en måned viste sig at kunne godkende planerne om at lade skøjteklubben overtage et areal i Strandskoven. Aftalen blev, at kommunen forpligtede sig til at opsætte læhegn omkring pladsen, mod at skøjteklubben selv forestod planeringen samt den øvrige klargøring af grunden, såsom opstilling af vandpumpe og lignende. Dette tilbud tog man fra skøjteklubbens side imod med fremstrakte arme, og allerede på klubbens generalforsamling d. 4. december 1946 udtrykte formanden sin optimisme i forhold til allerede i indeværende sæson at kunne tage banen i brug. Senere skulle optimismen vise sig overdrevet, idet banen først stod klar i starten af 1948.

På generalforsamlingen redegjordes ligeledes for planerne »...med hensyn til baade Kunstløb og Ishockey...«. Af referatet ses det, at ishockey, omend i uorganiseret form, har været spillet, og måske allerede har været mere populært end kunstskejteløb, idet det i referatet hedder at en inddeling af den kommende skøjtebane drøftedes: »...saaledes at ogsaa Kunstskejteløberne ogsaa kunde faa deres lille Plet at træne paa.«

Den 25. januar 1948 var Esbjerg Skøjtekub klar til for første gang at kunne tilbyde med-

lemmerne skøjteløb på klubbens egen, permanente bane. Permanent i den forstand, at det nu var slut med uvisheden om, hvor næste sæson mon skulle foregå, og om der overhovedet ville blive bevilliget en bane. Stadig var det dog naturkræfterne, som bestemte hvor ofte banen kunne tages i anvendelse og sådan skulle det forblive endnu nogle år. Premierer på den ny bane blev heller ikke den forventede succes, idet vejret pludselig skiftede fra frost til tø og sne. Det lykkedes dog at rydde en del af banen og løbe lidt, og allerede weekenden efter var man mere heldige og kunne holde banen åben fra lørdag eftermiddag til søndag aften.

Ugen før premieren havde man på et bestyrelsesmøde fremlagt den nyeste dommerbog for kunstskejteløbsdommere, samt spilleregler for ishockeyspillet og den tidligere omtalte opdeling af skøjtebanen var nu en realitet. En del af banen var blevet afspærret til brug som »træningsbane« for kunstskejteløberne. Kun de af foreningens løbere, som trænede i kunstskejteløb, kunne erhverve de særlige ugekort, som gav adgang til det afspærrede område og børn kunne kun, såfremt de havde vist »...Anlæg og lyst til Figurløb«, få tilladelse til at bruge denne særlige del af banen. Endelig var kliitskøjter på det strengeste forment adgang til træningsbanen. Denne type skøjter var blandt kunstløberne upopulære, fordi de skar dybere i isen end almindelige skøjter og dermed gjorde den svær at løbe figurløb på.

Betydningen af, at skøjteklubben nu havde fået sin egen bane, skal på ingen måde underdrives. Alene det faktum, at man nu ikke på ethvert bestyrelsesmøde og generalforsamling behøvede at skulle drøfte det lidet

i den kommende Saison.

H.B.

Onsdag d. 1/1 1951 Aabnedes Banen i Itrondsbanen efter et stort stykke arbejde med at fjerne Sne som vi havde faaet rigelig af. Banen var godt besøgt, selv om der ikke havde været nogen annee i aftenen, paa grund af det ustabille Vejer og Sneen knæp var som den havde være. Sagen efter saa der alle 10 om Sne som skulde fjernes og saadan gik det i 5 Dage saa kom Tøvedet og vi maatte lukke var vi gjode i haabet om snart at kunde aabne igen. Men ikke før d. 29/1 fik vi aabnet igen og maatte lukke igen Sagen efter paa grund af Tø d. 31/1 kunde vi ikke aabne selv om det kun var med meget lidt Frost. Trods alt fik vi en Søndag ud af det hvor Prover Lige startede Jakobsky hold havde deres første Kamp mod Herning som Herning vant efter omkøp 9-6. Fort stod det lig med 5-5. Desværre maatte vi ikke lukke Banen d. 1/2 paa grund af Tø og fik ikke aabnet senere nogen god Saison. Det der jo ikke været men vi lever i Haabet paa en bedre til næste aar.

H.B.

Torsdag d. 12. April 1951.

flatterende spørgsmål om, hvorledes man skaffede sig et sted at udøve sin sport, syntes at sætte sit præg på klubben. Nu havde man et fast tilholdssted, og man kunne koncentrere sig om vigtigere opgaver som unionsarbejde og lignende. Esbjerg Skøjteklub skulle tages alvorligt, hvilket ses af formandens beretning på generalforsamlingen forud for sæsonen 1948-49. Her beklagedes medlemmernes manglende deltagelse i klubbens praktiske gøremål og det påpegedes at: »...naar en forening som Esbjerg Skøjteklub selv har Bane er der noget at gøre hele aaret.«

Knap havde den første ekstatiske stolthed over nu at være en klub med egen bane dog lagt sig, før man måtte ud i endnu et politisk slagsmål. Denne gang om retten til at kunne råde over banen i alle årets 12 måneder.

Den foregående sommer havde skøjteklubben lejet banen ud til håndboldklubben, og på den måde skaffet midler til banens vedligeholdelse; en model man også fremover havde tænkt sig at ville benytte. I en tid med ustadige vintre og få »løbedage« var lejen af banen en god og solid indtægt til klubkassen. Det viste sig dog snart, at Esbjergs borgmester ville det anderledes. I august 1949 modtog skøjteklubben en anmodning fra kommunen om at få overdraget banen til brug som sportsplads for Vestre Skole. Kommunen var i en situation med mangel på fritidsfaciliteter, og man mente, at når skøjteklubben alligevel ikke brugte banen om sommeren, så kunne man ligeså godt lade andre drage nytte af den. Heri var man fra skøjteklubbens side naturligt nok uenig. Skøjtefolkene så klubbens eneste faste indtægt truet og vedtog at afslå kommunens anmodning eller: »...i værste Fald at søge at faa en Erstatning af Kommu-

nen...«. Klubbens forhandlinger med borgmesteren og skoledirektøren mundede slutelig ud i, at borgmesteren påpegede, at sagen fra skøjteklubbens side »...ikke kunde afvises...«, og således endte det med at børnene fra Vestre Skole, mod erstatning og mod at aflevere pladsen i samme stand som modtaget, fremover fik lov at dyrke skoleidræt på skøjtebanen hvert år fra 1. april til 31. oktober. De følgende år skulle vise, at aftalen aldrig blev tilfredsstillende for skøjteklubben, da banen aldrig afleveredes i en sådan tilstand, at den umiddelbart kunne bruges som skøjtebane.

Med sveller og svejsehandsker

1949 var året, hvor Skøjteunionen blev delt i en ishockeyunion, samt en union for kunst- og hurtigløb. Denne deling blev fra Esbjerg Skøjteklubs side beklaget, idet man mente at en sådan deling ville kunne føre til en splittelse af skøjtesporten. Præcis hvor stor en betydning denne splittelse af unionerne havde for de problemer, som senere opstod mellem ishockey og kunstløbsinteresserede i Esbjerg er svært at bedømme. Sikkert er det imidlertid, at bekymringen skulle vise sig begrundet.

For de ishockeyinteresserede skøjteløbere i Esbjerg skete det glædelige, at en ung mand og ishockeyspiller fra Rungsted kom til byen. I København havde man qua de noget ældre skøjteklubber som f.eks. KSF og Rungsted et større kendskab til ishockeyspillet, og Hr. Foldmond, som manden - der var i Esbjerg for at aftjene sin værnepligt - hed, tilbød ved sin ankomst sin assistance som ishockeyinstruktør, hvilket man fra skøjteklubbens side

hilste velkommen. Esbjerg havde fået sin allerførste ishockeytræner.

Samme sæson forsøgtes ishockeyspillet for første gang i Esbjerg anvendt som middel til social disciplinering, dog uden større held. Ved sæsonens slutning kunne man se tilbage på et vellykket år med stor tilslutning fra byens skøjteinteressede. Kun eet problem havde man haft nemlig at: »...en klike af unge Mennesker satte alle Hensyn til side og forsøgte, alle Reglementer til trods, at gennemføre den evindelige legen Salt...« »Salt«, som var fangeleg på skøjter, synes at have været enhver seriøs, voksen skøjteløbers mareridt, og fra klubbens side mente man, via tilbud om ishockey, at kunne »tæmme« de unge, og man indbød derfor til informerende møde på Parkhotellet. Problemet var, at de unge ikke sådan lod sig tæmme, og der mødte således ikke en eneste op til det ellers velmente arrangement. En egentlig løsning på problemet blev derfor udsat til skøjteklubbens næste generalforsamling, hvor man tilsyneladende heller ikke kunne finde nogen kreativ udvej og derfor i stedet satte trumf på med forbud mod »...alt legen Salt...« - og indførelse af ishockey for de unge så de »...der kan faa lov at bruge deres Kræfter.« Samtidig fandt man tiden moden til at kræve, at alle voksne brugere af banen nu skulle udskifte de forhadte klitskøjter med »rigtige« skøjter. Børn måtte, sandsynligvis på grund af at de ikke vejede så meget, stadig gerne benytte klitskøjterne.

I løbet af sommeren havde man foretaget en udvidelse af skøjtebanen med henblik på anlæggelse af en ishockeybane, og den 31. januar 1951 afvikledes den første ishockeykamp i Esbjerg med deltagelse af et udenbys hold. Modstanderne var fra Herning, hvor

man på dette tidspunkt allerede havde spillet ishockey siden 1947, og gæsterne vandt da også kampen 9-6 efter omkamp. Den ordinære kamp var endt 5-5 og i et avisreferat hedder det at: »Herningenserne virkede langt mere rutinerede end esbjergenserne og forstod sammenspillets kunst, men til esbjergspillernes ros skal siges, at de gik uimponeret og energisk til opgaven.« Pressens generelle kendskab til regler og materiale vidner i øvrigt om, at ishockeyspillet var i sin spæde vår. En episode med stor betydning for kampens udfald beskrives af referenten således: »- Herning fik dog et mål underkendt, fordi dommeren, Hugo Madsen, Herning, fløjtede inden *pub'en* havde fået det sidste skub ind over målstregen.« Referatet af kampen fortæller endvidere en historie, som er kendetegnende for perioden, idet det som slutbemærkning nævnes, at: »Hernings bedste spiller var anføreren, den kendte fodboldspiller Palle Poulsen.«

På grund af dårligt vejr blev kampen sæsonens eneste, man måtte lukke banen og fik ikke åbnet igen før næste sæson. Alligevel var kampen vigtig, idet den markerede, at man, omend på noget spartanske vilkår, var kommet i gang. Man var startet fra et spillemæssigt og materialemæssigt nulpunkt, og op gennem halvtredserne levede man efter »de forhåndenværende søms princip«. Banen, man spillede på i Strandskoven, var eksempelvis afgrænset ved hjælp af jernbanesveller, man havde sat op som bander. Umiddelbart bag disse sveller, som man havde pakket med sne udefra, for at give banderne stabilitet, stod publikum, og i dag vil man synes, at det må have været forbundet med stor fare på grund af vildfarne pukke, men dengang for-

holdt det sig sådan, at spillerne ikke formåede at løfte pucken de 30 cm, som skulle til for at slå den ud blandt publikum.

I begyndelsen var det kun de allerfærreste, som havde ishockeyskøjter. Man klarede sig med kunstløberskøjter, og nogen havde sågar kun skøjter af en type, som kun bestod af en løs klinge, som skruedes under et par vandrer- eller skistøvler med en skrueøgle, et system som aldrig virkede tilfredsstillende, fordi klingens hurtigt løsnedes og gang på gang måtte spændes. Senere fik flere og flere ishockeyskøjter eller det næstbedste - bandyskøjter. Bandy-skøjter minder meget om ishockeyskøjter, og så kunne de købes hos Bang-Knudsen, som var datidens esbjergensiske leverandør af de få ishockeyrekvisitter, det kunne lade sig gøre at skaffe. Desværre hørte ishockeystokke i starten af halvtredserne ikke til Bang-Knudsens sortiment og i stedet måtte man derfor bestille stokke direkte fra Sverige. Stokkene var dengang temmelig bløde, og blandt andet derfor kunne man ikke skyde ret hårdt. Trods kvaliteten var stokkene dog ganske dyre, og spillerne måtte derfor drage betydelig omsorg for hver deres stok, den kunne nemlig ikke uden videre erstattes. Det huskes, at man gjorde sit for at beskytte stokkene mod at brække, blandt andet ved at vikle isoleringsbånd omkring »bladet«, og skete det alligevel at en stok brækkede, så vikledes man bare endnu mere isoleringsbånd omkring. En gruppe unge drenge som startede med at spille ishockey i Esbjerg Skøjteklub i 1954, talte en dreng, hvis far var indehaver af en møbelfabrik. Faderen, Ole Wiberg Jørgensen, som selv senere blev bestyrelsesmedlem i skøjteklubben, lavede en stok til hver af disse dren-

ge, og han lavede dem af sengetræ, hvilket gjorde dem så tunge, at knægtene knap kunne løfte dem. Til gengæld var de robuste, de holdt 2-3 sæsoner, og en af »drene« husker, at da de endelig fik en rigtig ishockeystok, kunne de skyde hårdere end alle andre, fordi de var vant til de tunge sengetræstokke.

Når bane, skøjter og stokke var tilvejebragt, var man klar til kamp, og hvad der kom derudover var i halvtredserne helt op til den enkelte klub og spiller. Mange ishockeyspillere var om sommeren aktive fodboldspillere og fandt hurtigt ud af, at skinnebesskytterne også kunne gøre gavn på skøjtebanen. Derudover forsøgte man efter bedste evne at stoppe sig ud med gamle tæpper eller aviser, som kunne tage nogle af de stød, som ishockeyspillet også dengang kunne give. John Nielsen, som vogtede Esbjergs mål i halvtredserne og adskillige år frem, var, da han startede, kun beskyttet af et par svejsehandsker og nogle aviser omkring benene over et par kunstløberskøjter. Dengang var det almindeligt, at det var den som var dårligst til at stå på skøjter, som blev målmand, og Nielsen fik altså det ærefulde hverv i Esbjerg. Efter kort tid fik man dog den idé at købe nogle brugte benbeskyttere hos den nærvædliggende cricketklub, en investering som givet har sparet John Nielsen for en række knubs og blå mærker.

Frem mod slutningen af halvtredserne blev materialerne en smule bedre, og blandt andet fik alle spillerne benskiner. Men da den kunstfrosne bane kom i 1959 indså man, at udstyret var helt utidssvarende. Halvdelen af de benskiner, man havde benyttet på banen i Strandskoven, var lavet af papmaché og

kunne kun bruges i frostvejr. I regnen og smeltevandet på den kunstfrosne bane var disse skinner intet værd og man måtte skaffe nye.

Planer om en kunstig bane

Sommeren 1951 blev en prøvelse for klubånden hos entusiastene i Esbjerg Skøjteklub. Aftalen med Vestre Skole om benyttelse af banen til boldspil i sommerhalvåret forløb ikke tilfredsstillende og endnu i april 1951 havde skolefolkene ikke gjort banen i stand efter sidste års brug. Banespørgsmålet var dog for en gang skyld ikke klubbens største problem.

Den 12. april brændte det klubhus, som medlemmerne ved hjælp af frivillige hænder havde bygget, ned til grunden, og alt hvad huset indeholdt brændte med det. Det drejede sig blandt andet om en af klubbens eneste indtægtskilder, højtaleranlægget samt slangerne til brug ved overrissing af banearealet. En kortslutning havde forårsaget branden, som medførte en betydelig klubmoralisk krise hos flere af bestyrelsens bærende kræfter. Man var i tvivl om, det ville kunne lykkes endnu engang at skulle starte på en frisk i forhold til, med en økonomisk ballast på bare 200 kr., at skulle skaffe et nyt klubhus, men hér viste den mangeårige formand, Kristen Nielsen, sit overskud og overbeviste straks tvivlerne om, at det blot var et spørgsmål om at komme i gang. Med formandens smittende gå-på-mod i ryggen gik man i gang med at skaffe midler til bygningen af klubbens nye tilholdssted og i løbet af sommeren stod et klubhus i »forbedret og mere praktisk indrettet skikkelse« færdigt. Trods den foregående sæsons korte varighed og sommerens mod-

gang, så man nu med fortrøstning på den kommende sæson. Sportsligt ønskede man at satse på såvel ishockey som kunstløb og for at give de seriøse løbere optimale betingelser, valgte man at dele klubben i to afdelinger: een for menige medlemmer på samme vilkår som hidtil og een for »aktive medlemmer«. Disse kunne, mod erhvervelse af et særligt medlemskort til 1 kr., få adgang til at træne på en afspærret del af banen, samt adgang til omklædningsrum. De grundige forberedelser kunne dog have været sparet, for sæsonen 1951-52 bød, trods overrissing af banen så snart den mindste lejlighed bød sig, ikke på en eneste åbningsdag på skøjtebanen. Vejret havde været for varmt og for ustadigt, og i det øvrige Jylland havde tendensen været den samme. Heller ikke den følgende sæson blev nogen succes, og på et bestyrelsesmøde 1. december 1953 foresloges for første gang at undersøge mulighederne for anlæggelse af en kunstig, indendørs skøjtebane. Der havde tidligere, i Horsens, været gjort forsøg med at skøjte indendørs i byens frysehus, og trods det yderst begrænsede baneareal (10 gange 14 m) havde banen haft uovertruffen tilstrømning og idéen om indendørsbaner havde under alle omstændigheder vundet indpas. På den følgende generalforsamling fremhævedes derfor alle gode grunde til at anlægge en indendørsbane i Esbjerg. Blandt andet havde man accepteret det som et faktum, at vintrene på Vestkysten sjældent stod mål med skøjteentusiasternes forventninger. Hertil kom, at man andre steder i stigende grad var gået over til at benytte rulleskøjter, hvilket ifølge esbjergensiske skøjteformand var forkasteligt. Han fandt det ikke rimeligt, at man i et land som Danmark ikke:

»...kunde holde Skøjtesporten i Arv naar man i mange sydlige Lænder havde de beste forhold at dyrke Skøjteløb paa grundet deres indendørsbaner.« Nielsen, som var vidende om, at man i København gik med planer om et baneprojekt til 6 millioner kr. (!), havde endvidere indhentet et tilbud på en kunstig bane med en størrelse på 25 gange 50 m. Anlæggelse af en sådan bane ville koste i alt ca. 320.000 kr. plus leje af lokaler til omklædning osv. Med baggrund i de seneste to isfattige vintre og den deraf følgende pauvre økonomiske situation var det ikke vanskeligt for nogen at forestille sig, at et sådant projekt kunne have lange udsigter. I første omgang måtte man i alt fald sørge for at få betalt de 4000 kr., Dansk Idræts Forbund havde udlånt til genopbyggelsen af klubhuset, tilbage, og da sæsonen 1953-54 viste sig at blive begunstiget med en lang periode med skøjtevej, skrinlagdes planerne om en kunstig bane for en tid.

En stor ishockeysæson

Sæsonen 1953-54 var på mange måder den mest succesrige for skøjteklubben i lang tid, og på klubbens generalforsamling betegnedes sæsonen af formanden i dennes beretning som: »...den hidtil største i klubbens historie.« Som en følge af det gode vejr havde banen været åben i 4 sammenhængende uger, hvilket havde givet gode muligheder for såvel træning som afholdelse af arrangementer, og klubben havde i begyndelsen af februar blandt andet sendt 10 ishockeyspillere til et såkaldt »instruktionskursus« i Horsens. Ved samme lejlighed var der blevet spillet en kamp mellem udvalgte hold fra Jylland og Sjælland, og esbjergspillerne havde fået de-

res egen kamp mod Horsens; en kamp som endte uafgjort 3-3 og derfor var med til at styrke esbjergensernes tro på succes ved det nært forestående Jyske Mesterskab i Silkeborg. I det hele taget bød denne februar på et hektisk program for Esbjergs ishockeyhold. Dygtigt belært af de seneste års alt for milde og ustadige vintre gjaldt det at få afviklet så meget som muligt, mens tid og is var. Turen til Horsens havde således fundet sted søndag d. 7., og allerede torsdagen efter, d. 11. var man klar til at tage imod Horsens på egen bane. Efter at have holdt hviledag fredag, var der afgang mod Silkeborg lørdag, for om søndagen at skulle deltage i kampen om det Jyske Mesterskab. På vejen til Silkeborg lagde man vejen forbi Herning og spillede hér en kamp lørdag aften.

Angående kampen mod Horsens d. 11. februar, så fik Esbjergs optimisme forud for det Jyske Mesterskab et knæk, da Horsens noget uhøfligt kvitterede Esbjergs gæstfrihed med et forsmædeligt nederlag på hele 12-5. I en avis anmeldelse af kampen hedder det om Horsens, at: »Deres angreb var gode og sat ind de rigtige steder, ligesom selve deres løbeteknik var så glimrende og gennemført, at Esbjergholdet ikke kunne være med.« Som et plaster på det sportslige sår hedder det endvidere at der blandt Horsensspillerne var: »...udelt tilfredshed med skøjtebanen, som imponerede dem.« Horsensspillerne var formodentlig på dette tidspunkt vante til at spille på Bygholm Sø, og i sammenligning med søisen, som benyttedes dér, samt i de fleste andre jyske byer, var banen i Esbjerg sandsynligvis af god kvalitet. Isens beskaffenhed alene kan dog nok ikke undskylde det faktum, at Esbjergs ishockeyhold på søerne

Ishockeykamp mellem Esbjerg Skøjteklub og et hold fra Horsens. Kampen blev spillet på skøjtebanen bag 4. Maj kollegiet på Gl. Vardevej d. 11. februar 1954. (Foto: Knud Rasmussen. (Esbjerg Byhistoriske Arkiv. B 1866)

ved Silkeborg ikke formåede at opnå en placering ved Jysk Mesterskab, og der skulle gå endnu en sæson, før ishockeyholdet placeredes i det mindste i det jyske ishockeylandskab.

Det skete da man d. 23. januar 1955 tog til Herning, og i en kamp i landspokalturneringen besejrede værterne med 6-4. Sejren var vigtig, fordi den markerede, at landsdelens yngste ishockeyafdeling allerede var på vej

Vi var jo pionerer...

Et glimt fra ishockey-kampen mellem Esbjerg og Silkeborg. Esbjerg tabte 2—5. Ca. 300 tilskuere nød det morsomme og spændende spil i det dejlige solskinsvejr

Kampreferat fra Vestkysten 1955 da Esbjerg for første gang vandt en kamp i landspokalturneringen.

Femten års ønske blev opfyldt for Esbjergs ishockeyspillere

For første gang lykkedes det holdet at vinde en kamp i landspokalturneringen

Ishockey-sporten er af ret ny dato i Esbjerg, men alligevel lykkedes det Esbjerg skøjteklubs hold, der i går spillede mod Herning i landspokalturneringen, at vinde den første sejr i klubbens historie. Dermed blev der opfyldt et gammelt ønske hos de folk, der i de sidste femten år har arbejdet på at skabe et godt ishockey-hold i Esbjerg.

Sejren over Herning blev på 6—4, og resultatet var en stor overraskelse for Herning-spillerne, der selv mente, at de spillede bedre, end de har gjort en lang årrække.

Men Esbjergs sejr var ikke tilfældig. Allerede gennem et par måneder har man forberedt sig til denne kamp med al den form for træning, der overhovedet kon foretages uden is og skøjter. Der er sikkert ikke ret mange klubber, der har ofret så stort et forarbejde på sæsonen, men det viste sig altså at give resultat. Sejren var fortjent, og nu bliver det interessant at se, hvordan Esbjerg vil klare sig i den næste kamp — mod Silkeborg, der sidste år blev jydsk mester.

skar.

ud af rollen som prügelnabe for de mere etablerede hold. Der spillede på dette tidspunkt, foruden i Esbjerg, ishockey i Herning, Silkeborg, Viborg og Horsens, og i Esbjerg var man indstillet på at skulle arbejde hårdt

for at kunne følge med de øvrige jyske hold, hvor man i kraft af større erfaring var teknisk mere velfunderet. De tekniske mangler hos esbjergenserne betød blandt andet en del ansigtskader, idet spillerne ofte faldt og slog

sig på stokken. I stedet søgte man derfor at kompensere for teknikken ved at være i ekstra god fysisk form, og op til kampen mod Herning havde man gennem flere måneder arbejdet med at opbygge spillernes fysik. I et referat fra kampen hedder det at Esbjergenserne havde: «...forberedt sig til denne kamp med al den form for træning, der overhovedet kan foretages uden is og skøjter.»

Først den 20. januar, efter i mere end to uger uden held at have oversprøjtet banen, kunne man åbne, og bare 3 dage senere skulle kampen mod Herning afvikles. Det var fra alle sider kendt og accepteret, at kampe ikke kunne arrangeres flere uger i forvejen, og man var indstillet på med kort varsel at skulle rykke ud og forsvare klubbens ære. Heldigt var det også, at man nåede at få afgjort kampen for allerede d. 24. januar måtte banen i Esbjerg atter lukkes på grund af tø, og indtil midt i februar var det uvist, om man overhovedet ville få mulighed for at afvikle finalesæsonen om det Jyske Mesterskab.

Disse kampe, som blev afviklet på grænsen mellem frost og tø, var et kapitel for sig. Forud for en kamp et af disse år havde man oversprøjtet banen tre dage i træk. Der var blevet sat kunstigt lys op og kampen var gået i gang, da det blev tøvejr. Til sidst var der ganske enkelt ikke længere is på hele banen, hvilket affødte følgende opfordring fra Esbjergs Peter Sørensen til en af sine medspillere: »Spil mig, der er is herovre !«

Begunstiget af flere dage med frost kunne ishockey spillerne d. 19. februar drage til Silkeborg for dér at møde sidste års vindere af det Jyske Mesterskab. Efter kun et par dages træning på is viste midtjyderne sig imidlertid som en for stor mundfuld for esbjergenserne,

som blev sendt hjem med et nederlag på 6-2. Herefter havde man endnu cirka 14 dage med frost, og det lykkedes at få arrangeret endnu to kampe. D. 23. februar var Horsens på besøg og det lykkedes at vaske den grimme plet fra året før væk og vinde kampen 5-2. Fire dage senere var der revanche mod Silkeborg, men selv hjemmebanefordel var ikke nok til at kunne matche midtjyderne, som denne gang vandt 5-2. Alt i alt havde det, set med ishockeyøjne, været en tilfredsstillende sæson, og på generalforsamlingen forud for den følgende sæson udtrykte skøjteklubbens formand sin tilfredshed med spillernes: »...indsats og gode sportsånd såvel på som udenfor banen.«, samt det forhold at spillerne allerede på det tidspunkt - i slutningen af november - havde påbegyndt konditionstræningen forud for næste sæson. Eneste minus var, at man fra det nationale skøjteforbunds side ikke var blevet tildelt en eneste »repræsentativ hockeykamp«. En sådan tildeling ville have betydet en yderligere blåstempling af banen i Esbjerg og kunne eventuelt have åbnet for større internationale arrangementer på kunstskejteløbssiden, noget man gennem længere tid havde ønsket sig.

Banen trues

Den følgende sæson skulle endnu engang vise sig at være ganske rig på frost, og det lykkedes at få afviklet 5 ishockeykampe med skiftende sportslige resultater. For andet år i træk blev holdet nr. 2 i kampen om Jysk Mesterskab, men en kamp mod Københavns byhold viste, at det endnu ville være noget, inden man ville være på højde med spillerne fra traditionsrige klubber som f.eks. KSF.

På klubbens generalforsamling forud for

sæsonen 1956-57 indtraf en række hændelser, som varslede, at der efter flere relativt gode år nu igen var svære tider på vej, og at det derfor endnu en gang var tid at stå sammen. Samtidig tyder meget på, at der mellem kunstløbere og ishockeyspillere var ved at opstå et modsætningsforhold, som set i lyset af ovenstående kom højst ubelejligt. Formanden berettede med slet skjult sarkasme, at trods kunstløbernes bedre sportslige resultater (blandt andet et Jysk Mesterskab og en 2. plads i herrernes klasse A) var det: »...som sædvanlig ishockey der havde været dominerende«. Lidt senere hedder det under omtale af baneforholdene, som nu gennem en periode ikke har udgjort et problem, at: »...man maatte indstille sig paa i nær fremtid at skulde afgive pladsen til opførelse af et friluftsbad...«

Mærkværdigt nok synes truslen ikke at have fremkaldt den harme man, i hvert fald tidligere, ville have kunnet forvente. Formanden nøjedes med blot at udtrykke sit håb om »...til den tid...« at kunne finde en tilfredsstillende erstatning. Historien vækker mistanke om, at den siddende bestyrelse enten havde siddet for længe og derfor ikke kunne samle kræfterne til endnu et slagsmål om eksistensberettigelse i form af en bane. Måske havde man allerede på nuværende tidspunkt, selv om uoverensstemmelserne ud fra mødeprotokollen endnu ikke syner af meget, travlt med interne stridigheder til at kunne samles om at sikre de fremtidige baneforhold, eventuelt slå til og søge at få den kunstige bane, man tidligere havde talt om.

En tredje mulighed er, at man ganske enkelt ikke tog truslen om at miste banen alvorligt, men set i lyset af tidligere tiders erfarin-

ger burde denne mulighed vel kunne udelukkes. Som det senere vil fremgå, foreligger dog den mulighed, at Kristen Nielsen på dette tidspunkt var i gang med at planlægge anskaffelsen af en kunstfrossen bane, og at han derfor ikke så med den fornødne alvor på kommunens trussel om fratagelse af banen.

Som nævnt synes spliden mellem ishockeyspillere og kunstløbere ikke at være baseret på graverende modsætningsforhold; sådanne er det i hvert fald ikke ud fra klubbens mødeprotokol muligt at opspore. Snarere synes der at være tale om smågnidninger som misundelse og kævl om fordeling af træningstider og lignende. Fakta er dog, at man i mødeprotokollen for første gang siden krigen har bogført en uenighed på generalforsamlingen, omend den kan virke banal.

Gennem de seneste par sæsoner havde man i bestyrelsen haft et ishockeyudvalg, hvis placering var blevet stadig tydeligere. Nu ville skæbnen, at een af medlemmerne af dette udvalg på netop denne generalforsamling havde fremsat et forslag om at vælge en fast træner til ishockeyholdet. Ganske givet et udmærket og letgennemførligt forslag, hvis ikke det var fordi, det forrige punkt på dagsordenen havde været anskaffelse af en træner til kunstløberne og man hér ikke havde kunnet blive enige. Kunstløberne var kommet ind i en ond cirkel forstået således, at man mente, at for at øge medlemstallet måtte der en dyr, udenlandsk træner til, og så længe der var så få kunstløbere, kunne der ikke blive råd til en sådan.

Min påstand er, at man i denne situation fra kunstløbernes side ikke har ønsket, at ishockeyspillerne skulle favoriseres med en træner, og at forslaget derfor er faldet.

Som en slags ydre tegn på de problemer, som var begyndt at melde sig, blev vinteren 1956-57 så mild, at banen overhovedet ikke blev åbnet. Ishockeyholdet kunne derfor kun spille på udebane i de byer, som rent vejrmæssigt havde været heldigere stillet, og det lykkedes på denne måde endnu en gang at blive nr. 2 i Jylland. Man var gået over til en »alle mod alle« turnering med 2 points for en sejr, og Esbjergs andenplads kom i hus efter en 6-1 sejr over Viborg. På grund af tøj blev denne sidste kamp i følge avisreferatet: »...meget rodet, da banen ret hurtigt blev spoleret...«. Silkeborg, som endnu en gang blev Jysk Mester, opnåede »...på grund af trafikforholdene...« ikke at deltage i de afgørende kampe om det danske mesterskab i København.

Stormgade tur-retur

Skøjtesæsonen 1956-57 kan, set med esbjergensiske øjne næppe siges at have været stor, og ved indgangen til næste sæson var inddragelsen af klubbens bane ydermere blevet realitet. På et bestyrelsesmøde i november 1957 meddeltes det, at anlæggelsen af et friluftsbad, på det der tidligere havde været skøjteklubbens område i Strandskoven, var påbegyndt. Samtidig vedtoges det at sende to mand til Malmø for dér at deltage i et instruktionskursus under Dansk Ishockey Union. Hovedspørgsmålet på årets generalforsamling var derfor, som det så mange gange tidligere i klubbens yngre dage havde været det, anskaffelsen af en egnet plads til skøjteløb. Nogen umiddelbar løsning på problemet havde man ikke klar, men formanden, Kristen Nielsen lovede, at der ville blive gjort alt for at skaffe en bane, og samtidig benyttede

han chancen til at agitere for det, som nok i denne periode af klubbens historie har været han været hans sande hjertebarn, nemlig den kunstfrosne bane, som een gang for alle ville kunne gøre en ende på det trivielle banespørgsmål, og som samtidig ville kunne bringe Esbjerg Skøjteklub ud af københavnernes skygge. Som een af de to deltagere på ishockeyunionens kursus havde Nielsen i Malmø haft lejlighed til at studere de fornemme svenske forhold. Begeistret kunne han derfor på generalforsamlingen meddele, at han havde ladet udarbejde arkitekttegninger for en udendørs kunstfrosen bane efter svensk model til en pris på 494.000 kr.

Det senere historiske forløb angående anlægget af en sådan bane antyder, at Kristen Nielsen på dette tidspunkt var langt fremme med hensyn til at få de lokale myndigheder med på idéen. Men hér ved den første fremlæggelse af formandens planer blev de fra især klubkasserer Dominicussens side mødt med en god portion vestjysk skepsis, og forløbet af generalforsamlingen tyder på, at den øvrige bestyrelse snarere har ønsket en hurtig, kortsigtet løsning på det umiddelbare baneproblem, end en stillingtagen til formandens projekt, som set på baggrund af klubbens daværende økonomiske og ambitionsmæssige status, ved fremlæggelsen sandsynligvis er kommet bag på den øvrige skøjteledelse.

Den esbjergensiske skøjteformands fremsynethed og ambitionsniveau kan meget vel have været i en klasse for sig, hvilket yderligere understreges af at beslutningen om allerede på dette tidspunkt at søge Esbjerg Idrætspark om tilladelse til at anvende inderkredsen på Esbjerg Cykelbane som skøjteba-

ne. Det er min teori, at Kristen Nielsen allerede året før har været i gang med gøde jorden for et kunstisbaneprojekt, og at hans tilsyneladende letsind overfor truslen mod klubbens bane i Strandskoven kan skyldes dette forehavende. Det har været Nielsens håb, at han på tidspunktet for kommunens inddragelse af Strandskovsarealet ville kunne have den kunstfrosne bane klar til brug. Den tidlige påbegyndelse af anlæggelsen af »Grådybadet« er derfor kommet ganske ubelejligt for skøjteformanden, fordi man nu, i stedet for med udgangspunkt i den gamle bane at kunne koncentrere sig om det nye, ressourcekrævende projekt, igen måtte slås med det banale, men samtidig også ressourcekrævende baneproblem. Et problem som viste sig at stjæle ledelsens opmærksomhed i en grad, så der ikke kunne blive overskud til at tænke i storslåede og langsigtede kunstbaneprojekter.

Klubben var i bogstaveligste forstand blevet sat mere end femten år tilbage, hvilket konkret viste sig da bestyrelsen d. 29. november mødtes på Stormgade skoles sportsplads, hvor man i sin tid var startet. Hér skulle man nu atter høre hjemme, og det gjaldt om hurtigt at få de praktiske fornødenheder i form af lys og vand klar til frosten satte ind. Af klubbens protokol fremgår, at tilstedeværelsen i Stormgade skete på skolens betingelser. Man valgte tilsyneladende ikke at involvere kommunen i baneproblemerne denne gang, hvilket kan skyldes, at man fra skøjteklubbens side har brugt kommunens overgreb på den tidligere bane som argument for en fremskyndelse af Nielsens projekt, og at man derfor valgte en mere tilbagetrukket tilværelse indtil kunstbanen i så fald var klar til brug.

Skøjteklubben nedlægges

Udviklingen internt i klubben tog nu imidlertid en drastisk og noget uventet drejning, og det skulle derfor til sin tid slet ikke blive Kristen Nielsen, som blev givet æren for den bane, som rent faktisk allerede inden udgangen af 1959 var en realitet.

Placeringen på Stormgade skole kombineret med en relativ mild vinter betød, at Esbjerg Skøjteklub i sæsonen 1957-58 kun havde en bane åben ganske få dage. Som en følge heraf er der i klubprotokollen heller ingen meldinger om sportslige resultater hverken hvad angår ishockey eller kunstløb. Om der overhovedet har været esbjergensisk deltagelse i ishockeykampe dette år vides ikke, og derfor kan der heller ikke umiddelbart gives nogen sportslig forklaring på den interne strid som i foråret 1958 brød ud i lys lue.

D. 2. maj var der, på opfordring af skøjteledelsens kunstløbsfraktion, indkaldt til bestyrelsesmøde med det formål at orientere: »...de övrige Bestyrelsesmedlemmer hvis interesse var ischokey saa de var underrettet til den kommende Generalforsamling.« Det, der skulle orienteres om var, at formanden nu havde fået nok af ishockeyfolkene og derfor ønskede: »...en deling af skøjteklubben i en Ischokeyforening og en skøjteløberforening, da det havde vist seg udmulig at samarbejde med Ischokeys spillerne.« På mødet oplyste formanden samtidig, at såfremt det ikke ville kunne lade sig gøre at dele klubben, ønskede han og 2 andre bestyrelsesmedlemmer at trække sig tilbage. Disse to övrige var identiske med klubbens kasserer, manufakturhandler W. Dominicussen samt sekretæren H.P. Brill, begge kunstskejteløbere og mangeårige medlemmer af bestyrel-

sen. Hvad der præcist forårsagede denne stærke interne frontdannelse vides som nævnt ikke, men det er muligt, at det blot har været spørgsmålet om delingen af banen, som med inddragelsen af banen i Strandskoven havde antaget uløselig karakter. Man havde godt nok, forud for den forestående sæson, fået lov at råde over det areal, som ikke blev berørt af anlæggelsen af svømmebædet, men banearealet var halveret og udøvelsen af ishockeyspillet har været pladskrævende. Ishockeyspillere i aktion kan have virket meget lidt hensyntagende, hvis man som kunstløber ønskede at træne figurløb. Samtidig skal det erindres, at banen yderligere skulle deles med de offentlige gæster, at det altid var uvist hvor længe banen kunne benyttes, samt at der ofte var brugt mange tidlige og kolde timer på at klargøre og oversprøjte banen. Det pludseligt formindskede rådighedsareal kombineret med de førnævnte tendenser til intern polarisering kan meget vel have været dråben, som har fået et i forvejen overfyldt bæger til at flyde over.

Kunstskøjteløberne fik den ønskede deling af klubben, og dermed havde Kristen Nielsens bekymringer syv år tidligere i forhold til en deling af skøjteunionen i en ishockey og en kunstskøjteløbsunion vist sig velbegrundede.

Om ishockeyfolkene overhovedet havde planer om at fortsætte i organiseret form vides ikke, men alt tyder på, at man fra kunstløbernes side rent faktisk havde tænkt sig at starte på en frisk i en ren kunstskøjteløbsforening. I september 1958 mødtes Nielsen, Dominicussen og Brill således og indkaldte til generalforsamling: »...med dagsorden ifølge Lovene samt andre interne forhold.« På mø-

det opfordredes samtlige medlemmer til at »give møde« til generalforsamlingen; en opfordring, som fra medlemmernes side fuldstændig blev overhørt. På generalforsamlingen mødte kun de tre bestyrelsesmedlemmer samt en repræsentant for pressen, og man besluttede at: »...indkalde til en ekstraordinær generalforsamling senere med eneste punkt paa Dagsorden Foreningens ophør.«

Det var i første omgang ikke lykkedes at overbevise Esbjergs skøjteinteresserede om det rigtige i en deling af klubben, og et tilbageblik på de daværende omstændigheder synes også at pege i retning af, at en helt ny start på dette tidspunkt ville kunne blive for stor en mundfuld for selv de største ildsjæle. Selv om Kristen Nielsen mente at det ville: »...være en ren lækkerbiskken for en ny bestyrelse at komme til at arbejde videre på denne bane, hvor alt ligger klar til brug...« havde han ikke kunnet overbevise een eneste af sine medborgere om rigtigheden af at møde op til generalforsamlingen og dermed sikre skøjteklubbens overlevelse. Den kunstfrosne bane eksisterede endnu kun på tegnebordet, og klubbens hidtidige historie havde vist, at det kunne være noget af et Sisyfosarbejde at skulle skaffe blot et midlertidigt tilholdssted. Man kan derfor, set i bagklogskabens lys, påstå, at oprettelsen af både en kunstskøjteløberforening og en ishockeyforening, eller endog kun en kunstskøjteløberforening, i Esbjerg på daværende tidspunkt på forhånd var dømt til at mislykkes.

Kristen Nielsen var gennem de seneste år kørt træet i bestyrelsesarbejdet og de mange praktiske gøremål, som fulgte med. Han havde bestridt formandsposten siden klubbens start og fandt efterhånden tiden inde til at la-

Vi var jo pionerer...

de friske hænder tage over. Dertil kom, at lokalpressen, efter at Nielsen var begyndt at lufte planerne om en kunstig bane, fandt anledning til ironisere over idéen om at lave et skøjtestadion i en by, hvis skøjteklub kun havde relativt få medlemmer. Nogle mener, at denne negative indstilling til klubbens arbejde var medvirkende til, at formanden til sidst gav op.

Den kunstfrosne bane bliver til

Selv om skøjteklubben blev nedlagt, fortsatte bestræbelserne på at tilvejebringe en kunst-

frosen skøjtebane i Esbjerg. En lille gruppe mennesker, med daværende Stadioninspektør, Aksel Madsen i spidsen, var fast besluttede på at føre Kristen Niensens idéer ud i livet, og efter at have opnået opbakning fra idrætsparkens bestyrelse og Esbjerg Idræts Forbund påbegyndte man planlægningen af projektet. Midler skulle rejses, og budgetter skulle lægges, og man tog blandt andet til Malmø for dér at besigtige et lignende anlæg og dets økonomi. Endvidere skulle kommunen overbevises om rigtigheden af at anlægge en kunstfrosen bane i byen, og til det

Esbjerg første kunstfrosne skøjtebane på Gl. Vardevej. Den blev indviet i november 1959. (Foto: Knud Rasmussen)

te formål skulle materialet fra Sverige anvendes. Aksel Madsen husker at bearbejdningen af kommunen foregik således: »Da dette (materialet, red.) var blevet mangfoldiggjort ved hjælp af en spritduplikator med lilla skrift, blev der bogtrykt et meget fint kartonomslag med teksten: Hvad er en kunstfrosen skøjtebane.

Jeg kørte personlig rundt og stemte dørklokker ved 25 byrådsmedlemmer og afleverede mappen til dem.«

Herefter gik det stærkt. Anlægsudgifterne i forbindelse med skøjtebanen var anslået til 300.000 kr., og ret hurtigt garanterede Dansk Idræts Forbund via et rentefrit lån de 100.000 kr. Det resterende beløb søgtes dækket i form af endnu et rentefrit lån fra Esbjerg Kommune. Dette afvist, men i stedet tilbød man fra kommunens side at kautionere for bank- eller sparekasselån på indtil 200.000 kr. og dermed var finansieringen reelt i hus.

Nu kunne selve anlæggelsen begynde. Banen skulle placeres på Esbjerg Cykelbanes inderkreds; en placering, som af flere grunde, var yderst velegnet.

Cykelbanens konstruktion gjorde, at banen ville blive forsænket ca. 5 meter i forhold til det øvrige terræn, hvilket vej- og især vindmæssigt virkede ideelt. Hertil kom, at der på cykelbanen allerede var anlagt flere praktiske foranstaltninger som højttaleranlæg, tilskuerpladser, lysinstallation og omklædningsrum.

Mens man spillede på den naturfrosne bane, havde man været vant til at møde omklædt og tage hjem og bade bagefter. På cykelbanen var der omklædningsrum, men de var ikke indrettet til, at der skulle klædes om i

vinterhalvåret. Rummet var hverken opvarmet eller isoleret, og det varme vand rakte som regel kun til de første 8 - 10 mand, men der var trods alt tale om fremskridt i forhold til tidligere.

Senere fik man, som en slags luksus, lov at omdanne cykelbanens totalisatorbygning til klublokale. Her indrettede man sig og stillede gasvarmere op. Man fik tilmed sat nogle brusere op, og ved hjælp af flaskegas fik man vandet varmt. Heller ikke denne bygning var dog bygget til vinterbrug og trods forsøgene på at skaffe lidt varme var der for det meste »hundekoldt«.

Banen skulle oprindeligt stå færdig til indvielse d. 25. oktober 1959, men det vestjydske vejrlig viste sig i byggeperioden fra sin hårde side, og den officielle indvielse måtte derfor udskydes til søndag d. 8. november. Allerede i ugen op til indvielsen kunne banen dog åbnes for offentligheden, og tilmed med overvældende succes. Alene på de fire første åbningsdage kunne man på den nye bane notere et besøgstal på næsten 5000, og inden banen officielt blev åbnet havde ca. 10.000 aflagt besøg.

En ny æra

Gennem 18 år havde Esbjerg Skøjteklub næsten konstant måttet slås med det problem, at man havde en skøjteklub, men intet ordentligt sted at skøjte. Nu kun godt et år efter, at man havde nedlagt skøjteklubben, opstod den omvendte situation: Man var i besiddelse af Danmarks mest moderne skøjtebane, men byen havde ingen skøjteklub! At der var tale om en problematisk situation, gik op for idrætsparkens ledelse, da man, via Dansk Skøjteunion, ønskede at hyre norske og

københavnske kunstskejteløbere til en opvisning i forbindelse med den officielle åbning af banen. Henvendelsen faldt i august måned, og det var en overrasket stadioninspektør, som kunne modtage unionens svar: »...at de ikke kunne sende løbere til Esbjerg, for der var jo ingen klub i byen.« Stadioninspektøren tog udfordringen op, og d. 16. august afholdtes stiftende generalforsamling i den nye Esbjerg Skøjte Klub, med stadioninspektøren selv som medlem af første bestyrelse.

Torsdag d. 5. november tog man for første gang på den kunstfrosne bane hul på ishockeytræningen. Een af de fremtrædende spillere fra tiden på den naturfrosne bane, Bent Torbensen, havde i sommerens løb været på trænerkursus i Norge, og med ham som spillende træner var man fra den nye skøjteklubs side klar til at tilbyde ishockey. Til den første træning mødte 23 nysgerrige op, og snart var man ca. 30 spillere fordelt på to hold.

Den officielle indvielse af Danmarks første kunstfrosne skøjtebane blev som nævnt holdt d. 8. november. Under overværelse af ca. 3000 tilskuere blev der holdt taler af blandt andet formanden for Dansk Idrætsforbund og Esbjergs borgmester, og især stadioninspektør, Aksel Madsen høstede megen ros for: »...det fremsyn og det arbejde, der var to meget vigtige faktorer ved banens tilblivelse.« Der var også opvisning i kunstskejteløb, og i dagens anledning havde man arrangeret en ishockeykamp mellem et udvalgt dansk hold og et svensk hold fra Mörrarp. Svenskerne vandt 7 - 1 over et dansk hold, som kun talte een esbjergenser, træneren, Bent Torbensen.

Selv om der havde været spillet ishockey

på banen i Strandskoven, var det endnu kun de allerfærreste, som havde mere end et overfladisk kendskab til spillet, og nok især de mange regler kunne volde problemer. Derfor lavede man til dagen en populær introduktion til spillet så man, som en journalist på Vestkysten udtrykte det: »...ikke kommer til at stå lige så uforstående overfor det som overfor en Peking-opera.«

Indvielsen af banen markerede indgangen til en ny periode for ishockey i Esbjerg, en periode med helt anderledes udvikling for spillet, end man havde set i årene på den naturfrosne bane. Man var stadig på begynderstadiet, og mange af spillerne i den nye Esbjerg Skøjte Klub havde aldrig før spillet ishockey. Men fra maksimalt at kunne spille ca. to uger om året, fik man nu mulighed for at træne og spille to gange om ugen, fire måneder om året, og hvad der var vigtigst: Man var ikke længere afhængig af frostvejr. Ganske hurtigt løftedes niveauet derfor til et helt andet, end man havde kendt på den naturfrosne bane.

Betydningen af at have fået en kunstig frosen bane var enorm, og banen vurderes af spillere fra dengang som den vigtigste årsag til at Esbjerg som ishockeyby har opnået sit nuværende niveau. Det udelukkes ikke, at man alligevel havde fået et ishockeyhold, men det understreges, at det sandsynligvis ville have varet betydelig længere tid inden man var nået op blandt de bedste.

At der er noget snakken ses, hvis man idag ser på hvilke jyske byer, som i dag er repræsenteret i dansk ishockey. Af holdene fra dengang er kun Esbjerg og Herning tilbage og i Silkeborg, som var 50'ernes jyske storhold har man i dag ikke engang en skøjtehal.

I de milde vintre i starten af 60'erne måtte samtlige jyske hold transporteres til Esbjerg for at træne og spille kamp, og langsomt begyndte holdene at falde fra. Enkelte byer foretog sporadiske forsøg på at starte ishockeyhold, men uden en kunstig bane gik det ikke, og ingen vil vel i dag forbinde byer som Vejle og Varde med ishockey.

Perspektiver

Det er ganske svært at sige, hvorfor man begyndte at spille ishockey i Esbjerg. En historie siger, at det var fiskerne som fostrede idéen, når fiskeriet lå stille i vintermånedene. Fiskerne havde lært sig at skøjte i »klitten« og havde masser af tid mens der var is på havet. De løb oprindeligt på klitskøjter og skulle ikke have noget af kunstskejteløb. Der skulle være action og kropskontakt, og dertil var ishockeyspillet godt egnet.

Nogle mener, at idéen om ishockey i Esbjerg kan henføres til en enkelt person. Denne person, Erik Skelmosen, var også fiskerskipper og havde været i Canada, hvor han havde oplevet spillet. Denne historie har jeg hverken kunnet af- eller bekræfte, blot kan jeg konstatere, at Skelmosen ikke sad i bestyrelsen for Esbjerg Skøjteklub første gang forslaget om at oprette et ishockeyhold blev fremsat i 1946.

Kendetegnende for de, som startede med at spille ishockey i Esbjerg, er, at de i forvejen alle indgik i forskellige former for sociale relationer med hinanden. Nogle spillede fodbold eller gik til FDF sammen, andre gik i skole sammen og hørte derigennem om det nye spil, men vigtigst synes at have været, at de alle boede i det samme område af byen, nemlig Vesterbyen. Det var »Vesterhavsdren-

ge«, som startede med at spille ishockey i Esbjerg. De kom fra området omkring det, der i daglig tale hedder »dyrskuepladsen«, fra Vesterhavsgade, Frodesgade og især fra Sjællandsgade kom der mange. Fælles for alle er, at de boede vest for Stormgade, at de havde en fascination for at løbe på skøjter, og at de enten skole eller fritid havde omgang med andre ishockeyinteresserede. En gruppe unge, som begyndte at spille ishockey i Esbjerg Skøjteklub i 1954, havde oprindeligt løbet på skøjter sammen på søerne i Fovrfeldt. Der spillede de en form for ishockey med nogle kæppe og en bold indtil de begyndte at spille i mere organiseret form.

Samværet i form af forskellige former for mere eller mindre etablerede sociale relationer, anser jeg for en væsentlig årsag til, at det netop blev disse unge, som blev de første til at spille ishockey i Esbjerg. Idrætsparkens beliggenhed i forhold til Vesterbyen bør dog på ingen måde undervurderes. Vesterbyen er, i forhold til såvel Strandskoven som Cykelbanen, rent afstandsmæssigt gunstigt beliggende; en enkel, men indlysende forklaring på at det netop var herfra de første spillere rekrutteredes. Dette forhold er yderligere blevet understreget af interviewpersonerne i forbindelse med dette studie.

Det faktum, at ingen af de første ishockeyspillere var fra Østerbyen gør det imidlertid nærliggende at undersøge betydningen af bopælens beliggenhed i forhold til idrætsfaciliteterne, hvilket dog viser sig som en krævende affære. Hans Aldskogius lancerer i sin bog om ishockeyens betydning for Leksand, tanken om, at det ganske enkelt er afstanden til skøjtehallen, som bestemmer valget af ishockey som idrætsgren. Det bliver dog ved

Et hold fra Esbjerg Ishockey Klub fotograferet i 1966. (Esbjerg Byhistoriske Arkiv. B 10.849)

spekulationerne, og Aldskogius understreger, at en analyse af problemstillingen kræver omfattende information om såvel medlemmer som befolkningssammensætning i de forskellige bydele. I alle tilfælde er sammenhængen, som den så ud i Esbjerg ikke enestående. I Sverige har man, i eksempelvis Gävle, set en lignende sammenhæng, idet ishockeyholdet fra Brynäs i storhedstiden i 60'erne overvejende bestod af spillere fra samme kvarter og med sociale relationer, som rakte udover det rent ishockeymæssige.

I kølvandet på den nye skøjtebane og den stærkt forøgede interesse for ishockeyspillet, blev der, ved hjælp af de mange fodboldtilhængere, som i fodboldens vinterpause begyndte at gå til ishockey, skabt en tilskuerkultur, som gennem årene har været med til at gøre Esbjerg til ishockeyby. På naturbanen var det sandsynligvis ofte nyhedens interesse, som fik folk til at møde op, men på cykelbanen blev der skabt nogle særlige rammer, som fik folk til at komme igen og igen og i al slags vejr. Langt de fleste kampe var præget

af det vestjyske vejrlig med rusk og regn, og ofte lå der vand eller sne på banen. Men tanken om de gange, hvor man spillede i frostklart, vindstille vejr kan stadig få »stjernerne frem i øjnene« på de spillere, som var med, og også tilskuerne husker disse dage som noget enestående. Ofte antog skøjtebanens omgivelser skovtursagtig karakter, hvor folk havde thermokander med, og der var tid til en rask sneboldkamp ind imellem. Havde man oplevet een af de dage, så glemte man hurtigt de mange kampe med så meget sne på banen, at det næsten var umuligt at spille ishockey, og de mange gange kampene måtte afbrydes, indtil man, med sneskrabere, havde ryddet banen, så det igen kunne lade sig gøre at skøjte.

For de, som ikke brød sig om det esbjergensiske vintervejr, men godt kunne lide ishockey, lavede man i starten af 60'erne et utraditionelt tiltag. Ishockeybanens forsænkede placering på cykelbanens inderkreds gjorde det muligt rundt om banen at parkere en række biler med fornem udsigt til begivenhederne på banen. Derfor lavede man Drive in systemet, som indebar, at man for 10 kr. kunne løse billet til bil og passagerer. Kuldskære personer kunne på denne måde fra en ophøjet position øverst på cykelbanen overvære klubbens hjemmekampe.

Effekten af de sportslige resultater bør heller ikke underkendes. I en periode på 13 år, fra først i 60'erne til midt i 70'erne, blev Esbjergs ishockeyhold aldrig placeret dårligere end nr. 3 i den bedste række, hvilket naturligvis har givet en række spændende kampe, som yderligere har været bidragende til at gøre det spændende at gå til ishockey. Særligt kampene mod Rungsted og K.S.F.

som i begyndelsen af 60'erne gang på gang snuppede danmarksmesterskabet for næsen af Esbjerg, var publikumsmagneter, og der kunne til disse kampe samles op imod 3000 tilskuere. Tilskuertal som disse var i samme periode helt utænkelige til kampe i København.

Disse faktorer, mener jeg, har været med til at skabe et publikum og en tradition for ishockey, som også i dag kan mærkes i Esbjerg.

I artiklens hovedafsnit anførtes anlæggelsen af den kunstfrosne afslutningsvis som den væsentligste årsag til, at Esbjerg i sin tid fik status af »ishockeyby«. I den forbindelse finder jeg det vigtigt, at tilstedeværelsen af den oprindelige Esbjerg Skøjteklub ikke glemmes. Selv om den historiske udvikling har vist, at der skulle kunstfrosne baner til for at sikre klubbernes eksistens og sætte skub i udviklingen mener jeg, at pionertiden har haft sin indflydelse på udviklingen også.

I dag kan det synes som, om pionertiden mest bare var sjove og hyggelige historier om klubånd og tøvejr, men jeg tror at man skal se de første år som en forudsætning for, at starten på perioden med kunstfrosne baner trods alt ikke kom til at foregå fra et absolut nulpunkt. Set i et sammenhængende perspektiv er det således måske ikke pionertidene, som har haft den største betydning for det nuværende niveau. Tiden på den naturfrosne bane har ikke været en nødvendig og uundgåelig fase, men jeg mener, at perioden har tilført den esbjergensiske ishockey en yderligere dimension, og jeg ser det som en styrke, at man i Esbjerg har en ishockeyklub som har gennemlevet alle faser af udviklingen i dansk ishockey.

Vi var jo pionerer...

Litteratur

Aldskogius, Hans: Leksand, Leksand, Leksand!, Gidlunds Bokförlag 1993

Besøget på skøjtebanen har overgået alle forventninger, Vestkysten, d. 5-11-59

Byström, Bobby: Tre Kronor - ett landslag, Strömbergs Bokförlag AB 1995

Esbjerg by- og erhvervsøkonomiske oversigter, januar 1960

Forhandlingsprotokol for Esbjerg Skøjteklub 1940-58.

Historisk dag for dansk idræt, Vestkysten, d. 9-11-59

Horsens Avis d. 13-1-1947

Karlsson, Gerhard: Brynäs 80 år - Från kvarterslag till mästerklubb, Sport Förlaget 1993

Planer om et skøjtestadion i Esbjerg, Vestkysten, d. 27-11-57

Referat af Esbjerg Byråds Forhandlinger Året 1959

Retbøll, Lise, red.: Esbjerg Skøjteklub 25 år.

Schreiber, red.: Pucken - Herning Ishockey i 25 år.

Scrapbøger med avisudklip, venligst udlånt af Peter Sørensen.

Skøjteklubben har indledt træningen i ishockey, Vestkysten, d. 6-11-59

Skøjteklubben står nu foran sin opløsning, Vestkysten, d. 17-9-58

Thomsen, Ole B.: Dansk Skøjte Union 1912 - 1987, Dansk Skøjte Union 1987

Niels Grinderslev er født d. 7. maj 1971 i Esbjerg. Cand.mag. i Kulturformidling og Idræt. Har tidligere skrevet i tidsskriftet Focus Idræt.

Livet i »Søndertoft« omkring 1930

Af Gunnar Bloch Gregersen

15 september 1915 kom den førstefødte i dette århundrede til verden i »Søndertoft« i den lille landsby Ho.

10 april 1930 kom den sidste af en børneflokk på ni til verden samme sted. Familien Gregersen talte herefter 13 personer i alt (en farmor og farfar boede i aftægtslængen), alle skulle fødes og klædes af indtægterne på den lille gård.

Som indledningen antyder er vi i Vestjylland, og dette burde altsammen have været skrevet på ægte vestjysk, men det bliver for besværligt selv for en vestjyde. Lad alligevel følgende selvoplevelse fra 1936, være en del af indledningen - med enkelte vestjyske ord i:

Ho skole var på skoleferierejse en lille uge sikkert for første gang så langt som til Sjælland (Uglerup), på en udvekslingsferie med skolen derfra. På vejen hjem i toget, der var et rigtigt damplokomotivtog, der smed en masse kulstøv fra sig, kom en herre ind i den kupe', hvor jeg sad sammen med flere andre elever; Herren spurgte, hvor vi kom fra, og vi svarede efter nogen nølen, »fræ Huue«, hvilket helt klart for os betød »fra Ho«, manden rystede på hovedet og spurgte igen - samme svar.

Lærer Hedager, som sad i den tilstødende kupe', havde hørt samtalen og forklarede os, at vi til ikke-vestjyder skulle sige Ho, men ellers kunne vi også bare sige Blåvand, for så

vidste de fleste, hvor i landet, vi kom fra.

Lidt senere kom en pæn dame forbi vores kupe' og også hun spurgte os, hvor vi kom fra. Nu havde vi lært lektien og svarede prompte, næsten i kor »fræ æ Blo-wand«, for sådan udtalte en ægte vestjyde i al fald dengang dette stednavn. Forvirringen var igen stor hos spørgeren, indtil en af os tog mod til sig og udtalte på korrekt rigsmål »Blåvand« og så lyste damen op i et stort smil.

Det må være ret indlysende, at en familie med ni børn og to aftægtsfolk på en lille vestjysk gård, ikke havde hverken plads eller råd til så mange. Da skolegangen fra tiårsalderen kun var om vinteren, passede dette med, at vi fra 11- 12 årsalderen måtte »ud at tjene« i sommerperioden. Undtagen herfra var et par stykker af børneflokken, der skulle hjælpe til derhjemme. Lønnen for de »tjenende« på 11-14 år var, foruden kost og logi 25- 75 kr. for sommeren.

Da vores flokk havde et rimeligt godt ry, var det aldrig svært for os at få et sommerjob.

14 år og voksen

14 år og konfirmeret, så var det slut med skolegangen og så skulle man rigtig ud at være tjenestekarl eller -pige. (vi var fem drenge og fire piger).

Hvor var det så herligt, når vi nogle få gange årligt var samlede i hjemmet - ikke mindst

i julen og til fars fødselsdag. Det var den 23 juni, højsommer og festligt bål, som vi kaldte blus, på den østre banke.

Gården »Søndertoft«

Foruden hovedarealet, hørte til gården »Søndertoft« elleve parceller, placerede forskellige steder, heraf fire på Skallingen. Desuden var der et stykke mose, som vi kaldte »klynemosen«. Herfra hentedes de klyne, der senere var at finde i køkkenets klynekasse, der daglig skulle fyldes af os børn.

Som supplement til klynene var det legalt at hjemtage ukurant drivtømmer fra Skallingen.

Det blev ikke mindst brugt som »optændingspinde« for klynene. Ofte var der søm i træet og disse blev omhyggeligt trukket ud og rettede, hvilket gjorde dem næsten lige så gode som nye søm.

Til den store bageovn, der var placeret i aftægtslængen, fyrede far altid med lyng, (det kaldtes at lyse). Vi havde en del hede, hvorfra, foruden bageovnopvarmning, i visse foderknappe år fintskåret lyng blev anvendt som kvægfoder.

Jeg kan huske, at vore bedsteforældre altid var glade når der bagtes i den store ovn, (specielt om vinteren), ikke bare for brødet, men

Søndertoft omkring 1954. (Foto: Privateje)

også fordi deres dobbeltseng var placeret lige bag ovnens sidevæg, og dette gav i reglen eftervarme nok til et par dages god sengevarme.

Dyrebesætningen var c. 6-8 malkekøer (rød-hvid korthornskvæg) 12 stk ungvæg og kalve, 1-2 grisesøer, 5-10 unggriise og slagterigriise, 2 jyske heste og engang imellem et føl, en halv snes får og lam, 20-30 høns, som det var særlig vigtig at få lukket ind om aftenen, for at ikke ræven skulle tage dem om natten.

Endvidere havde vi et par gæs, en hund og kat, ind imellem duer og kaniner, samt ikke at forglemme, et par bistader og en bikube.

Ud over, hvad selve gården kunne yde til føde og klæder, var det så heldigt, at min far var en dygtig jæger og ekspert i at stange ål i fjorden med lyster. Vi drenge havde gerne en ruse ude, eller vi trådte »botter«, d.v.s. i de vandhuller mellem Langli-Skallingen-Nyeng, som blev tilbage ved ebbe, var ofte nogle skrubber og rødspætter, som vi så listede os ind på, når de prøvede at gemme sig i sandbunden, vi satte en fod på dem - og haps, så var der fangst. En del af disse fisk blev soltørrede og senere ristede i komfurets ild efter at være omviklede med avis-papir.

Et andet supplement til husholdningen var blåbær og tranebær, som vi plukkede om sommeren.

Af de hunde, vi havde i min barndom, husker jeg bedst gravhunden »Basse« fra 30erne. Den løb altid mellem baghjulene på hestetevognen, når vi kørte ud til de forskellige marker og marskenge og den fulgte bedste-far på hans mange spadsereture til familie og bekendte.

Fjerkræet

Det var, som nævnt, af stor vigtighed at få lukket hønsene forsvarligt ind om aftenen. De var ikke beskyttet af en hønsegård, men var ganske fritgående, hvilket bl.a. betød adgang til møddingen.

Med gåsen var det imidlertid noget andet. Jeg husker et år da vores gås fandt på at bygge sig en rede i den nærliggende plantage. Vi drenge blev sat på opgaven med at få både gås, rede og æg hentet hjem til gåsehuset. Jeg husker ikke præcist denne transport, men jeg husker meget tydeligt at gåsen ikke var enige med os angående flytningen og overfaldt mig under transporten. Dens vingeslag var hårdere end jeg havde drømt om, og jeg kunne nu bedre forstå at gåsen ikke var særlig bange for ræven.

Havet

Det var naturligvis ikke så rart, hvis ræven gik på rov i hønsehuset og dræbte en del af bestanden, (jeg husker et par gange, dette skete), ejheller var det rart, når stormfloden tog et par af vore får, eller når sandstorme om foråret ødelagde de nyspirede planter på marken, men værst af alt var nok, når en stormflod oversvømmede næsten halvdelen af vore agermarker med Vesterhavets salte vand. I sådanne stunder kunne mine forældre alligevel sige: »Gud ske lov - der gik da ingen menneskeliv tabt.« Dette i erindring om tabet af vores farbror og bedstefars to brødre, som alle var druknede under udførelsen af deres hverv på havet.

Ho er jo som bekendt havet nær, og helt indtil tyverne havde man da også to mindre fiskeskuttere i Ho havn, der kaldtes »Lossebroen«. Derudover var der et mindre fladbundet

Familie og venner river høet på engen 1922. (Foto: Privateje)

fragtskib, som dengang, før der kom lastvogn- og rutebilforbindelser, bragte varer som kunstgødning, foderstoffer, kul og lignende grovvarer til Ho fra Hjerting og Esbjerg; afhængig af vind og vejr skete dette et par gange om ugen. (Sidste ejer af denne båd var Søren Myrthue)

Fårehyrde på Skallingen

En af de største oplevelser, især for drengene, var når vi skulle være fårehyrde på Skallingen en lille ugestid. Dette hvert gik, før en fast fårehyrde blev ansat, på skift mellem lodsejerne.

Her fik vi lov til, sammen med bedstefar at overnatte i hyrdehuset midt på halvøen; næsten uanset hvor varmt det ellers var, var det en meget vigtig ting for os, at få sat ild i

husets gamle komfur. Jeg kunne blive ved med at nævne små- men for os børn store-oplevelser, de kan langt fra alle komme med her, men en mere vil jeg dog nævne, nemlig når vi skulle bjærge hø på Skallingen. Da kunne det ske, at vi overnattede derovre- liggende under vognen, hvor vi havde bygget os et høhus. Her nød vi mors store madkasses indhold med saftvand til - åh, hvor var det spændende.

Hvad mekanik og tekniske hjælpemidler angik, havde vi det noget småt, der var hverken elektricitet, petroleumsmotor eller telefon, men dog en håndtrukket vaskemaskine og en honningslyngemaskine. Tærskemaskine og hakkelsesmaskine blev trukket via en hestegang, kornet blev kørt til møllen for at blive formalet.

Politik og religion

Hvad angik politik og religion i hjemmet, havde mine forældre og bedsteforældre en liberal holdning. Far var formand for venstrevælgerforeningen.

På det religiøse område havde man en grundtvigsk indstilling, man gik på skift i kirke, der skulle helst møde en fra hver familie, (naturligvis var der familier, der aldrig kom i kirken), men om årsagen var en regulær trang til at gå i kirke, om det var for at »vise ansigt« overfor præsten, eller om almindelig nysgerrighed var drivkraften, skal jeg lade være usagt. Et forhold i denne forbindelse var i al fald, at visse oplysninger blev givet udenfor kirken efter gudstjenesten, hvor sognefogeden, i det hjørne ved våbenhuset, der den givne søndag gav læ for vinden, oplæste offentlige bekendtgørelser.

En af min families relationer til kirken var, foruden det religiøse, at skibet »Valparaiso«, der hænger i Ho kirke er bygget og skænket kirken af et familiemedlem på bedstemors side, nemlig kaptajn Peder Lorentzen, som havde ført originalen i det virkelige liv. Det gamle skib i kirken er som bekendt, Nordens ældste kirkeskib.

Bedsteforældre og aftægtsfolk

At gå på aftægt, var en kombination af ejendomsoverdragelse og alderdomsforsørgelse.

Der oprettedes en kontrakt, hvor det i detaljer blev beskrevet, hvilke ydelser aftægtsfolkene havde krav på, og ud over alle fornødenheder til livets opretholdelse skal her lige nævnes:

Punkt 6: I sygdoms og alderdomstilfælde skal gårdens ejer passe og pleje aftægtsfolke-

ne forsvarligt og godt, lave deres mad, gøre rent for dem, vaske deres tøj etc.

Punkt 7: Aftægten leveres uforandret til den længstlevendes død.

Punkt 8: Ved aftægtsfolkenes dødelige afgang, skal ejeren besørg og bekoste deres hæderlige og anstændige begravelse efter egnens skik og brug.

At have aftægtsfolk boende havde både fordele og ulemper. Blandt fordele kan nævnes at vi børn allerede før vi kom i skole, fik den første undervisning af bedstefar, som efter datiden havde en god skoleuddannelse. Man havde dengang - i al fald i min familie - den indstilling, at de, der havde evnerne, også havde pligten.

Bedstefar (farfar) havde styrmandseksamen fra Nordby navigationsskole og sejlede nogle år som styrmand, før han gik i land og overtog gården »Søndertoft« efter en onkel. Hermed lagde han ligesom en linie for fremtidens sønner af »Søndertoft« trods en vis lyst til søen, der jo var så tæt på os. Dog blev den yngste af mine brødre, Sven, fiskeskipper.

Praktisk var min bedstefar også. F. eks. var han expert i at lave reb, specielt det han lavede af hestehalehår var helt fantastisk.

Det kunne vel være en ide at »runde af« med at gengive uddrag af et brev, som fra »Søndertoft« blev sendt til min faster i New York.

Det er skrevet med en sirlig og let læselig skrift af min bedstefar, der da var 85 år gammel:

Søndertoft, Ho 1. August 1937

.... Hvad mig gamle angår, da synes jeg det er svækkedes en hel Del i min færden, som

maa foregaa mer langsom. Men jeg var da igaar ude paa Tippen at rive Hø i en 3 timer, for at hjælpe Søren Jps. og Hanne og drengene, som var derude, de avler der en Masse af Hø og Korn, vel langt over 20 læs. Søren Jps. Har sat denne stykke Udmark i en vældig Kultur, efter som det var i Jes Gundesens Tid. Mit Syn udefter, har jo i de senere Aar taget saa voldsom af. Jeg kunne ikke godt se No. Og Navne paa Gaderne i Esbjerg og skulle tæt ind paa Personer for at kende dem. Mit syn er blevet noget forunderlig, læser og skriver uden Briller, og kan da ikke se i Briller, men udefter i et Taage. Men paa min sidste Hjemrejse fra Esbjerg, gik jeg dog efter megen overvejelse og tvivl ned til en Øjenoptiker i Varde, og fik Øjnene afprøvet til et par Briller, og jeg fik alligevel et Par, som kunne hjælpe og kunne nu see, saavel No som Navne i hver Side af Gaden. Jeg har dem altid paa, naar jeg gaar ud, og jeg er glad ved at kunne se Omgivelserne rigtig klar og i god afstand, som jeg slet ikke kunne se i de senere Aar.

For denne Øjenprøve og Briller gav jeg 10 kr. men jeg er som sagt glad for at jeg besluttede Forsøget, og ellers har jeg det helt godt og bliver godt passet og faar min gode Underhold. Herhjemme har de endnu travlt med Høet, er ikke færdig paa Skallingen med Rivning, de rev derovre i gaar hele dagen, Niels, Gunnar og Kristian, har vist faaet 7 Læs hjem derfra, og er maaske lige saa mange til. Anna, Ellen og Poul tjener ude og Hans lige-

ledes. Søren Jps. er meget raskere i Sommer end ifjor, de har en dreng, den største af Jens Sørens og Gustes i Møllen, en rask dreng paa 10 aar.

Anna er i Vejers Badeby i en butik fra 1ste Juni til September, var der og ifjor.

Stinne fra Skoulund med børn har ligget ved Vejers Strand i en Ugestid i en lejet Badevilla, vel for at bade ved Vesterhavets Bølger.

P. Lorentzen og Ketty og Marie (hans husbestyrerinde) de kom i forrige Uge Lørdag Eftermdg. Pigerne var cyklende helt fra Esbjerg over Tarpbage. De cyklede igen om Mandagen efter at vi den dag havde spist til middag og Faaet Kaffe oppe hos Søren og Hanne.

P. Lorentzen ventede til om Tirsdagen og tog med Postvognen over Middag. Om Søndagen var Niels kørende med os til Skallingen. Derovre er der mange Turister nutil dags, særlig om søndagen.....

Golfklub

Gården »Søndertoft« har siden 1993 været hjemsted for »Blåvandshuk« golfklub med såvel klubhus og restaurant »Ho Bugt«, som golfbane med 18 huller o.s.v.

Forkortelsen Jps. står for Jepsen (min farbroder).

Gunnar Bloch Gregersen. Født i Ho 1923. Agronom, pens. laboratorieforstander på morgenmadsfabrikken OTA A/S, Nakskov.

Et udvalg af historisk litteratur om Ribe Amt

»Fra Ribe Amt« bringer hvert år en liste over bøger og tidsskriftsartikler vedrørende Ribe Amts historie. Oversigten er udarbejdet efter oplysninger fra Holsted Bibliotek, hvor bibliotekar Mette Schjødt-Pedersen har været en uvurderlig hjælp, fra enkelte private og fra museer, arkiver og lign. Der velvilligt har sendt deres udgivelser til redaktionen. Her vil man fortsat være taknemlig for oplysninger, der kan bidrage til at gøre listen så fuldstændig som muligt. Til orientering skal anføres, at når der i litteraturlisten henvises til Egnsbogen 1997, så er det Grindsted- Billund-egnen, der dækkes. Når der henvises til Lokal-årbogen 1997 er det Bramming Kommune, der dækkes.

Historieformidling

Tidsskrifter

Brørup og Omegn. Årsskrift for Historisk arkiv for Brørup og Omegn

By, marsk og geest. Kulturhistorisk årbog for Ribe egnen. (Ribe lokalarkiv og Den antikvariske Samling i Ribe Liljebjerget 1997, 60 s. Ill.)

Egnsbogen 1997 Grindsted. Billund. (Lokalhistorisk årbog 64 s. Ill.)

Fra Ribe Amt 1997. Bind XXVII -2 (Historisk Samfund for Ribe Amt 1997. 150 s. Ill.)

Hikuin. Kirkearkæologi i Norden. (Forlaget Hikuin 1995. 311 s ill.)

Lokal-årbogen 1996. Lokalhistorisk forening for Bramming Kommune (Bramming 1997, 112 s. Ill.)

Lokalarkivet for Holsted Kommune 1972 - 1997. Jubilæumsskrift (Lokalarkivet i Holsted 1997 104 s. Ill.)

Mark og Montre. Årbog for Kunst- og Kulturhistorie. (Ribe Amts museumsråd 1997. 64 s. Ill.)

Ribe Stiftsbog 1996. Årbog for Ribe stift. (Ribe 1996, 147 s. Ill.)

Ribe Stiftsbog 1997. Årbog for Ribe Stift. (Ribe 1996, 136 s. Ill.)

Sjæklen 1997. Årbog for Fiskeri- og Søfartsmuseet. Saltvandsakvariet i Esbjerg. (Esbjerg 1997, 155 s. Ill.)

Vestjyske fortællere. (Varde 1997, 136 s. Ill)

Ølgod Museum. Årsskrift for Ølgod museum 1995. (Ølgod 1995 100 s. Ill.)

Ølgod Museum 1996. Årsskrift for Ølgod museum 1996. (Ølgod 1996 96s. ill.)

Museer/arkiver

Beretninger fra amtets lokalhistoriske, arkiver. (Fra Ribe Amt 1997 s. 291 -335)

Christensen, Claus Bundgård, Niels Bo Poulsen og Peter Scharff Schmidt: Dansk arbejde - tysk befæstningsanlæg. (Varde museum 1997)

Mogens Hansen, Irene-Helvik og Jens Sørensen: Ribe Amts Museer dyrker kontakt med lettiske museer (Mark og Montre- 1997 s. 57-61)

Kjeldgaard, Inge Merete: På vej mod år 2000, Esbjerg Kunstmuseum genåbnet (Mark og Montre 1997 s.2-6 Munch-Petersen, Ursula: Legatudstilling. (Vejen kunstmuseum 1997 3-6)

Ploug, Marianne: Varde Miniby. (Varde museum 1997)

Villadsen, Thomas: Varde Lokalhistoriske arkiv - 40 år (Varde Lokalhistoriske forening 1997)

Arkitektur

Bargisen, Karl Møller: De byggede logehuset i Krusbjerg. (Ølgod museum 1995. s 42 - 46)

Knudsen, Kaj: Anker Breum Jacobsen, bygmester og bonde 1873 - 1955 (Ølgod museum 1995 s. 57 - 61)

Plathe, Sissel F.: Maren Spliids dør, hvordan døren fra Vester Vedsted Kirke blev til Maren Spliids dør. (By marsk og geest 1997 s. 39- 43)

Ploug, Marianne: Varde Miniby. (Varde museum 1997)

Administrationshistorie

Bertelsen, Erik Holme: Vor mand i regeringen. (Egnsbogen 1997 s.17- 22)

Nielsen, Ole Nørskov: Byrådsvalget i Varde 1913. (Varde Lokalhistoriske forening 1997)

Almueliv

Hundebøll, P.Møller: Min bedstemors tro og overtro, træk fra almueliv I 1920'erne (Vestjyske fortællere 1997 s. 29-35)

Arkæologi

Andersen, Lis: Ribe Gråbrødrekloster nye undersøgelser af klostret (Mark og Montre 1997 s. 35 -39)

Frandsen, Lene B. m. fl.: Arkæologiske udgravninger i Danmark 1996. (Kbh. 1997)

Hansen, Anne Birgitte: Udgravninger ved Kjærsgang Industri (Mark og Montre 1997 s. 26-29)

Hertz, Ejvind: Vestervang-Huset fra sen bondestenalder et usædvanligt arkæologisk fund på motorvejen ved Vejen (Mark og Montre, 1997 s. 21-25)

Frandsen, Lene B.: Oldtid og middelalder i Klinting (Mark og Montre 1997 s. 30-34)

Fahl kro museum: Byrjargol eller på nutidspolsk: Rigtig god medvind (Vestjyske fortællere 1997 s. 111-112)

Jensen, Stig: Bronzealder set fra luften, et usædvanligt hus fra ældre Bronzealder. (By, marsk og geest 1997 s. 5 - 8)

Nielsen, Karen Høilund: Et ornamenteret fibel-fragment fra Enderup ved Hviding. (By marsk og geest 1997 s. 9 - 21)

Siemen, Palle: Middelalderbebyggelse, ved Nørhøe. (Lokalårbogen 1997 s. 75- 79)

Siemen, Palle: Et lerkar fra yngre stenalder -og dets europæiske, baggrund (Mark og Montre, 1997 s. 16-20)

Sørensen, Jens: Jydepotter under gulvet -et anderledes fund. (Mark og Montre 1997 s. 40-44)

Voss, Olfert: Krarup magnetisk kortlægning af en jernudvindingsplads fra 4.-6. årh. e. Kr.f. (Ølgod museum 1996 s.28-35)

Besættelsestiden

Andersen, Børge O.: Peer Perch- modstandsmand uden kamp (Ølgod museum 1996 s. 36-54)

Christensen Claus Bundgaard, Niels Bo Poulsen og Peter Scharf Schmidt: Dansk arbejde - tysk befæstningsanlæg. (Varde Museum 1997)

Gomard, J.C.: I optikerlære i Berlin under besættelsen. (Fra Ribe amt 1997 s. 259)

Joensen, Karl Johan: Flugten til Færøerne med E 294 Hoyvik (Fra Ribe amt 1997 s. 255 - 258)

Lauridsen, Carl Emil: C.B.-Korpset i Varde 1940-45. (Vestjyske fortællere 1997 s. 39-41)

By- sogne- og egns historie

Adolphsen, Werner: En by og dens skole. Folkeskolen i Esjerg 1868 - 1994. (Esbjerg Byhistoriske Arkiv 1997)

Andersen, Boye: De bygger vesterude i sognet. (Lokalarkivet i Holsted 1997)

Andersen, Jeffrey: Vogterhuse i Bramming Kommune. (Lokalårbogen 1997 s. 98 -104)

Andersen, Magnus: Sdr. Randsig i Orten. (Varde Lokalhistoriske forening 1997)

Andersen, Mogens: Løbners plantage. (Lokalarkivet i Holsted 1997)

Bjerg, Peder Løgstrup: Sagen mellem Varde Købstad og Varde Landsogn om betaling af underskud på kirkens regnskab (Varde Lokalhistoriske forening 1997)

Bolvig, Thomas: Mennesker på Sønderkov. (Brørup 1996-97)

Byskov, Søren: Tro, håb og legetøj, landsbyfolk og industrieventyr 1920 - 1982 om Billund sogn og bys historie og om de normer, værdigrundlag, og omgangsformer, der har været afgørende for opbygningen af Billund som industri- turist og serviceby med Lego som den store dynamo. (Grindsted 1997)

Carstensen, Christian: Hvad præsterne skrev. (Lokalarkivet i Holsted 1997 s. 50 71)

Christensen, I. C.: Da drengene i Varde jog en kommende Statsminister ud af byen. (Varde Lokalhistoriske forening 1997)

Engelbrecht, Grete: Historien om Andels Klædefabrikken og "Det lille Gamle hus" og Bypigen. (Egnsbogen 1997 s. 3-8)

Fink, Anna: Holsted mølle og dens ejere. (Lokalarkivet i Holsted 1997s. 78- 81)

Fåborg og Vrederup's byer i ord og billeder. (Lokalhistorisk forening i Fåborg 1996)

Hansen, Laurids: Lintrup og Faurskov. (Lokalarkivet i Holsted 1997 s. 92-99)

Hundebøll, Lis Møller: Småt og stort langs Holme Å før og nu (Vestjyske fortællere 1997 s. 43 -72)

Husted, Vagn M.: Det skete i Vibæk. (Lokalårbogen 1997 s. 66 -74)

Jensen, Jens Johansen: Hvad de gamle har fortalt, og hvad jeg selv har oplevet. (Ølgod museum 1996 s. 55-68)

Jepsen, Palle Uhd: Poul Thaarup- forstmand og naturforvalter (Vestjyske fortællere 1997 s. 9-27)

Johansen, Eigil Rohde: Bramminggaard og Sct. Knuds Kirke. (Bramming 1998)

Karstoft, Ruben: Lidt om Rasmus Post. (Egnsbogen 1997 s. 46-48)

Kappen, Poul: Kampen om Grindsted's byvåben. (Egnsbogen 1997 s. 31-33)

Madsen, Erik: Erindringer fra Gjerndrup. (Brørup lokalarkiv 1996-97)

Madsen, Svend Aage: Forsvundne gårde og ejendomme. (Lokalarkivet i Holsted 1997 s. 32- 41)

Mulvad, Søren: Seem Sogn. Folk og tilskikkelser i 1000 år. Af et grænsesogns historie (Historisk samfund for Ribe amt 1997)

Nielsen, Ole Nørskov: Byråds-valget i Varde 1913. (Varde Lokalhistoriske forening 1997)

Pedersen, Jens Juhl: Stenderup fra en svunden tid. (Lokalarkivet i Holsted 1997 s. 22 - 31)

Ploug, Marianne: Om Varde Å (Mark og Montre 1997 s. 45 -56)

Schmidt, Erling: Tilbageblik i Darum sogn. (Lokal-årbogen 1997 s. 9193)

Siemen, Palle: Middelalderbebyggelse ved Nørhøe. (Lokalårbogen 1997 s. 75-79)

Uhd Jepsen, Palle: Vestjyske billeder. (Museet for Varde By og omegn 1996)

Uhre, Rudolf Borgen: Uhregaards teglovne. (Ølgod museum 1996 s.7-22)

Vagtholm, Kirsten: Rådhuspladsen, ny bymidte i Billund, 1. etape. (Egnsbogen 1997 s. 53-57)

Fattigvæsen

Thygesen, Svend: Fattiggården i Vorbasse. (Fra Ribe amt 1997 s. 182-214)

Fiskeri

Simonsen, Johannes Bredmose: Fiskerne og Byen. (Esbjerg Byhistoriske Arkiv 1997)

Foreningsliv

Bargisen, Karl Møller: Afholdslogen »Krusbjergs håb«. (Ølgod museum 1995 s 42 - 46)

Benthien, Susanne: ».. at samles her som Brødre og Venner" Foreningen »Klubben«s oprettelse og første år (By marsk og geest 1997 s. 45 - 57)

Christensen, Leif og et udvalg: Vejen Håndværkerforening 1872-1972 - 1997 (Vejen 1997)

Christensen, Rahbech: Optakten m.v. til Sdr. Omme handelsforening og tiden derefter for handelsforeningen (Egnsbogen 1997 s. 28-30)

Henne Strand - også i morgen, redigeret af en arbejdsgruppe (Grundejerforeningen Henne Strand 1997)

Jørgensen, Astrid: Rideklub i rivende udvikling. (Om Grindsted rideklub (Egnsbogen 1997 s. 32- 28)

Pedersen, Birthe: Hvad er Sct. Georgs Gildet? (Egnsbogen 1997 s. 34-36)

Vejrup Forsamlingshus. Redigeret af en kreds af pensionister (Lokalårbogen 1997 s. 80-83)

Gårdhistorie

Andersen, Magnus: Sdr. Randsig i Orten. (Varde Lokalhistoriske for ening 1997)

Fink, Anna: Holsted mølle og dens ejere. (Lokalarkivet i Holsted 1997 s.78-81)

Hansen, Laurids: Lintrup og Faursskov. (Lokalarkivet i Holsted 1997 s.92-99)

Jensen, Dines Martin: Udviklingen i Hejbøl 1862 - 1920. St. Hejbøl (Ølgod museum 1995 s. 64 -67)

Johansen, Eigil Rohde: Bramminggaard og Sct. Knuds Kirke (Bramming 1988)

Knudsen, Kaj: Anker Breum Jacobsen, bygmester og bonde 1873 -1955 (Ølgod museum 1995 s. 57- 61)

Madsen, Svend Aage: Forsvundne gårde og ejendomme. (Lokalarkivet i Holsted 1997)

Rasmussen, Chr. Forsomgård. Forsom skoledistrikt gennem 50 år. (Ølgod museum 1995. s. 7 - 34)

Rasmussen, Chr. Gammelager. Forsomho skoledistrikt gennem 50 år. (Ølgod museum 1995 s. 7 -34)

Uhre, Rudolf Borgen: Uhregaards teglovne. (Ølgod museum 1996 s. 7-22)

Vitved, Birger: Vorbasse Præstegård. (Vorbasse lokalarkiv 1997)

Gæstgiveri

Andersen, Børge- O: Hotel Thistrup, fra gæstgivergård til beboelsesejendom. (Ølgod museum 1995 s. 36 -41)

Knudsen, Kaj: Mølby kro. (Ølgod museum 1995 s. 62 - 63)

Håndværk og industri

Byskov, Søren: Tro håb og legetøj, landsbyfolk og industri 1920 - 1980 (Grindsted 1997)

Christensen, Leif og et udvalg: Vejen Håndværkerforening 1872-1972 - 1997. (Vejen 1997)

Engelbrecht, Grete: Historien om Andels Klædefabrikken og "Det lille gamle hus" og Bypigen (Egnsbogen 1997 s. 3-8)

Frederiksen, Niels: Birthe Marie Thygesen (1856-1932)- mejerske på landets første andelsmejeri. (Ølgod museum 1996 s.23-27)

Hansen, Hans Peter: Gamle håndværk. (Lokalarkivet i Holsted 1997 s.42-49)

Hansen, Thomas Kr.: Hansen Søren, murermester i Ølgod. (Ølgod museum 1995 s.52 -56)

Ibsen, Ulla og Søren: Endrupholms vandmølle. (Lokalårbogen 1997 s. 105- 108)

Knudsen, Inge: Lidt om Smedien i Lourup. (Lokalårbogen 1997 s 50- 52)

Knudsen, Kaj: Anker Breum Jacobsen, bygmester og bonde 1&73 - 1955 (Ølgod museum 1995 s. 57 - 61)

Lauridsen, Carl Emil: Glimt fra et vognsmandsliv. (Vestjyske fortællere 1997 s. 100-104)

Mulvad, Søren: Høm Cementstøberi. (By marsk og geest 1997 s. 59 - 60)

Schmidt, Ingrid: Lysets 80 års jubilæum i Billund. (Egnsbogen 1997 s. 49-53)

Schmidt, Thea: Om skræddermester og senere gårdejer Poul Møller, Kragelund, født 7 marts 1847 - død 17 april 1939. (Lokalårbogen 1997 s. 53- 59)

Uhre, Rudolf Borgen: Uhregaards teglovne (Ølgod museum 1996 s. 7- 22)

Will, Lone: Hjertingkanen. (Vestjyske fortællere 1997 s. 36-38)

Institutioner

Bak, Olaf: En skole og et hus runder de 100 år. Institutionen Bramming Efterskole og medborgerhuset Mødestedet i Bramming. (Vestjyske fortællere 1997 s. 105 -108)

Rødgaard, Agnete: Agerbæk børnehaves oprettelse 1970. (Fra Ribe amt 1997 s. 215 - 224)

Jernbanehistorie

Andersen, Jeffrey: Vogterhuse i Bramming Kommune. (Lokalårbogen 1997 s. 98 - 104)

Kirkehistorie

Andersen, Boye: De bygger vesterude i sognet. (Lokalarkivet i Holsted 1997 s.11 -21)

Arendt, Rudolph: Vielse og velsignelse. (Ribe stiftsbog 1997 s. 53-64)

Carstensen, Christian: Hvad præsterne skrev. (Lokalarkivet i Holsted 1997 s.50-71)

Bjerg, Peder Løgstrup: Striden mellem Varde Købstad og Varde Landsogn om betaling af underskud på kirkens regnskab (Varde Lokalhistoriske forening 1997)

Brinth, Ole: Salmer og samtid. (Ribe stiftsbog 1997 s.65-85)

Christensen, Dons Elisabeth: Religionsundervisning i en sekulariseret tid (Ribe- stiftsbog 1996 s. 55 - 65)

Frandsen, Agner: Folding kirke 100 år. (Brørup lokalarkiv 1996-97)

Frederiksen, Hans Jørgen: Kristusbilleder. (Ribe stiftsbog 1997 s.20 -32)

Holst, Karen: Sindbilleder. Jordelivet og forsynets veje hos den jyske kirkemaler Mogens Christian Thrane 1697 - 1764 (Ribe stiftsbog 1997 s. 33 -52)

Haastrup, Ulla: Bemalede romanske døbefonte i det middelalderlige Danmark. (Hikuin 1995. s 7 -26)

Johansen, Eigil Rohde: Bramminggaard og Sct. Knuds Kirke (Bramming 1988)

Knudtzen, Grete: Vester Nykirke, Kirke. (Lokalårbogen 1997 s. 59 -63)

Kobbersmed, Niels Jørgen: "...med salmer mangfoldig udbryde." om arbejdet med en ny salmebog (Ribe stiftsbog 1996 s. 87 - 96)

Martinsen, Jørn: Da der blev skrevet kirkehistorie på Fanø. (Fra Ribe amt 1997 s. 246 -254)

Mulvad, Søren: Fra hedenskab til kristendom. (Ribe stiftsbog 1996 s 5 - 12)

Mønsted, Stephen: Kirken som kunstværk Ribe stiftsbog 1997 s. 8 - 19)

Thybjerg, Bodil: At synges Herren en ny sang. Den danske salmebog og tillæg til Den danske salme bog i Ølgod, Bejsnap og Strellev kirker (Ribe stiftsbog 1996 s. 67 - 86)

Kulturelle forhold

Bjerg Peder Løgstrup: Om læselyst og biblioteksbetjening i det gamle Varde Landsogn (Fra Ribe Amt 1997 s. 173 - 181)

Dahl, Ellen og Inger Marie-Dahl: Lanciers, en kulturdans Ribe katedralskole, 1997)

Frederiksen, Hans Jørgen: Kristus-billeder. (Ribe stiftsbog 1997 S. 20 - 32)

Günther, Per: Musik i Esbjerg gennem 128 år (Esbjerg byhistoriske arkiv 1997)

Holst, Karen: Sindbilleder. Jordelivet og forsynets veje hos den jyske kirkemaler Mogens Christian Thrane 1697 -1764 (Ribe stiftsbog 1997 s 33 -52)

Hovedbiblioteket som flagskip. (Esbjerg kommune 1997)

Keinicke, Marianne og Byskov, Jonna: Novelleveje. *Seeberg, Peter.* »Rejsen til Ribe« (Dansk lærerforeningen 1997)

Kirkeby, Per: Ribe Kunstmuseum 1996 (Ribe- 1996)

Kjeldgaard, Inge Merete: På vej mod år 2000. Esbjerg Kunstmuseum genåbnet. (Mark og montre 1997 s. 3-6)

Kobbersmed, Niels Jørgen: »... med salmer mangfoldig udbryde..« (om arbejdet med en ny salmebog (Ribe stiftsbog 1996 s 87 - 96)

Mønsted, Stephen: Kirken som Kunstværk. (Ribe stiftsbog 1997 s. g- 19)

Nielsen, Inger Lise: 1980ernes hovedbibliotek i Esbjerg (Centralbiblioteket i Esbjerg 1996)

Nielsen, Teresa: En samling bliver til – aspekter af Vejen Kunstmuseums tilblivelse. (Mark og Montre 1997 s. 11-15)

Riisager, Karen og Hansen, Jørgen: Folkebogsamling for Varde og omegn. Biblioteket for Varde og omegn gennem 100 år. (Fra Ribe amt 1997 139-172)

Thybjerg, Bodil: At synge Herren en ny sang. Den danske Salmebog og tillæg til Den danske Salmebog i Ølgod, Bejsnap og Strellev kirker (Ribe stiftsbog 1996 s. 67 - 86)

Frandsen, Rigmor. Fra Aftenskole til Voksen Uddannelses Center - VUC - Vejen, 1963 - 1993 (Fra Ribe amt 1997 s. 225 - 245)

Munch- Petersen, Ursula: Legatudstilling. Vejen Kunstmuseum 1997

Vejrup Forsamlingshus. Redigeret af en studiekreds af pensionister i Vejrup. (Lokalårbogen 1997 s 80-83)

Billedhuggerkunst

Fuglsang, Hans Christian: En vision - hugget i sten. Internationalt billedhuggersymposium i Bramming (Lokalårbogen 1997 s. 44 -46)

Musik

Brinsh, Ole: Salmer og samtid. Aspekter af forholdet mellem salmer, salmemelodier og deres samtid. (Ribe stiftsbog 1997 s. 65 -85)

Günther, Per: Musik i Esbjerg gennem 128 år. (Esbjerg byhistorisk arkiv 1997)

Kobbersmed, Niels Jørgen: »– med salmer mangfoldig udbyrde...«. Om arbejdet med en ny salmebog. (Ribe stiftsbog 1996 s.87- 96)

Thybjerg, Bodil: At synge herren en ny sang. Den Danske Salmebog og Tillæg til Den Danske Salmebog i Ølgod, Bejsnap og Strellev kirker. (Ribe stiftsbog 1996 s 67 -85)

Landbrug

Andersen, Magnus: Sdr. Randsig i Orten. (Varde Lokalhistoriske forening 1997)

Christensen, I.C.: Da drengene i Varde jog en kommende Statsminister ud af byen. (Varde Lokalhistoriske forening 1997)

Rasmussen, Chr. Forsomho skoledistrikt gennem 50 år. om hedeopdyrkning og nybyggere. (Ølgod museum 1996 side 7 - 35)

Jensen, Dines Martin: Udviklingen i Hejbøl 1862 - 1920 (Ølgod museum 1995 s. 64 - 67)

Naturforhold

Andersen, Lis: Dæmningen over Ribe Å. (By marsk og geest 1997 s. 32 -38)

Andersen, Mogens: Løbners plantage. (Lokalarkivet i Holsted 1997 S. 82-91)

Bennedsen, Poul Egedal: Blomster fortæller. (Vestjyske fortællere 1997 s.73-78)

Berg, Ib: Vildkaniner. (Fanø lokalhistoriske forening 1997)

Henne Strand - også i morgen. Redigeret af en arbejdsgruppe (Grundejerforeningen Henne Strand 1997)

Hundebøl, Lis Møller: Småt og stort langs Holme Å før og nu (Vestjyske fortællere 1997 s. 43 - 72)

Jepsen, Palle Uhd: Poul Thaarup- formand og naturforvalter. (Vestjyske fortællere 1997 s. 9 -27)

Lauridsen, Carl Emil: Stormflod. (Vestjyske fortællere 1997 s. 135-136)

Lassen, Per Olaf: Badestedet Fanø, Et strejftog gennem 50 år 1946-1996. (1997)

Madsen, Ernst: Vor jyske natur. Den jyske sparekasse 125 år. (Grindsted 1997)

Ploug, Marianne: Om Varde Å (Mark og Montre 1997 s. 45-56)

Uhd, Jepsen Palle: Naturens muligheder og begrænsninger i forhold til turismen. (1996)

Pengeinstitutter

Madsen, Ernst: Vor jyske natur. Den jyske sparekasse 125 år (Grindsted 1997)

Pressehistorie

Andersen, H.C.: Ugeavisen i 25 år. (Lokalårbogen 1997 s 64 -65)

Personalhistorie

Brinsh, Peder. Dannebrogsmænds levnedbeskrivelse, Peder Brinsh (Fanø lokalhistoriske forening 1997)

Christensen, I.C.: Da drengene jog en kommende statsminister ud af byen (Varde Lokalhistoriske forening 1997)

Christensen, Hans Erik: Han byggede en lufthavn. *Schaffel-Nielsen, N.M.* (Egnsbogen 1997 s. 38-45)

Claudius Samuel Nicolaus. *Frandsen, Agner*. om Samuel Nicolaus Claudius gravmæle på Folding Kirkegård. (Fra Ribe amt 1997 s. 276 - 290)

Dam, Henrik: *Erik Holm Bertelsen*: Vor mand i regeringen, om fødevareminister Henrik Dam (Egnsbogen 1997 s. 17-22)

Gomard, J. C.: I optikerlære i Berlin under besættelsen (Fra Ribe Amt 1997 s. 259- 274)

Hansen, Knud: *Borup, Niels Henning* (Ribe stiftsbog 1996 s. 41 - 54)

Hansen Søren, murermester i Ølgod. *Thomas Hansen* (Ølgod Museum 1995 s. 52-56)

Jacobsen Anker Breum, 55 år som bygmester og bonde i Ølgod. *Kaj Knudsen* (Ølgod museum 1995 57-63)

Jensen, Jens Johansen: Hvad de gamle har fortalt, og hvad jeg selv har oplevet. (Ølgod museum 1996 s. 55-68)

Kaj Lykkes hoved: *Larsen, Tommi* (Lokalårbogen 1997 s. 84-86)

Lauridsen, Carl Emil: Glimt fra et vognmandsliv. (Vestjyske fortællere 1997 s. 100-104)

Lorentzen, Maren Hauberg, Romø: Et syvmileskridt. (Vestjyske fortællere 1997 s. 123-134)

Madsen, Ernst: Kirurg på "Jutlandia" (Egnsbogen 1997 s. 9-16)

Møller Poul, om skræddermester og senere gård-ejer i Kragelund. *Thea Schmidt* (Lokalårbogen 1997 s.53-58)

Perch Peer- modstandsmand uden kamp. *Børge O. Andersen* (Ølgod museum 1996 s. 36-54)

Rasmus Post. *Ruben Karstoft*: Lidt om Rasmus Post. (Egnsbogen 1997 s. 46-48)

Rasmussen, Chr. og Ottesine: Forsomho skoledistrikt gennem 50 år Ølgod museum 1996 s 7 - 34)

Rosendahl, Kristian. Bogtrykker i Esbjerg. *Olga Pedersen*. (Esbjerg 1997)

Rosendahl, Laurits. Gasafleser i Esbjerg. *Olga Pedersen* (Esbjerg 1997)

Sindbilleder. Jordelivet og forsynets veje hos den jyske Kirkemaler Mogens Christian Thrane, 1697 - 1764. *Holst, Karen*. (Ribe stiftsbog 1997 s. 33 -52)

Skræv Karl, en legende. *Manø, Søren* (Ølgod museum 1995 s. 47 -51)

Sørensen, C.F., Holsted En gammel vestjysk dyrlæges liv og levned.(Vestjyske fortællere 1997 s. 113-122)

Thygesen, Birthe Marie 1856-1932) - mejerske på landets første andelsmejeri. *Frederiksen, Niels* (Ølgod museum 1996 s. 23-27)

Thaarup, Poul- forstmand og naturforvalter, *Palle Uhd Jepsen* (Vestjyske fortællere 1997 s. 9-27)

Politisk historie

Bertelsen, Erik Holm: Vor mand i regeringen. (Om Fødevareminister Henrik Dam, (Egnsbogen 1997 s. 17-22)

Retsvæsen

Bjerg, Peter Løgstrup: Striden mellem Varde Købstad og Varde Landsogn om betaling af underskud på kirkens regnskab. (Varde Lokalhistoriske forening 1997)

Madsen, Kristian: Tyveri i Vejrup. (Lokalårbogen 1997 s. 87 -90)

Madsen, Svend Aage: Gørding- Malt herreders ret. (Lokalarkivet i Holsted 1997 s.72-77)

Overtro

Hundebøll, P. Møller: Min bedstemors tro og overtro. Træk fra almueliv I 1920erne (Vestjyske fortællere 1997 s. 29- 35)

Samfærdsel

Nielsen, Rud: Motorvejen Esbjerg-Kolding. (Lokalårbogen 1997 s. 40 43)

Schaffel-Nielsen, N.M.: Han byggede en lufthavn. (Egnsbogen 1997 s. 38-45)

Skibsfart

Joensen, Karl Johan: Flugten til Færøerne med E 294 Hoyvik (Fra Ribe amt 1997 s 255 -258)

Briggen Claus af Fanø. En stranding på Fanø for 100 år siden (Fanø lokalhistoriske forening 1997)

Madsen, Ernst: Kirurg på "Jutlandia" (Egnsbogen 1997 s. 9-16)

Nielsen, Jan Clausen og Jørgen Lind: Fanø kører dræbt på vej hjem fra løbene. (Klassisk Bil og MC 1997)

Nielsen, Jan Clausen: Full fart på stranden. Hastighedsrekord på danska Fanø. (Nostalgia, Sverig 1997)

Nielsen, Jan Clausen og Jørgen Lind: En ulykkelig Fanøtur. (Fanø Lokalhistoriske, forening 1997)

Simonsen, Johannes Bredmose: Fiskerne og Byen. (Esbjerg Byhistoriske Arkiv 1997)

Will, Lone: Hjertingkanen. (Vestjyske fortællere 1997 s. 36-38)

Slægtshistorie

Jensen, Jens Johansen: Hvad de gamle har fortalt, og hvad jeg selv har oplevet (Ølgod museum 1996 s. 55-68)

Pedersen, Olga: Rosendahl slægten fra Ådum i Ringkøbing amt. (Esbjerg 1997)

Sygdomshistorie

Eriksen, Hans-Jørgen: Operationen. (Vestjyske fortællere 1997 s. 79-99)

Madsen, Ernst: Kirurg på "Jutlandia" (Egnsbogen 1997 s. 9-16)

Sørensen, C. F. En gammel vestjysk dyrlæges liv og levned. (Om dyrlæge C. F. Sørensen, Holsted (Vestjyske fortællere 1997 s. 113-122)

Uddannelse og skole

Adolphsen, Werner: En By og dens skole. Folkeskolen i Esbjerg 1868 - 1994. (Esbjerg Byhistoriske arkiv 1997)

Bak, Olaf: En skole og et hus runder de 100 år. Institutionen Bramming Efterskole og medborgerhuset Mødestedet i Bramming. (Vestjyske fortællere 1997 s. 105 - 108)

Juhl, Mogens og Johan Lange: Ribe Katedralskoles åbne pladser (Ribe katedralskole- 1997)

Christensen, Elisabeth Dons: Religionsundervisning i en sekulariseret tid (Ribe stiftsbog s. 55 - 65)

Frandsen, Rigmor: Fra Aftenskole til Voksen Uddannelses Center -VUC - Vejen, 1963 - 1993. (Fra Ribe amt 1997 s. 225 - 245)

Funder, Torkil: Lærerværelsets arkæologi. (Ribe katedralskole 1997)

Gomard, C. J.: I optikerlære i Berlin under besættelsen (Fra Ribe amt 1997 s. 259- 275)

Schmidt, Peter: Statsskolebilleder. (Esbjerg statsskole 1997)

Rasmussen, Chr: Forsom skoledistrikt gennem 50 år. (Ølgod museum 1995 s. 7 - 34)

Vikingetid

Madsen, Helge Brinch og Hougaard, Claus: Vikingetidens læderteknik og ornamentik. (By marsk og geest 1997 s. 22-31.)

Ribe amt eller dele deraf

Beau, Bernhard le: Behovsanalyse af konserveringsbehovet på de statsanerkendte museer i Ribe, Ringkøbing og Sønderjyllands amter. (Mark og Montre 1997 s.7-10)

Haastrup, Ulla: Bemalede romanske døbefonte i det middelalderlige Danmark. Her nævnes: Ansager. Billum. Bramming. Bække. Darum. Guldager. Hjarup. Hø. Hostrup. Hunderup. Janderup. Jerne. Kvong. Lydum. Sønder Ho. Tistrup. Vester Nykirke. Vester Starup. Vilslev. Øse. Aastrup. (Huikin 1995 s. 7 - 26)

Kristensen, H.K.: Øster Horne Herred. (genudgivet ved Kaj Christensen 1996)

Uhd, Jepsen Palle: Naturens muligheder og begrænsninger i forhold til turismen (1996)

Billund Kommune

Byskov, Søren: Tro, håb og legetøj, landsbyfolk og industri-eventyr i Billund 1920 - 1980. (Grindsted 1997)

Schajffel-Nielsen, N.M.: Han byggede en lufthavn. (Egnsbogen 1997 s. 38-45)

Schmidt, Ingrid: Lysets 80 års jubilæum i Billund. (Egnsbogen 1997 s. 49-52)

Tygesen, Sven: Fattiggården i Vorbasse. (Fra Ribe Amt 1997 s. 182 - 214)

Vagtholm, Kirsten: Rådhuspladsen, ny bymidte i Billund, 1. Etape. (Egnsbogen 1997 s. 53-57)

Vitved, Birger: Vorbasse Præstegård. Bidrag til Vorbasse Præstegårds, historie 1663 - 1997. (Vorbasse lokalarkiv 1997)

Blåbjerg Kommune

Henne.

Thomsen, Hans Beck: Omkring køkkenet i Henne (Herning 1997)

Henne Strand - også i morgen, redaktion: en arbejdsgruppe, (Grundejerforeningen Henne- Strand 1997)

Klinting

Frandsen, Lene B.: Oldtid og middelalder i Klinting (Mark og Montre 1997 s. 30-34)

Bramming Kommune

Andersen, H. C.: Ugeavisen i 25 år. (Lokalårbogen 1997 s. 64 - 65)

Andersen, Jeffrey: Vogterhuse i Bramming Kommune. (Lokalårbogen 1997 s 98-104)

Et udvalg af historisk litteratur om Ribe Amt

Bak, Olaf: En skole og et hus runder de 100 år. Institutionen Bramming Efterskole og medborgerhuset Mødestedet i Bramming. (Vestjyske Fortællere 1997 s. 105-108)

Fuglsang, Hans Christian: En vision - hugget i sten. (Lokalårbogen 1997 s. 44 -46)

Johansen, Eigil Rohde: Bramminggaard og Sct. Knuds Kirke. (Bramming 1988)

Larsen, Tommi: Kaj Lykkes hoved. (Lokalårbogen 1997 - s 84 -86)

Nielsen, Rud: Motorvejen Kolding - Esbjerg (Lokalårbogen 1997 s. 40 43)

Siemen, Palle: Middelalderbebyggelse ved Nørhøe. (Lokalårbogen 1997 s. 75 -79)

Darum Sogn

Schmidt, Erling: Tilbage-blik i Darum. (Lokalårbogen 1997 s. 91- 93)

Gørding Sogn

Frøsig, Krestine: Jordemoder i Gørding 1791. (Lokalårbogen 1997 s. 110)

Knudsen, Inge: Lidt om smedien i Lourup (Lokalårbogen 1997 s 50-52)

Hunderup sogn

Schmidt, Thea: Om skræddermester og senere gårdejer Poul Møller Kragelund, født 7 marts 1847 - død 17 april 1939. (Lokalårbogen 1997 s. 53-58)

Vejrup Sogn

Ibsen, Ulla og Søren: Endrupholms vandmølle. (Lokalårbogen 1997 s 105- 108)

Madsen, Kristian: Tyveri i Vejrup. (Lokalårbogen 1997 s 87-90)

Vejrup forsamlingshus, redigeret af en studiekreds af pensionister i Vejrup (Lokalårbogen 1997 s. 80-83)

Vester Nykirke Sogn

Husted, Vagn M.: Det skete ved Vibæk bæk. (Lokalårbogen 1997 s. 66 -74)

Junk, Niels Erik: Kopper fra Raunsø Præstegård. (Lokalårbogen 1997 s. 109)

Knudtzen, Grete: Vester Nykirke Kirke, (Lokalårbogen 1997 s 59 -63)

Brørup Kommune

Folding.

Bolvig, Thomas: Mennesker på Sønderskov III (Brørup lokalarkiv 1996-97)

Frandsen, Agner: Jeg Samuel Nicolaus Claudius, et særegent gravmæle (Fra Ribe amt 1997 s. 276 - 290)

Frandsen, Agner: Folding kirke 100 år. (Brørup lokalarkiv 1996-97)

Gjerndrup.

Madsen, Erik: Erindringer fra Gjerndrup. (Brørup lokalarkiv 1996-97)

Esbjerg Kommune

Adolphsen, Werner: En by og dens skole. Folkeskolen i Esbjerg 1868 - 1994. (Esbjerg byhistoriske arkiv 1997)

Günther, Per: Musik i Esbjerg i 128 år. (Esbjerg byhistoriske arkiv 1997)

Hansen, Anne Birgitte: Udgravninger ved Kjersing industri (Mark Og Montre, 1997 s. 26-29)

Hovedbiblioteket som Flagskib. (Esbjerg kommune 1997)

Kjeldgaard, Inge Merete: På vej mod år 2000. Esbjerg Kunstmuseum genåbnet. (Mark og Montre 1997 s. 3-6)

Nielsen, Inger Lise: 1980ernes hovedbibliotek i Esbjerg. (Centralbiblioteket i Esbjerg 1996)

Pedersen, Olga: Rosendahl slægten fra Ådum i Ringkøbing amt (Esbjerg 1997)

Schmidt, Peter: Statsskolebilleder. (Esbjerg statsskole 1997)

Simonsen, Johannes Bredmose: Fiskerne og Byen. (Byhistorisk Arkiv 1997)

Hjerting

Will, Lone: Hjertingkanen. (Vestjyske fortællere 1997. s.36-38)

Fanø Kommune

Berg, Ib: Vildkaniner. (Fanø lokalhistoriske, forening 1997)

Briggen Claus af Fanø, en stranding på Fanø for 100 år siden (Fanø lokalhistoriske, forening 1997)

Brinch, Peder: Dannebrogsmænd Peder Brinchs levnedbeskrivelse (Fanø lokalhistoriske forening 1997)

Lind, Jørgen og Nielsen, Jan Clausen: En ulykkelig Fanøtur (Fanø lokalhistoriske forening 1997)

Martinsen, Jørn: Da der blev skrevet kirkehistorie på Fanø (Fra Ribe amt 1997 s. 246-254)

Nielsen, Jan Clausen og Jørgen Lind: Full fart på stranden, hastighedsrekord på danske Fanø. (Nostalgie) Sverig.

Nielsen, Jan Clausen og Jørgen Lind: Fanø-kører dræbt på vej hjem efter løbene. (Klassisk Bil og MC 1997)

Lassen, Per Olaf: Badestedet Fanø. Et strejftog gennem 50 år 1946-1996. (1997)

Nielsen, Hanne og Villy: Dyrslæge på Fanø. (Fanø lokalhistoriske Forening 1997)

Grindsted Kommune

Bertelsen, Erik Holme: Vor mand i regeringen. Fødevareminister Henrik Dam. (Egnsbogen 1997 s. 17-22)

Engelbrecht, Grete: Historien om Klædefabrikken og »Det lille gamle hus og Bypigen«. (Egnsbogen 1997 s. 3-8)

Jørgensen, Astrid: Rideklub i rivende udvikling. Egnsbogen 1997 s. 23-27)

Karstoft, Ruben: Lidt om Rasmus Post (Egnsbogen 1997 s. 46-48)

Køppen, Poul: Kampen om Grindsteds byvåben. (Egnsbogen 1997 s. 31-33)

Madsen, Ernst: Vor jyske natur. Den jyske sparekasse 125 år (Grindsted 1997)

Pedersen, Birthe: Hvad er Sct. Georgs Gildet? (Egnsbogen 1997 s. 34-36)

Siemen, Palle: Et lerkar fra yngre stenalder og dens europæiske bag grund. (Mark og Montre 1997 s. 16-20)

Sdr. Omme

Christensen, Rahbeck: Optakten m.v. til Sdr. Omme handelsforening og tiden derefter for handelsforeningen. (Egnsbogen 1997 s. 28-30)

Helle Kommune

Agerbæk.

Rødsgaard, Agnete: Agerbæk børnehaves oprettelse 1970 den første børnehavn i Helle Kommune (Fra Ribe amt 1997 - s. 215-224)

Fåborg

Fåborg og Vrederup's byer i ord og billeder. (Lokalhistorisk forening i Fåborg 1996)

Hundebøll, Lis Møller: Stort og småt langs Holme Å før og nu (Vestjyske fortællere 1997 s. 43-72). Heri omtales foruden Holme Å, Gispel mose, Klelunggård, Baldersbæk, Hesselhogård, Skovsende-Starup plantage, Tofterup, Starup og Haltrup.

Holsted Kommune

Andersen, Boye: De bygger vesterude i sognet. (Lokalarkivet i Holsted 1997 s. 11-21)

Andersen, Mogens: Løbners plantage. (Lokalarkivet i Holsted 1997 s.82-91)

Carstensen, Christian: Hvad præsten skrev. (Lokalarkivet i Holsted 1997 s. 50-71)

Fink, Anna: Holsted mølle og dens ejere. (Lokalarkivet i Holsted 1997s. 78-81)

Hansen, Hans Peder: Gamle håndværk. (Lokalarkivet i Holsted s. 42-49)

Hansen, Laurids: Lintrup og Faurskov. (Lokalarkivet i Holsted s. 92-99)

Madsen, Svend Aage: Gørding- Malt herreders ret. (Lokalarkivet i Holsted s. 72-77)

Madsen, Svend Aage: Forsvundne gårde og ejendomme. (Lokalarkivet i Holsted s. 32-39)

Sørensen, C.F.: En gammel dyrslæges liv og levned. Om dyrslæge C.F.Sørensen i Holsted. (Vestjyske fortællere s. 113-122)

Stenderup sogn

Pedersen, Jens Juhl: Stenderup fra en svunden tid. (Lokalarkivet i Holsted 1997 s. 22-31)

Ribe Kommune

Andersen, Lis: Dænningen over Ribe Å. (By marsk og geest 1997 s. 32-38)

Andersen, Lis: Ribe Gråbrødre kloster -ny undersøgelser af Klostret (Mark og Montre- 1997 s. 35-39)

Kirkeby, Per: Ribe Kunstmuseum, (Ribe 1996)

Keinicke, Marianne Byskov Jonna: Novelleveje. (Dansklærerforeningen 1997) Heri Peter Seeberg »Rejsen til Ribe«

Seeberg, Peter: Rejsen til Ribe-. (Dansklærerforeningen 1997)

Benthien, Susanne: ».. At samles her som Brødre og venner "Foreningen »Klubben«s oprettelse og første-år. (By marsk og geest 1997 s. 44-57)

Hviding.

Nielsen, Karen Høilund: Et ornamenteret fibelfragment fra Enderup ved Hviding. (By marsk og geest 1997 s. 9-21)

Kalvslund sogn.

Jensen, Stig: Bronzealder set fra luften, et usædvanligt hus fra ældre bronzealder. (By, marsk og geest 1997 s 5-8)

Et udvalg af historisk litteratur om Ribe Amt

Dahl, Ellen og Inger Marie Dahl: Lanciers, en kultur-dans. (Ribe Katedralskole 1997 s. 37-39)

Funder, Torkil: Lærerværelsets arkæologi. (Ribe katedralskole 1997 s. 23-30)

Juhl, Mogens og Johan Lange: Ribe Katedralskoles åbne pladser. Ribe katedralskole 1997)

Madsen, Helge Brinch og Hougaard, Claus: Vikingetidens læder teknik og ornamentik. (By marsk og geest 1997 s. 22-31)

Seem sogn.

Mulvad, Søren: Høm Cementstøberi. (By marsk og geest 1997 s. 58-60)

Mulvad, Søren: Seem Sogn. Folk og tilskikkelser i 1000 år. Af et grænsesogns historie. (Historisk Samfund for Ribe amt 1997)

Vester Vedsted.

Plathe, Sissel F.: Maren Spliids dør, hvordan døren fra Vester Vedsted kirke blev til Maren Spliids dør. (By marsk og geest 1997 s. 39-43)

Varde Kommune

Andersen, Magnus: Sdr. Randsig i Orten. (Varde Lokalhistoriske Forening 1997)

Bjerg, Peder Løgstrup: Om læselyst og biblioteksbejning i det tidligere Varde Landsogn. (Fra Ribe amt 1997 s. 173-181)

Bjerg, Peder Løgstrup: Striden mellem Varde Købstad og Varde LandSogn om betaling af underskud på kirkens regnskab. (Varde Lokalhistoriske forening 1997)

Christensen, I.C.: Da drengene i Varde jog en kommende statsminister ud af byen (Varde Lokalhistoriske forening 1997)

Christensen, Claus Bundgård, Niels Bo Poulsen og Peter Scharff Schmidt: Dansk Arbejde - tysk befæstningsanlæg (Varde museum 1997)

Lauridsen, Carl Emil: C.B.-korpset i Varde 1940-45. (Vestjyske fortællere 1997 s. 39-41)

Lauridsen, Carl Emil: Glimt fra et vognmandsliv. (Vestjyske fortællere 1997 s. 100-104)

Lauridsen, Carl Emil: Stormflod. (Vestjyske fortællere 1997 s. 134-135)

Nielsen, Ole Nørskov: Byrådsvalget i Varde 1913 (Varde Lokalhistoriske forening 1997)

Ploug, Marianne: Om Varde Å (Mark og Montre 1997 s. 45-56)

Riisager, Karen og Hansen, Jørgen: Folkebogsamling for Varde og Omegn. Biblioteket for Varde og Omegn gennem 100 år. (Fra Ribe amt 1997 s 139 - 172)

Uhd, Jepsen Palle: Vestjyske Billeder. (Museet for Varde by og Omegn 1996)

Ploug, Marianne: Varde Miniby. (Varde museum 1997)

Varde Landsogn

Andersen, Magnus: Sdr. Randsig i Orten. (Varde. Lokalhistoriske Forening 1997)

Bjerg, Peder Løgstrup: Striden mellem Varde Købstad og Varde Landsogn om betaling af underskud på kirkens regnskab (Varde Lokalhistoriske forening 1997)

Vejen kommune

Askov.

Borup, Niels Henning: Knud Hansen, forstander på Askov Højskole (Ribe stiftsbog 1996 s 41 - 54)

Vejen

Christensen, Leif og et udvalg: Vejen Håndværkerforening 1872 - 1972 - 1997. (Vejen 1997)

Frandsen, Rigmor: Fra Aftensskole til Voksen Uddannelses Center - VUC - Vejen 1963 - 1993 (Fra Ribe amt 1997 s 225 - 245)

Hertz, Ejvind: Vestervang-Huset fra sen bondestenalder - et usædvanligt fund på motorvejen ved Vejen. (Mark og Montre 1997 S. 21-25)

Munch -Petersen, Ursula: Legatudstilling. Udgivet i forbindelse med udstilling. Vejen Kunstmuseum 1997

Nielsen, Teresa: En samling bliver til - aspekter af Vejen Kunstmuseums tilblivelse. (Mark og Montre 1997 s. 11-15)

Ølgod kommune

Bodil, Thybjerg: At synge Herren en ny sang (Ribe stiftsbog 1996 s. 67 - 86)

Tistrup.

Andersen, Børge O: Hotel Tistrup (Ølgod museum 1995 s. 36-41)

Andersen, Børge O.: Peer Perch- modstandsmand uden kamp. (Ølgod museum 1996 s. 36-54)

Sørensen, Jens: Jydepotter under gulvet - et anderledes fund (Mark og Montre- 1997 s. 40-44)

Krarup

Voss, Olfert: Krarup- magnetisk kortlægning af en jernudvindingsplads fra 4.-6. årh. e. Kr.f. (Ølgod museum 1996 s. 28-35)

Krusbjerg

Bargiesen, Karl Møller: De byggede logehuset i Krusbjerg. (Ølgod museum 1995 s.42 - 46)

Forsomho

Rasmussen, Chr.: Forsomho skoledistrikt gennem 50 år. (Ølgod museum 1995 s. 7 - 35)

Hejbøl

Jensen, Dines Martin: Udviklingen i Hejbøl 1862 - 1920 (Ølgod museum 1995 s. 64 - 67)

Hjedding.

Frederiksen, Niels: Birthe Marie Thygesen (1856-1932)- mejerske på landets første andelsmejeri. (Ølgod museum 1996 s. 23-27)

Strellev

Bodil, Thybjerg: At synge Herren en ny sang (Ribe stiftsbog s. 67 - 86)

Bejsnåp

Bodil, Thybjerg: At synge Herren en ny sang (Ribe stiftsbog 1996 s. 67 - 86)

Ølgod

Hansen, Thomas Kr.: Muremester Søren Hansen, Ølgod. (Ølgod museum 1995 s. 52 -56)

Jensen, Jens Johansen: Hvad de gamle har fortalt, og hvad jeg selv har oplevet (Ølgod museum 1996 s. 55-68)

Manøe, Søren: Karl Skræv, en legende. (Ølgod museum 1995 s. 47 - 51)

Uhre, Rudolf Borgen: Uhregaards teglovne. (Ølgod museum 1996 s. 7-22)

Skovlund

Knudsen, Kaj: Anker Breum Jacobsen, 55 år som bygmester og bonde 1873 - 1955 (Ølgod museum 1995 s 57 - 63) Mølby

Knudsen, Kaj: Mølby kro. (Ølgod museum 1995 s. 62 - 63)

Historisk Samfund for Ribe Amt

Generalforsamling og årsmøde

Torsdag d. 16. April 1998 holdt Historisk Samfund for Ribe Amt generalforsamling og årsmøde i Restaurant Skibelund Krat. Arrangementet indledtes med generalforsamlingen.

Generalforsamling

Formanden for Historisk Samfund for Ribe Amt, Jørgen Dieckmann Rasmussen, bød velkommen og man gik derefter over til dagsordenen, hvor første punkt var

1. Valg af ordstyrer

Bestyrelsen foreslog højskoleforstander Henning Dochweiler, Askov Højskole, til ordstyrer. Denne blev valgt og takkede for valget, konstaterede at generalforsamlingen var lovlig indvarslet og gik derefter over til generalforsamlingens punkt 2.

2. Beretning

Formanden Jørgen Dieckmann Rasmussen aflagde følgende beretning:

1997 blev et år, hvor Historisk Samfund for Ribe Amt nok gennemførte sine sædvanlige aktiviteter, men også prøvede at gå nye veje. Det nye var sommerudflugten, som strakte sig over to dage og gik til Dronningens København. Om årets arrangementer vil jeg berette senere.

Efter generalforsamlingen konstituerede bestyrelsen sig på det første bestyrelsesmøde med undertegnede som formand, fhv. Borgmester Søren Hübschmann som næstformand, Ejvind Busk Jensen som kasserer og ansvarlig for ekspeditionen. Olga Pedersen, Aastrup, overtog posten som redaktør af årbogen Fra Ribe Amt efter Else Marie Poulsen, der mente ikke længere at have tid til dette arbejde. De øvrige bestyrelsesmedlemmer har medvirket i redaktionsudvalg og/eller været ansvarlige for vore arrangementer og i den sammenhæng øvet en stor indsats.

Det første store arrangement efter årsmødet var sommerudflugten, der som nævnt gik til Dronningens København. At tage afsted på en to-dages tur var et forsøg, men vi skønnede at København netop i 1997 havde meget at byde historisk interesserede på. Deri var mange enige, for det blev en hel pæn gruppe, der drog afsted. Vi måtte dog konstatere, at de fleste af vore sædvanlige udflugtsdeltagere ikke var med. Var det prisen eller overnatningen? Vi ved det ikke. Deltagerne i turen var imidlertid ikke i tvivl om, at det var et vellykket arrangement. Det begyndte muntert med en frokost på en restaurant, hvor man kunne betale 1 kr. pr. kg. egenvægt eller også spise til fast pris. Derefter fulgte en udmærket rundvisning i de kongelige repræsentationslokaler på Christiansborg. Derfra fortsat

Fra udflugten til Dronningens København i maj 1997. Bussen har gjort foran Louisiana. Foto: Jørgen Dieckmann Rasmussen

tes til De Danske Kongers Kronologiske Samling på Amalienborg, hvor vi så særudstillingen med nogle af dronningens kjoler: Regent i gala. Derfra kørte vi gennem København til hotellet, hvor der var fællesspisning for de, der var interesserede, og så var aftenen ellers fri. Tidlig søndag morgen kørte vi ad snoede veje til Louisiana, hvor der var rundvisning i særudstillingen »Mennesker og Guder - Fund fra bl.a. de gamle kinesiske kejsergrave«. Fra Louisiana skulle vi være fortsat til de kongelige repræsentationsloka-

ler på Amalienborg, men det var desværre ikke muligt at skaffe billetter. Derfor blev det planlagte stop ved Rosenborg lidt længere, inden vi fortsatte mod Roskilde for at se Frederik IX gravmæle ved domkirken. Turen blev afsluttet med en rundtur i Odsherred, så tiden blev afpasset efter færgeafgangen. Det blev en indholdsmættet tur, men lige efter deltagerens hoved.

Den 7. September 1997 var årets Historiske Søndag. Mandø var besøgsålet. Med Søren Mulvad i spidsen gik turen fra V. Ved-

sted med Mandøbussen over vaden til Mandø. I Mandø Centret fortalte Søren Mulvad om Mandøs historie, og der nød deltagerne den medbragte mad. Derefter gik turen til Mandø kirke, hvor Agnes Hjort fortalte. Desuden havde deltagerne mulighed for at besøge møllen, museet og Ornitologisk Samling, fotoudstillingen, hvis de da ikke blot valgte at nyde den særprægede natur i det flotte eftersommervej.

Den 1. november var der efterårsmøde i Brørup gl. Kirke og på Sønderskov. Ebbe Nyborg, én af redaktørerne af værket Danmarks Kirker, fortalte om billedskæreren Mads Christensen Gamst, der er ansvarlig for den smukke prædikestol fra o. 1612-1622 i Brørup gl. Kirke og for træskærerarbejder i mange andre kirker i Ribe Amt. På Sønderskov indtog man kaffen, og Ebbe Nyborg fortsatte sit meget inspirerende foredrag.

I midten af august blev årbogen 1997 præsenteret, i år til afveksling i Varde, men ikke uden god grund. Biblioteket i Varde og Omegn kunne nemlig fejre 100 års jubilæum. En artikel om bibliotekets historie blev et af årbogens hovedbidrag og blev senere udgivet som særtryk. I øvrigt kom årbogen indholdsmæssigt godt rundt i amtet. Der blev skrevet om fattiggården i Vorbasse, Agerbæk Børnehaves oprettelse i 1970, VUC Vejen gennem 30 år, det historiske kirkemøde på Fanø i 1934, om Esbjergkutteren E294 Hoyviks flugt til Færøerne i 1943 samt et gravmæle på Folding Kirkegård. Vi kom også ud over Ribe Amt. C. J. Gomard fra Odense fortalte om, hvordan det var at være i optikerlære i Berlin 1939-1942, for derefter at komme til Esbjerg og opholde sig der resten af besættelsestiden.

I december 1997 udgav Historisk Samfund Søren Mulvads bog om Seem Sogns historie. Det er en meget spændende sognehistorie, som har solgt virkelig pænt. Vi er dog leveringsdygtige endnu, hvis interesserede ikke har fået købt bogen endnu.

Som medlemmerne har bemærket, har de 1.april også fået en gave. Og det var ingen aprilsnar! Med indkaldelsen til dette årsmøde fulgte nemlig bogen Besættelsestidshistorier fra Ribe Amt. Den er blevet udsendt til alle medlemmer - det indlagte girokort var ikke til betaling for bogen, men kontingentopkrævningen til Historisk Samfund for 1998. Vi håber, I som medlemmer nyder at læse bogen. Derimod har vi desværre ikke kunnet afslutte bogen Bøndergårde og Byggeskik i Skads Herred. I januar 1998 modtog vi dog manuskriptet og skitser til illustrationer, så det lysner. Vi håber meget på en udgivelse i løbet af dette år, men belært af erfaringen skal vi måske være lidt forsigtige med at fastsætte en tidsfrist.

1997 var også et år med pæn fremgang i antallet af medlemmer. Det var åbenbart værd at nævne spørgsmålet om medlemstilgang på sidste årsmøde, så jeg må hellere gøre det endnu engang. Historisk Samfund vil nemlig gerne stadig have flere medlemmer, så har I venner, familiemedlemmer, naboer m.m., som er historisk interesserede, men ikke medlem af Historisk Samfund for Ribe Amt, så prøv at friste dem med en bogpakke. De fås via foreningens kasserer. Ja, han har faktisk nogle bogpakker med her i aften.

Til sidst vil jeg slutte med at takke bestyrelsen for godt samarbejde. Verner Bruhn for hans indsats i redaktionen af årbogen og Johs. Godsk Hansen for at modtage tilmel-

dinge m.m. til udflugter, møder m.m. I årets løb har vi endvidere trukket på en lang række mennesker rundt om i amtet, f.eks. ved efterårsmødet og Historisk Søndag. Tak for denne indsats. Også en tak til Ribe Amt, kommuner og andre sponsorer, som med økonomisk støtte er med til at gøre vores virksomhed mulig. Endelig vil jeg slutte med at takke vore faglige samarbejdspartnere- arkiver og museer- for godt samarbejde i årets løb.

Beretningen blev godkendt uden bemærkninger

3. Regnskab

Kassereren fremlagde regnskabet for 1997. Det balancerede med 186.161.56 kr. Året havde bragt et underskud på 4.199.58 kr. Regnskabet godkendtes uden bemærkninger.

4. Kontingent

Bestyrelsen indstillede uændret kontingent (100 kr.) Det godkendtes.

5. Valg

Der blev foretaget følgende Valg:

5.a. Bestyrelsen

På valg var Søren Hübschmann, Ejvind Busk Jensen og Agner Frandsen. Søren Hübschmann og Ejvind Busk Jensen genvalgte. Da Agner Frandsen ikke ønskede genvalg, valgtes Olga Pedersen fra Aastrup.

5.b. Suppleanter

På valg var J. Hedegård Rasmussen og Sv. E. Thygesen. Begge blev genvalgt.

5.c. Revisorer

Jens Chr. Nielsen og Johannes Godsk Hansen genvalgte som revisorer.

6. Indkomne forslag

Ingen.

7. Eventuelt

Verner Bruhn, der for Historisk Samfund for Ribe Amt har sæde i bestyrelsen for Historisk Samling fra Besættelsestiden, der har til huse i Torvegade i Esbjerg, redegjorde kort for Samlingens virksomhed i det forløbne år og opfordrede medlemmerne til at aflægge den spændende samling et besøg.

Højskoleforstander Henning Dochweiler takkede for god ro og orden og Jørgen Dieckmann afsluttede generalforsamlingen med at takke dirigenten for veludført arbejde.

Efter kaffebordet holdt universitetslektor Claus Bjørn fra Københavns Universitet, et spændene foredrag " 1848- en folkelig bevægelse"

Claus Bjørn er kendt for sit arbejde med dansk landbrugshistorie og med Danmarks historie i første halvdel af 1800-tallet.

I en netop udkommet bog fortæller han på sin levende og inspirerende måde om de politiske spændinger, der i marts 1848, førte til Enevældens ophør, indførelsen af Danmarks Riges Grundlov, men som også kastede Danmark ud i treårskrigen 1848-1850.

Kl ca. 22.00 afsluttedes den spændende aften.

Nye medlemmer 1997

Ingrid Andersen, Ejler Burgård, Jens Peder Jensen, Frede Poulsen, *Billum*; Irene Keller, Daniel Jensen, *Bramming*; Joan Bau Nielsen, *Brørup*; Inga og Chr. Jensen, *Bække*; Inge Manøe Schæfler, Oda Skibssted, *St. Darum*; Hans Axel Bøjlesen, Lizzi Jacobsen, Laila P. H. Mikkelsen, Lars Aage Sørensen, Christian Wöhlk, Bente Jørgensen, Kjerstine Lildholt, Frank Outzen, Niels Stennevad, Vivian Simonsen, Harald Lodbjerg, *Esbjerg*; Birthe E. Cramon, *Glejbjerg*; Carl Egon Mikkelsen, *Grindsted*; Poul Rosendahl, *Holsted*; Elmer Thomsen, Niels Ole Bennedsen, Jørgen Ditlevsen, Verner Hansen, Knud Jensen, Bodil og Bjarne Jensen, Thomas Knudsen, Niels Chr. Madsen, Aage Hvid Olesen, Jens A. Pedersen, Kaj Pedersen, Arne Vejlgård, Sigurd Uhd, *Janderup*; Edel Marie Overgaard, *Maltbæk*; Karen Stenberg, Ester Fjord, Holger Pedersen, Lea Hübsmann, *Nr. Nebel*; Hans Møl-

ler, Verner Mølholm, Gunnar Pedersen, *Næsbjerg*; Ernst Jensen, *Oksbøl*; Lydia Lauritsen, *Orten*; E. Brodersen, Verner Hansen, Niels Jørgen Heide, Gudmund Mouritsen, Nis Østergaard, *Ribe*; Jan Ryttergaard, *Skallebæk*; Holger Vad Sørensen, *Tange*; Henning Andersen, Knud Raunkjær, *Varde*; Susanne Oldenborg, *Varming Vesterby*; Harry J. Jensen, Lau Michelsen, Oskar Jensen, *Vejen*; Geert Koch, *Ølgod*;

Uden for amtet:

Johs Nielsen, Skårup; *Ruddi Lilliendahl Pedersen*, Ballerup; *Morten Pedersen*, Odense; *Palle Brünnick Lyngbye*, Bjært; *Peter Vagn Andersen*, Løgumkloster; *Birgit Juel Jensen*, Jægerspris; *Birthe Høgsbro Østergaard*, Århus; *Inger Kristensen*, Tarm; *Christian Sidelmann*, Vanløse.

Regnskab 1997

INDTÆGTER

Kontingenter		104.800	
Tilskud:			
Ribe Amt	15.300		
Kommunerne:			
Billund	1.100		
Blåbjerg	700		
Blåvandshuk	841		
Bramming	1.000		
Brørup	500		
Esbjerg	2.000		
Fanø	500		
Grindsted	1.000		
Helle	450		
Holsted	1.000		
Ribe	1.750		
Varde	1.500		
Vejen	1.000		
Ølgod	800		
Øvrige tilskud:			
DLF	4.041		
Lida og Oskar Nielsens Fond ...	2.000	35.482,00	
Renteindtægter		6.477,38	
Foreningsindtægter i alt		146.759,38	
Bogsalg		6.916,26	
Udestående for genoptrykning ..		8.000,00	
		161.875,64	
Årets underskud		4.199,48	
		<u>165.875,22</u>	

UDGIFTER:

Løn	10.000,00
Kontorhold	9.422,62
Brochurer m.v.	1.573,75
Kontingenter	3.405,00
Bestyrelsen	1.615,00
Møder	7.480,75
Årbogen	103.689,40
Porto	11.618,50
Gebyrer	266,50
Bogsalgsudgifter	16.804,14
	<u>165.875,22</u>
Samlede udgifter	165.875,22
Årets overskud	15.124,46
	<u>157.982,92</u>

STATUS pr. 31/12 1997:

Aktiver:		
BG Bank 688-00-04152	5.796,60	
BG Bank 688-24-03030	141.852,96	
Girokonto 604-3194	27.512,00	
Boglager	3.000,00	
Udestående for genoptryk	8.000,00	
	<u>186.161,56</u>	

Moms til gode

327,24

Passiver:

Hensat til »Bøndergårde«	45.000,00
Hensat til »Besættelsestiden« ...	45.000,00

EGENKAPITAL:

Saldo 1/1 1997	100.688,38	
Årets underskud	4.199,58	96.494,80

186.161,56

Foranstående regnskab har vi revideret, bank- og girobeholdninger er afstemt med foreliggende kontouttog.

Den 23. marts 1997

Jens Chr. Nielsen

Johs. G. Hansen

Fra lokalarkivernes arbejdsmark Ribe Amt 1997

Ribe Amts Lokalarkiver (RAL)

Mindeord

Tillad mig at indlede generalforsamlingen med at udtale mindeord over Birger Vitved Jensen, Vorbasse, der døde i oktober 1997.

Birger Vitved Jensen kom ind i bestyrelsen for Ribe Amts Lokalarkiver i 1992 og var kun medlem af bestyrelsen i én periode, dvs. indtil 1994. Trods den forholdsvis korte varighed kom han til at sætte et markant fingeraftryk på RALs virksomhed, og at det blev på kursusområdet overrasker næppe. Undervisning var jo hans faglige og arbejdsmæssige baggrund. I lokalarkivsammenhæng var han således en af drivkræfterne bag mere sammenhængende kursusforløb, end vi hidtil havde haft, og han indførte også aftenmøder med indlagt spising - og det kan nok være, de arrangementer trak. Af andre opgaver kan nævnes, at Birger Vitved Jensen var med til at ansætte amtskonsulent Birgitte H. Thomsen. Dog nåede de ikke at samarbejde, idet han trådte ud af RALs bestyrelse i marts, som Birgitte tiltrådte den 1. april.

Efter sin udtræden arbejdede Birger Vitved Jensen for arkivet i Vorbasse, og han nåede lige at færdiggøre en bog om Vorbasse Præstegårdshistorie inden sin død.

Jeg vil bede forsamlingen mindes ham ved at rejse sig. Æret være hans minde. Tak.

Bestyrelsens beretning 1997

Endnu et arkivår er gået, og det er tid at se tilbage. Beretninger er til for at gøre status og formulere nye mål.

Om 1997 kan generelt siges, at det har været et år, der på amtsplan har stået i uddannelsernes tegn. Den første række modulkurser blev afsluttet, og af deltagertallene har vi kunnet aflæse en betydelig interesse for kurserne, ja i nogle tilfælde ligefrem for

overvældende. Og så har budskaberne måske endda ikke altid været de mest opmuntrende - jeg tænker her især på kurset om den nye copyright lovgivning, som gør det mere end vanskeligt at arbejde med fotografier end hidtil - i hvert fald hvis udgangspunktet er at overholde loven. Den nye copyrightlov kunne man virkelig ønske sig ændret, men der skal nok stærkere kræfter end RAL til for at klare den opgave.

Jeg skal i øvrigt ikke komme nærmere ind på kursernes indhold, men henviser til amtskonsulent Birgitte Herreborg Thomsens beretning, som følger efter bestyrelsens.

Bestyrelsen generelt

Efter generalforsamlingen sidste år konstituerede bestyrelsen sig uændret med:

Jørgen Dieckmann Rasmussen, som formand.

Olga Pedersen, Aastrup Sognearkiv, som næstformand og redaktør af medlemsbladet RAL-Nyt
Thomas Villadsen, Varde Lokalarkiv, som kasserer.

Nora Olesen, Gørding Sognearkiv, medlem af uddannelsesudvalget.

Jørgen Lind, Sønderhoarkivet, medlem af uddannelsesudvalget

Amtskonsulent Birgitte Herreborg Thomsen har fungeret som sekretær for bestyrelsen.

Bestyrelsen har holdt 10 møder i løbet af 1997.

Vedtægter

Et af hovedpunkterne i sidste års beretning var vedtægtsspørgsmålet. Sammenslutningen af Lokalarkiver har som et af sine hovedmål at have medlemmer med nogenlunde ensartede formål. På et tidspunkt talte man om standardvedtægter, men der er blevet løst lidt op med hensyn til begreberne, så man nu faktisk »kan nøjes« med en hensigtserklæring.

RAL har også i 1997 arbejdet fast og målrettet med vedtægtspørgsmålet, og næsten alt er på plads og i orden. Blot mangler kun 7 arkiver at få sagen bragt i orden. De er selv klar over det - og ellers skal bestyrelsen nok holde dem i live. Kredsenes vedtægter har nemlig en maksimumsgrænse for, hvor mange år arkiver må være medlem af kredsen uden at være medlem af SLA.

Kursusvirksomheden

Et andet, væsentligt element i RALs virksomhed er at udbyde kurser til medlemmerne, så medarbejderne på amtets arkiver er så veluddannede som muligt. Det sker som allerede nævnt i forbindelse med centralt arrangerede kurser, men også ude på de enkelte arkiver, hvor amtskonsulent Birgitte H. Thomsen står for den målrettede undervisning efter det pågældende arkivs behov.

Begge former for uddannelsesvirksomhed er vigtig - og man må ikke tro, at den ene form kan erstatte den anden. Lokalarkiverne bør benytte sig af begge tilbud, og gerne lidt flittigere end hidtil. Det er nemlig vekselvirkningen mellem det meget specielle og det mere generelle, der giver lokalarkiverne veluddannede medarbejdere.

En række arkiver under et af amtets museer har i efteråret udfoldet bestræbelser for at give amtskonsulenten mere tid til besøg og konkret hjælp til de enkelte arkivers virksomhed. Formålet skulle være at sikre amtskonsulenten en fuldtidsstilling. I første omgang hørte RALs bestyrelse ikke noget til sagen, men da der blev rettet henvendelse til næstformanden, indkaldte RALs bestyrelse initiativtagerne til et møde, for at vi kunne høre mere detaljeret om planerne og i fællesskab lægge en strategi. Vi er nemlig heller ikke uinteresserede i at have en amtskonsulent på fuld tid, men vi må være sikre på en vandtæt argumentation, inden der søges om ekstra lønkroner dertil. På mødet med initiativtagerne drøftedes amtskonsulentens arbejdsopgaver og manglende mulighed for at udføre konkrete arkivopgaver. Under alle omstændigheder skal arkiverne selv udføre arkivarbejdet - konsulenten kan højst rådgive og undervise. Som RALs bestyrelse hørte sagen fremstillet, handlede den nu også snarere om at få forholdet til det pågældende museum klarlagt end om opnormering af amtskonsulenten. RALs bestyrelse lovede at hjælpe arkiverne med dette opklaringsarbejde.

RALs bestyrelse er absolut ikke uinteresseret i at få amtskonsulenten opnormeret. Blot må vi sikre os, at sagen bliver rejst inden for de rammer, der er for stillingen. Der er nøgleordene tværgående fællesinitiativer. Et par projekter er undervejs, som på det indholdsmæssige plan kan udfylde disse mål. Jeg vil komme ind på disse projekter om et øjeblik.

Andre aktiviteter

I et par år har RALs beretning indeholdt oplysninger om mikrokort. Beretningen for 1997 skal ikke være nogen undtagelse.

Som bekendt gennemførte SLA for et par år siden en stor mikrofilmkampagne, hvor lokalarkiver fik tilbudt mikrokort af landets kirkebøger indtil 1892 til ca. 1/3 af normalprisen. Takket være bidrag fra forskellige kasser lykkedes det at købe mikrokort af alle kirkebøger fra Nørre- og Sønderjylland indtil 1892, og disse kirkebøger er opstillet på læsesalen på Esbjerg Byhistoriske Arkiv. I 1997 blev denne, meget omfattende levering endelig gjort komplet med efterlevering af de manglende mikrokortsæt.

Næsten samtidig blev RAL tilbudt at købe flere kirkebøger fra restpartiet til favørpris. Tilbuddet var så fristende, at vi søgte og fik 25.000 kr. fra Ribe Amts Kulturfond til formålet. Det blev herved muligt at anskaffe yderligere 3.334 mikrokort, fortrinsvis fra Fyn, men en mere detaljeret redegørelse om hvilke sogne må vente, da der er tale om en meget større spredning end sidst. Af administrative grunde er vi gået efter komplette sogne - det var jo et restparti, vi købte fra, så for at bevare overblikket har vi valgt denne fremgangsmåde.

RALs bestyrelse er meget taknemmelig for tilskuddet fra amtet til denne anskaffelse. Vi vender sikkert tilbage, for brugerne spørger efter andet og mere materiale, ikke mindst folketællingslisterne, som fra omkring juli i år vil foreligge i mikroform. For de fleste borgere i Ribe Amt er det nu en gang nemmere at tage til Esbjerg Byhistoriske Arkiv end at rejse til et af landsarkiverne, Erhvervsarkivet eller Rigsarkivet. For så vidt mikrofilmlæsesalen på Esbjerg Byhistoriske Arkiv fortsat kan klare belastningen, vil det være hensigtsmæssigt med en fortsat udbygning af mikrokortsamlingen.

En anden virkning af mikrokortanskaffelserne er, at færre og færre lokalarkivfolk tager med på studieturene til landsarkivet i Viborg. Som nævnt i beret-

ningen sidste år er RAL ikke længere medarrangør, men RALs medlemmer orienteres fortsat om, at turene finder sted og har mulighed for at deltage.

Til RALs opgaver hører også udgivelsen af medlemsbladet RAL-Nyt. Det er kommet med tre numre i 1997 og har bragt artikler om mange forskellige emner. Ikke alle medlemmer er enige med redaktionen om bladets indhold, men et udgangspunkt kunne jo være at sende artikler ind. Andre har været utilfredse med de tegninger, der har prydet et par af forsiderne. Også til det er der kun at sige, at redaktionen er modtagelig for forslag til bladets forside - de skal blot sendes ind.

Arkivguiden og andre trykte ting

En af amtskonsulentens arbejdsopgaver i 1997 har været Arkivguiden. Amtskonsulent Birgitte H. Thomsen vil fortælle og vise, at vi er så langt fremme med guiden, at den forventes at være færdig i april. Den vil så blive sendt ud til alle medlemmer og i øvrigt være i handlen til alle interesserede. Den vil også komme til at foreligge som CD-Rom for de, der hellere vil have et moderne medie end den mere traditionelle boglige udgave. Ribe Amts Kulturfond har støttet udgivelsen af både guide og CD-Rom med en underskudsgaranti.

Mens vi er ved bøger m.m. - et andet projekt, som Ribe Amts Lokalarkiver har været involveret i, står foran færdiggørelsen. I 1995 planlagde Historisk Samfund for Ribe Amt udgivelse af en bog med titlen Besættelsestidshistorier fra Ribe Amt. Af forskellige grunde, som jeg ikke behøver at komme ind på her, bliver denne bog først udgivet nu - den sendes gratis ud til alle medlemmer af Historisk Samfund i forbindelse med indkaldelse til generalforsamlingen i april.

Projekter

Som tidligere nævnt ser RALs bestyrelse gerne, at amtskonsulent Birgitte H. Thomsen har en fuldtidsstilling. Som nævnt skal det være til tværgående formål og aktiviteter, og det bliver let ensbetydende med projekter.

To projekter er undervejs - det ene er projekt Årtusindskiftet, som jeg kort omtalte sidste år, og som RALs bestyrelse ikke er nået så forfærdelig meget videre med. Det andet er Grundlovens 150 års jubilæum, som Statsministeriet gerne ser fejret over det

ganske land - og tilmed gerne vil støtte økonomisk. Endnu er vort kendskab til det sidstnævnte projekt meget begrænset - blot ved vi, at der skal ansøges om penge til det i løbet af juni måned. Om RAL f.eks. skal søge om penge til udgivelse af en bog, er endnu ikke helt afklaret i bestyrelsen.

Afslutning

Det var, hvad der i korte træk kan siges om RALs virksomhed i 1997 og lidt om planerne for 1998. Vi håber på tilbagemeldinger fra medlemmerne her i aften.

Lad mig afslutte med at takke bestyrelsen for godt samarbejde, revisorerne for omhyggeligt arbejde, amtskonsulent Birgitte H. Thomsen for en stor indsats, Ribe Amtsråd for bevillingen til amtskonsulentens løn og tilskuddet til udgivelse af arkivernes beretninger som særtryk af FRA RIBE AMT, til mikrokort samt for underskudsgaranti til Arkivguiden. Endelig skal der også lyde en tak til Historisk Samfund for Ribe Amt og Ribe Amts Museumsråd for samarbejde i det forgangne år.

Amtskonsulentens beretning 1997

For fjerde gang i min tid som konsulent for de lokalhistoriske arkiver i Ribe Amt kan jeg nu aflægge beretning for min virksomhed som konsulent. Det er jeg både glad for og stolt af - og det betyder samtidig at jeg om ganske få dage (den 1. april) går ind i mit femte år som konsulent for jer. Nu er der efterhånden snart ikke mere et navn eller et ansigt jeg ikke kender på lokalarkiverne - og der er forhåbentlig heller ikke mere et navn eller et ansigt der ikke kender mig. Jeg har været meget rundt på arkiverne, jeg har hilst på mange mennesker, både ved besøg og ved kurser, så jeg tror og håber ikke, at der er nogen, som stadig er i tvivl om, at man kan ringe efter konsulentens assistance i arkivspørgsmål, hvis behovet opstår.

Jeg har i det forløbne år fået rigtig mange henvendelser - der er flere og flere, der benytter sig af lige at kunne ringe til mig og få svar på et hurtigt spørgsmål, eller sætte gang i en større sag, der er flere og flere der beder om at få mig ud på besøg på arkivet, hvor vi så løser mange forskellige opgaver. Ofte vil det dreje sig om registreringsspørgsmål, men det

kan også dreje sig om spidsfindigheder i edb-programmet Arkibas, om ophavsretsspørgsmål, om opbevaring af fotos, om omlægning af en ud klipssamling, eller måske om opsætning af en udstilling - kort sagt om alle tænkelige spørgsmål man kan støde på i sit arbejde på arkivet. 1997 blev et år, hvor jeg var en del på landevejen rundt i amtet for at besøge arkiverne. Og jeg vil sige med det samme, at jeg har været og fortsat er meget glad for at komme på besøg i arkiverne - jeg bliver altid godt modtaget, og jeg går aldrig fra et arkiv uden at synes at det har været nogle hyggelige timer, som jeg har en fornemmelse af at alle har fået noget ud af.

Arkivguiden

Jeg har i 1997 arbejdet meget med en stor opgave for RAL, nemlig udarbejdelsen af arkivguiden. Der er faktisk sat det sidste punktum i den, men desværre kunne den ikke nå at ligge klar her til aften, så I kunne få et eksemplar med hjem. Guiden er næsten klar til at gå i trykken, jeg har 2. korrekturen med i aften, som I kan se på hvis I har lyst til det, og vi forventer, at den er færdig i nærmeste fremtid. Det har været et stort arbejde at udarbejde og færdiggøre guiden, og det har naturligt også fyldt en stor del af min arbejdstid. Men den langvarige arbejdsproces med guiden synes jeg har været det værd, da der er flere afledte gevinster. Blandt andet har jeg været på besøg, også på de arkiver, der normalt ikke har så meget brug for mig som konsulent, og derfor ofte kan nøjes med telefonisk assistance. Jeg har været vældig glad for at komme rundt på arkiverne, for det er godt at se alle de forskellige forhold og vilkår de enkelte arkiver arbejder under. Der er jo ikke to arkiver i dette amt der ligner hinanden, så det har været meget udbytterigt for mig ikke blot at høre om, men også med egne øjne se, hvordan forholdene er. Jeg tror at det giver mig en bedre baggrund for blandt andet telefonsnakken - så ved jeg hvordan der ser ud på arkiverne - men også en bedre baggrund for at kunne planlægge og tilrettelægge tiltag for medlemmerne. Desuden har arbejdet med arkivguiden givet mig et fantastisk godt indblik i hvad arkivernes samlinger egentlig rummer, og det har nok været det mest interessante. Jeg kan love jer for, at det er sket mange gange, at jeg har hørt om arkivalier, hvor jeg har tænkt, at Ih, hvor kunne det være spændende at få lov til at kigge lidt nærmere

på det her! Det er i hvert fald gået op for mig, at der ligger guld gemt rundt omkring på lokalarkiverne - og der bliver passet godt på det, heldigvis! Alt guldet kan vi så allesammen få mere at vide om i arkivguiden, når den kommer på gaden.

Kurser

En anden større opgave for RAL i 1997 var at afrunde den kursusrække, RAL afviklede fra 1995 til 1997. For første gang prøvede RAL at afvikle en sammenhængende række af kurser, der skulle give deltagerne et godt indblik i arkivverdenen og dens mysterier, så man var bedre rustet til at varetage det daglige arkivarbejde. Og RAL kunne konstatere, at kursusrækken blev en overvældende succes - der kom mange tilmeldinger til hvert eneste kursus, faktisk flere end lokalet kunne rumme, og at dømme efter de tilbagemeldinger RAL har fået, har deltagerne hver gang fået noget med hjem til arkivet. Udover et lørdagskursus i februar 1997 i Gotisk Skriftlæsning med efterfølgende korrespondancekursus, og et aftenkursus om Formidling, også i februar 1997, havde vi i efteråret 1997 et kursus om Gode og nødvendige love at kende.

På grund af den store tilslutning og de positive reaktioner besluttede RAL at planlægge en ny kursusrække, med det samme udgangspunkt, men dog tilpasset nye ønsker og behov. Den nye kursusrække er sat i søen i foråret 1998, og RAL håber på en lige så god opbakning bag kurserne som sidst. Noget nyt i kursusrækken er, at RAL for første gang vil afvikle et kursus i registrering i edb-programmet Arkibas, da der er flere og flere arkiver i amtet, der har indført Arkibas. Så den nye kursusrække kommer til at løbe til og med foråret 1999, og I har nok alle set i den udsendte kursuspjece, hvad kurserne indeholder. Der er visse ændringer i forhold til den sidste kursusrække, men jeg håber på at se jer igen til et eller flere af kurserne.

Beretninger

En fast opgave for RAL hvert år er redigeringen af lokalarkivernes beretninger for året der gik til udgivelse i Fra Ribe Amt, Historisk Samfund for Ribe Amts årbog - hvor fra RAL får lavet særtryk. Gennem arbejdet med beretningerne får jeg et godt indblik i, hvad der er sket på det enkelte arkiv siden sidst, og

i det hele taget hvordan året er forløbet. Jeg savner dog stadig, at I gør lidt mere ud af at fortælle læserne om de arkivalier der måtte være blevet afleveret til arkivet i året der gik - for med den viden jeg har nu om det guld der ligger i arkivernes samlinger, så kan jeg ikke forestille mig, at der ikke stadig bliver afleveret adskillige guldklumper - og det vil jeg, såvel som alle andre arkivinteresserede gerne vide noget om. Så derfor vil jeg igen opfordre jer til at bruge beretningen til at reklamere for arkivet - I kan jo for eksempel fortælle udførligt om de spændende afleveringer, der er indkommet i årets løb.

RAL-Nyt

Jeg arbejder også sammen med redaktøren af RAL-Nyt, Olga Pedersen fra Aastrup Sognearkiv, om at redigere bladet - og som I alle ved, har bladet fået en mindre ansigtsløftning indenfor de senere år. Det udkommer nu tre gange om året. Vi arbejder hele tiden henimod at gøre bladet så flot som muligt - men vi lægger også stor vægt på indholdet, så derfor vil jeg gerne her igen benytte mig af lejligheden til at opfordre jer til at skrive til bladet - for et medlemsblad kan ikke udgives uden medlemsbidrag! I er altid velkomne til at kontakte undertegnede eller re-

daktøren, for vi hjælper gerne med pennen. Så jeg håber at jeg til næste år kan se tilbage på en god årgang med RAL-Nyt, ligesom jeg nu ser tilbage på tre gode numre i 1997. Jeg kan fortælle, at jeg faktisk har hørt fra Sjælland, at man i en kreds dér altid glædede sig mest til at se RAL-Nyt ud af alle amtskredsens blade, for det var bare det bedste blad! Det blev jeg glad for - og jeg synes vi skal forsøge at fortsætte den linie - men det lader sig ikke gøre uden jeres bidrag!

Afslutning

Det er jo RALs bestyrelse der er min umiddelbare arbejdsgiver - og jeg vil gerne her benytte mig af lejligheden til at takke bestyrelsen for et godt samarbejde og et godt arbejdsår i 1997. Og jeg vil også gerne takke alle arkiver og arkivmedarbejdere i amtet for 1997. Jeg ser frem til endnu et godt år i 1998 sammen med jer!

Jeg vil slutte med en opfordring til jer alle om fortsat at benytte jer af mig som jeres konsulent - jeg er nu ikke nervøs for, at I ikke vil gøre det, når jeg tænker tilbage på hvor flittige I var ved telefonen i 1997 - men alligevel: tøv ikke med at henvende jer! Jeg glæder mig til at høre fra jer!

Beretninger fra amtets lokalhistoriske arkiver 1997

Billund Kommune

Lokalhistorisk arkiv

Billund Centret, 7190 Billund. Tlf.: 75 33 24 72.

Åbningstid: Tirsdag kl. 19-21 eller efter aftale.

Leder: Kaj Schmidt, Søndermarksvej 411, 7190 Billund. Tlf.: 75 33 13 92.

Arkivet har haft godt 70 besøgende og 58 afleveringer i 1997. Af afleveringer skal fremhæves en kopi af en redegørelse for Billund Centrets tilbliven for 25 år siden, skrevet af Søren Olesen, og kopier af udklip fra Karen A. Jacobsen ang. kirkelige handlinger 1966-1985.

Lokalhistorisk Arkiv har medhjælpere, som er vilige til at yde hjælp ved påbegyndelse af slægtsforskning, og materialer, som kan være til hjælp ved slægtsforskning både i Grene og omliggende sogne.

Vorbasse Lokalhistoriske Arkiv

Vorbasse Museum, Kirkegade 3, 6623 Vorbasse.

Tlf.: 75 33 37 17.

Åbningstid: Tirsdag kl. 19-21 eller efter aftale.

Leder: Sven Tygesen, Stadionvej 4 A, 6623 Vorbasse.

Tlf.: 75 33 31 39.

Arkivets postadresse: Stadionvej 4 A, 6623 Vorbasse.

1997 har været et godt år for arkivet. Der er modtaget mange afleveringer, herimellem nogle ret omfattende. Besøgstallet har været stigende. Arkivet har arrangeret én udstilling og udgivet en lille bog om Vorbasse Præstegård. Bogen er skrevet af Birger Vitved.

Blåbjerg kommune

Blåbjerg Lokalhistoriske Arkiv

Sønder Allé 21, 6830 Nr. Nebel. Tlf.: 75 28 71 18.

Åbningstid: Mandag kl. 8.30-11.30

Året 1997 er forløbet stille og roligt for arkivet. Store sager er ikke indkommet, men der er indsamlet adskilligt fra aviser og tidsskrifter af lokalhistorisk interesse. I alt er der foretaget 60 registreringer. Ca. 60 personer har aflagt besøg, udover den trofaste skare på 4-5 personer, der betragtes som arkivets medhjælpere. Der er arrangeret en større udstilling i Stausø af billeder og arkivalier.

Året 1998 vil byde på store udfordringer. Arkivets leder siden 1990 er pr. 31. december 1997 trådt tilbage af alders- og helbredsmæssige årsager. Samtidig med ansættelse af en ny leder skal der udarbejdes nye vedtægter, så disse bringes i overensstemmelse med SLAs krav.

Blåvandshuk Kommune

Blåvandshuk Lokalhistoriske Arkiv

Kirkegade 3, 6840 Oksbøl. Tlf.: 75 27 15 48.

Åbningstid: Efter aftale med lederen.

Leder: L. G. Ipsen, Østparken 92, 6840 Oksbøl.

Tlf.: 75 27 15 89.

Afleveringer til arkivet har i år ligget på et beskedent niveau og hidrører for størstedelens vedkommende fra tidligere tyske flygtninge, der har besøgt Oksbøl. En meget særpræget aflevering omfattede blandt andet jagtvåben og en helt særpræget bukkeopsats fra området. Det er givet videre til egnsmuseet.

Fotoregistreringen skrider godt fremad, p.t. er ca. 1400 fotos lagt ind på edb. Sideløbende registreres udklip fra de 44 scrapbøger, som arkivet har modtaget fra en lokal borger.

I årets løb har arkivet arrangeret billedudstillinger over emnerne: Landbruget før og nu, Blåvand Kro, og Flygtningelejren i Oksbøl. Udstillingerne har alle været vist i Ældrecentret og i Brugsen. Sidstnævnte udstilling har endvidere været anvendt i forbindelse med arrangementet Deutsche danken Dänemark 13.-16. november 1997.

Arkivet blev i 1997 stærkt involveret i den af en række tyske organisationer arrangerede mindehøjtidelighed 13.-16. november 1997 i anledning af 50-året for hjemvendelsen af hovedparten af tyske flygtninge fra 2. verdenskrig. Da Oksbøl i årene efter krigen (1945-49) havde landets største flygtningelejr blev en del af arrangementet henlagt til Oksbøl fredag den 13. november 1997. Ca. 200 tidligere tyske flygtninge deltog i arrangementet, som fik omfattende og positiv dækning i såvel dagspressen som i dansk og tysk fjernsyn.

Den i tidligere årsberetninger omtalte billedbog udkom desværre ikke på grund af en medarbejders død. Det skulle nu ligge fast, at bogen udkommer i slutningen af 1998.

Bramming Kommune

Bramming Byhistoriske Arkiv

Jernbanegade 8 B, 1., 6740 Bramming.

Åbningstid: Efter aftale med lederen.

Leder: Olaf Bak, Sportsvej 7, 6740 Bramming.

Tlf.: 75 17 45 51.

Tendensen fra de nærmeste foregående år med et faldende antal afleveringer til Bramming Byhistoriske Arkiv fortsatte i 1997, idet arkivet da kun modtog 32 afleveringer mod 45 i 1996 og 61 i 1995. Blandt de 32 afleveringer er f.eks. gamle og nyere fotos, beskrivelser vedr. sognet og byen, protokoller, landkort, firmapapirer, skattebøger, dias, erindringer, udklip og en meget oplysende vognmandsregnskabsbog fra århundredets begyndelse. Arkivet har haft besøg af 18 personer, og der udleveredes 121 kopier af diverse arkivalier, fortrinsvis til unges studiebrug. Arkivet besvarede skriftligt eller telefonisk 20 spørgsmål af meget forskellig karakter, og der er udleveret en ejendomsbeskrivelse. Af slægtsspørgsmål var der 6, og der var 6 udlån (bl.a. af fotos).

Arkivet har medvirket i en TV-Syd-optagelse, fremvist sin diasserie én gang samt medvirket ved to fremvisninger af Bramming-filmen, som nu er i

Bramming Egns museums regi og videreføres af dette. I to tilfælde bistod arkivet Bramming Kommune med fremskaffelse af gamle stednavne med henblik på navngivelse af gader i nye boligområder i Bramming. Arkivlederen har endvidere året igennem foretaget udklip af diverse aktuelle artikler i distrikts- og dagblade og registreret disse i arkivet.

Enkelte af årets afleveringer (effekter) hørte hjemme i egns museet og er afleveret til dette. Det samlede antal afleveringer siden arkivets start i november 1959 er nu på ca. 1280.

Darum Sognearkiv

Nørrebyvej 12, Store Darum, 6740 Bramming.

Åbningstid: 1. oktober - 31. marts: Onsdag kl. 15-17 samt efter aftale med lederen.

Leder: Erling Schmidt, Refshedevej 9, Store Darum, 6740 Bramming. Tlf.: 75 17 90 11.

Post sendes til lederen.

1997 var jubilæumsår for Darum Sognearkiv. I november måned kunne arkivet fejre sit 25 års jubilæum i sin nuværende form. Den egentlige start på arkivet var allerede i 1960, hvor fhv. skoleinspektør og degn Jens Hedegård Rasmussen påbegyndte indsamlingen af arkivalier.

På Darum Borgerforenings generalforsamling i februar 1972 blev det besluttet at nedsætte et udvalg, der skulle finde en fast og varig ordning for arkivet. J. Hedegård Rasmussen blev udpeget til at lede udvalgets arbejde, der førte til dannelsen af Darum Sognearkiv i sin nuværende form. Bestyrelsen for arkivet blev udpeget af de foreninger og råd, der havde deltaget i udvalgsarbejdet: Darum Menighedsråd, Darum Borgerforening, Darum Gymnastik- og Ungdomsforening og Darum Husholdningsforening. Bestyrelsen holdt sit første møde den 23. november 1972. J. Hedegård Rasmussen blev udpeget til arkivleder og varetog denne opgave indtil udgangen af 1993.

Jubilæet blev markeret med et Åbent Hus-arrangement for byens borgere. Ca. 30 personer deltog i arrangementet, der udover et kikk på arkivets lokaler og samlinger bød på filmforevisning, kaffe og kage.

Arkivet har i 1997 modtaget 15 afleveringer og haft 41 besøgende. Derudover har der været en del skriftlige og telefoniske henvendelser blandt andet fra slægtsforskere.

Arkivet er p.t. i gang med at genudgive P. Møller Hundebølls hæfte Barndoms minder fra Darum, der forventes klar i løbet af 1998.

Gørding Sognearkiv

Plejehjemmet Østergården, Nørremarken,
6690 Gørding.

Åbningstid: 1. og 3. mandag hver måned kl. 19-21.

Lukket i juli måned.

Leder: Nora Olesen, Hessellundvej 14,
6690 Gørding. Tlf.: 75 17 88 75.

1997 har ikke budt på de store afleveringer. Dog har vi modtaget en del billeder og bl.a. en kassebog fra Gørding Madrasfabrik. Vi er i fuld gang med at registrere vores billedsamling på edb i programmet Arkibas. I januar havde vi vor årlige lokalhistoriske aften. Museumsleder Uffe Munk satte årstal og oprindelse på ting og sager medbragt af publikum. Efter kaffen underholdt Aksel Tækker, Bent Johansen, Leo Bech og Hans Peter Hansen med sang og musik fra forskellige årtier, og publikum skulle så gætte årtiet ved hjælp af de spillede melodier. Det var meget fornøjeligt og aftenen var godt besøgt med ca. 75 deltagere. Ejler Nielsen og Hans Peter Hansen fik bogen om ejendommene i Lourup gjort færdig. Det blev til to pæne bind i A 4-format, som er resultatet af et meget stort arbejde med registrering af ejerforhold gennem tiderne. Nu gælder det ejendommene i Tange, og beboerne i området glæder sig på forhånd til bogen. Vi oplever et stigende antal skriftlige henvendelser fra slægtsforskere. Vi svarer så hurtigt vi kan, ofte beder vi folk om at komme på arkivet og selv finde oplysningerne. Arkivets medarbejdere har i løbet af året deltaget i RALs kursusrække med stor interesse. Vor udklipssamling vokser stadig ved hjælp af Erna Bruun. Arkivet har desuden bidraget med oplysninger til læge Nick Nylands bog om lægerne i Ribe Amt.

Hunderup Sognearkiv

Kjærgårdvej 9, Hunderup, 6740 Bramming.

Åbningstid: Vinterhalvåret: 1. og 3. mandag hver måned kl. 19.30-21.30 samt efter aftale med lederen. Leder: Thea Boesen Smidt, Puggårdsvej 3, Sejstrup, 6740 Bramming. Tlf.: 75 17 33 42.

Hunderup Sognearkiv har i 1997 modtaget 14 afleveringer. Vort største arbejde har vi dog haft med at

gennemgå allerede registrerede arkivalier for at få dem på rette plads i vort udvidede søgesystem. Det var navnlig billeder, der trængte til et nøjere genemsyn for at få dem placeret de rigtige steder. Derudover har vi haft mange henvendelser og besøg af slægtsforskere, hvilket vi er meget glade for, da vi også ad denne vej får supplerende oplysninger til arkivet.

Mange skoleklasser har haft timer i arkivet, ja, selv børnehaveklassen har været med i en temauge på skolen, hvor de skulle beskrive, hvordan sognet så ud i fordums dage. Det var spændende at følge med i, hvad de hver især fik ud af det. Skolens 5. klasse deltog i konkurrencen En Hjertesag sammen med 2000 andre skoler i hele landet. Hunderup Skole løb af med sejren hvilket bevirkede, at de blev inviteret til TV-Byen i København for at deltage i Snurre Snups Søndagsklub. Det var en stor oplevelse for dem. Alle 21 børn blev inviteret i sognearkivet en lørdag eftermiddag, hvor de hver især aflagde et referat af deres oplevelser på turen, som således nu også er registreret.

I årets løb har vi været adskillige steder for at holde foredrag om sognets historie. I slutningen af 1997 fik vores præst, Arendse Dyssel, den gode ide, at vi skulle i gang med at få lavet en landsbyfilm. Temaet skulle være I Går - I Dag - I Morgen. Det er en stor opgave, der kræver omtanke for at gøre den interessant for eftertiden.

I foråret 1998 afholdes der i sognet et arrangement, der kaldes Åben Landsby. Her har arkivet lovet at medvirke, men det er endnu ikke fastlagt på hvilken måde.

Vejrup Sognearkiv

Åbningstid: Efter aftale med lederen.

Leder: Hans Andreassen, Grisbækvej 11, 6740 Bramming. Tlf.: 75 19 00 63

1997 har været et særdeles godt år for Vejrup Sognearkiv. Vi har i løbet af året fået afleveringer i samme omfang som de foregående år. Fra Vejrup Mejeri har vi fået en stor samling, og vi har fået taget billeder af gravsten på Vejrup Kirkegård. Desværre har menighedsrådet planer om at få de gamle sten fjernet. Vi håber ikke, at det vil lykkes for dem.

Der var en fin stigning i besøg på arkivet, ialt 49. Også i år havde vi besøg fra USA: Kris Frøsig's datter

Laurel var med sin familie på besøg. Vi havde også besøg af George A. Sellnau fra Houston i Texas. Hans familie var fra Vejrup Sogn, så nu har vi tre familier at korrespondere med.

Arkivet og Lokalhistorisk Forening for Bramming Kommune har igen haft et godt samarbejde på forårsmessen i Vejrup.

Arkivudvalget har et stort ønske om et lokale vi kan blive i. Og ikke som nu hvor vi skal flytte på ny, da vores lokale skal bruges til andet formål.

Vester Nykirke Sognearkiv

Kontorbygningen, Endrup Andelsmejeri, Bygaden 43, Endrup, 6740 Bramming.

Åbningstid: Efter aftale med formanden.

Formand: Niels Erik Junk, Gummesmarkvej 8, Vong, 6740 Bramming. Tlf.: 75 17 01 07.

Efter flytning af arkivet i 1997 til Endrup Andelsmejeri har der været travlt på arkivet. I det forløbne år er det nye arkiv blevet indrettet, der er således købt nyt inventar, alle arkivalier er gennemgået, og registreringer kontrolleret og revideret. Da alt dette var overstået, blev der holdt en fin indvielse med gæster og gaver. Den lokale købmand har doneret 2 kr. pr. flaske Endrupholm-vin, der bliver solgt i 1998.

Arkivet har i 1997 modtaget 10 afleveringer, f.eks. fire forhandlingsprotokoller fra Endrup Brugsforening fra 1889-1989, samt snekastningsbøger fra Gummesmark. På det seneste er det lykkedes ad snørklede kanaler at få fingre i en 16 mm film fra 1947 optaget i forbindelse med et amts-gymnastikstævne på herregården Endrupholm. Filmen er nu overført til video og skal bearbejdes yderligere i 1998.

Atter i år har Skads m. fl. Herreders Brandkasse betænkt arkivet med et meget velkomment beløb.

Brørup kommune

Historisk Arkiv for Brørup og Omegn

Biblioteket, Stadionvej 6, 6650 Brørup.

Åbningstid: Torsdag kl. 15-17 eller efter aftale.

Leder: Laurits Clausen, Hyacintvej 6, 6650 Brørup. Tlf.: 75 38 18 55.

I de to år der er gået siden det sidste årsskrift udkom, har slægtsforskning og historisk viden fået

endnu større interesse, hvilket har resulteret i mange besøgende på arkivet og mange skriftlige henvendelser, som vi har kunnet imødekomme efter bedste evne.

Af de indleverede arkivalier har flere været af stor historisk betydning, dog mangler vi oplysninger fra byens gamle og nedlagte forretninger, der kunne være med til at gøre byens historie mere attraktiv.

Nytårsmødet den 30. januar 1997 med Søren Månø, der talte om »Livets højtid«, var dårligt besøgt. Generalforsamlingen den 17. marts 1997 blev også afholdt med ringe deltagelse, og blev således til genvalg af den siddende bestyrelse. Efter generalforsamlingen talte Lone Janfelt om bibliotekets og arkivets præmisser.

En fotoudstilling med ca. 350 billeder fra hele kommunens område, som blev afholdt fra den 20. til den 25. oktober 1997, var ret vellykket med mange besøgende. Der blev også i 1997 tilrettelagt ture til henholdsvis Schackeborg og Gl. Estrup, men begge ture måtte aflyses på grund af for ringe tilslutning.

Esbjerg kommune

Esbjerg Byhistoriske Arkiv

Torvegade 47, Postboks 522, 6701 Esbjerg.

Tlf.: 75 18 18 55. Telefax: 75 18 09 40.

Åbningstid: Mandag-fredag kl. 10-16, torsdag tillige kl. 16-18.

Leder: Jørgen Dieckmann Rasmussen.

1997 blev et travlt år for Esbjerg Byhistoriske Arkiv. Man mærker, at stadig flere har fået øje på mulighederne i arkivets samlinger. Og de kommer stadig længere væk fra. Rekorden i 1997 blev sat af et nygift par fra Boston i USA. Dagen efter deres bryllup var de rejst til Europa for at spore deres respektive aner og se de steder, hvor de havde levet før udvandringen til USA. Hans familie kom fra Hviderusland, hendes familie fra Tjæreborg-kanten, og deres viden om familien var yderst sparsom. Med hjælp fra bl.a. Jydske Vestkysten lykkedes det at finde frem til slægtskab med Therkildsen-slægten i Tjæreborg, og resultatet blev et ophold i Esbjerg-området på seks dage mod de ellers planlagte to.

Netop slægtsforskning har tiltrukket mange besøgende til Esbjerg Byhistoriske Arkiv i 1997. Ved

*Forfatter Johannes Bredmose Simonsen signerer sin bog *Fiskerne og byen ved receptionen på Esbjerg Byhistoriske Arkiv i december 1997. Til højre ses arkivleder Jørgen Dieckmann Rasmussen. (Foto: Brian Kristensen)**

hjælp af forskellige tilskud samt et indskud fra arkivets eget budget har det været muligt at anskaffe mikrokort af alle kirkebøger indtil 1892 fra hele Jylland (Sønderjylland incl.). Vi var ikke i tvivl om, at denne anskaffelse ville blive populær, så derfor har vi været yderst tilbageholdne med at annoncere tilbuddet. Det har heller ikke været nødvendigt. Rygtet har spredt sig som en steppebrand i slægtsforskerkredse, og hver dag er læsesalen for mikrokort og -film mere besat end godt er - og det kniber med at have læseapparater nok. Mange besøgende kommer langvejs fra - alternativerne til at køre til Esbjerg er nemlig landsarkiverne i Aabenraa eller Viborg eller Erhvervsarkivet i Aarhus. Alle besøgende er glade for det bedre udbud af materiale til slægtsforskere, som Esbjerg Byhistoriske Arkiv er kommet i besiddelse af, men der efterlyses anskaffelse af endnu mere, ikke blot kirkebøgerne fra resten af landet, men også folketællinger m.m. Mange har også spurgt ef-

ter en øget åbningstid, men det vil kræve en kraftig udvidelse af arkivets sparsomme normering.

Formodentlig er den øgede interesse fra slægtsforskere årsagen til, at besøgstallet for 1997 er steget til ca. 2.500.

Også med hensyn til bogudgivelser blev 1997 et travlt år. Dagen før den officielle åbning af Musikhuset udgav Esbjerg Byhistoriske Arkiv Per Günthers omfattende bog om musik i Esbjerg. Esbjergs musikhistorie blev behandlet på 544 sider, og bogen blev dermed den hidtil tykkeste i arkivets skriferække. I forbindelse med Per Günthers arbejde med bogen har Esbjerg Byhistoriske Arkiv enten fået eller lånt en stor mængde materiale, som meget fint supplerer arkivets samlinger om musikkens historie i Esbjerg. Den 1. oktober 1997 var 120-årsdagen for ibrugtagningen af den første egentlige kommunale skolebygning i Esbjerg, og det markerede Esbjerg Kommune med udgivelsen af fhv. skoledirektør Werner

Adolphsens bog En by og dens skole - Folkeskolen i Esbjerg 1868-1994. Udgivelserne rundedes den 12. december 1997 af med Johs. Bredmose Simonsens bog, Fiskerne og byen - Om fiskeriet fra Esbjerg indtil 1940. Denne bog viste sig at være utrolig populær. I første omgang blev der kun leveret 879 eksemplarer på grund af en teknisk fejl, og dette antal var solgt på mindre end en uge.

På udstillingssiden har der været to egenproduce-rede udstillinger i 1997. I maj åbnede udstillingen Fra barn til voksen - Konfirmation gennem tiderne. Den var produceret af arkivar Else-Marie Poulsen. Udstillingen blev meget populær, og mange skoleklasser - fortrinsvis i konfirmationsalderen - besøgte den. Mange ældre lagde også vejen forbi arkivet for at se den og mindes dengang, en konfirmand var glad for en flaske sherry og en æske chokolade i konfirmationsgave. Og så havde vi i genstandsmontren ikke engang fået et medlemskab til afholdsforeningen eller et sæt kunstige tænder med - begge dele var typiske konfirmationsgaver tidligere.

I november åbnedes udstillingen Hvor er det i Esbjerg. Den var produceret af en af arkivets fotografer, Brian Kristensen. Udstillingen viser kendte og mindre kendte bygningsdetaljer i Esbjerg, og den følges i foråret 1998 op af en konkurrence på gadeplan, hvor udstillingsgæsterne skal forsøge at svare på en række spørgsmål om Esbjerg-huse og karakteristiske eller specielle bygningsdetaljer. På denne måde bringes arkivets udstillinger »ud i byen«, og mange borgere kommer til at kigge efter noget, de til daglig let haster forbi. Til udstillingen er udgivet en arkitekturplakat, som har vist sig meget populær.

1997 var således at godt og travlt år for Esbjerg Byhistoriske Arkiv. Arkivet modtog 259 afleveringer og besvarede udover forespørgsler på læsesalen 110 skriftlige forespørgsler. Og foreløbig tyder ikke meget på, at det nye år vil adskille sig fra det gamle.

Guldager Sognearkiv

Guldagervej 76, 6710 Esbjerg V.
Åbningstid: 1. mandag hver måned kl. 18.30-21.00 samt efter aftale med lederen.
Leder: Christian Jakobsen, Guldagervej 76,
6710 Esbjerg V. Tlf.: 75 11 60 24.

I årets løb modtog arkivet 17 afleveringer, og bortset fra en enkelt som indeholdt otte A-fonde har det

været mindre afleveringer og en del billeder. Endvidere har arkivet modtaget en bog af lokalhistorisk interesse. Skibsfører og forfatter O. M. Mørup Sørensen udgav i 1940 romanen Den Sidste Sydhavstrader, hvori han beskriver Guldagerdrengen Jeppe Søren Christensens eventyrlige liv og levned. Jeppe, der var født i 1850, flygtede 13 år gammel fra sine forældre og sit hjem i Guldager Sogn og tog høre som skibsdreng. Han vendte aldrig senere tilbage til Danmark. Han døde i 1914 i Sydney efter et eventyrligt liv som sømand, smugler og trader på sydhavssøerne. Bogens forfatter levede fire år sammen med ham og var hos ham da han døde.

Det er begrænset hvor mange der besøger arkivet i åbningstiden, de fleste besøg sker i dagtimerne efter aftale med lederen. 35 besøgende har i årets løb husket at skrive i besøgsbogen.

For at skabe interesse om arkivets arbejde skrives der artikler i et lokalt foreningsblad om nogle af de arkivalier arkivet har. Endvidere tages fotokopier af arkivets billeder, og forsynet med en kort omtale indsættes de i ringbind. Det samme sker med en del af arkivets udklip. Er der et lokalt møde eller en generalforsamling bliver ringbindene fremlagt til genemsyn.

Historisk Samling fra Besættelsestiden 1940-1945

Torvegade 47, Postboks 522, 6701 Esbjerg.
Tlf.: 76 10 03 18.

Telefax: 75 18 17 77. E-mail: hsbno@post4.tele.dk
Åbningstid: Tirsdag kl. 10-12 og torsdag kl. 10-12 og kl. 13-18. Leder: Niels Wium Olesen.

1997 var et år med såvel nye initiativer som fortsættelse af og opfølgning på gamle. Samlingen kom på Internet med egen hjemmeside og bag kulissen kom vi et pænt stykke vej med registreringen af Samlingen og tilgængeliggørelsen af den på edb. Sideløbende hermed fortsatte det bredt anlagte formidlingsarbejde med foredrag, undervisning, Nyhedsbrev, besvarelse af forespørgsler og medvirken i de lokale og landsdækkende skrevne og æterbårne medier.

1997 var også året, hvor Samlingen for alvor sprang ud i forlagsbranchen med salg og formidling af jubilæumsantologien Mennesker, politik og besættelse fra december 1996. Endelig var der igen i år

god interesse for studier i Samlingens arkivalier, på læsesalen eller ved udlån til andre arkiver.

Nyhedsbrevet er fortsat et af Samlingens væsentlige udadvendte aktiver. Nyheder i det citeres i de lokale såvel som i de landsdækkende dagblade og i radioen, og ofte fører præsentationer af afleveringer eller omtale af Samlingens arkivalier til henvendelser og studier i materialet på læsesalen. Et tydeligt udtryk for Nyhedsbrevets gennemslagskraft var den store efterspørgsel, der siden præsentationen af Samlingens mikrofilm i Nyhedsbrev 3/97, har været på netop denne materialegruppe. Oplaget har i hele årgangen været 450, heraf er ca. 400 blevet udsendt med post. Resten imødekommer efterspørgslen ved foredrag, på læsesalen etc.

Årets særudstilling var lånt udefra. Det var Det Kongelige Biblioteks udstilling *Illegale tryk fra jubilæumsåret 1995*. Udstillingen blev vist fra den 28. februar til den 24. april 1997. Den omhandlede de illegale tryk fra de første primitive af slagsen fra 1940 til de fuldt professionelt redigerede og trykte i krigens sidste år. Udstillingen var redigeret af forfatteren John Fellow Larsen, som var foredragsholder på Samlingen den 10. april 1997 med udgangspunkt i udstillingens emne.

Foredragsrækkerne udarbejdet i samarbejde med Folkeuniversitetet har igen trukket folk af huse til foredrag om besættelsestiden, Anden Verdenskrig og beslægtede emner. Spørgsmålene og kommentarerne fra tilhørerne har demonstreret, at emnerne fanger, og at besættelsestiden til stadighed engagerer. Hermed bliver det også demonstreret, at historisk forskning lever bedst i en stadig dialog med nutiden, og at nutiden kan hente næring og inspiration i historien.

I årets løb er Samlingen blevet besøgt af 11 skoleklasser, som har modtaget foredrag og er blevet introduceret til Samlingen. Flere skoler i både Esbjerg og resten af landet har fået tilsendt materiale om specifikke sider af besættelsestidens historie, ligesom et større antal elever fra både folkeskolen, gymnasierne, HF og HTX har opsøgt Samlingen for at få vejledning i forbindelse med opgaveskrivning.

De store projektopgaver på ungdomsuddannelserne foranlediger ofte eleverne til i deres opgaver at tage livtag med større principielle og tidløse spørgsmål, som de netop findes i besættelsestiden. Dermed bliver opgaveskrivningen ikke blot træning

i at tilegne sig informationer og viden. Den bliver også en del af en personlig modningsproces for de unge. Det er et formål, som Samlingen selvfølgelig også gerne stiller sig til rådighed for.

Samlingen fik i år egen hjemmeside på Internet (<http://home4.inet.tele.dk.hsbnwo>). På hjemmesiden oplyses om åbningstider og diverse telenumre ligesom Samlingens aktiviteter præsenteres, fra undervisningstilbud over foredragsrække og forskning til bogudgivelse og prisopgave. Endelig er det muligt via hjemmesiden at stille elektroniske forespørgsler. Sidstnævnte mulighed er blevet benyttet særdeles flittigt af brugere i Esbjerg, resten af Danmark og udlandet. Forespørgslerne kommer fra så forskellige grupper som skoleelever over almindeligt historisk interesserede til forskere. Der har i visse situationer været tale om vejledning af hele skoleklasser, som har arbejdet med projektopgaver. Internet nedbryder som bekendt fysiske barrierer og af de omtalte skoleklasser har én f.eks. været fra Nordjylland. Samlingen er blevet besøgt seks gange af foreninger/daghøjskoler, hvor gæster har modtaget foredrag og udpluk af Samlingens arkivalier er blevet fremvist.

Antologien *Mennesker, politik og besættelse* som blev udgivet ved Samlingens ti års jubilæum i december 1996 skulle sælges i løbet af 1997. Det er gået tilfredsstillende med et salg, der rakte bredt ud til hele landet. Bogen har fungeret som et fortrinligt visitkort i Samlingens arbejde med kontakter rundt omkring i landet. Erfaringerne må betegnes som positive, og selvom der ikke foreligger konkrete planer, kunne det være spændende at følge op med nye udgivelser.

Centralbiblioteket har fortsat forestået registreringen af Samlingens omfattende samling af speciallitteratur om Anden Verdenskrig og beslægtede emner. Der er i år blevet udvidet med omkring 100 titler, som er tilgået bogbestanden ved enten afleveringer eller køb. Hertil kom adskillige titler som blev foræret af Musée de la Resistance et de la Deportation i Grenoble. Ifølge samarbejdsaftalen fra 1996 mellem biblioteket og Samlingen er Fonden: Historisk Samling fra Besættelsestiden stadig ejer af bøgerne, og biblioteket foretager registreringen mod betaling. Samlingens bibliotek er nu registreret som en filial af Esbjergs biblioteker og fremtræder som sådan i bibliotekets edb-registrering.

Sideløbende med samarbejdet med Centralbiblioteket fortsætter Samlingen sin registrering af bøgerne efter de gamle principper, der især vedrørende emnesøgninger er mere fyldestgørende end bibliotekets decimalclassesystem. Da der er tale om en specialsamling af bøger kræves der er et mere fint-masket net end folkebibliotekernes mere generelle emneinddeling. Registreringen efter to principper har vist sig at fungere fint sammen. Det er stadig Kaj Kongshøj fra gruppen af frivillige medarbejdere, der varetager registreringen efter de hidtidige principper. Et andet større registreringsprojekt vedrører Samlingens store avisudklipsarkiv, som er blevet færdigt i det forløbne år. Hilda Pedersen, Dorthe Petersen og Anni Sønderborg har forestået arbejdet, der først i det nye år vil være fuldt tilgængeligt for brugerne.

Ib Rahbek har forestået registreringen af arkivet om Henning Røge, som Samlingen modtog i 1995, samt indsamlet baggrundsmateriale om Henning Røge. Denne viden har Ib Rahbek formidlet i et hefte, som belyser den unge Røges liv fra tidlig skolegang til hans arbejde i modstandsbevægelsen indtil han blev dræbt i Aalborg i 1944.

Ib Rahbek har på foranledning af historiestuderende på Reykjaviks Universitet udarbejdet et kompendium om »Udviklingerne i ledelsesformerne i modstandsbevægelsen i Esbjerg«. Også det er tilgængeligt på Samlingen.

Ib Rahbek har endvidere udarbejdet og færdiggjort sin egen beretning om besættelsestiden og modstandsarbejde i Århus. Den er tilgængelig på Samlingen og på Frihedsmuseet i København.

Ib Rahbek påbegyndte i 1997 en revision af Samlingens kompendier »Begivenheder i Esbjerg 1940-1945« som findes i kopier på Frihedsmuseet og diverse forskningsbiblioteker i landet. Ultimo 1997 påbegyndte Ib Rahbek registreringen af læge Knud Nordentofts arkiv, som Samlingen fik overdraget i 1995.

Dorthe Petersen har i årets løb holdt adskillige foredrag på baggrund af sin bog »Thue og hans tid«. Niels Wium Olesen har holdt seks foredrag på uddannelsesinstitutioner og højskoler rundt om i landet samt deltaget i konference på Frihedsmuseet i september.

Samlingen har, udover samarbejdet med byens øvrige kulturinstitutioner om aktivitetskalendere

o.l., arbejdet sammen med flere af de andre nationale og internationale institutioner, der beskæftiger sig med besættelsestiden og Anden Verdenskrig. Samarbejdet med Frihedsmuseet i København og Det Kongelige Bibliotek fungerer fortsat på bedste vis og med jævnlig indbyrdes kontakt.

Selskabet til Udgivelse af Dansk Historie har fået kopier fra Hans Peter Poulsens arkiv (arkivet beror i Samlingen) i forbindelse med selskabets 4 binds udgivelse med kilder vedrørende modstandsbevægelsens historie. Udgivelsen redigeres af Aage Trommer og Hans Kirchhoff. Det er glædeligt, at selskabet har ønsket at udgive arkivalierne fra arkivet. Det vidner om forskerverdenens stigende interesse for Samlingens arkivalier.

Den tyske forsker, Jörg Frölich, ansat ved Bundesarchiv i Berlin besøgte Samlingen med henblik på hans studier vedrørende Atlantvolden. Samarbejdet fortsættes.

I oktober 1997 var Niels Wium Olesen på studierejse til Frankrig – finansieret af S & W Fondet (v. Ole Lippmann) – hvor Samlingens relationer til Musée de la Résistance et de la Déportation i Grenoble blev udbygget og formaliseret. Møderne med museets leder, Jean-Claude Duclos, var konstruktive. Blandt fremtidige samarbejdsprojekter blev man blandt andet enige om udveksling af udstillinger og med tiden måske også fælles udstillinger. Endvidere blev Samlingen tilbudt deltagelse i et bredere europæisk samarbejde vedrørende Anden Verdenskrigs historie.

Samarbejdet med den lokale presse har været vellykket i år. Har Samlingen henvendt sig er vi blevet imødekommet med lydhørhed og god, omfattende og seriøs omtale. Det er også glædeligt, at den landsdækkende presse i stadig større omfang omtaler Samlingen. Dette er sket uden direkte henvendelse fra Samlingens side, men skyldes i de fleste tilfælde Samlingens Nyhedsbrev.

Danmarks Radio har flere gange bragt omtale af Samlingens arrangementer og har haft flere redaktionelle indslag med interviews af Niels Wium Olesen. Endvidere bragtes en fyldig reportage fra udstillingen i april. Endelig bragte DR P1 et 1-times program om Børge Thing med udgangspunkt i artiklen om Thing i Samlingens jubelæumsantologi, Mennesker, politik og besættelse.

Der kom mange afleveringer i år. Blandt disse må

Mogens Friis' privatarkiv fremhæves. Det har været omtalt nærmere i flere Nyhedsbreve og i en stor artikel i Esbjerg Ugeavis. Med sine omkring 500 numre (særlig en omfattende korrespondance) er det fra utallige vinkler en guldgrube. Det er således enestående, når det gælder den generelle tidshistorie, ungdommens historie under besættelsen, litteraturhistorien og den lokale modstandsbevægelses historie. Det skal blive spændende at se, hvad Samlingens brugere vil benytte det til.

Samlingen takker alle, der i årets løb har afleveret materiale. Esbjerg Kommune takkes for den altid velvillige indstilling over for Samlingen. S&W Fondet takkes for støtte til Niels Wium Olesens studierejse til Grenoble. Ligeledes sendes en stor tak til Samlingens revisor Jens Chr. Nielsen, der på frivillig basis har påtaget sig opgaven med at revidere Samlingens regnskab. Lektor Bent Iversen, der trådte ud af Fondens bestyrelse, takkes for sit 4-årige arbejde heri. Også en tak til den nærmeste og gode samarbejdspartner i det daglige, Esbjerg Byhistoriske Arkiv. Sidst men ikke mindst en stor tak til alle, der i 1997 skænkede penge, dokumenter og bøger eller lignende til Samlingen. Afleveringerne er i den sidste ende det vigtigste fundament for Samlingens fremtidige arbejde.

Hjerting Lokalarkiv

Gl. Guldagervej 14, 6710 Esbjerg V.

Åbningstid: Efter aftale med lederen.

Leder: Grete Gregersen. Tlf.: 75 11 57 87.

Tiden er nu kommet, hvor der igen skal skrives beretning. Her vil jeg prøve at kigge i vores mødereferater fra året, der er gået.

Indlevering af billeder og en del avisudklip er foregået i et stadigt stigende tempo. En donation, som vi blev særlig glade for, var indlevering af lydbåndsfilm (råfilm) om byggeriet, da Hjerting Kirke blev opført i 1992. Mig bekendt er det det eneste sted i Danmark, hvor der er lavet en videotagelse af et kirkebyggeri. Kirken er tegnet af arkitekt Allan Hovsteen Mikkelsen og den visuelle udsmykning er forestået af billedhuggeren Robert Jacobsen.

Vi har ligeledes fået indleveret materialer fra Hjerting Kirkesal, som blev opført den 30. juli 1933. Kirkesalen blev brugt af metodister og folkekirken,

som havde fælles bestyrelse for driften. I juni 1990 blev kirkesalen solgt til Post- og Telegrafvæsenet.

I 1997 har arkivet sagt farvel til Otto Kjærgaard, der på grund af tidnød ønskede at udtræde af styrelsen. Her skal lyde et velkommen til Jens Boisen Andersen.

Vi har haft udstilling i Jon og Dittes Hus på Gl. Guldagervej 12-14 - På Sporet af Norden - i uge 33 og 34. Om udstillingen kan siges, at den var utrolig flot, men vi havde en stor konkurrent - stranden, vandet og det flotte sommervej.

Til slut en stor tak til alle, der har doneret arkivalier til Hjerting Lokalarkiv, og ikke at forglemme en stor tak for den økonomiske støtte vi har fået i året der gik.

Hostrup Sognearkiv

Kokspang Fritidscenter, Kokspangvej 54,

6710 Esbjerg V.

Åbningstid: Første torsdag hver måned kl. 19-21 samt efter aftale.

Leder: Elna Vogt, Kokspang Hedevej 5,

6710 Esbjerg V. Tlf.: 75 26 91 65.

Post sendes til lederen.

I 1997 har der været megen aktivitet med mange afleveringer, registreringer og arkiveringer. Vi har fået ca. 200 billeder affotograferet, der er flere af os, der har været på kursus, en har deltaget i gotisk skriftlæsning og to har deltaget i lokalhistorisk værksted på Esbjerg Byhistoriske Arkiv, og der har også været en del besøgende i årets løb. Der arbejdes med registrering af gravsten, som er flyttet fra gravpladsen til et hjørne af kirkegården. Stenene bliver registreret, og oplysningerne bliver gemt i arkivet til eventuelle slægtsforskere og andre interesserede. Pladsen kan ad åre blive for trang der hvor stenene nu står, og skal der engang tages stilling til hvad der skal ske med stenene bliver de nok fjernet. Så kan der findes tilbage til dem i arkivet.

I sommeren 1997 deltog arkivet i Kokspang Fritidscenters aktivitetsdag med en udstilling af billeder fra sognet i gamle dage. De besøgende fik udleveret spørgeskemaer med spørgsmål, som de måtte ind i arkivets gemmer for at besvare, eventuelt med hjælp.

Skads Sognearkiv

Mølhøjvej 10, Andrup, 6705 Esbjerg Ø.

Åbningstid: 1. mandag hver måned kl. 18.30-19.30 samt efter aftale.

Kontaktperson: Finn Ryneld, Majgårdsparken 23, Andrup, 6705 Esbjerg Ø. Tlf.: 75 16 00 48.

Beretningen for 1996 var præget af mismod. Det er en noget anden stemning, der kendetegner beretningen for 1997 og gruppen bag Skads Sognearkiv i det hele taget. Langt om længe er det nu lykkedes at erhverve lokaler i sognet. Et lokalt medlem af Historisk Samfund for Ribe Amt, Henning Hundebøl, forbarmede sig over os efter at have læst beretningen i årbogen og har stillet et lokale til rådighed for arkivet. Og arkivet er, når dette læses, i fuld gang med at indsamle og registrere arkivalier. Der skal således også her lyde en stor tak til Henning Hundebøl, som har gjort det muligt at komme i gang. Det er tvivlsomt om Skads Sognearkiv ville være blevet en realitet i denne omgang, hvis ikke han velvilligt havde åbnet sit hjem for os.

Efteråret 1997 er gået med at istandsætte og indrette lokalet, så det nu opfylder såvel kravene til sikkerhed for arkivalierne og godt arbejdsmiljø for arkivets medarbejdere. Og vi er selv ganske godt tilfredse med resultatet. Hvad angår den nærmeste fremtid har vi ikke umiddelbart de helt store planer, udover at der i foråret 1998 naturligvis skal afholdes en officiel indvielse. Dernæst glæder vi os til at komme i gang med arbejdet, og det vil sikkert lægge beslag på en stor del af vore kræfter det næste års tid blot at komme ind i de mest almindelige arbejdsrutiner i forbindelse med arkivarbejdet. Heldigvis har vi fået tilsagn om hjælp fra både amtskonsulent Birgitte Herreborg Thomsen og fra medarbejdere i andre af områdets lokalarkiver, når det måtte være nødvendigt.

Fremtiden for Skads Sognearkiv tegner således, som man kan forstå, lys og venlig. Og det er med stor glæde og tilfredshed vi nu kan se, at arbejdet - det lange seje træk - med at realisere planerne om at etablere et lokalarkiv i Skads-Andrup endelig bærer frugt. Tak til alle, både lokalt og på Byhistorisk Arkiv i Esbjerg, der på en eller anden måde har medvirket til, at Skads Sognearkiv nu er en realitet.

Vester Nebel Sognearkiv

Sognehuset, Vester Nebel Skole, 6715 Esbjerg N. Tlf.: 75 16 99 89

Åbningstid: Sidste torsdag hver måned kl. 18.30-20.30 eller efter aftale.

Leder: Henning Jørgensen, Lifstrup Hovedvej 54, 6715 Esbjerg N. Tlf.: 75 16 92 46.

1997 blev et travlt og godt år for Vester Nebel Sognearkiv. Der er ført 46 indkomstjournaler, hvilket er langt flere end nogensinde før. Nogle afleveringer var ganske små, mens andre var vigtige og omfattende. Som sædvanligt fik vi dele af foreningsarkiver, bl.a. fra »VÆR MÆ«, sogneforeningen, Hygum Vandværk, pensionistforeningen, husholdningsforeningen m.fl. Årets vigtigste aflevering var afdøde lærer Leo Lauridsens småfilmsamling (29 mindre og større filmspoler), som var fra 1965 til ca. 1990. Filmene beskriver livet i sognet og især begivenheder på skolen. Andre vigtige afleveringer var bånd med optagelser af afdøde personer fra sognet, en billedsamling fra Lifstrup, en skolebilledsamling fra Ølufvad Skole samt billeder af forsvundne ejendomme og huse i sognet. De to sidstnævnte var et led i en indsamlingskampagne, da vi hidtil ikke har haft en ret stor skolebilledsamling fra Ølufvad og kun har haft billeder af enkelte af de forsvundne huse og ejendomme i sognet.

Med hensyn til formidlingsmæssige aktiviteter har året også været helt anderledes travlt. Her skal nævnes, at arkivet i foråret arrangerede en skolebilledgenkendelseeftermiddag, to sognefilmforevisninger og en historisk byvandring. En folder om sognearkivet blev husstandsomdelt. Den mest spændende aktivitet var dog i september/oktober i forbindelse med Tarp Ældrecenters 40 års jubilæum. Her deltog sognearkivet med en større billedudstilling og en filmforevisningseftermiddag, som begge hidkaldte stort publikum. Disse aktiviteter betød da også, at vi fik en del afleveringer og opmærksomhed på arkivets eksistens. Billedudstillingen blev efter jubilæet overflyttet til Sognehuset i Vester Nebel. Desværre må vi dog stadig konstatere, at der i arkivets almindelige åbningstid ikke er det store antal besøgende, omend vi i 1997 har haft lidt flere almindelige henvendelser end sædvanligt.

Af almindelige aktiviteter skal nævnes, at vi også i år har deltaget på RALs modulkurser, deltaget i Es-

bjerg Kommunes arkivudvalgsmøder, hentet data fra Landsarkivet for Nørrejylland i Viborg og har fortsat den almindelige registrering af arkivets samlinger. Over 100 billeder er blevet affotograferet og vores folketællingslister fra 1787-1911 er konverterede til KIP2 (edb-indtastede/renskrevne), og sidst på året begyndte vi at indtaste sognets kirkebøger på edb (KIP2).

Årsagen til det gode år for arkivet skal ses i lyset af, at vi sidst på året 1996 flyttede ind i et nyt lokale, beliggende i det nybyggede Sognehus ved Vester Nebel Skole. Selve Sognehuset blev indviet den 1. februar 1997 og alene denne dag fik arkivet et stort besøgstal. Lokalet er helt anderledes tilgængeligt og synligt end vores gamle lokale. Ligeledes har vi nu langt bedre muligheder for at arrangere udstillinger og lignende, eventuelt i forbindelse med andre aktiviteter i huset.

Også i år har vi modtaget økonomisk tilskud fra Skads m.fl. Herreders Brandkasses fond og fra Esbjerg Kommune, og vi er naturligvis meget taknemmelige for dette, da vores eksistens ellers var meget tvivlsom. VNØ (sognets lokale idrætsforening) er vi også en stor tak skyldig for vores næsten gratis lokale i Sognehuset.

Fanø Kommune

Sognearkivet i Nordby

Niels Engersvej 5, Nordby, 6720 Fanø.

Tlf.: 75 16 62 60.

Åbningstid: Tirsdag kl. 10-12, onsdag kl. 19-21 samt efter aftale med lederen.

Leder: Anne Jensen, Kikkebjergvej 18, Nordby, 6720 Fanø. Tlf.: 75 16 32 28.

1997 betød et fald i arkivalier, da der kun var 29 afleveringer - men flere var dog temmelig omfattende. For eksempel var der et par lysbilledsamlinger, og billeder kan vi jo ikke få nok af. Nordby Mejeri kom med protokoller, direktør P. O. Lassen afleverede en bog om Badestedet Fanø, som han havde udgivet, og arkivet fik også legatprotokoller, der viser befolkningens beskedenhed og nøjsomhed. Endvidere fik vi flere erindringer omfattende både egne og slægtens oplevelser, om blandt andet søfarten under besættelsen, og herunder deltagelse i humanitært arbejde.

Vi besvarer virkelig mange henvendelser, både pr. post og telefon. Det fører vi ikke statistik over, men vi kan notere, at arkivet har haft 291 besøg.

Villy Nielsen er fortsat i færd med at bore sig end i de enkelte huses og gårdes historie belyst ud fra brandforsikringsprotokollerne.

Arkivet har med glæde og taknemmelighed modtaget tilskud fra vore vanlige velyndere: Fanø Sparekasse, Fanø Kommune og Skads m.fl. Herreders Brandkassefond.

Sønderho-arkivet

Sognegården, Landevejen 41, Sønderho, 6720 Fanø.

Åbningstid: Mandag kl. 19-21 samt efter aftale med lederen.

Leder: Jørgen Lind, Møllegården, Sønderho, 6720 Fanø. Tlf.: 75 16 41 14.

Endnu et år er gået, hvor der igen er indkommet mange nye afleveringer til Sønderho-arkivet. Atter er der stor bredde i arten af afleveringer, men som sædvanlig er der en del fotografier, film og videobånd, postkort, breve, beretninger, skøde- og opholdskontrakter og andre personlige papirer. Spændende er en regnskabsbog ført fra 1880-1888 for Sønderho Mølle og derefter som møllerens personlige regnskab, og ligeledes en regnskabsbog ført af en lærer ved Sønderho Skole 1875-1910.

Omkring foreninger har vi modtaget forskelligt materiale vedr. Fanø Bombebøsse, Fanøforeningen i Esbjerg, Sønderho Strandejerforening og Sønderho Forsamlingshus. Af trykte sager er afleveret diverse yngre og ældre avisudklip, udstillingsprogrammer, artikler om Sønderho, en byvandring i Sønderho - og endnu en udklips- og erindringsbog, som er udført af Fanø-historikeren Niels Møller Kromann få år før han døde i 1960.

Af mere officiel art er en vedtægt om en hundeaftgift fra 1931, noget om beskæftigelsesudvalget 1942-44, om bygningen af tilflugtsrum i Sønderho i 1944, om stormflodsberedskabet, noget om revision af kommuneplanloven 1992 og om regionplaner, og til forundring for eftertiden har vi gemt den udsendte valgpropaganda forud for kommunalvalget i 1997.

Vi har modtaget endnu et par lydindspilninger med Søren »Lassen« og Frits Brinchs musik fra 1967, og fra en humleekspert i Friesland (Holland) er indkommet sirlige opmålingstegninger af de to endnu kendte Sønderho-humler.

Arkivet har haft hjælp til registrering »udefra« en stor del af året, og således er alle tidligere modtagne arkivalier fra bl.a. Aktieselskabet S.M. Kromanns Fabriker og de ca. 20 sejlskibsrederiaktieselskaber, som henholdsvis Niels Hansen Brinch og Anders Mathiesen Knudsen var korresponderende redere for, blevet detailregistreret - det drejer sig om henved 40 arkivkasser!

Endelig er alt baggrundsmaterialet fra udarbejdelsen af bogen *Historien om Fanø Motorløbene 1919-1924* som aftalt nået til Sønderho-arkivet. Det drejer sig om små 2.000 stk. papir. Jørgen Lind, arkivleder og medforfatter til bogen, har affotograferet en del fotos til dias, og har ved flere lejligheder og i forskellige sammenhænge fremvist disse og fortalt om den lokalhistoriske verdensbegivenhed: *Fanøløbene 1919-1924*.

Det var tæt på - men vi nåede ikke at tage det nye Arkibas edb-registreringssystem i brug før nytår. Det nødvendige program og materiellet blev indkøbt - alt sammen for midler, som er foræret til Sognearkiverne på Fanø (de to arkiver på Fanø) af en række interesserede og velvilligt indstillede medlemmer af vor paraplyforening *Fanø Lokalhistoriske Forening*. Der skal lyde en stor tak til specielt disse, men også en tak til alle, der på den ene eller anden måde har støttet Sønderho-arkivet i 1997.

Grindsted Kommune

Grindsted Lokalhistorisk Arkiv

Grindsted Bibliotek, Tinghusgade 16, 7200 Grindsted. Tlf.: 75 32 09 00. Fax: 75 32 32 94.

Åbningstid: Onsdag kl. 15-18, sidste lørdag hver måned kl. 10-12, eller efter aftale med lederen.

Leder: Jens Erik Starup, Horsbølvej 13, 7200 Grindsted. Tlf.: 75 32 23 53.

E-mail: Jens.Starup@post2.tele.dk

Arkivet har i 1997 modtaget 46 afleveringer, hvoraf en enkelt må betegnes som ret omfattende. Af afleveringernes indhold kan nævnes: Forhandlingsprotokoller fra forskellige politiske og faglige foreninger samt protokoller fra et håndværkersangkor. Vi har også modtaget en meget flot vandrebog fra 1945-46 og et ret omfattende privatarkiv, der stammer fra en forretningsmand her i kommunen. Af mindre ting kan nævnes en mængde billeder, en del udklip og nogle kirkebogsafskrifter.

Samlingen er også blevet brugt, idet 287 besøgende i 1997 skrev sig i besøgsprotokollen, ligesom arkivet har besvaret en del skriftlige henvendelser. I oktober måned var der arrangeret en Kulturnat i Grindsted og Billund. Arkivet havde arrangeret en lille udstilling med temaet *Erindringer*, ligesom vi også udstillede en del af vore øvrige arkivalier. Vi havde et helt overvældende antal besøgende denne aften, men da vi havde glemt at lægge besøgsprotokollen frem ved vi ikke rigtig hvor mange. Men vi glæder os allerede til den næste Kulturnat i oktober 1998.

Jens Madsens projekt om Grindsted Sogns gårdshistorie forløber planmæssigt. Ejerlavene syd for åen ventes færdige først i det nye år, og Jens Madsen er godt i gang med den sidste del, der omfatter Grindsted by og ejerlavene i østersognet.

Kaj Christensens projekt med edb-registrering af Grindsted Sogns kirkebøger er realiseret, idet Grindsted Bibliotek har været så venlige at lade arkivet få plads på bibliotekets Internetserver. Vi har således lagt Hejnsvig og Grindsted sognes kirkebøger (1693-1891) og enkelte folketællinger på Internettet. Interesserede kan se vore Internetsider på adressen <http://www.grindsted.bibnet.dk>. Sammen med Grindsted-Vorbasse Museum og Grindsted og Omegns Slægts- og Lokalhistoriske Forening har vi i vinter kørt en studiekreds for de mennesker, der har lyst til at gå i gang med at skrive deres erindringer. Tolv interesserede har meldt sig, og de mødes hver anden torsdag for at læse, rose, kritisere og opmuntre hinanden. Udbyttet for arkivet har været en lang række interessante bidrag til belysning af den lokale historie.

Som det blev nævnt i beretningen sidste år blev arkivet den 1. januar 1997 omdannet til en selvejende institution, idet arkivet førhen hørte under Grindsted Bibliotek. Vi har nu kørt et år udelukkende med frivillige ulønnede medarbejdere og synes egentlig, at arbejdet er lykkedes ganske godt. Når det forholder sig sådan skyldes det, at der er ydet en stor arbejdsindsats af arkivets engagerede og dygtige medarbejdere, og at vore forgængere i arkivet har været villige til at give os råd og vejledning i opstartsfasen.

Hejnsvig Lokalhistoriske Arkiv

Hejnsvig Skole, Bakkevej 9, 7250 Hejnsvig.
Åbningstid: 1. onsdag hver måned kl. 14-16 og 3. onsdag hver måned kl. 18-20.
Leder: Hans Jensen, Højene 1, 7250 Hejnsvig. Tlf.: 75 33 58 57.

Hejnsvig Sognearkiv kan i år holde 10 års jubilæum, og vil til efteråret markere begivenheden med et arrangement for sognets indbyggere, så vi håber der efterfølgende bliver endnu mere interesse for arbejdet.

I gæstebogen for 1997 er noteret 49 besøgsnavne, hvilket betyder, at vi har et pænt gennemsnitligt besøg og god interesse ved vores åbningstider.

Vi har i 1997 modtaget 47 indleveringer med 113 billeder, ca. 50 dokumenter, og fem foreningsprotokoller. Derudover har vi fra skolen modtaget materialet fra deres klassearbejde med TKVJ's (Troldehede-Kolding-Vejen Jernbanen) historie, samt fra søstrene Dorthe Pedersen, Mie Vestergård Jensen og Anne Lise Olsen, der fra deres opvækst i Fugdøl Mose har levet i og omkring tørvegravningen i 1920'erne, har arkivet modtaget ca. 125 billeder. Billeder der også er anvendt i bogen, der blev udgivet i 1981, om Fugdøl Mose 1918-1928.

Hejnsvig Lokalhistoriske Forening har 43 medlemmer, uændret fra sidste år.

Helle Kommune

Agerbæk Lokalhistoriske Arkiv

Sognelunden, Fåborgvej 151, 6753 Agerbæk.
Åbningstid: 1. torsdag hver måned kl. 14.00-16.00 eller efter aftale.
Ledere: Hans Nielsen, Skovgårdsvej 23, 6753 Agerbæk. Tlf.: 75 19 60 98.
Henry Brandt, Tyttebærvej 5, 6753 Agerbæk.
Tlf.: 75 19 64 38.

I året der er gået har vi registreret 32 foreningsarkiver, 141 personarkiver og 103 billeder. Foreningsarkiverne består af forhandlingsprotokoller fra mange forskellige foreninger, såsom jagtforening, borgerforening, mejeri, foderstofforening, gymnastik- og idrætsforening, love og vedtægter fra bl.a. Fåborg Sogns Sygeplejeforening, Agerbæk Elektricitetsværk og andre love fra først i 1900-tallet. Vi har også en gæstebog fra Agerbæk Hotel med gæster, der

har boet på hotellet og en anbefaling af samme. Der er også registreret korrespondance vedr. standsning af hurtigtog i Agerbæk (1953), undervisningsmateriale m.m. fra Teknisk Skole (1943), en skrivelse vedr. kirker og præster i Fåborg-Årre sogne (1950-1966). I personarkiverne er det især skøder, aftægtskontrakter, skifteretsattester, døbs-, vielses- og dødsattester, og et enkelt kongebrev samt en skrivelse vedr. en arv fra Amerika (1914). Arkivet har også fået Skolevæsenets historie 1814-1891. Det er hvad vi har arbejdet med de sidste tre-fire år, der mangler stadig mange billeder at registrere, men alle arkivalierne er registreret.

Fåborg Lokalhistoriske Arkiv

Fåborgvej 38, Fåborg, 6818 Årre.
Åbningstid: 1. tirsdag hver måned kl. 14-16 eller efter aftale med lederne.
Ledere: Gerda Dahl, Fåborgvej 36, Fåborg, 6818 Årre. Tlf.: 75 19 50 27. Lis Jeppesen, Vrenderupvej 47, Fåborg, 6818 Årre. Tlf.: 75 19 51 63.

Afleveringer til arkivet har i 1997 blandt andet bestået af pantebreve, skøder og aftægtskontrakter, men billedafleveringer har klart været i overtal.

Året startede med generalforsamling, hvor politibetjent Arvid Ryttergård, Fåborg, fortalte om emnet Hvad må politiet? Det var også denne aften, vi tog afsked med vores mangeårige arkivleder Ane Marie Nielsen, der i sin tid oprettede arkivet. I forbindelse med arkivlederskiftet har vi haft besøg af amtskonsulent Birgitte Thomsen til hjælp og vejledning.

På den årlige udflugt lagde vi ud med et Åben Havebesøg i Grindsted, derefter så vi Ølgod Museum, og aftenen sluttede med kaffe på Hodde Kro.

Vi lavede i løbet af sommeren, efter forespørgsel fra et par foreninger, billedudstilling, hvor vi bidrog med såvel gamle som nye billeder.

Ved efterårsmødet fortalte L. G. Ipsen, Oksbøl, om flygtningene i Oksbøllejren fra 1940-45.

Grimstrup Lokalhistoriske Arkiv

Grimstrup Bibliotek, Grimstrup, 6818 Årre.
Åbningstid: Efter aftale med lederen.
Leder: Mary Sandberg, Møllegaardsvej 22, Hjortkær, 6818 Årre. Tlf.: 75 19 10 14

Der var syv afleveringer i 1997. Derudover har der været forespørgsler, telefoniske såvel som skriftlige,

som alle er besvaret på bedste måde, blandt andet i form af fotokopier, som er blevet fremsendt. Besøg har der også været på arkivet.

Vi har deltaget i fællesmøderne i Helle Hallen for kommunens arkiver. På årets vintermøde viste amtskonsulent Birgitte Thomsen lysbilleder fra det gamle Esbjerg og fortalte træk af byens historie. Det var en god aften med 30-40 tilhørere. Under kaffebordet afvikledes den årlige generalforsamling.

Også i år var bestyrelsen samlet til den årlige rengøring af mindestenen ved Russerhulen. Den 12. juni 1997 havde vi arrangeret udflugt til Sønderkov Museum, hvor vi fik kaffe i den hyggelige restaurant i kælderen. Der var god tilslutning til udflugten. Foreningen har nu ca. 100 medlemmer.

Næsbjerg Sognehistoriske Arkiv

Troesmosevej 2, Næsbjerg, 6800 Varde.

Åbningstid: 1. torsdag hver måned kl. 14-16 eller efter aftale med lederen.

Leder: Gunnar Pedersen, Villavej 11, Næsbjerg, 6800 Varde. Tlf.: 75 26 72 39.

Der er ikke sket så forfærdelig meget i Næsbjerg-arkivet i det forløbne år. Der er som sædvanlig ikke mange besøgende - det er mest skolebørnene, der benytter arkivet om formiddagen.

Vi har modtaget afleveringer fra et par gårde, hvor ejeren er død, samt en aflevering fra en cykelforretning, hvorfra vi har fået håndskrevne regnskabsbøger, der går mange år tilbage.

Vi har været på bytur med husholdningsforeningen, hvor vi fortalte om byen. Det var en god aften, hvor en del mennesker deltog. Vi tager en anden del af byen i august.

Vi har taget billeder, da kroen lukkede, og af den første 100 års fødselsdag i Næsbjerg. I vinter startede vi med at tage ud på gårdene for at samle gårdhistorie og vi er alle steder blevet godt modtaget.

Og så har vi haft et godt årsmøde og en god udflugt sammen med arkivet i Nordenskov. Vi har også haft amtskonsulent Birgitte Herreborg Thomsen ude hos os for at lære os at registrere billeder. Vi har bestyrelsesmøde den tredje torsdag hver måned.

Vester Starup Sogns Lokalhistoriske Arkiv

Helle Plejehjem, Vinkelvej 2, Tofterup,

7200 Grindsted.

Åbningstid: 1. og 3. tirsdag hver måned kl. 14-16.

Ledere: Frede K. Madsen, Svinget 13, Tofterup, 7200 Grindsted. Tlf.: 75 33 72 23. Kristian Mathiesen, Smedebakken 31, Starup, 7200 Grindsted.

Tlf.: 75 33 70 27.

Der er ikke meget at berette fra arkivet i 1997. Det har været et meget stille år: Vi har kun haft otte besøgende, der alle kom for at kigge på billeder og få en sludder.

Vi har fået fremstillet et stativ til billeder, en karusel med otte 100 x 60 cm plader, som i alt giver ca. 10 m² flade, hvor der kan anbringes billeder let tilgængeligt og i en passende højde. Nu forestår så arbejdet med at sortere billeder og udarbejde tekster. Årets udflugt gik til Musikhuset i Esbjerg.

Øse Sognearkiv

Stationsvej 3, Nordenskov, 6800 Varde.

Åbningstid: Efter aftale med lederen.

Leder: Aage Meldgaard, Sønderkovvej 102, Nordenskov, 6800 Varde. Tlf.: 75 29 82 12. Fax: 75 29 80 94.

Øse Sognearkiv har i 1997 haft arkivlederskifte. Johannes Madsen ønskede at stoppe, men den nyanstattede leder Aage Meldgaard kan først arbejde fuldt ud pr. 1. juli 1998 når han går på pension.

Der har været enkelte afleveringer, blandt andet med regnskaber og forhandlingsprotokoller fra Øse Forsamlingshus.

Arkivet har afholdt udstilling med skolebilleder og billeder om skolerne i Øse Sogn fra ca. 1920-1996. Arkivet har desuden været medarrangør af sommertur til Bundsbæk Mølle og Rækker Møllegård.

Lokalhistorisk Arkiv for Årre Sogn

Årre Skole, Skolegade 25, 6818 Årre.

Åbningstid: Efter aftale med formanden.

Formand: Karl Bertelsen, Hovvej 3, Jyllerup, 6818 Årre. Tlf.: 75 19 21 54.

1997 har været et roligt år for arkivet. Vi har som sædvanlig haft nogle forespørgsler om slægtsforskning og fået nogle afleveringer, blandt andet et do-

kument om en udskiftningsforretning i Gunderup. Vi er ved at være færdige med omregistreringen af billedsamlingen. I forbindelse med skolens emneuge hjalp vi en del skoleelever. Ved vort årsmøde havde vi museumsinspektør Mariann Ploug, Varde, til at fortælle og vise lysbilleder om de forskellige stilarter gennem tiderne.

Holsted Kommune

Aastrup Sognearkiv

Borgergade 121, 6752 Glejbjerg. Tlf.: 75 19 85 69.
Åbningstid: 1. og 3. torsdag hver måned kl. 15-19 samt efter aftale med lederen.
Leder: Olga Pedersen, Boldingvej 16, 6752 Glejbjerg. Tlf.: 75 19 82 80.

Aastrup Sognearkiv har i 1997 haft et roligt år. Afleveringerne til arkivet er efterhånden ret stabile. Vi er en del af lokalsamfundet og bliver accepteret som sådan.

Vi har i årets løb arbejdet med tankerne omkring en samling af billeder af alle bebyggelser i sognet. Samlingen vil senere kunne bruges ved en eventuel udgivelse af en gårdhistorie, som det er bestyrelsens store ønske at få sat i gang, men som kræver at flere vil engagere sig i arbejdet omkring det.

Klaus Ventzel arbejder ihærdigt med fotograferingen af husene i Glejbjerg. Resultatet ser vi i arkivets bestyrelse frem til med stor forventning.

Arkivet har i årets løb deltaget i Glejbjerg Hallens julemesse. Vi udstillede billeder hovedsagelig hentet fra Glejbjerg Byfester gennem de seneste ca. 20 år. Det var en stor succes, og det er da også vores erfaring med sådanne udstillinger, at det altid glæder at kunne nikke genkendende til »hoveder« og situationer.

Lokalarkivet for Holsted Kommune

Vestergade 17, 6670 Holsted. Tlf.: 75 39 20 10.
Åbningstid: Onsdag kl. 14-18, i perioden 1. oktober - 1. april tillige tirsdag kl. 19-21 eller aftale med lederen.
Leder: Chr. Carstensen. Tlf.: 75 39 22 59.

Fra 1997 er der særligt tre ting, der bør fremhæves. Arkivet fejrede sit 25 års jubilæum i januar. Vi markerede dagen med et Åbent Hus-arrangement, hvor der var lejlighed til at se arkivets lokaler og samlinger og en mindre udstilling, ligesom der var forestil-

linger med video og film. I de tre dage, jubilæet blev markeret, var der omkring 200 besøgende, men desværre var vejrguderne ikke med os den sidste dag, så søndagens isslag afholdt flere fra at komme.

I anledning af jubilæet havde man vedtaget at der skulle udgives en bog, hvor hvert medlem af bestyrelsen havde mulighed for at skrive en artikel om et af de emner, der i særlig grad interesserede ham/hende. Det skulle ikke være en bog af den sædvanlige billedbogstype, men en rigtig bog med stift bind. Resultatet blev en bog med ni forskellige artikler. På trods af at prisen er højere og bogen kun beskæftiger sig med Føvling og Holsted sogne er den blevet godt modtaget, og salget er gået ret pænt. Det var lidt af et økonomisk vovestykke, da forlaget kun havde en kassebeholdning på knap halvdelen af udgiften til trykningen på 56.000 kr.. Vi havde heller ikke denne gang søgt nogen form for sponsorstøtte, ligesom kreditten ved bogtrykkeren var meget kort. Men vi fik pengene samlet og betalt hver sit.

Det tredje tiltag, som blev gjort, var at der blev optaget en video til TV Syd. Den var et led i serien Herfra hvor vi bor, og den blev vist i begyndelsen af februar 1998. Vi var her i området tre hold, der havde lånt et videokamera, hvor vi hver især optog video af de emner, der havde vor interesse. Vi havde valgt at give en beskrivelse af kommunen, hvor vi bor, og vi kom virkelig langt omkring. Vi optog video af ca. 2 timers varighed, og de to andre grupper havde optagelser af mindst tilsvarende længde. Det hele blev af redaktionen på TV Syd kogt ned til 14 minutter, hvorfor mange ting blev udeladt eller forkortet, og desværre var der områder i kommunen, som ikke blev repræsenteret.

I årets løb har der været 268 henvendelser til arkivet, d.v.s. ca. 20 % flere end året i forvejen. Heri er ikke medtaget de gæster, der var på arkivet i forbindelse med jubilæumsdagene. Antallet af afleveringer har været 93 eller knap 40 % højere end året i forvejen. Antallet af nye akter er 660. Blandt disse kan man f. eks. finde forhandlingsprotokollen for Garderforeningen i Ribe Amt, samt en stor mængde arkivalier fra Sydjysk Ungdomskostskole, der virkede her i Holsted fra 1946 til 1991.

Vi er gået videre med vor gårdfotografering, det bev i årets løb til omkring 200 optagelser. Holsted Sogn er nu næsten færdig, og vi starter i 1998 på Føvling Sogn, som er langt det største område.

Hovborg Lokalhistoriske Arkiv

Hovborg Skole, Lindevej 5, 6682 Hovborg.

Åbningstid: Tirsdag kl. 15-17.

Ledere: Henry Søholm, Sandagervej 7,

6682 Hovborg. Tlf.: 75 39 60 69.

Henry Pedersen, Sandagervej 5,

6682 Hovborg. Tlf.: 75 39 62 57.

Endnu et år er gået - og det er gået godt, idet vi har haft et stigende antal besøgende i forhold til sidste år. Antallet af afleveringer har været nogenlunde som i 1996, så alt i alt var 1997 et godt år.

Det store arbejde med at samle fotografier af alle bebyggelser - nye såvel som gamle - uden for bygrænsen er fortsat i 1997, og vi kan med glæde konstatere, at vi nu er kommet hele vejen rundt. Som i 1996 har vi blandt andet lavet en fotoudstilling i den lokale Dagli' Brugs, hvilket har været med til at øge interessen for arkivet i det hele taget.

I år er vi gået i gang med at spore og indsamle materiale om alle nedlagte forretninger i byen i dette århundrede. En optælling har vist, at det drejer sig om mindst 32 forretninger. Allerede nu kan vi se, at det bliver et meget vanskeligt detektivarbejde, som vil tage lang tid, men udfordringen er desto større. Vi har tænkt at lave en levende indsamling forstået på den måde, at der hele året vil være en løbende udstilling på arkivet, hvor oplysninger og billeder vil blive samlet og viderebragt i takt med, at arbejdet skrider frem.

Hovborg Lokalhistoriske Arkiv har af Vorbasse-Hejnsvig Sparekasse fået en pengegave i forbindelse med bankens jubilæum, hvilket vi er meget taknemmelige for.

Ribe Kommune

Farup Sogns Lokalhistoriske Arkiv

Projekthuset, Hillerupvej 13, 6760 Ribe.

Åbningstid: 1. mandag hver måned kl. 15-17 eller efter aftale med lederne.

Ledere: Agnete og Hans Toft, Hillerup Engevej 5, 6760 Ribe. Tlf.: 75 43 12 70.

Vi har i det forløbne år haft flere henvendelser om slægtsforskning, blandt andet fra Næstved og Holbæk. Vi har kunnet hjælpe dem - dog skal vi somme tider til arkivet i Vilslev, da henvend halvdelen af Hillerup før hørte til Vilslev Kirkesogn.

Vi har fået nogle breve fra en dansk-amerikaner, som var soldat i 1. verdenskrig 1914-18 i Frankrig. Han hed John Mortensen, og han faldt lige efter han havde sendt sit sidste brev. Der bor stadig familie til ham i Hillerup.

Hviding Sognearkiv

Egecenteret, Ribevej 2 B, Egebæk, 6760 Ribe.

Åbningstid: 1. tirsdag hver måned kl. 15-17 samt efter aftale.

Leder: Laurids Nygård Nielsen, Højvej 5, Gl. Hviding, 6760 Ribe. Tlf.: 75 44 52 07.

1997 har været et stille år med kun få afleveringer. Dog har der været en stor aflevering fra et dødsbo, som har krævet meget arbejde. Vi har modtaget en del billeder, bl.a. gamle skolebilleder, som vi har fået sat navne på. Arbejdet med marknavne er fortsat, da der stadig dukker nye op. Vi har haft fire henvendelser om slægtsforhold.

Vort emne ved forsamlingshusets udstilling var i 1997 digebyggeriet i 1923 samt stormfloder. Det vakte stor interesse og udstillingen var godt besøgt. Vi havde også et godt og meget interessant årsmøde, hvor Niels Lorenzen fra Ballum levende fortalte om livets opståen og udvikling i vadehavet. Det må også nævnes, at vi har haft tre mand på kursus i gotisk skriftlæsning, et kursus vi var meget glade for.

Jernved Sognearkiv

Jernved Andelskasse, Gørdingvej 11, Jernvedlund, 6771 Gredstedbro.

Åbningstid: 1. tirsdag hver måned kl. 19-20 samt efter aftale med lederen.

Leder: Jens Chr. Jensen, Ulkjærvej 35,

6771 Gredstedbro. Tlf.: 75 43 14 58.

Året 1997 blev et skelsættende år for Jernved Sognearkiv, idet vores mangeårige leder, Kirsten Bjerrum Jensen, pludselig døde i november uden forudgående sygdom. Kirsten har været en stor kapacitet for arkivet, hun gjorde et stort arbejde for Jernved Sogn, hvor hun i øvrigt var født og har levet hele sit liv.

Kirstens bortgang betød, at vi andre i arkivudvalget først nu skulle til at lære registreringskunsten, men ved hjælp af vores dygtige amtskonsulent Birgitte Herreborg Thomsen, som har været hos os et par gange og vejledt os, er vi ved at få styr på sagerne.

Ellers er der ikke sket de store ting i årets løb, vi får stadig nogen arkivalier ind, og vi får også nogen besøg, men desværre for få.

I vores lokaler, som er en tidligere lejlighed oven på Andelskassen, har vi fået tilladelse til at inddrage køkkenet. Dermed kan vi få arkivet indrettet så alt bliver mere overskueligt, og måske kan vi også lave en permanent udstilling.

Kalvslund Sognearkiv

Kalvslund Skole, Koldingvej 115, Kalvslund, 6760 Ribe.

Åbningstid: Efter aftale på tlf.: 75 43 70 07 eller 75 42 01 84.

Leder: Jørgen Jørgensen, Østervej 26, Kalvslund, 6760 Ribe.

Arkivet er i årets løb flyttet fra bibliotekslokalet i skolen til et klasseværelse, som med frivillig arbejdskraft er gjort i stand, og som nu fremtræder lyst og venligt, og med god plads. I anledning af i-

standsættelsen og flytningen havde vi et Åbent Hus-arrangement, som havde stor tilslutning, ca. 100 personer.

Af andre aktiviteter kan nævnes en foredragsaften sammen med Familie og Samfund, hvor lærer Søren Mulvad, Seem, fortalte om det gamle Kalvslund. Endvidere har vi haft en ekskursion til den tidligere tyske flyveplads, hvor Torben Thorsen, Esbjerg, deltog og fortalte. I turen deltog 75 personer. Arbejdet med at renskrive og registrere materialet om gårde i Kalvslund, som afdøde Ib Andersen har efterladt, fortsætter. Blandt andet er der afskrift af 50 arve-, aftægts- og fæstekontrakter, begyndende år 1750. Vi har haft en del henvendelser, mest angående den gamle grænse fra 1864, som blev reguleret og flyttet i 1865. Af indleveringer bl.a. »Bekjendtgørelse angående Fastsættelsen af den fremtidige Grænse mellem Kongeriget Danmark og Hertugdømmet Slesvig«, anno 1865, billeder af toldstederne og gendarmer, gamle gårbilleder, skolebilleder og familiebilleder.

Fra Kalvslund Sognearkivs ekskursion til den tidligere flyveplads. Her ses et udsnit af deltagerne i et flyverskjul. Torben Thorsen fortæller. (Foto: Kalvslund Sognearkiv)

Ribe Lokalhistoriske Arkiv

Giørtzvej 3, 6760 Ribe. Tlf.: 75 42 17 00.

Åbningstid: Mandag-torsdag kl. 12-15,
fredag kl. 11-17.

Leder: Bibliotekar Susanne Benthien.

1997 har været et forholdsvis stille år for arkivet med ca. 400 henvendelser og ca. 100 afleveringer. Efter at vi nu har haft edb-programmet Arkibas et par år er vi i fuld gang med at omregistrere både billeder og ar-

*På Ribe Lokalarkiv ligger en del af arkivalierne på et uisolaret loft, hvor man ikke kan gå oprejst.
(Foto: Ribe Lokalarkiv)*

kivfonds, hvad der tager megen tid - men til gengæld får vi så ryddet op i gamle fejl og mangler.

Desværre er vores pladsmangel katastrofal - alle arkivalierne ligger på et uisolaret loft, under skunke og på forhåndenværende hylder, hvor der nu heller ikke længere er plads. Og på vores kontor er der efterhånden fyldt så godt op, at det kniber med bordplads til at arbejde ved. På grund af pladsmanglen kan vi heller ikke lave udstillinger.

Susanne Benthien har holdt nogle foredrag i årets løb og desuden skrevet en artikel i Fiskeri- og Søfartsmuseets (Esbjerg) årbog Sjæk'len om Ribekaptajnen J. F. Møllers breve fra hans sejlads i forrige århundrede.

Arkivet gik i 1997 i samarbejde med Den Antikvariske Samling i Ribe om at udgive samlingens årbog By, marsk og geest. Susanne Benthien skrev en artikel til årbogen om foreningen Klubbens oprettelse i 1856 og de første år. Forberedelser til kommende artikler er allerede i gang.

Vi har nu anskaffet kirkebøgerne for hele Ribe Kommune på mikrokort, og glæder os til den dag vi kan få folketællingslisterne.

Historisk Arkiv i Seem Sogn

Seem-Varming skole, Varmingvej 2, 6760 Ribe.

Åbningstid: Mandag-fredag kl. 9-12, dog med enkelte undtagelser.

Leder: Søren Mulvad, Varming Vesterby 9, 6760 Ribe. Tlf.: 75 44 11 77.

Historisk Arkiv for Seem Sogn fik i 1997 tre afleveringer, heraf en del fotos samt to protokoller fra det gamle sogneråds tid. Disse sidste vil blive videregivet til Landsarkivet for Nørrejylland i Viborg ved nærmeste givne lejlighed.

Tre slægtshistorikere har besøgt arkivet. En af disse har senere tilsendt arkivet adskilligt materiale med tilknytning til slægten og gården.

Der er besvaret 14 breve, alle vedr. slægtsspørgsmål, samt besvaret et uregistreret antal telefoniske forespørgsler. Der har været udlånt et fotografi til en reklameudstilling for en erhvervsvirksomhed.

Et af sognets bygrander har søgt arkivets bistand i spørgsmålet om ejendomsretten og benyttelsesretten til et mindre areal, der er udlagt som fællesjord. Det viser sig, at andelsretten er påført langt fleres

Entreprenør Gunnar Nielsen, Varming, får signeret sit eksemplar af »Seem Sogn« ved receptionen den 20. december 1997. (Foto: Hans Hansen, Høm)

skøder end nogen mere havde kendskab til - heller ikke ejendomsskattekontoret eller matrikeldirektoratet. Selv om arkivet ikke som sådan kunne løse problemet, har henvendelsen bidraget til at de kompetente myndigheder har arbejdet sig frem til en registrant over berettigede brugere og parthavere.

Kirkegårdssynet, som blev refereret i beretningen for 1996, medførte at arkivet har leveret en artikel i årsskriftet »By, Marsk og Gest« for 1997. Artik-

len handler om det længst nedlagte Høm Cement- og Kunstgranitstøberi.

I afvigte sommers forløb blev der foretaget en fotografisk ekspedition til ca. halvdelen af sognets beboelsesejendomme, som er fotograferet i høj sommersol til brug ved en påtænkt registrant over samme. Det er tanken, at registranten skal rumme så megen omtale af hver enkelt ejendom, som man kan skønne har almen interesse. Det vil sige især opførelsestidspunkt og ejerforhold samt henvisninger til eventuelt erindringsstof i arkivet. Når denne registrant ad åre er færdig, forventes den off-set-trykt i et begrænset antal eksemplarer i beskedent udstyr. Sognets hoffotograf og arkivets gode medarbejder, Hans Hansen i Høm, står for det tekniske vedrørende fotograferingen.

Årets største begivenhed var receptionen den 20. december 1997 på Seem-Varming Skole i anledning af udgivelsen af bogen »Seem Sogn. Folk og tilskikkelser i 1000 år. Træk af et grænsesogns historie«. Receptionen var smukt besøgt og pr. 20. januar 1998 er 350 eksemplarer af de 600 trykte bøger solgt. Anmeldelser i fag- og dagspresse afventes herefter spændt. Den overvejende anvendte tid på arkivet er i dette år gået med klargøring af manuskriptet. Takket være lokalhistorisk konsulent Birgitte Herberg Thomsen og forlagskonsulent Jørgen Dieckmann Rasmussen fik manuskriptet rensat ansigtet for en række slemme bumser og knaster.

Lokalhistorisk Arkiv for Vester Vedsted Sogn
Egecenteret, Ribevej 2, Egebæk, 6760 Ribe.

Åbningstid: Indtil videre efter aftale med lederen.
Leder: Susanne Benthien, Sdr. Kirkevej 33, Vester Vedsted, 6760 Ribe. Tlf.: 75 44 59 57.

Registreringsarbejdet er fortsat efter samme retningslinier som hidtil. Der har været to afleveringer, den ene med materiale om Ribe Kommunes skolevæsen. Søgeselementet er stadig under udbygning. Vi har gennemført en fotografering af alle bygninger i Sdr. Farup og er ved at registrere disse og mange andre fotos. Vi er i arkivet opmærksomme på behovet for at have en god billedsamling.

Vilslev Sognearkiv

Kongeådal skole, Kongeådal 17, 6771 Gredstedbro.

Åbningstid: Efter aftale med lederen.

Leder: Harry Thomsen, Sønderbyvej 15, Vilslev, 6771 Gredstedbro. Tlf.: 75 43 12 59.

Post sendes til lederen.

I året 1997 er der til arkivet indgået 13 afleveringer, deriblandt en del fotos. Flere har søgt arkivet vedrørende slægtsforskning. Ligeledes har en skoleklasse været på besøg. Der er også afholdt et møde med Vadehavsentret fra Vester Vedsted, hvor der blev efterlyst genstande og redskaber, der vedrørte livet i marskegnene før i tiden.

Varde Kommune

Alslev Sognearkiv

Bredgade 39, 1., Alslev, 6800 Varde. Indgang fra gården.

Åbningstid: Mandag kl. 19.30-21.30.

Leder: Bennet Bennetsen, Bredgade 36, Alslev, 6800 Varde. Tlf.: 75 26 90 87.

Kasserer: Ingrid Hansen, Neptunvej 15, Alslev, 6800 Varde. Tlf.: 75 26 93 58.

Igen har der været en del henvendelser vedrørende slægtsforskning. Der er i 1997 indkommet ca. 14 afleveringer.

Den 14. januar 1997 havde vi besøg af Familie og Samfund, Alslev. Den 16. juli 1997 overtog vi det tidligere bibliotek ved Alslev Skole, og lørdag den 18. oktober 1997 holdt vi flyttedag. Arkivet har nu til huse i det tidligere bibliotek. Den 30. oktober 1997 havde vi besøg af folk fra »Dig, mig og vi to«. I skolen så vi to videofilm, og derefter så vi arkivet. Dette gænger vi en uge senere.

I årets løb har vi haft ca. 62 besøgende. 1997 var et godt og oplysende år til glæde for mange.

Billum Lokalhistoriske Arkiv

Billum Skole, Kildegårdsvej 20, 6852 Billum.

Åbningstid: Efter aftale med lederen.

Leder: Gunhild Jeppesen, Kirkebyvej 17, 6852 Billum. Tlf.: 75 25 82 41.

Post sendes til lederen.

Arkivet har også i det forløbne år bidraget med billeder og tilhørende tekst i Jydske Vestkystens søndagsserie Gamle billeder.

Der er modtaget afleveringer af forskellig art i årets løb, opsøgende arbejde giver som regel resultat, men er også tidskrævende. Det er egentligt ret vigtigt at arkivet er på banen når gamle huse og ejendomme fraflyttes ved ejerskifte, og også i forbindelse med større ombygningsarbejder kan der på lofter og i kældre findes ting af interesse. Alt dette kan lade sig gøre i et mindre område som vort er.

Henvendelser om oplysninger af forskellig art er stigende, arkivet bliver brugt når det gælder sognets fortid. Det er altid en god oplevelse, når arkivets samlinger viser sig at være brugbare.

Horne Sognearkiv

Horne Skole, Stadionvej 6, Horne, 6800 Varde.

Åbningstid: 1. fredag hver måned kl. 15-17 samt efter aftale.

Leder: Anna Uhre Schmidt, Solvangen 12, Horne, 6800 Varde. Tlf.: 75 26 01 06.

Også i 1997 har der været travlhed på arkivet. Vi arbejder ihærdigt med registrering og indsamling af materiale vedrørende især landbrugsejendomme. Endvidere har vi ført samtaler med forskellige mennesker, der har kunnet give os værdifulde oplysninger om mange personer vi ellers ikke kunne stedfæste.

Vi har modtaget en del afleveringer i årets løb, bl.a. fra foreninger, der måske ikke altid er lige opmærksomme på den betydning protokoller og lignende har for eftertiden. Men også fra privatpersoner har vi modtaget flere ting.

Vi har haft en del besøg, også af skoleelever der søger oplysninger til brug for deres opgaver. Ligeledes har der som sædvanlig været mange opringninger og især har vi fortsat succes med vores Åbent Hus-aften. Alt i alt et roligt, men arbejdsfyldt år.

Janderup Lokalhistoriske Arkiv

Vesterled 46, 6851 Janderup. Tlf.: 75 25 85 45.

Åbningstid: Mandag og tirsdag kl. 9-12, 1. onsdag hver måned kl. 19-21. Lukket i juni, juli og august.

Leder: Viggo Mikkelsen, Hebovej 39,

6851 Janderup. Tlf.: 75 25 80 92.

Kasserer og bogsalg: Henning Østergaard Jensen, Åkirkevej 40, 6851 Janderup. Tlf.: 75 25 80 50.

Året 1997 har igen været særdeles begivenhedsrigt og givtigt for arkivet, idet vi efter ansøgning blev betænkt med en gave på 50.000 kr. fra Kærup og Janderup Andelskasser til et edb-anlæg med alt tilbehør samt Arkibas, som vi skal have indkøbt i 1998.

Da vort sogns to andelskasser i Kærup og Janderup blev lagt sammen blev der ved den anledning afsat 1,7 mio. kr. til forskellige formål her i sognet. Vi var så heldige at få del i dette, så vi er dette udvalg megen tak skyldig for donationen. Til at betjene edb-anlægget er revisor Carl Nielsen, Vesterled 85, Janderup, valgt.

Arkivet har i årets løb modtaget 54 afleveringer - heraf to ret væsentlige. Den ene var Janderup Andelskasses forhandlingsprotokoller og ind- og udlånsprotokoller fra 1918 til 1997, og den anden var vor afdøde sognepræst Hakon Mandøes ligprædikener fra årene 1967-1991.

Vi har i årets løb haft besøg af 59 personer, der søgte oplysninger om deres forfædre eller informationer fra foreningsprotokoller. Varde Museum har affotograferet 71 billeder for os i årets løb. Registreringen af gårde, huse og personer samt 1662 billeder med relevante oplysninger fortsatte også i år. Ligeledes har arkivet tilføjet adresse til alle navnene på 115 konfirmandbilleder fra årene 1916-1997. Billederne og adresserne kan ses på Janderup Centralskole, Janderup Præstegård, Janderup-arkivet og Billum-arkivet.

Sigurd Hansen er stoppet på arkivet.

Fra arkivet skal der også igen i år lyde en tak for alt, hvad der er afleveret og den udviste interesse for hvad vi går og laver, og vi minder om, at man ikke kasserer, hvad der dukker op af gamle dokumenter og billeder ved flytning eller oprydning. Husk - vi er sognets hukommelse!

Thorstrup Sognearkiv

Omsorgscentret Birgittegården, Falkevej, Sig, 6800 Varde.

Åbningstid: Sidste tirsdag hver måned kl. 19.30-21.30 eller efter aftale med Ellen Rasmussen, Vesterbækvej 6, Sig, 6800 Varde. Tlf.: 75 26 40 31.

Leder: Svenning Olesen, Ølgårdsvej 6, Sig, 6800 Varde. Tlf.: 75 26 42 90.

Arkivet har modtaget syv afleveringer i 1997. Disse har bestået af billeder, private papirer, en soldater-

bog, en skifteprotokol, forhandlingsprotokol og vedtægter fra Sig Borgerforening samt et erindringskrift fra det nuværende spejderhus Thyras Gård forfattet af en datter fra stedet.

Thorstrup Sogns beboere er via Sognebladet blevet bedt om hjælp til ajourføring af arkivets gærdmappes. Vi beder alle hus- og gårdejere om at udfylde et oplysningsark om deres boligs historie i nyere tid, da det sidste registreringsarbejde blev lavet for ca. 30 år siden.

Arkivet er med i en turnusordning, hvor et af Varde Kommunes arkiver hver uge bringer et billede med tilhørende oplysninger på lokalsiden i Jydsk-Vestkysten. Thorstrup-arkivet har især bragt billeder og oplysninger om bygninger.

Endelig kan vi nævne, at to lokale jagttagere er begyndt at lave optagelser til Thorstrup Sogns nye sognefilm, som skal skildre årets gang i Thorstrup Sogn. Filmen skal optages over to år.

Varde Lokalhistoriske Arkiv

Rådhuset, Torvet 7 A, 6800 Varde. Tlf.: 75 22 37 74.

Åbningstid: Tirsdag kl. 9-12 samt efter aftale med lederen.

Leder: Thomas Villadsen. Tlf.: 75 22 35 25.

1997 blev året, hvor arkivets vedtægter blev revideret og godkendt af styrelsen og Varde Kommune. En sag, vi har arbejdet med i lang tid, og som bl.a. har den betydning for arkivet, at antallet af styrelsesmedlemmer er udvidet med to til 11 medlemmer i alt, således at medarbejderne nu får én repræsentant og Lokalhistorisk Forening fire repræsentanter - mod hidtil ingen fra medarbejderne og tre fra foreningen. Altså en forøgelse af de folkevalgte medlemmer med to. Endvidere vil ændringerne betyde, at arkivet fremover får sit årlige tilskud udbetalt direkte fra Varde Kommune, og ikke som hidtil fra Varde Museum, ligesom også arkivets regnskab fremover vil blive forelagt på Lokalhistorisk Forenings generalforsamling, hvilket hidtil ikke har været muligt, da det indgik som en del af museets regnskab. Endelig har vedtægtsrevisionen betydet, at der nu er etableret et egentligt formaliseret samarbejde mellem de seks arkiver i Varde Kommune.

Nævnes bør også Lokalhistorisk Forening - arkivets støtteforening - med et medlemstal på 188 ved udgangen af året. Foreningen bidrager årligt med

Fra forsiden på den video, der blev en salgssucces for arkivet i Varde. (Varde Lokalhistoriske Arkiv)

pæne tilskud til arkivets drift. I år for eksempel til indkøb af fotoudstyr. Endvidere udgiver foreningen to gange om året Lokalhistoriske Meddelelser, som udover meddelelserne indeholder historiske artikler fra byen og landsognet.

Årets solskinshistorie var solget af afdøde tandlæge C.W. Kochs Varde-film fra 1956 på video. I vor naivitet og vores medfødte vestjyske forsigtighed mente vi, at det da måske nok kunne gå an at lade fremstille 50 kopier. Så kunne det da ikke gå helt galt. Vi solgte 500 stk.! Heraf langt hovedparten på Turistkontoret, som vi havde lavet en salgsaftale med.

Antallet af daglige formiddagsmedarbejdere er nu oppe på 6, så vi begynder efterhånden at få kapacitetsproblemer. Herudover møder med jævne mellemrum en 4-5 stk., heldigvis ikke alle på samme tid.

Vi kan også konstatere et stigende besøgstal. Mere end 350 har i afdvige år aflagt arkivet et besøg. Indkomsternes antal er stagnerende. Tilsyneladende et generelt problem for arkiverne i amtet i almindelighed. Dog er vore indkomster blevet tungere i den forstand, at vi nu får flere og større forenings- og erhvervsindleveringer end private arkiver. Nævnes bør, at vi fra en nu afdød fotografs bo har modtaget 26.000 negativer, som arkivets kompetente fotomedarbejder har gennemgået, grovsorteret og registreret midlertidigt. Samme har ligeledes indrettet et mørkekammer, således at vi nu kan udføre kopieringsarbejder såvel for vore kunder som lokalarkiverne indenfor Varde Kommune.

Gamle billeder fra kommunens arkiver på lokalsiderne i JydskeVestkysten om søndagen er tilsyneladende et hit med stor respons fra avisens læsere.

I 1998 vil vi derfor søge at vedligeholde de mange gode kontakter, vi har overalt i vort område samt søge at udbygge vore tekniske faciliteter.

Vejen Kommune

Lokalhistorisk Arkiv for Vejen Kommune

Østergade 2, 6600 Vejen. Tlf.: 75 36 35 99.

Åbningstid: Tirsdag kl. 10-16 og onsdag kl. 10-17.

Leder: Linda Klitmøller.

Næsten hele året 1996 havde stået i sikringens og ombygningernes tegn, og ved årsskiftet 1996/1997 var vi endnu ikke helt færdige med de omfattende

arbejder. Vi manglede stadig at få sat kælderens i stand, så den kunne bruges som magasin. Dette skete først hen på sommeren, men betød samtidigt, at arkivets magasinplads blev udvidet med mange hyllemeter, så vi nu har fået bedre plads til publikumsfaciliteter.

Resultatet af alle disse anstrengelser er blevet et lysere og mere brugervenligt arkiv, som er blevet vel modtaget af brugerne. Vi har som en gave fra Askov Møbelsnedkeri fået nye borde til læsesal og kontor, så alle, såvel personale som brugere, har fået bedre arbejdsbetingelser. Af andre nyanskaffelser til glæde for publikum kan nævnes købet af et nyt læseapparat til 35 mm-film. Tanken er, at arkivet fremover i takt med de økonomiske muligheder vil indkøbe filmkopier af arkivalier for Vejen Kommune i Statens Arkiver. Første indkøb vil være realregistre for Vejen Sogn. Senere håber vi at få råd til at købe realregistre for samtlige sogne i Vejen Kommune.

Arkivet fik, som nævnt i beretningen sidste år, nyt edb-udstyr og registreringsprogrammet Arkibas. Efter de nærmest obligatoriske indkørvanskeligheder er vi kommet godt i gang med dels registreringen af de nyindkomne arkivalier, dels en omregistrering af arkivets allerede eksisterende samlinger. Sognearkivet i Bække, som hører under Lokalhistorisk Arkiv for Vejen Kommune, kom også i gang med edb-registreringen i 1997 takket være Data Gruppen i Vejen, som forærede os en pc'er til brug i Bække.

Arkivet har i det forgangne år uddybet samarbejdet med byens foreninger. Sammen med Turistforeningen afholdt vi i sommerens løb to velbesøgte byvandring i Vejen. Det var helaftensarrangementer, som bestod af et par timers tur gennem Vejen efterfulgt af kaffe og lysbilledforedrag på Sognegården. Der deltog mellem 80 og 90 vejensere i disse arrangementer. Askov bylag arrangerede i efteråret et besøg på gården Grønvang, hvor arkivets bidrag var et lysbilledforedrag om familien Lauridsen og deres betydning for Vejens udvikling. Dette arrangement var yderst velbesøgt, et par hundrede mennesker mødte op. Dertil kom, at foreninger har aflagt besøg på arkivet, og arkivet har et par gange holdt foredrag i foreninger.

Til vores store glæde steg besøgstallet i 1997 med lidt over hundrede til 405 gæster. Elever fra byens

uddannelsesinstitutioner er i stigende tal begyndt at anvende arkivet i forbindelse med udarbejdelse af større projektopgaver. Dertil kom, at vi i løbet af året har besvaret et halvt hundrede skriftlige og telefoniske forespørgsler og modtaget omkring dobbelt så mange afleveringer. Den største og mest betydningsfulde var indleveringen af familien Lauridsens arkiv, som stod på familiegården Grønvang. Vi er gået i gang med det omfattende arbejde at ordne og sortere arkivet, men det vil vare længe, før arkivet kan stilles til publikums rådighed. På nuværende tidspunkt har vi allerede konstateret, at arkivet rummer værdifulde arkivalier til belysning af de tidlige industrivirksomheders historie og til belysning af driften og livet på gården Grønvang.

Ølgod Kommune

Ansager Lokalhistoriske Arkiv

Områdecetret, Præstegårdsvej 5, 6823 Ansager.
Åbningstid: Onsdag kl. 14-16 eller efter aftale.
Leder: Ejvind C. Jensen, Kanalvej 4, 6823 Ansager.
Tlf.: 75 29 71 56.

1997 har været et ret stille år på Ansager Lokalhistoriske Arkiv. Der var i alt 82 besøg, en del telefonopringninger og en enkelt klasse fra Ansager Skole på besøg - en 8. klasse med 18 elever, der blev undervist/underholdt i 2 timer.

Herudover kan nævnes, at 14 personer har indleveret arkivalier i året 1997, heriblandt en video fra Ansager Dyrehospital, der er et fint supplement til de to tykke bind, vi for et par år siden fik af dyrlæge Jensen, Ansager. Han har helt fra dyrehospitalets åbning gemt billeder, regninger og meget mere, og brugte de første to år af sit otium til at samle materialet i mapper, der på fornem vis illustrerer dyrehospitalet fra den spæde begyndelse og frem til i dag.

Skovlund Sognearkiv

Vesterled, Borgergade 24, Skovlund, 6823 Ansager.
Åbningstid: Efter aftale med lederen.
Leder: Kaj Knudsen, Ansagervej 20, 6823 Ansager.
Tlf.: 75 29 20 70.

Om beretningsåret 1997 kan der meldes om et stigende besøgstal, henvendelser og forespørgsler, vel ca. 150, idet to særlige arrangementer af Åbent Hus-karakter har styrket interessen for at kigge indenfor.

Det var et par jubilæer i henholdsvis sognets Borger- og Håndværkerforeninger, der gav anledning til den ekstra opmærksomhed. Det kan altså nytte at gøre tingene anderledes.

Også de årlige besøg af skolebørn har arkivet haft glæde af og omvendt, og det kan efterfølgende mærkes på henvendelsernes antal når skoleklasserne har været på besøg.

Indlevering af arkivalier har været jævn. Vi øjner nu en mulighed for endelig at kunne komme i gang med den elektroniske registrering, idet forhold omkring økonomi, udstyr, mandskab og det fornødne mod synes i bedring.

Arkivets medarbejderstab er ret konstant og der udføres et godt og solidt stykke arbejde af hver enkelt på sit område.

Tistrup-Hodde Lokalhistoriske Arkiv

Tistruplund Områdeceter, Søndergade 38,
6862 Tistrup.

Åbningstid: 1. tirsdag hver måned kl. 15-17 eller efter aftale med lederen.

Leder: Leif Østergård Therkildsen, Toften 8,
6862 Tistrup. Tlf.: 75 29 96 13.

Arkivet har næsten haft et normalt år - når jeg skriver næsten skal det ses i relation til min A-kasse og dennes fortolkning af ulønnet arbejde. Det hele faldt heldigvis på plads i oktober måned, hvorefter jeg kunne genoptage registrering på edb.

Vi har som sædvanligt fået en del henvendelser vedrørende slægts- og lokalhistorie. Vi har modtaget 20 afleveringer, blandt andet fra Tistrup Sløjd- og Husflidsforening, hvorfra vi også arvede 1.583 kr. - en kærkommen gave til en slunken arkivkasse.

I forbindelse med valg til byrådet i november 1997 havde vi en billedudstilling af tidligere sognerådsmedlemmer fra 1923 og til kommunesammenlægningen i 1970. Også i år udnyttede vi chancen til at holde Åbent Hus sammen med Tistruplunds juleudstilling - vi havde non stop-forevisning af videofilmene Et stykke af Vestjylland anno 1993 og Sognefilmen 1965.

Vi har efterhånden fået ca. 2000 person-udklipsmapper og foreninger registreret på edb. Næste opgave bliver at få vores billedmateriale registreret på edb.

Ølgod-Strellev Lokalhistoriske Arkiv

Kulturhuset, Vestergade 5, 6870 Ølgod.

Tlf.: 75 24 50 11, lok. 5.

Åbningstid: Tirsdag kl. 14.00-17.00.

Leder: Nich. Riis, Bakkevej 17, 6870 Ølgod.

Tlf.: 75 24 56 51.

For mange år siden hed det i en revyvisse: Så skal vi altså til det igen. Og det skal vi også på lokalarkiverne i form af en årsberetning. Hvem og hvor mange der læser disse ved vi ikke, men det hører sig altså til.

Fra vort arkiv kan vi berette om 32 afleveringer, og af disse skal nævnes Hans Viuf Sørensens optegnelser, som fyldte 10 arkivæsker da vi var færdige med sorteringen. Optegnelserne er foretaget i regnehæfter, på notesblokke, på bagsiden af tryksager, etc., etc.. Vi har så vidt som muligt sorteret materialet sognevis og har da også haft den opmuntring, at slægtsforskere har været meget tilfredse med at gå materialet igennem. Hans Viuf Sørensen var ansat i politietaten, og sine sidste leveår boede han i Viborg og tilbragte utallige timer på Landsarkivet.

Robert Lemming, der er født i Ølgod, nu bosiddende i Århus, har skrevet en slægtsbog, Familien Lemming, og denne er indgået i vor bogsamling. Samme Robert Lemming har også afskrevet og registreret navne og fødesteder for faldne soldater i krigen 1864. Den oprindelige fortegnelse er udarbejdet af Vilhelm Cohen. De faldnes navne rummes i tre bind, der ligeledes er indgået i vor bogsamling. Arkivet skylder Robert Lemming en stor tak for både arbejdet og for bøgerne, der uden vederlag er overdraget til arkivet.

Antallet af besøgende er vi lidt usikre på, ikke på vor ugentlige åbningsdag, men som vi tidligere har nævnt er vor lokalsamling af fremkaldte fotos, kirkebøger, folketællingslister, slægtsbøger m.v. tilgængelig i Ølgod Biblioteks åbningstid, og derfor kan vi vanskeligt sætte besøgstal på.

Tak til alle der med afleveringer, besøg og forespørgsler viser interesse for arkivet.

Registre 1996-97-98

- Aagaard, Knud, præst i 1811 340
Aakjær, Jeppe, forfatter 145. 176
Aaslund, Niels Knudsen, København 44
Aastrup 280
Aberdeen 258
Abildgaard, Søren, tegner 285
Adolph, H 350
Adzerbøl 45
Agerbæk 25. 215ff -224
Ahlensdatter, Martha Sofie 44
Aldskogius, Hans 447
Als 385
Alslev 28. 32
Allerup 406
Amalienborg 63
Amerika 60. 89. 139f. 176. 199
Amundsen, biskop i Haderslev 249f
Andersen, lærer i Nr. Nebel 142
Andersen, A.Chr. gårdejer 341ff 359.
Andersen, Andreas, fattiggårdsbestyrer 214
Andersen, Hans Christian, forfatter 156. 176
Andersen, Hans, gårdejer 395
Andersen, Jens 46
Anderse, Jens, gårdejer i Grindsted 342
Andersen, Laust, bonde i Vester Vedsted 418
Andersen, Laust, gårdejer 359
Andersen, Mads, arbejdsmand i København 44
Andersen, Peder, Bobøl, 47f
Anderson, Josef, forbundsformand 13
Andresen, Jens Jørgensen, lærer 241
Andst 185. 227
Anna. madmor 399, 401
Ansager 16. 90
Appel, Anne Katrine 380
Appel, Jørgen Kristian, skoleleder i Holsted 379ff
Appel, Katrine 380, 395
Appel, Peter 380
Arabinda inder 230
Archanius, Saxo, forvalter i Dronninglund 46
Asbo, Peter Nielsen 369
Asien 247
Askjær, Emil 230
Askov 90. 227f.232.236.239f.281
Astrup, Tage 3. 10
Bach, Lindy 423
Bache, O., havneingeniør 275
Bachmann, Christina Margrethe 277. 288
Bachmann, Christine Margrethe 279 .285,289f
Bachmann, Hans 277. 280. 290
Bachmann, Hans 284
Ballerup 215
Ballin, Frede, Brørup 232
Ballisager Kolding 232
Bandbøl 195
Bang Mikkelsen 174
Bang, Hermann forfatter 176
Banke, Jørgen, lærer i Esbjerg 146. 150f 172
Barmen. Tyskland 248
Barth, Karl, teolog 248
Baumann, Raymond premierløjtnant 66
Bay, Henning Varde 233
Bech, H., redaktør i Varde 147
Beck , Karen 54
Beck, Carl Hansen 55. 57
Beck, Niels Bennedsen 54. 56ff
Beck, Peter Truelsen 54. 56ff
Bell, Georg, engelsk biskop 248ff
Bennetsen, Søren 31
Benthien, Susanne, bibliotekar, arkivleder 59. 72
Berlin 241. 252. 159f. 275
Bertel 40
Bertelsen, Søren 11. 18
Berntsen, Klaus konseilpræsident 383ff
Bevtoft kro og Mølle 380
Bevtoft 380-381, 385, 391
Bierrum. Heinrich Ernst, Øllufgård 45
Bierrum, Otto Diderik 51
Billum 25
Billund 214
Birk, Signe 378
Birkedal, Vilhelm, præst 382ff
Birnbau, Walther 252
Bismarck 384, 386, 388
Bjerg, Peder Løgstrup, bibliotekar 173. 180
Bjerg, Rasmus 277
Bjerger, Poul, højskolelærer i Askov 281. 285
Bjørnson, Bjørnstjerne, forfatter 139. 176
Blakmark 176
Blicher, Steen Steensen, forfatter 176
Blom, C.V, arkæolog 76
Blåbjerg 158f. 172. 178. 231
Blåvand, 451
Blåvandshuk 158f. 172. 178.456
Bobøl 47ff
Bohnsen, Andreas, (Glar Dres) 194f

- Bohnsen, Bolette 194f
 Boisen, P.O. biskop 367
 Boldesager 410
 Bolhede 37. 39
 Bolk, Peter, fattiggårdsbestyrer 214
 Bolvig, borgmester i Brørup 230. 231
 Bomholdt, Julius politiker 16
 Bondesen, Anton, Torrup 28.32
 Bonhoeffer, Dietrich, tysk teolog 248ff
 Bonnerup, G., lærer 230
 Borberg, borgmester i Varde 140
 Bordum, Flemming, Vejen 236
 Bossen, N.H., lærer 145. 147f
 Bovnum 90
 Brahms, Ingeborg, skuespiller 229
 Bramming 22f. 25.75. 76. 78. 90.217.
 Bramming hovedgård 76f
 Brandes, Georg, forfatter 245
 Brangstrup 382
 Bredsdorff, Th., højskoleforstander 146
 Brill, H.P. 442f
 Bregendahl, Marie, forfatter 176
 Broby 277
 Brorson, Hans Adolf, salmedigter, biskop 277f. 364
 Bruhn, Rudolf, forfatter 179
 Bruhn, Verner, seminarielæktor, forfatter 19. 27
 Bruun, Anders, Gjesing 28. 33
 Bryld, Anne, studievejleder 232. 241
 Bryndum 24. 28.32
 Brøndsted, J., museumsinspektør 75
 Brøndum sogn 73. 78
 Brøns 55
 Brønsted, ingeniør 352-354
 Brørup 32. 42ff
 51.185.231f.236f.358.394.457ff.
 469.472f
 Brørupgård 45
 Bugge, arkitekt 150
 Busk, Charlotte 225. 227. 231
 Busk, H., landsretssagfører 227
 Bygholm 436
 Bylow, Frederik Rudbeck Chr., kaptajn 285
 Bække 186. 194.227.231.
 Bødkers, Stine, fattiglem 182
 Bøggild, J.E., generalkonsul 69. 71
 Bølling 90
 Børgeesen, Kristen 368
 Calcutta 230
 Canada 426, 447
 Canterbury 253
 Carstensen, Betty, byrådsmedlem og borgmester i Varde, 167. 169. 171
 Chichester 248
 Christen Christensen, musketer 374
 Christensen C.W. bagermester 373
 Christensen, Ane Catrine, Haltrup 34
 Christensen, Anders H., fattiglem 196
 Christensen, Anders, fattiglem 196
 Christensen, Axel 12
 Christensen, Hilda, lægesekretær 215
 Christensen, I.C. , kulturminister 146
 Christensen, Ingvard, Haltrup 34
 Christensen, Jacob, Haltrup 34
 Christensen, Johanne, Haltrup 34. 36
 Christensen, Karl, fattiglem 208
 Christensen, Maren Kirstine, fattiglem 194
 Christensen, Margit, bibliotekar 156f
 Christensen, Peder, Donslund 188ff . 192. 195
 Christensen, Per Fryd, Vejen 241
 Christensen, Poul Erling, skoleinspektør politiker 232
 Christensen, Terkel, 365ff
 Christensen, Viggo, optiker 275
 Christian, den 9ende, konge af Danmark 63. 381
 Christian den 6. Konge af Danmark 376
 Christiansen, Hans A. N., fattiglem 196
 Christiansen, Harald, fattiglem 196
 Christiansfeld 56
 Christina Margrethe 284
 Claudi 54
 Claudius, Hans, provst i Tønder 276
 Claudius, Matthias, salmedigter 276
 Claudius, Samuel Nicolaus, godsejer på Sønderkov i Brørup sogn 276 - 290
 Clausen, mads, gårdejer 359
 Clausen, tobaksspinder i Ribe 66
 Clausen J.P. urmager 392
 Clausen, Abelone Andrea 54
 Clausen, Peder Johansen 54
 Clausen, Peder, Gravensgård 51
 Clemmensen, snedker i Ribe (ækineser snedker) 373
 Crondahl, Helle Pedersdatter 43. 46
 Crondahl, Margaretha Pedersdatter 41f. 44. 46. 52
 Crondall, Maren Pedersdatter 44
 Dahl, 340
 Dahlem. England 253f
 Dalby 382, 384
 Dalgas Carl, 340-341
 Dalgas Enrico, ingeniørkaptajn og hedeopdyrker 339f. 379
 Dalgård, Bertel. indenrigsminister 376
 Dalhoff-Nielsen, Peter 12
 Dam, Albert, forfatter 145
 Damgård, Niels Frederik 202
 Damsmark 28f
 Danmark 15. 22.53ff. 63. 70. 73. 75.78.89.197.255.261.341.361.375.380ff.400.435.457ff

Registre

- Dannevirke, 379, 384-385, 394, 396
Darum 24
Davidsen Peder, 420
de Meza, overgeneral 379
Dejbjerg, lærer i Mejls 173
Dickens, forfatter 179
Dominicussen, W 442f
Donslund 187. 209
Donslund, Christen 187. 189. 190ff
Dorph- Pedersen 358
Dostrup 185
Dronninglund 42. 44. 46
Due, Jørgen Christoffersen 283
Dybbøl 379, 385
Dømmestrup 395
Ebbesen, Eskild 203
Eg i Grindsted sogn 344ff. 360
Egtved 215
Ejderen 384
Elbech, Mads, Sønderkov 45
Elbæk, Johannes, Glejbjerg 232
Emmerlev 276
Enderup, 420. 458.465
Endrup 16
Enevoldsen, Laust, Bobøl 47f
Enghoff, C. Præst i Holsted 393
Engelbrecht, Jens Christian 368
England 4. 10.
15.20.88.139f.253ff.384
Erichsen, Frederik Ditlef 368
Eriksen, lærer 173
Eriksen, Hans Erik 339
Eriksen, Morten, urmager i Ringe 259. 269
Ertner, vinhandler 371
Eskildsen, Eskild, gårdejer i Grindsted 341
Eskesen Morten 381, 395-396
Eskjær 46
Estrup, J.B.S., minister 20
Europa 89.240. 247.407
Faaborg, Christen S., fattiglem 196
Falster, Chr. rektor 364
Fanø 4ff 10. 16.246ff
Farup 22
Favrskov 41
Feilberg, H.F., forfatter, præst 179
Ficher, Leck, forfatter 153
Filippinerne 240
Finland 3. 32.140
Flensborg 381, 384
Fog, John, skolepsykolog 228
Fogh, Hans, birkedommer 46. 48
Folding 276ff
Foldingbro 45. 46
Foldmond, ishokeyinstruktør 432
Fole 375, 377
Forballum 367
Fourfelt 5.410
Fourschou 47
Franck, Joachim, Ribe 45
Frands, mergelarbejder 32
Frandsen, Agner Hjøllund, provst i Malt 276. 290
Frandsen, Rigmor, skoleforstander 225. 232f. 238. 245
Frandsen, Stephan, Hals 43
Frankrig 384, 386
Franziska, 405f
Fredericia 234.371
Frederik, Kronprins af Danmark i 1904 63
Frederik den syvende 384
Frederiksen, skovridder 13
Frederikshavn 255
Frederikssund 216
Friederichsen, Christopher, Bobøl 47
Frisvad 173. 176. 179
Fromsejer, Hans Ib, fattiglem 194. 196
Fromsejer, Johannes J., fattiglem 194. 196
Fromsejer, Markus, fattiglem 194. 196
Fromsejer, Sine Johanne, fattiglem 194. 196
Frøkjær 86
Frøsig, Svend, Esbjerg 233
Fyn 261. 382, 385, 396
Færøerne 255f. 258
Fæsted mose 377
Føvling 196. 214
Føvling 279.f
Fåborg 24
Gabøl 377
Gamch, Eline Laurine, fattiglem 197
Gammelby lærer 175. 179
Gammelby 410
Gasse 368
Gedser 260
Geneve 250
Gesten 185. 227
Giærløv, Jens Andersen 44
Giæsten, Niels Sr., Hulkjær Mølle 45
Giørtz, fabrikant i Ribe, 60. 63f
Giørtz, Elisabeth, Ribe 60
Giørtz, Frue, Ribe 66
Gjellerup 173. 176. 179
Gjern, herredsfoged 6971
Gjesing 32
Glarvester, Frederik 186f
Glavanius, nattevagt 29f
Glejbjerg 217. 232
Glorup 187
Gomard, C.J., optiker 259. 272. 275
Gravengård 41ff. 48. 50. 51f
Gregersen, Gunnar Block 451
Gredstedbro 22.53ff
Grejs Mølle 382
Grene 26
Grimstrup 24
Grinderslev, Niels. Studerende 426
Grindsted 26.78.82.154.
194.214.231ff.237.
340ff.349ff.357ff.457ff.
461ff.472f
Grænseefterskole, Holsted 392f, 395f
Græsdal, Birgit, Ribe 233
Grønland 15.231
Grådyb 22
Guldager 24. 28f. 32.75.85
Gundesen, Jes, landmand i Ho 454
Gørding 49
Gørding Mølle 49
Gånsager 417

- Haaben, Johan J., klokker i København 46
 Habekost, Peter, fattiggårdsbestyrer 214
 Haderslev 248. 249.281
 Haise, Anna, kirketjener i Brørup 286. 289
 Hals 43
 Haltrup 34f
 Haltrup, Mads, gdr. i Orten 173
 Hamborg 241.251
 Hamburg 7.277
 Hamsun, Knut, forfatter 145. 176
 Hanne, fattiglem 211
 Hanning 90
 Hannover 28. f
 Hans. skoleelev i Ribe 68
 Hansdatter, Lene 41
 Hansen, lærer i Lunde 142
 Hansen redaktør i Varde 140
 Hansen, Anders skomager i Ribe 364
 Hansen, Bennedsen Kjeld 37
 Hansen, Bennedsen Laura 39
 Hansen, Bennedsen Niels 37. 40
 Hansen, Christen, 364
 Hansen, Chresten, gårdejer 359
 Hansen, Elias. Skovløber 422ff
 Hansen, Frederikke. Skovløberkone 422. 424
 Hansen, H. Jessen 55
 Hansen, H. M., købmand i Varde 140
 Hansen, H.C., statsminister i Danmark 16
 Hansen, Hans Christian, gårdejer 359
 Hansen, H.E. 179
 Hansen, Hans Gjerluf, landmand 173f. 176. 180
 Hansen, Hans peder, gårdejer i Grindsted 341
 Hansen, Henning, operasanger 229
 Hansen, I gårdejer 359
 Hansen, Jørgen 139. 172
 Hansen, Jørgen, Bobøl 47f
 Hansen, Jørn, advokat 227
 Hansen, Karen 54
 Hansen, Laurids, Toftnæs 28. 30
 Hansen, Marie Margrethe Magdalene 198
 Hansen, Marius, fattiglem 206
 Hansen, Martin A., forfatter 153. 180
 Hansen, Niels 365
 Hansen, Niels Marius C.J.P., fattiglem 196
 Hansen, Peder, hyrdedreng 50
 Hansen, Søren 193
 Hansen, Søren Kr., Bryndum 28
 Hansen, Th., fabrikant i Varde 147f
 Hansen, Vagn, Askov 240
 Hartmann, Johan Michelsen 44
 Hartmannsdatter, Kirstine Elisabeth 42. 44
 Haugstrup, H., skoledirektør 237
 Hauschildt, Bodil, fotograf i Ribe 66
 Have-Jørgensen, arkitekt 154
 Havsteen, Mikkelsen Allan, arkitekt 276
 Heckel 249ff
 Hedager, lærer i Ho 451
 Hedegaard, E., lærer 230
 Hedegaard, Hans P., fattiglem 208
 Hedelselskab, Det danske, 341-343, 346
 Hedtoft, Hans, statsminister i Danmark 16
 Hein, Piet, forfatter 24.12
 Hejls 391
 Hejnsvig 183. 185f. 191. 195.342
 Helle 159f. 215ff.224
 Hellevad 369
 Henne 181
 Henningsdatter, Maren, tjenestepige 50
 Hermansen, Madsen 38f
 Herning 339, 357.433.436ff.446f.463
 Heuch, Gerda, Vejen 227
 Heuch, I.C., skolelæge 227
 Heymann, W., Varde 24
 Hillerup 375
 Hindenburg 248f
 Hinum by i Grindsted sogn 341.359
 Hitler, Adolf, tysk rigskansler 247. 249f
 Hjerting v. Esbjerg 25. 90.454.464
 Hjerting v. Rødding 90
 Hjort, uddeler 175
 Ho 451, 453ff. 463
 Hodde 90
 Hodde mark 35
 Hoffmann, Ludvig, lærer 147f. 152
 Holberg, Ludvig, forfatter 179
 Holleschou 47f
 Holm, Leif, cand. theol 227
 Holmblad, Jacob 141
 Holstebro 20. 145. 168
 Holsted 196. 227.231ff.236ff.357f.379ff. 457ff. 465. 472f
 Holsten 22. 367. 380f. 384
 Horne 90. 92. 94
 Horns Rev 257
 Horsbøl, Grindsted sogn 351f.359
 Horsens 24.139.195. 199f. 385. 396.435ff.450
 Horslunde 376
 Hostrup 28.32
 Hostrup, Hans 57
 Hostrup, Karl 57
 Hostrup, Marie 57
 Hostrup, Niels Beyer 57
 Hovborg 357
 Hoyer-Nielsen, L., borgmester i Esbjerg 15ff
 Hoyvik. Færøerne 255. 258
 Hulkjær mølle. Holsted sogn 45
 Hunderup birk 45
 Hunderup 397ff. 463f
 Hundsbækkrat 357
 Husum 367, 369
 Hvidding 54f. 58. 362. 417.420
 Hvide Sande 95
 Hygum 375f
 Hygum 419f
 Hyphoff, jomfru 68

Registre

- Hyrup 380f
Høeg, Peder 45
Høgsbro 53. 56ff. 420. 472
Høm 369. 460.466
Hønksys 369
Hørfrøedam. Dronninglund sogn 44
Høst-Madsen, Per, salgskonsulent 215
Ilsted å 77
Island 258
Iversen, Harald, amtsskolekonsulent 227. 231. 234
Iversen, Søren, gårdejer 359
Jacobsen, Chresten, gårdejer 359
Jacobsen, Chr. gårdejer 347
Johansen, Christian, gårdejer 359
Jacobsen, Gustav, fotograf 91
Japan 168
Jarde Å 380
Jedsted 56.375
Jelling 382
Jels Troldkjær 56
Jensdatter, Maren 367
Jensdatter Mette, gårdejerske i Okholm 417ff
Jensdatter, Else, tjenestepige 42. 50
Jensen, Agnes, Aislev 28. 33
Jensen, Ernst 397
Jensen, Henrik, redaktør i Varde 147
Jensen, Jens, gårdejer 359
Jensen, N. Chr. gårdejer 359
Jensen N. Chr. gårdejer 359
Jensen, Jens Uth, fattiggårdsbestyrer 214
Jensen, Johannes V., forfatter 145. 180
Jensen, Kristen Bloch, fattiglem 208
Jensen, Lass, Holleschou 47
Jensen, Niels, fattiggårdsbestyrer 193f. 214
Jensen, Niels, Sørá 44
Jensen, Niels, Vorbasse 194
Jensen, Olrik, skoleinspektør 228
Jensen, Peter, 378
Jensen, Rasmus, fattiggårdsbestyrer 214
Jensen, Ruth, amtsrådsmedlem, 237f
Jensen, Thit, forfatter 145
Jepsen, A., lærer 145
Jepsen, Anders, Bobøl 47f
Jerne 19. 21.410.463
Jernved 41. 49.54f. 57f
Jernvedlund 41. 55
Jerrig 78. 82.359
Jessen, Jes, Damsmark 33
Jessen, Vagn Åge, viceborgmester i Helle kommune 215
Jocephwitz, polsk mergelarbejder 32
Joensen, J. 255. 258
Joensen, Karl Johan 255. 258
Johansdatter, Kirstine Elisabeth Hartmann 42. 46
Johansen, Karl Emil, fattiglem 208
Johnsen, Marie, bibliotekar 150. 155
Juel, Magne, Viborg 41. 52f. 58
Juel, Thomas 279
Jungshoved 224
Justesen, friskolelærer 382
Justesen, gæstgiver i Varde 140. 147
Jylland 168. 199. 216.
Jæger, landsretssagfører 33
Jæger, tysk statskommissær 253f
Jørgensen Hans, 374
Jørgensen Hans, 420
Jørgensen Ole Wiberg, 434
Jørgensen, A. D., forfatter 179
Jørgensen, Aksel, 374
Jørgensen, Ancher, Bobøl 47f
Jørgensen, Hans Jørgen, 374
Jørgensen, Hans, Bobøl 47
Jørgensen Jensine 369
Jørgensen, Johannes, forfatter 145
Jørgensen, Jørgen Hansen. Gæstgiver 369
Jørgensen, Jørgen Peter 362
Jørgensen, Jørgen, Guldager 28
Jørgensen, Niels 187
Jørgensen, Oda, 374
Jørgensen, Ole Rand, overbibliotekar 153ff. 157. 159. 163ff
Kalifornien 65
Kamedula, polsk lokomotivfører 31f
Kamp 376
Kampmann, Viggo, statsminister i Danmark 16
Kap Horn 176
Karlsgårde 411ff
Karup, 342, 344, 358
Kastoft, boghandler i Varde 147
Kiel 5. 277
Kiøldsatter, Johanne, Gravensgaard 51
Kirkebro 73. 76f. 368. 375. 460.465
Kisbye, Morten, stadsbibliotekar 168f. 171
Kiældberg, Anders Nielsen, Adserbøl 45
Kjelland, Alexander, forfatter 151
Kjelst, redaktør i Varde 140
Kjær, doktor i Ribe 66. 71
Kjær, Børge, fotograf 170
Kjølsen, kaptajn 267
Kledal, Birger, rektor 234
Kleminger, assessor i Ribe 227
Klintø, Ole, seminarieadjunkt 227
Knudedyb 22
Knudsen, Ib, urmager 259
Knudsen, Jacob, 367f
Knudsen, Jens Lassen 367
Knudsen, Knud Lauritsen 367
Knudsen, Nanna, 367
Knudsen, Niels 203
Knudsen, Svend Åge, museumsinspektør 286
Koch, stiftsprovst i Ribe 61. 71
Koch, Karl 249f
Koch, P.G., biskop i Ribe 146
Kofoed, Frantz von, kaptajn 285
Kokkenborg 279
Kold Christen, 368. 381-382, 384
Kolding 22. 26.73.82.
192.194.197.216.232

- Kondrup, Erik, amtsskolekonsulent 234
 Kongeådal 276
 Kongeåen 55f
 Kongeåen, 385f, 391
 Korch, Morten, forfatter 153
 Korn, præst i Vorbasse 189
 Korskroen 24
 Kragelund 197.400. 460. 462.464
 Kragh, Jens Otto, statsminister i Danmark 16
 Kragh-Møller, C.C., København 228
 Krapotkin, forfatter 176
 Kraul, slagter 372
 Krensyre, polsk mergelarbejder 30
 Kristensen, Gilbjerg 195
 Kristensen, J.K., folketingsmand 206
 Kristensen, Niels Kr., Hostrup 238
 Kristensen, Peder, daglejer i Grindsted 353
 Kristoffersen, Peder 205
 Krogerup 232
 Krüger, Hans 380ff
 Kvang 90. 93
 Kymmell, Ludvig 12f
 Kærbøl 375
 Kærbølling 418
 Kærgaard, Leo 234
 København 362, 368. 380. 389.424.426.432.436.441.449.468f
 Køge 145
 Lagerløf, Selma, forfatter 145. 156
 Langetved 90
 Langli 4
 Lars Peder 38
 Larsen, Arne Skov 230
 Larsen, Gordon, bibliotekar 157
 Larsen, Hans Jørgen L., Lindknud 284
 Larsen, Jens, fattiglem 208
 Larsen, Julius, forligskommissær 392
 Larsen, Robert, rejsesekretær i HK 13
 Larson, Lars, forfatter 176
 Lassen Halkjær, maskinmester 409
 Lassen, Ingerlise, Brørup 236
 Lassen, Jens, fattiglem 209
 Lasses, Mett. enke i Okholm, 417-421
 Lauenborg 22. 381
 Laugesen, Hans, Nebel 191. 193. 214
 Laugesen, Peder, Suurhauge 45
 Lauridsdatter, Apolonia, Varho 49
 Lauridsen, Knud, 421
 Lauridsen, Michael., 421
 Lauritsdatter, Bodil. Bondekone i Okholm 418
 Lauritsdatter, Kirsten, bondekone i Okholm 418
 Lauritsen, bogbinder 147
 Lauritsen, Ditlev, købmand, skibsreder 16f
 Laursen, Laust, Favrschou 47f
 Leipzig 277
 Lemche, Gyrithe, forfatter 145
 Lemming, præst i København 46
 Lewetzau, amtmand i Ribe 281
 Lewetzau, Theodore 45
 Lindemark, Erik, Vejen 236
 Lindgren, Astrid, forfatter 156
 Lindknud 185. 236.280.284.357
 Lintrup 90
 Loft i Grindsted sogn 340ff. 359
 Lolland, 424
 London 241. 248.253.258
 London, Jack, forfatter 176
 Lund, cancelliråd i Ribe 51
 Lund, Anne Kirstine, lærer i Agerbæk 215
 Lund, Frantz Pedersen, Brørupgård 45
 Lund, Hans, Varde 45f 49
 Lund, Jep.N. 368
 Lunde 142
 Lunderskov 197
 Lunderup 176
 Lundorf, Mathias, major 156
 Lundsager, Ejler, dommer i Holsted 227
 Lustrup 71. 376. 420
 Lyhne 93
 Læborg 187.227.235
 Løbner, H.M. førstelærer i Stenderup 393
 Løgstrup Åge, Bække 231
 Løgumkloster 277. 279
 Madison Square 70
 Madsen, Axel, stadioninspektør 444f
 Madsen, Erna, Vejen 236
 Madsen, kunstdrejer i Varde 140. 142
 Madsen Jens, Grindsted 359
 Madsen, A.P., kaptajn 73f. 78. 80. 86
 Madsen, Ane, fattiggårdsbestyrer 203
 Madsen, Anskarius 203
 Madsen, Grethe, Vejen 230. 235
 Madsen, Hans 195
 Madsen, Hermann, Nielsbygård 49
 Madsen, Hugo 433
 Madsen, J.O., skoleinspektør 228
 Madsen, Johannes, Øse 34. 36f
 Madsen, Kurt Skov, Vejen 241
 Madsen, Mads, fattiggårdsbestyrer 203. 212. 214
 Madsen, Niels Chr., Brørup 236
 Madsen, Niels, sognerådsformand 187. 190. 201. 209.
 Madsen, rundstykkeformer 373
 Magdalene Augusta 284
 Malmø 441, 444
 Malt 278. 285
 Malt herred 41
 Maltbæk 195
 Manchuriet 7
 Marke, W., kontor i Varde 140. 142. 147f
 Marryat, forfatter 179
 Martinsen, Jørn, cand. theol 246. 254
 Mary, 400, 402, 406
 Massachusetts 72
 Mathiasen, Christian, Vittarp 141f
 Mathiasen, E., seminarielektor 227

Registre

- Mathiasen, Ole, Lindknud 236
Mathiesen, Chr. landmand og forfatter 360
Meinicke, Leif, skoleinspektør 230f
Mejlby 375
Mejls 173ff. 177f
Michelsen, Anne Dorthe, sanger 170
Midtjylland 75
Miehe-Renard, Louis, skuespiller 229
Mikkelsen, Kristian, 375
Mikkelsen, Hans 378
Modvig i Grindsted sogn 342ff. 352f. 359
Moltesen Claus, 420
Moltke, greve 187
Monrad, D.G. statsminister 384
Montreux 67
Moresco, Jacob, etatsråd 210
Morsbøl i Grindsted sogn 342ff
Morsø 168
Mortensen, Bertel, Høgsbro 56
Mortensen, Mads, Bobøl, 47f
Mortensen, Morten, borgmester i Esbjerg 16
Morville, G., 345
Mose, Lars Árre 142
Moskva 241
Mourier-Petersen F., 345
Mulvad, Søren, Lærer 375
Myrthue 30.454
Mølhaug, Jens Jensen 42. 44ff
Møller, lærer i Vorbasse, 194. 199. 201f 205
Møller-Hansen lærer i Ribe 68
Møllin, Ane Henriette 54
Mørk, Erik, skuespiller 229
Naamansen, Arne Tubæk, arkæolog 73.76.78.82f. 87
Nebel 187. 191
Nedsager sogn 195. 199f
Neergaard, Marcus, 368
New York 59ff. 71.455
New Zealand 379
Nexø, Martin Andersen, forfatter 145
Nielsbygård 45. 49
Nielsen, Hans gårdejer 359
Nielsen John, ishokeyspiller 434
Nielsen Kristen, formand for Esbjerg Skøjteklub 428.435.440ff
Nielsen, Knud, gårdejer 359
Nielsen, Niels, gårdejer 359
Nielsen, Niels, gårdejer 359
Nielsen Sund, ingeniør 409
Nielsen William, arkitekt 409
Nielsen, Abraham, fattiglem 196
Nielsen, Arevad, lærer 175. 179
Nielsen, Christain, borgmester i Varde 158. 161f
Nielsen, Emil, fattiglem 208
Nielsen, Erik, fiskehandler 91
Nielsen, Erna, Askov 233
Nielsen, Georg, arkitekt 215
Nielsen, Gregers, sogneråds-medlem 206
Nielsen, Hans Chr., Alslev 28
Nielsen, Hans, 359
Nielsen, Hans, 365
Nielsen, Hans, 417
Nielsen, Hans, Vorbasse 212
Nielsen, Henry, overlærer 227f. 236. 238. 241
Nielsen, Jens Grøn 186
Nielsen, Jørgen 205
Nielsen, Jørgen, fattiglem 194. 196
Nielsen, Kaj 171
Nielsen, L.P., redaktør i Varde 147
Nielsen, Leif, amtskonsulent 235
Nielsen, Niels 187
Nielsen, Niels, sognerådsformand 208
Nielsen, O.Toft, urmager 259
Nielsen, Oluf, historiker 41. 285
Nielsen, Peder, Holleschou 47
Niels Peder, husbond 399.401f
Nielsine 54
Nissen, H.K., lærer i Skodborg-hus 226
Nissen, J. Brørup 394
Nordsjælland 13
Nonboe, sagfører i Varde 140. 142
Nonboe, stadsingeniør 407-408, 411, 414-415
Nordamerika 8
Nordby 246. 252. 254
Nordenskov 34
Nordjylland 13. 41
Nordslesvig 390
Norge 7. 16
Normann, A.C., folketingsmand, 16f
Novgorod 241
Nybberg 187
Nyborg 262
Nyeng 453
Nykirke 24
Nykøbing Falster 225
Nymindegab 25
Næsbjerg 35. 222
Nørballing 280
Nørre Holsted 47
Nørre Nebel 25.142.170
Obbekjær sogn 375ff
Odense 89.241.259.275.385.469.472
Okholm, Niels, V.Vedsted 57
Oksbøl 161. 170
Oksbøl 25
Oldager, Hans 37
Oldager, Karen 37
Ollesen, Christen, tjenestekarl 50
Ollesen, Olle, Favrschou, 47f
Olesen, Kjær, tømrer 354
Olsen, C.E., redaktionssekretær 147
Olsen, J., overlærer i Varde
Olsen, Ole Valdemar, fattiglem 208
Orten 173ff. 181
Ostenfeld, Kirstern 156. 158. 165
Ottesen, Hans gårdejer 359
Oved 40
Overby, ingeniør 408
Ovesen, Hanne T, Vejen 241
Ovesen, Ove 12
Owre, J. Riis 69
Pallesen, Hans Jørgen, fattig-gårdsbestyrer 193. 205. 214
Palmus, Chr. H., fattiglem 208
Paris 241
Peder Vilhelm 38f
Pedersdatter, Ingeborg 49

- Pedersen , Jacob P 210
 Pedersen Jørgen, landstingsmand og redaktør af Fyns Tidende 384
 Pedersen, Anders, fattiglem 199
 Pedersen, Baltzar, 378
 Pedersen, Christen, gårdejer i Grindsted 340
 Pedersen, Corn, murer i Varde 140
 Pedersen, Inge, lærer i Agerbæk 215
 Pedersen, Jacob 187
 Pedersen, Karl Jørgen, Grindsted 233
 Pedersen, Kristen 203
 Pedersen, Morten, gårdejer i Grindsted 340
 Petersen, Andreas, fattiggårdsbesyrer 214
 Petersen, Carl, muremester 212
 Petersen, Truels Beck, Plougstrup 53ff. 58
 Phillip, Hans 57
 Phillips, Mary 65. 67. 72
 Pinholt, plantør i Vejers 142
 Place de, Arne, skoleinspektør 232
 Plagborg i Grindsted sogn 360
 Plougstrup 49. 53ff
 Plougård, bibliotekskonsulent 154. 157
 Plovstrup 280
 Polen 32
 Pontoppidan 277
 Pontoppidan, Erik 280
 Pontoppidan, Henrik, forfatter 182
 Poulsen, Claus, præst i Emmerlev 276
 Poulsen, Jørgen, gårdejer 359
 Poulsen, Marna, Holsted 231
 Poulsen, Palle, fodboldspiller 433
 Poulsen, Ruth 225
 Poulsen, Søren, fattiggårdsbestyrer 214
 Poulsen, Thomas, gårdejer og kromand i Grindsted 342ff
 Povlsen, Laur., fattiggårdsbestyrer 214
 Prøjsen 381, 384, 386, 388
 Quedens, Anton, købmand i Ribe 71
 Raahede 56
 Rahbek, I., seminarieadjunkt 227
 Rahr, Jens, rådmand 364
 Rasmussen, lærer 173
 Rasmussen, præst i Øse 34
 Rasmussen Laust, folketingsmand 360
 Rasmussen, Carl, maler 20
 Rattrey 257
 Raun Pedersen lærer 173
 Rechnagel C, præst 392
 Ree, Knud, redaktør 15
 Reimarus, Magdalene Augusta 276
 Reimarus, Samuel, provst i Tønder 276
 Reinau, Tove 229
 Reinsholm, Emma, Ribe 60.63ff
 Rejsby 55. 367. 374. 48.420f
 Rendsborg, 365.380f
 Ribbentrop von, tysker 253
 Ribe amt
 41.73.78.89.158f.165.172.232f.3
 39ff.347ff.361.376.411ff.
 421.457ff.473
 Ribe, 339-340, 342, 344, 347, 349,
 361ff375ff.411ff. 421f.
 457ff.472ff
 Richmond Hill 65. 69
 Riis, Caroline, Ribe 62. 71
 Riis, Clara 62
 Riis, Edvard 62
 Riis, Elisabeth, Ribe 61ff -72
 Riis, Jacob A., Ribe 59ff -72
 Riis, John 62
 Riis, Kate 62f
 Riis, Niels E., Ribe 60f. 67. 70
 Riis, Roger William 63. 65ff
 Riis, Sofie, Ribe 60. 70f
 Riisager, Karen 139. 165. 172
 Ringe 259. 275
 Roager 55.368.
 Roosen, kammerråd. Dronninglund 46
 Roosevelt, Theodor, præsident i USA 59. 68
 Rosenberg, konservator 85
 Rosendahl, Poul Børge Halfdan 379
 Rosenstand, Karl 67
 Rosenørn- Teilmann, herredsfoged i Varde 24
 Roskilde 146
 Roust 16
 Roust mølle 45
 Rousthøje 215
 Ruben, frue i Tyskland 271
 Rungsted 432, 449
 Rusland 268.384
 Ryslinge 381f. 385.f 389. 391.
 394. 396
 Rækker Mølle 90
 Rødsgård, Agnethe J, børnehavleder 215
 Rønne 18
 Rørkjær 20.368
 Råhede 420
 Sand, Mads 173f. 179
 Saxild, justitsråd 345
 Schade, Peder, rådmand i Ribe 363
 Schjærring, Jens, højskoleforstander i Sødinge 383
 Schmidt, Agnes 420
 Schmidt, August, historiker. forfatter 41
 Schmidt, Paul 154. 158
 Schou, skomager i Varde 140
 Schou, Lovise 51
 Schuldt, W 81. 85
 Schweiz 60ff
 Schytte, Anders, Øllufgård 45
 Schiøtt, provst 394
 Schönemann, vejmand 147
 Sdr. Farup, 418ff
 Seeberg, Marinus, fattiglem 208
 Seem Skov 69
 Seem 369. 375ff. 459.466.469
 Serano, Rosita sangerinde 266
 Shetland 257
 Sig 16. 35
 Sildesøen 410
 Silkeborg 25.201. 259. 436. 446

- Simmonsens, Johan, færøsk fisker 255ff
 Simonsen, Johannes Bredmose, fiskehandler 88f. 96
 Simmonsens, S.C. gårdejer 342
 Sjelborg 30
 Sjælland 197
 Skads 16
 Skads herred 73
 Skads- Gørding - Malt herred 45
 Skagen 88
 Skallingen 6. 10. 452, 454, 456
 Skelmose, Erik 447
 Skibelund 391. 468
 Skive 32
 Skjern 154
 Skjoldbjerg 194
 Skjoldborg, lærer 150
 Skjoldborg, Johs., forfatter 145
 Skodshøj, Har. 340
 Skomager, Anders Hansen 364
 Skotland 257
 Skoulund 456
 Skovholm, Poul 203
 Skovlund 16. 35
 Skrædder, Peter 376f
 Skyth, Morten, fattiggårdsbestyrer 214
 Skærbæk 368
 Skøjteklubben Esbjerg 426
 Slagelse 145
 Slaugs Herred 347
 Slesvig 22. 378ff. 384ff
 Sneum 24. 397. 400ff.425
 Sneum, lærer 179
 Sneum å 76. 83
 Snøde 145
 Solbjerg plantage 94
 Sonne, Hjalmar 407
 Spandet 417. 420
 Spandet 423ff
 St. Petersborg 241
 Starup sogn 195. 215
 Stauning, Thorvald, statsminister i Danmark 11
 Stavedskov 420
 Stavnager, 375
 Steenberg, Andreas Schack, adjunkt i Horsens 139ff. 145f
 Stegemann, Mr. 68
 Stephansdatter, Else Margaretha 44. 46
 Stephansen, Anders, Favrschou 47f
 Stephansen, Jørgen, Holleschou 47
 Stephansen, Niels, København 43f
 Stild Hede 41
 Stinne, Kvang 93
 Stockholm 426
 Store Andst 196
 Store Skjernå 354-355, 361
 Straarup, A.S. 203
 Strandby 21
 Stuttgart 262
 Størsbøl 46
 Størsbøl 75. 78. 82.86
 Sundbo, J.P., borgmester i Esbjerg 11f. 15ff
 Suurhave 41. 45
 Svendsen, H.J.M. præst og seminarieforsøger i Jelling 382
 Sverige 3. 16.32. 140.
 426.434.444.448
 Svollibjerg 339ff
 Sydamerika 8
 Sydjylland 75
 Synderby i Grindsted sogn 359
 Sødinge 383
 Søhnges, optiker i Berlin 269f
 Søtoft, Peder Bang, Tuesbøl 45
 Sønder Omme 339. 363
 Sønderby, Grindsted sogn 340ff. 351.359
 Sønderjylland 54. 197.
 249.377.381.386ff
 Sønderskov 41. 45.276. 278ff
 Søndertoft i Ho 451ff
 Søraa, Dronninglund sogn 44
 Søren, ripenser 71
 Sørensen, Ejvind 425
 Sørensen, Anders, fattiglem, væver 196. 199ff. 205
 Sørensen, Carl M., fattiglem 196
 Sørensen, Claus, fiskeskipper 15
 Sørensen, Hans, fattiggårdsbestyrer 191. 214
 Sørensen, Juliane, fattiglem 206
 Sørensen, Jørgen 211
 Sørensen, Karen, fattiglem 208
 Sørensen, Mariane 212
 Sørensen, Marius, fattiglem 196
 Sørensen, Martin 191. 207. 109f
 Sørensen, Peder Aurelius, fattiglem 196
 Sørensen Peter 439
 Sørensen, S., folketingsmand 146
 Sørensen, Svend Falkner 55f
 Sørensen, Svend, Favrschou 47f
 Sørensen, Søren, fattiggårdsbestyrer 214
 Sørensen, Thomas, Holleschou 47
 Tange 368. 375. 472
 Tange, Peder Hansen 368
 Tarm 90
 Tarp, Niels, vandværksbestyrer Ribe 60. 70
 Tarp, P., sadelmager i Varde 140
 Tarp, Sofie 62
 Tarphage 25
 Tarphage 456
 Termansen, Chr. Sr., Nielsbygård 45. 48f
 Termansen, Jens konsumtionsforpagter 364
 Thiele, lærer i Berlin 264
 Thisted 199
 Thomsen, inspektør 85f
 Thomsen, Mads 40
 Thomsen, Peter, Jedsted 56
 Thomsen, Poul, gårdejer 359
 Thomsen, Th. Chr. gårdejer 359
 Thorshavn 255f
 Thorup, madam 367
 Thuesen, A., tegner 77ff. 84
 Thuesen, Niels, gårdejer 359
 Thyssen, præst i Ølgod 142
 Thøstesens, Thøste, gårdejer i Obbekær 376
 Tiedemann, mergelarbejder 32
 Timmermann, Coordt, Ribe 45
 Tinghøj 158f. 173
 Tirslund 280
 Tistrup 90
 Tjæreborg 16. 24

Tobøl 54f. 280
 Toftnæs 30f
 Tonnesen, Chr., fattiglem 208
 Tornbjerg, Peter, gårdejer 214
 Torbensen, Bent 446
 Torrup 28f. 31ff
 Trane, Jep Nissen, Nr. Holsted 47f
 Treager 41
 Troelsen, Aksel Warming, V. Vedsted 57
 Troelsen, Svend B. 417
 Truelsen, Hans 57
 Trøjborg 367. 421
 Tudegård 24
 Tuesbøl 45
 Tved 375, 378
 Tybringen 254
 Tygesen, Sven Ernebjerg 182
 Tyskland 32. 197. 247ff. 273.386.388
 Tønder 5. 18. 276f
 Uglerup 451
 USA 59ff. 71. 230. 240. 247. 269.369
 Ussing, Niels, Ribe 45
 Ustrup 368
 Uttrup, Jens Hellesen 42f. 45. 51
 Uttrup, Margaretha Crondall 45
 Valby 76
 Vamdrup 20.168
 Vandel 25
 Varde Landsogn 143. 173ff. 181
 Varde, 343, 357, 361. 371.422.456.ff.466.469.472ff
 Varho 49
 Valriders, Hans 363
 Vejen 225ff - 254
 Vejen 90. 92. 154.187.200ff.225ff. 254.341.368.375.383ff.400ff.425. 436.451.457ff
 Vejers 142. 456
 Vejle 25f.194. 199
 Vejle Amt 340
 Vejle, Osvald, fattiglem 208
 Vendsyssel 44
 Venø, Christian, fiskeskipper 15
 Verne, Jules, forfatter 179
 Vestberlin 264. 271

Vestbirk 57
 Vester Herred 45
 Vester Nebel 16. 24
 Vester Nykirke
 Vester Vedsted 22. 57. 71. 417ff.457.466.
 Vesterenge 375ff
 Vestjylland 75. 92.361.451
 Viborg 339, 342, 361.367.438.441.
 Visby 421
 Vittarp 141
 Vogsbøl 3
 Voldsø, Mildred 232
 Vorbasse 182f
 Vorbasse Sønderhede 210
 Vorgod 342, 358
 Warnemynde 260
 Wandel, Anders Johansen, guldsmed 363
 Warnicke, degn i Varde 1840 141
 Warthoe, Hans, herredsfoged i Roust 45
 Washington 5
 Webe, præst i Malt 277f
 Weber, August Frederik 377f
 Weber, Herluf 377
 Wedel, Anders sørensen 374
 Wedel Conrad 362ff
 Weile, Hans Thomsen 362
 Westergaard, forfatter 179
 Westergaard, A. Chr., forfatter 57
 Winding, Christen 45
 Winther, boghandler i Varde 147
 Winther, lærer 383
 Winther, Marius 234
 Witt-Hansen, V., amtsskolekonulent 229
 Wodschou, kammerherre 267
 Wodschou, Sr. 41
 Ølgod 142
 Øllgaard, Olav, folketingsmand 16f
 Øllufgård 45
 Ørsted, J.A 12
 Øse 35. 37.39.224
 Øster Vedsted 368. 375. 419ff
 Østergaard Nielsen, E. Kirstine 34

Østergaard, Christian, viceforstander 234. 241
 Østrig 384.426
 Åle 396
 Ålykke 357
 Århus 149. 241.254.342.355.361.472
 Årre 16. 24.142
 Årø 22

Emneregister

Arkæologi

73 - 87 (Kirkebro, Bramming)

Besættelsestiden

255 - 258 (Flugt fra tyskerne)

259 - 275 (Lærling i Berlin 1940 - 45)

Byhistorie

3-10 (Esbjerg 20 årh.), 11 - 18 (Esbjerg 20 årh), 19 - 27 (Esbjerg 20 årh), 362- 374 (Ribe 20 årh.)

Egnehistorie

375 -378 (Obbekjær og Vesterenge)

Erindringer

3-10 (Esbjerg 20 årh), 11 - 18 (Esbjerg 20 årh), 362- 374 (Ribe 20 årh.) 397-407 (Hunderup 20 årh.), 451-456 (Ho 20 årh.), 407- 416 (Esbjerg 20 årh.)

Fattigvæsen

182 - 214 (Fattiggård i Vorbasse 1900 årh)

Folkekultur

34 - 66 (Begravelse i Øse), 37 -40 (Tordenvej), 139 - 172 (Biblioteksvæsen i Varde), 173 - 181 Biblioteksvæsen i Varde kom-

Registre

- mune), 276 - 290 (Et gravmæle i Folding)
- Håndværk og industri*
28 - 33 (Damsmark og omegns mergelselskab)
- Hedeopdyrkning og landbrug*
28-33 (Damsmark og omegns mergelselskab), 339-361 (Dalgas og Grindsteds første engvandingskanaler)
- Historisk litteratur, Ribe amt*
97 - 104 (1996), 291 - 297 (1997)
457-467 (1998)
- Institutionshistorie*
215 - 224 (Børnehavestart i Agerbæk)
- Kirkehistorie*
246 - 254 (Kirkekonference på Fanø 1934)
- Lokalarkiver i Ribe amt*
111 - 133 (1996), 304 - 335 (1997)
474- 478 (1998)
- Mindeord*
110 (Chr. Almhede), 110 (C. Dons Christensen, Ribe)
474 (Birger Vitved-Jensen)
- Personalhistorie*
41 - 52 (Skiftevæsen, Brørup sogn), 53 - 58 (Privat korrespondance 1917), 59 -72 (Jacob A. Riis, Ribe), 276 - 290 (Samuel Nicolaus Claudius, Sønderkov), 417- 421 (Mett Lasses), 379- 396 (Kristian Appel)
- Posthistorie*
53 -58 (Postkort 1917)
- Pressehistorie*
11 - 18 (Esbjerg 20 årh)
Sportshistorie
426- 450 (Vi var jo pionerer. Ishockey i Esbjerg)
- Søfart og fiskeri*
88 - 96 (Fiskehandel i Esbjerg 20 årh), 255 - 258 (Flugt fra tyskerne 1940 -1945)
- Udvandring*
59 - 72 (Jacob A. Riis, Ribe)
- Undervisning og skole*
225 - 245 (VUC Voksenundervisning, Vejen 1963 - 1993), 379 - 396 (Kristian Appel og Grænsefterskolen i Holsted)

Fra Ribe Amt

BIND XXVII

**HISTORISK SAMFUND FOR RIBE AMT
1996-1998**

Indhold bind XXVII

Astrup, Tage: Erindringer fra Esbjerg Havn	3
Bennedsen Hansen, Niels: Et voldsomt uvejr	37
Benthien, Susanne: Jacob A. Riis og Ribe	59
Bertelsen, Søren: Journalistliv i Esbjerg omkring 1950	11
Bloch Gregersen, Gunnar: Livet i »Søndertoft« omkring 1930	451
Bredmose Simonsen, Johs.: Fisk fra havet - til land og by	88
Bruhn, Verner: Gøgeungen Esbjerg - ny by mellem gamle	19
Eriksen, Hans Erik: Dalgs og Grindsteds første engvandingskanaler 1868-1869	339
Frandsen, Agner: Jeg Samuel Nicolaus Claudius... - et særpræget gravmæle	276
Frandsen, Rigmor: Fra Aftenskole til Voksen Uddannelses Center - VUC Vejen, 1963-1993	225
Gomard, C. J. : I optikerlære i Berlin under besættelsen	259
Grinderslev, Niels: Ishockey i Esbjerg i 1940erne og 1950erne	426
Jensen, Agnes: Damsmarks og Omegns Mergelselskab	28
Jensen, Ernst: Kodreng i Hunderup i 1940erne	397
Joensen, J. og Joensen, Karl Johan: Flugten til Færøerne med E294 Hoyvik	255
Juhl, Magne: Et postkort fra 1917	53
Juhl, Magne: Et spændende skifte efter Magaretha Pedersdatter Crondall	41
Jørgensen, Jørgen Peter: Conrad Wedels gård bliver til gæstgivergården Sorgenfri	362
Løgstrup Bjerg, Peder: Om læselyst og biblioteksbetjening i det tidligere Varde Landsogn	173
Madsen, Johannes: Bedstemors begravelse	34
Martinsen, Jørn: Da der blev skrevet kirkehistorie på Fanø	246

Mikkelsen, Hans og Mulvad, Søren: Lidt om Obbekjær Sogn og Vesterenge	375
Riisager, Karen og Hansen, Jørgen:	
Folkebogsamling for Varde og Omegn gennem 100 år	139
Rosendahl, Poul B. H.: Kristian Appel og Grænseefterskolen i Holsted	379
Rødsgård, Agnete: Agerbæk Børnehaves oprettelse 1970	
– den første børnehave i Helle Kommune	215
Sonne, Hjalmar: Træk af liv og virke på stadsingeniørens kontor i Esbjerg 1942-1988 ...	407
Sørensen, Ejvind: Elias Hansen, skovløber ved Ribe Plantage	422
Troelsen, Svend B.: Mett Lasses – den rige enke i Okholm	417
Tubæk Naamansen, Arne: Kirkebro og ti gravhøje fra yngre stenalder.	73
Tygesen, Sven: Fattiggården i Vorbasse	182
Et udvalg af historisk litteratur om Ribe amt 1995-1996	97
Generalforsamling og årsmøde 1996	105
Nye medlemmer 1995	108
Regnskab for 1995	109
Mindeord 1995	110
Fra lokalarkivernes arbejdsmark i Ribe Amt 1995	111
Beretninger fra amtets lokalhistoriske arkiver 1995	115
Et udvalg af historisk litteratur om Ribe amt 1996-1997	291
Generalforsamling og årsmøde 1997	298
Nye medlemmer 1996	302
Regnskab for 1996	303
Fra lokalarkivernes arbejdsmark i Ribe Amt 1996	304
Beretninger fra amtets lokalhistoriske arkiver 1996	309
Et udvalg af historisk litteratur om Ribe amt 1997-1998	457
Generalforsamling og årsmøde 1998	468
Nye medlemmer 1996	472
Regnskab for 1996	473
Fra lokalarkivernes arbejdsmark i Ribe Amt 1997	474
Beretninger fra amtets lokalhistoriske arkiver 1997	479

Af Historisk Samfund for Ribe Amts tidligere udgivelser kan følgende endnu leveres:

Lille vejledning i læsning af gotisk skrift. Af H. K. Kristensen. 16 sider. Kr. 20,00.

Peder Hegelunds almanakoptegnelser 1565-1614, bd. I-II. Af Bue Kaae. 1.080 sider. Kr. 225,00.

Billedhistorier fra Ribe Amt. Billeder fra de lokalhistoriske arkiver i Ribe Amt. 99 sider. Kr. 78,00.

Træet i stenen. Om billedhuggeren N. Hansen Jacobsen. Af Lise Buurgaard og Agner Frandsen. Kr. 70,00.

Fra kommis til museumsleder. Søren Manøes erindringer. Udg. 1994. 97 sider. Kr. 70,00.

Register til årbøgerne 1903-1977. Kr. 45,00.

Stavnsbånd og Vestjylland - blev bonden fri? Af Jørgen Dieckmann Rasmussen. Udg. 1988. 33 sider, ill. Kr. 45,00.

Ribe Domkirke, hæfte 1-2 og hæfte 3-4. Danmarks Kirker, Nationalmuseet. Kr. 50,00 pr. dobbelthæfte.

En landsbydreng blev læge. Erindringer af J. P. Kar-kov. 66 sider, ill. Kr. 48,00.

De store skibe - deres ø og mennesker. Fanø omkring 1900. Videofilm af Hrolf Thorulf m.fl., 1993. Kr. 98,00.

Besættelsestidshistorier fra Ribe Amt. Redigeret af Jørgen Dieckmann Rasmussen og Birgitte Herreborg Thomsen på grundlag af oplæg fra lokalarkiverne. Kr. 138,00.

Oluf Niensens herredsbeskrivelser:

Malt Herred 1870. Fotografisk optryk 1976. 194 sider. Kr. 45,00.

Slavs Herred 1868. Fotografisk optryk 1981. 62 sider. Kr. 45,00.

Vester Horne Herred 1865-67. Fotografisk optryk 1984. 66 sider. Kr. 75,00.

Skads Herred 1862. Fotografisk optryk 1985. 176 sider. Kr. 100,00.

Tilbud I

Bidrag til landbrugets historie i Varde-egnen. Af Chr. Mathiesen 1881. Ny udgave 1982. 94 sider. Kr. 50,00.

Kjære Broder, breve fra Terkel Kristensen 1866-1918. Ved Flemming Just, 1982. 188 sider. Kr. 50,00.

Kort over Skads, Malt og Gørding herreder. Af Tøger Reenberg Teilmann, 1767. Genoptrykt 1985. Kr. 30,00.

Samlet pris for alle tre publikationer: Kr. 90,00.

Tilbud II

Landsbydreng og svend på valsen - en fattig drengs erindringer 1881-1907. 94 sider, ill. Kr. 60,00.

En Esbjergdreng fortæller - om løse typer og aviser. Sigurd Borch, 1986. 68 sider, ill. Kr. 60,00.

Samlet pris for disse to publikationer: Kr. 100,00.

Ældre årgange af Fra Ribe Amt: Vi har en del årgange fra 1924-1995, men der er store huller i rækken. Forespørg hos ekspeditionen:

**Historisk Samfund for Ribe Amt,
Gl. Præstevej 16, 6800 Varde.
Tlf. 75 26 41 16.**

INDHOLD

Hans Erik Eriksen	
Dalgs og Grindsteds første engvandingskanaler 1868-1869	339
Jørgen Peter Jørgensen	
Conrad Wedels gård bliver til gæstgivergården Sorgenfri	362
Hans Mikkelsen og Søren Mulvad	
Lidt om Obbekjær Sogn og Vesterenge	375
Poul B. H. Rosendahl	
Kristian Appel og Grænseefterskolen i Holsted	379
Ernst Jensen	
Kodreng i Hunderup i 1940erne	397
Hjalmar Sonne	
Træk af liv og virke på stadsingeniørens kontor i Esbjerg 1942-1988	407
Svend B. Troelsen	
Mett Lasses – den rige enke i Okholm	417
Ejvind Sørensen	
Elias Hansen, skovløber ved Ribe Plantage	422
Niels Grinderslev	
Ishockey i Esbjerg i 1940erne og 1950erne	426
Gunnar Bloch Gregersen	
Livet i »Søndertoft« omkring 1930	451
Et udvalg af historisk litteratur om Ribe amt	457
Generalforsamling og årsmøde	468
Nye medlemmer 1996	472
Regnskab for 1996	473
Fra lokalarkivernes arbejdsmark i Ribe Amt	474
Beretninger fra amtets lokalhistoriske arkiver	479
Registre til bind XXVII, 1996-1997-1998	504